

T. C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AHMET MİTHAT EFENDİNİN II. MEŞRUTİYET SONRASI
TERCÜMAN-I HAKİKAT GAZETESİNDEKİ YAZILARI

Doğın ÇOBAN
1430205054

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Himmet UÇ

Isparta, 2018

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Doğan ÇOBAN	
Anabilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	
Tez Başlığı	Ahmet Mithat Efendinin II. Meşrutiyet Sonrası Tercüman-ı Hakikat Gazetesinde Yayımlanmış Makalelerinin Osmanlı Türkçesinden Günümüz Türkçesine Aktarılması ve Dönemin Panoraması	
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	Ahmet Mithat Efendi'nin II. Meşrutiyet Sonrası Tercüman-ı Hakikat Gazetesindeki Yazıları	
<p>Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 22.../.../... tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;</p> <p>☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²</p> <p>ile aşağıdaki kararı almıştır.</p> <p>☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ³ kararlaştırılmıştır. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin REDDEDİLMESİ⁴ kararlaştırılmıştır.</p>		
TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof. Dr. Himmet UÇ SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ	
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. - Mehmet ÖZÇELİK SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Nuran ÖZLÜK ABANT İZZET BAYSAL UNİVERSİTESİ- TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Ahmet Mithat Efendinin II. Meşrutiyet Sonrası Tercüman-ı Hakikat Gazetesindeki Yazıları**” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Doğan ÇOBAN

(ÇOBAN, Doğan, Ahmet Mithat Efendinin II. Meşrutiyet Sonrası Tercüman-ı Hakikat Gazetesindeki Yazıları, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2018).

ÖZET

Bu çalışmada, başta hikaye ve roman olmak üzere hemen her alanda birçok eseri bulunan Ahmet Mithat Efendi'nin II. Meşrutiyetin ilan edilmesini takip eden günlerde Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yazdığı yazılar incelenmiştir.

II. Meşrutiyet dönemi Türk tarihinin önemli bir dönemidir. Bu dönem üzerine yüzlerce kitap, binlerce makale kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, daha çok edebiyatçı kimliğiyle tanınan Ahmet Mithat Efendi'nin II. Meşrutiyetin ilanından sonra Tercüman-ı Hakikat gazetesinde kaleme aldığı yazılar incelenmiş, böylece dönemin bir edebiyatçı gözüyle görülmesi sağlanmak istenmiştir. Ahmet Mithat Efendi II. Meşrutiyetin ilanından sonra hemen her gün farklı konularda yazılar kaleme almıştır. Çalışmamızda 29 Temmuz 1908-17 Eylül 1908 tarihleri arasındaki 44 yazı Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine aktarılmış ve yazılar hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Sonuç olarak, Ahmet Mithat Efendi'nin bu yazılarda dini, içtimai, ekonomik ve siyasi konulara değinerek topluma fikir verme amacı güttüğü görülmüştür. Çalışmanın II. Meşrutiyet Dönemi ile ilgili yeni çalışmalara küçük bir ışık olmasını temenni ederiz.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, Ahmet Mithat Efendi

(ÇOBAN, Doğan, Articles of Ahmet Mithat Efendi in “Tercüman-ı Hakikat”
Journal After the Second Constitutional Era, Master’s Thesis, Isparta, 2018).

ABSTRACT

In this study the articles Ahmet Mithat Efendi wrote in Tercüman-ı Hakikat Journal in the following days of the declaration of Second Constitutional Monarchy, who has many works in almost every area, especially story and novel, have been examined.

The Second Constitutional Era is an important period of Turkish history. Hundreds of books, thousands of articles were written about this era. In this study, the writings in Tercüman-ı Hakikat Journal of Ahmet Mithat Efendi, who is known mostly by his identity as a literary man, after the declaration of the Second Constitutional Monarchy have been examined, thus making it possible to see the period from the eyes of a literary figure. Ahmet Mithat Efendi wrote in different topics almost every day after the declaration of the Second Constitutional Monarchy. In our work, 44 letters between the dates 29 July 1908-17 September 1908 were transferred from Ottoman Turkish to contemporary Turkish and a general assessment about these writings was made.

As a result, it’s seen in these writings that Ahmet Mithat Efendi wrote them in order to give an idea to society by referring to religious, social, economic and political issues. We hope that our study will be a small light for the new studies on the Second Constitutional Period.

Key words: The second Constitutional Era, Ahmet Mithat Efendi

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
ÖN SÖZ	viii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

YAZILAR-GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

1.1. BİRÂDERİM AHMET MİTHAT EFENDİ TARAFINDAN ALDIĞIM TEZKİREDİR	3
1.2. GEÇMİŞ, GELECEK	5
1.3. GEÇMİŞ, GELECEK 2	8
1.4. GEÇMİŞ, GELECEK 3	12
1.5. GEÇMİŞ GELECEK 4	16
1.6. GEÇMİŞ, GELECEK 5	21
1.7. GEÇMİŞ GELECEK 6	25
1.8. KAHT-I RİCAL	31
1.9. ISLAH-I MAİŞET	34
1.10. HRİSTİYANLARIN SADÂKAT-İ OSMANİYESİ	37
1.11. USÛL-Ü İDDİHAR	42
1.12. HERKES UYANMALI	46
1.13. DEVÂİR-İ DEVLET NASIL TENSİK OLUNUR	50
1.14. KANUNSUZLUK VE MATBUAT	55
1.15. HİZMET-İ ASKERİYENİN TAMİMİ	60
1.16. YIKMAK ,YAPMAK	64
1.17. ÜSTADIM AHMET MİTHAT EFENDİYE	67
1.18. HAYAT-I SİYASİYE	71
1.19. NECİP ASİM'A	75

1.20. HAYRÂT-I MÜSTAKBELE	76
1.21. REAKSİYON	80
1.22. HADD-İ MA'RUFU GEÇMEYELİM	84
1.23. KABİNENİN İCRAATI	88
1.24. TAARRUZAT-I ŞAHSİYE	91
1.25. MEVAİZ-I SİYASİYE VE İLMİYE	95
1.26. POLİTİKA FIRKALARI	98
1.27. CEVÂMİ, MEDÂRİS, TEKÂYÂ	103
1.28. BİR MUSÂHABE-İ SİYASİYE	107
1.29. ANADOLU UYANMALI.....	114
1.30. SIRÂT-I MÜSTAKİM	117
1.31. EMNİYETSİZLİKTEN ŞİKAYET	121
1.32. MUHAFAZA-İ EMNİYETİN YOLU	124
1.33. AVRUPADAN TEDERRÜS	127
1.34. ŞOVENİZM	132
1.35. TELİFÂT-I İSLAMİYE	135
1.36. MANYASİZÂDE REFİK BEY	139
1.37. TAASSUP VE ŞOVENİZM	143
1.38. OTONOMİ, DESANTRALİZASYON	146
1.39. TENSİKAT HAKKINDA	151
1.40. TÜRKİYENİN HARİCİ POLİTİKASI	154
1.41. HÜRRİYET VE MATBUAT	157
1.42. HANEDAN-I ALİ OSMAN	162
1.43. TEFSİR HAKKINDA MÜDAVELE-İ EFKÂR	164
1.44. KARDEŞLİK	170

2. BÖLÜM

YAZILARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1.TÜRKÇE TEFSİR, İSTİBDAT - HÜRRİYET, CAMİ-MEDRESE VE TEKKELER	174
2.2.SİYASET	177
2.3. DIŞ POLİTİKA	178

2.4. POLİTİKA FIRKALARININ İMKANSIZLIĞI	179
2.5. SİYASİ VE DİNİ KONUŞMALAR VE KALİTESİNİ SORGULAMA ...	179
2.6. YENİ KAVRAMLARIN İZAHİ	180
2.7. NAMIK KEMÂL VE AHMET MİTHAT	182
SONUÇ	184
KAYNAKÇA	185
EKLER	187
ÖZ GEÇMİŞ	231

ÖN SÖZ

Tarih, geçmişin bilgi ve belgeler ışığında tetkik edilmesi olarak tarif edilebilir. Geçmişten kalan her vesika, bizim maziyi görmemizi ve maziyi düşünmemizi sağlar. Maziyi düşünüp tetkik etmek de âtinin sağlam temeller üzerine inşa edilmesini sağlayacaktır. Ahmet Mithat Efendi Türk Edebiyatının en önemli isimlerinden biridir. İki yüzün üzerinde eseri bulunan Mithat Efendi zamanınca “yazı makinesi” olarak adlandırılmıştır. Başlıca amacı halkı eğitmek, halkın bilgi ve kültür seviyesini yükseltmek olan Mithat Efendi, hemen bütün eser ve yazılarında bu amacına uygun hareket etmiştir. Birçok eseri günümüz Türkçesine kâzândırılmıştır. Fakat özellikle onun gazete yazılarının günümüz Türkçesine kâzândırılmasıyla ilgili çok fazla çalışma yapılmamıştır. Çok yönlü yazarımızın 34 yıl yayın hayatına devam eden Tercüman-ı Hakikat gazetesini ölümüne kadar(1912) 22 yıl idare ettiği düşünülürse bunun bir eksiklik olduğu gözlerden kaçmayacaktır. Biz bu çalışmamızda bu eksikliği gidermeye bir nebze olsun katkıda bulunmaya çalıştık.

Çalışmamızda 29 Temmuz 1908-17 Eylül 1908 tarihleri arasındaki 44 yazıyı Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine aktardık ve yazılar hakkında genel bir değerlendirme yaptık. Genel olarak II. Meşrutiyetin içtimai hayat üzerindeki izlerini bulmaya çalıştık. Mithat Efendi II. Meşrutiyet sonrası yazdığı söz konusu yazılarda da eğitici kimliğinden sapmamıştır. Rejim tartışmalarının çok yoğun bir şekilde yapıldığı o dönemde dahi tartışmalara eğitimci kimliğiyle dahil olmuştur. Onu okumak bir öğretmeni dinlemek gibi; eğitici ve zevkli.

Çalışma süresince bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Himmet UÇ Bey Efendiye çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

Ahmet Mithat Efendi hikâye, roman, tiyatro, anı, gezi yazısı, eleştiri, ders kitapları, tarih kitapları gibi birçok alanda sayısı iki yüzü geçen eser vücuda getirmiş, çok yönlü bir yazardır. 1878 yılında Tercüman-ı Hakikat gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Tercüman-ı Hakikat gazetesinde başta eğitim olmak üzere hemen her alanda yazılar kaleme almıştır. En büyük amacı halkın eğitim ve kültür bakımından ilerlemesini sağlamak olmuştur. Tercüman-ı Hakikat gazetesi Türk basın hayatının en uzun soluklu gazetelerinden biri olup, ilk nüshası 27 Haziran 1878’de yayımlanmıştır. Gazetenin sahibi Mehmet Cevdet olarak gözükmektedir. Ancak gazeteyi kurup yöneten kişi Ahmet Mithat Efendi’dir. 34 yıl kesintisiz çıkmaya devam eden gazetenin bilinen son nüshası 12 Ocak 1924 tarihli 15325. sayısıdır.

“Henüz gelişme döneminde bulunan Türk basını için bir mektep vazifesi gören gazete, halka okuma alışkanlığı kâzâandırma, bilgiyi halka ulaştırma, kültürü tabana yayma gibi bir misyon da üstlenmiştir.¹” Mithat Efendi’nin yazarlık anlayışına da hakim olan halkı bilgilendirme, topluma bilgi verme, toplumda kamuoyu oluşturma, toplumun eğitim düzeyini yükseltme isteği gazeteciliğinde de en önemli düşüncesidir. Mithat Efendi’nin idaresindeki Tercüman-ı Hakikat toplumu bu şekilde eğitmeyi hedeflerken, diğer taraftan genç yazarlara kapılarını açmış, onların yetişmesinde bir basamak olmuştur.

Tercüman-ı Hakikat haber vermenin yanında halkın bilgisini artırma, halkı bilinçlendirme, batıdaki yenilik ve gelişmeleri aktararak yeni bir toplum inşa etme amacı gütmüştür. Bu amaçla batıdaki gelişmeler yakından takip edilmiş, bilim fen, sanayi alanındaki gelişmelerin yanı sıra edebiyat, sanat ve fikir alanındaki gelişmeler de okuyuculara aktarılmıştır. Ahmet Mithat Efendi’nin her şeyin öğrenilmesi gerektiği anlayışıyla tam bir uygunluk içinde olan Tercüman-ı Hakikat gazetesi 1878-1882 yılları arasında telif, tefrika, çeviri, uyarılma her türlü yazıya yer verir. Amaç bellidir: Toplumu eğitmek ve yeni bir toplum meydana getirmek. 1882’den sonra edebiyat dünyasında öne çıkan Muallim Naci’yi edebiyat sayfasının başına geçiren Ahmet Mithat, gereksiz ve düzeysiz bulduğu edebiyat tartışmaları üzerine bu sayfayı kaldırır ve aynı zamanda

¹ TDV *İslâm Ansiklopedisi*, “Tercüman-ı Hakikat”, C. 40, İstanbul, 1989, ss. 497- 498.

damadı olan Muallim Naci'yi gazeteden uzaklaştırır. Gazetenin amacından sapmasına izin vermez.1908 öncesi oluşan siyasi ortam yüzünden kendi politikasından uzaklaşan gazete “1908 inkılabıyla gelen hareketli ortamda tarafsız görünmesine rağmen İttihat ve Terakki karşıtı bir politika izler ve bu partinin yandaşlarıyla şiddetli tartışmalara girer. İttihat ve Terakki'nin yönetimi tamamen ele geçirmesinin ardından bu muhalefet dönemi sona erer. Ahmet Mithat'ın ölümünü izleyen yıllarda el değiştirip Ağaoğlu Ahmet'in başyazarlığında İttihat ve Terakki'yi destekleyen bir çizgide yoluna devam eder.”² Milli Mücadele döneminde milli mücadeleyi destekler. Cumhuriyetin ilanından sonra kısa bir süre daha yayın hayatına devam eden gazete 1924 yılı Ocak ayında kapanır.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada Ahmet Mithat Efendi'nin II. Meşrutiyetin ilanını takip eden günlerde Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yayımlanan yazılarını Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine aktararak inceledik. II. Meşrutiyet dönemi Türk tarihinin önemli bir dönemidir. Bu dönem üzerine yüzlerce kitap, binlerce makale yazılmıştır. Amacımız dönemin en çok okunan yazarlarından olan Ahmet Mithat Efendi'nin gözünden II.Meşrutiyet dönemi ile ilgili izlenimler elde edebilmektir. Türk tarihinin bu çalkantılı dönemini, bu döneme tanıklık eden Ahmet Mithat Efendi'nin gözünden görebilmektir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 29 Temmuz 1908-17 Eylül 1908 tarihleri arasındaki 44 yazı Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine aktarılmıştır. İkinci bölümde yazıların genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde de yazıların Osmanlı Türkçesi asılları yer almıştır.

Araştırmanın temel kaynağı olan Tercüman-ı Hakikat gazetesi nüshaları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı arşivinden temin edilmiştir.

² TDV *İslâm Ansiklopedisi*, “ Tercüman-ı Hakikat”, C. 40, İstanbul, 1989, ss. 497- 498.

I. BÖLÜM

YAZILAR-GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

29 TEMMUZ EFRENCİ SENE 1908 NUMARA 9819/16 TEMMUZ RUMİ SENE 1324/ 1 RECEP SENE 1326 /ÇEHARŞANBA

1.1. BİRÂDERİM AHMET MİTHAT EFENDİ TARAFINDAN ALDIĞIM TEZKİREDİR

Cevdetim

İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından neşrolunan ve halkı sükûn ve itidâle daveti mütezammin bulunan bir varaka-i ilâniyenin mânâ-yı makusunu havi ve yine o cemiyet namına diğeri bir varaka daha neşrolunmuş. Asıl cemiyet-i mezkûreye mensup Mustafa Paşâzâde Şevket Bey bu sabah vapurda beş-on nefer refikasıyla beraber beni bulup bu hali makam-ı şikayette bana bildirdi. Malum a böyle günlerde efkârda tehâlûf ve tezat mümkündür. Hele bazı havenenin cemiyet namına birtakım neşriyatta bulunması daha ziyade mümkündür ki o neşriyat-ı hainâne dört beş gündür bu kadar kibarâne ve hürriyet perestâne bir surette icra olunarak bütün cihani valih ve hayran bırakan nümayişleri telvis edebilir. Şevket Bey'e nasihat verdim ki bu yoldaki varakalarını mehmuran süferaya, patriklere, telgraf acentelerine ve kibar hamiyetmendan namına göndersinler. Bunlar haricindeki neşriyatın kaffesi cemiyetin efkârı olmadığını cihana bildirsinler. Matbaaları olmadığından bahsetti. Dedim ki Tercüman-i Hakikat zaten Osmanlılığın bu yolda hadimidir. Binaenaleyh şayet sana müracaat edecek olurlar ise bu hizmetlerini ifa etmelisin. Bugünler devlet ve millet ve vatana hizmet edecek günlerdir. Sevgili padişahımız efendimiz hazretleri tarafından kabul buyurulmak derecesine kadar varan bu teşebbüs ahvâl-i meşrua ve esasiye-i memleket ve millet demektir. Ona hizmet dahi meşru ve muvafık hal ü maslahattır. Onun aleyhine hizmet padişaha ve millete hıyanettir. Hatta Şevket Bey veya asıl cemiyetten başkaları müracaat etmeyecek olursa sen müracaat ve teklif-i hizmet edebilirsin. İnşallah şu fikrimdeki perişani-i müteheyyicâne biraz itidal kesb ederse ben dahi yazmağa başlayacağım.

Tercüman-ı Hakikat

Türkiyât-ı vataniyeye hadim olan işbu cemiyete her suretle ifa-yı hizmet ve muavenete hazırız. (Tercüman-ı Hakikat) öteden beri Osmanlılığın hadim-i fedakârı olduğundan hürriyet ve selamet-i millet ve devlete çalışan cemiyet-i mezkûrenin vasıta-i intişar efkârı olmak bizim için mucib-i şereftir. İşte bu sebepten (Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti İstanbul merkezi) mührüyle alınan beyannameyi bervech ati derc ediyoruz:

[İnkılâp hazır cümlelerin malumu olan ve olması lazım gelen (Osmanlı İttihat ve Terakki) cemiyetinin birçok senelik mesaisi sayesinde vücut bulmuştur. Bila tefrik cins ve mezhebi Osmanlı namı altında yaşâyân ahrar milletin ittihat ve infâkı ile vücûda gelmiş olan bir kuvve-i cesime ve cemiyet-i muazzamanın düşmanları hayrette bırakacak bir tarzda kemâl-i sükun ve intizam dairesinde çalışmasıyla istihsal eylediği muvaffakiyeti vatandaşlarımız katiyyen nazar-ı dikkatten dūr tutmamalıdır; binaenaleyh bu muvaffakiyet-i kâmilîyeye mazhar olan cemiyetimizin bundan böyle de menafi-i vataniye ve saadet-i milliyeyi temin eyleyecek tedâbirde kusur etmeyeceğine dahi katiyyen itimad talep eyleriz.

[Millet-i Necipe-i Osmaniye'nin bu ıyd-i ekberde ilan eylediği server-i şâdumanı ahval-i tabiiyeden olup ancak efrâd-ı millettten her birinin aklına geleni hükümetten mutalebesi gayr-i caiz ve teşviş-i intizam-ı müeddi olacağından her zaman maksad-ı mukaddesi kemâl-i ciddiyetle takipte kusur etmeyeceği muhakkak bulunan cemiyetimize mâzâhırat idâme-i saadet-i milliyeyi temine kâfidir. Kanun-ı Esasinin, afv u umûmînin, casusluk memnuiyetinin ilanıyla bir idare-i meşrûta ve meşrûa halini iktisap eyleyen hükümetimizin Kanun-ı Esasi dairesinde kavanini mevzuasının tatbikine salâhiyeti derkâr ve ifrâd-ı milletin de lüzûm-ı hareketi aşikârdır.

[Bugünden itibaren en mühim vazife vükelâ-yı millet olacak mebusların hüsn-i intihabına itina etmektir. Binaenaleyh evvelce bin türlü rezâil-i irtikâb ettikleri halde bugün herkesten hamiyet-fürüşlukta bulunan bir takım edâninin akvâl-i harekâtına kapılmaktan zinhar tevakkî edilmelidir.

[İttihat ve Terakki Cemiyeti) alelumum menâfi-i milliyeyi temin için neşredeceği beyannameyi mührü resmiyesiyle ve mecânen tevzi etmekte bulunduğundan cemiyet namına neşri muhtemel bulunan mühürsüz ve sahte beyanata katiyyen ifrâd-ı milletin aldanmamalarını ve mührüne dikkat olunmasını suret-i mahsusada tavsiye eyleriz.

31 TEMMUZ EFRENCİ SENE 1908- NUMARA 9821/19 TEMMUZ RUMİ SENE 1324/ 3 RECEP 1326/CUMA

1.2. GEÇMİŞ, GELECEK

Ebul ahrar, adalet şiar şevketli sevgili padişahımız efendimiz hazretlerinin bir sülüs-i asır evvel millete ihsan buyurmuş olduğu Kanun-ı Esasinin yeniden tatbikatına şürû edilmesini emir buyurmalarından dolayı umum Osmanlı milletinin kalbinde husûle gelen min ü meserret o kadar kibarâne bir surette âsârını meydana koymuştur ki yâr ve ağyâr hayran olmuştur. Bir haftadan beri bu yolda icra olunan nümâyişleri burada tekrar hikaye edecek değilim. Zaten birkaç günden beri:

—Meserret-i umûmîye â'la! Fakat yıl on iki ay icray-ı nümâyiş yolunda bağırarak değiliz ya? Bundan sonra ne yapacağız? Millete düşen vazifeyi ne yolda ifa edeceğiz?

Gibi âkilâne dur endişâne, hurdacıyâne sözler dahi meydan almış olduğundan bundan böyle asıl bu cihete zihin sarf edeceğiz.

“Ne yapacağız?” Öyle mi? Millete düşen vazifeyi nasıl ifa edeceğiz?” Öyle mi? O halde bir kere geçmişe bakacağız ki geleceği dahi ona göre tettebbu' edelim. Geleceği tettebbu' için geçmişini tahkik etmek zarûrî olmasa idi “tarih” denilen geçmişler defterine hiç lüzum kalmaz idi. Bugün teceddüd eden ahvâl bir geçmişin netice-i hâsılasıdır. O netice ne gibi mesai' ile ele geçirilmiş ise gelecek yani bundan sonra hangi netâyici istihsal için ne yolda çalışmak lazım gelecek olduğunu da ona göre tayin edebiliriz.

Ama denilecek ki:

— Geçmişe nasıl bakacağız? Onun manzarası olan sinîn-i muasıra tarihi yazılmamış ki! Bugün iş başına gelen civanmerdan ümmetin yüzde doksan beşi o zamanlar yani bir sülüs-i asır mukaddem ya analarından doğmamış veyahut kehvâre-i sebâvet ve tufuliyetten henüz çıkmamış idiler.

Bu söz biraz doğrudur. Fakat geçmişe bakmamaktan, geçmişî tahattur ve tefekkür etmemekten hâsıl olacak hatalar dahi meydana çıkmağa başlamıştır. Bu hataların bazıları pek safiyâne, hiç ziyansız, meselâ Servet-i Fünunun Hasan Fehmi Paşa hazretlerinin resmi altına yazdığı:

“1293 senesinde inikad eden ilk meclis-i mebusana riyaset etmiştir.”

İbaresi gibi ki bu yolda hataların hiçbir ziyânı görülmez denilebilir. Ama bunlar çoğala çoğala büyüdükçe büyüyebilirler. Bunun da mukaddemâtı görülmeğe başlamıştır. Kanun-ı Esasiyi kimlerin yapmış olduğu ve nasıl yapıldığı maddesi gibi ki işte bu yoldaki hataların pek büyük netâyici vâhimeye kadar yollar açabileceğini düşünenler “geç-endiş” diye itham olunamazlar.

“Bir sülüs-i asır” diye tayin etmiş olduğumuz zamanın tarihi yazılmamış değildir. Cevdet Tarihi, Latifi Tarihi tarzında yazılmamış ise de kendisine mahsus bir tarzda yazılmıştır. Hem ne kadar ahrarâne, ne kadar halisâne bir yolda yazılmıştır ki 1295 senesinde yani hâvi olduğu vukuat henüz şunun-u yevmiyeden mâdud olduğu bir zamanda meydan-ı intişâre konulmuş da bir haberine, bir hükmüne itiraz eden bulunmamıştır. Ama düşündüğünü söylemek, yazmak memnu’ olduğu için değil! Sansür henüz konulmamış, hürriyet-i matbuat zerre kadar tahdit edilmemiş olduğu bir zamanda itiraz edilmemiş, tamamen kabul olunmuş, öyle bir zamanda ki Kanun-ı Esasiyi muzır görenler de meydanda nâfi’ görenler de!

Bu hukuk-ı tarih işte “Üss-i İnkılâp” tır.

Onu yazmış olan muharririn ehliyetine itiraz etmek istenilir ise işte o pek müşkül olur. Bu âdem 1280 senesinde yani bundan kırk beş sene mukaddem Tuna gazetesinde İsmail Kemal Beye çıraklık sıfat-ı fahiresiyle eline ilk kalemi almış ve biraz sonra üstadının yerine kâim olmak ruhsatını yine müşarünileyhten istihsal eylemiştir. O zamandan bed’an ile hizmet-i hürriyet ve cest-ü cuy-ı hakikât ile iştilal edegelmiştir. O senelerde İstanbul’da Terakki gazetesi tarafından tertip olunmağa gayret edilen bir muharrirler konferansına riyaset için davet olunmuş da “Âsârını gördüğümüz adam henüz yirmi yaşında bir çocuktur. Reis sıfatıyla değil ancak âzâ sıfatıyla gelebilir.” Cevabı verilmiş. Bunlar vakit vakit sahayıf-ı matbuata da geçmiş ve şahitleri sağ oldukları halde itiraz edilememiş hakikatlerdir. Sonra bu adam efkr-ı cedide ashabından ve “neşriyat-ı muzır...” da bulunmalarından dolayı müebbeden zindana atılanlar meyanına katılmış.

Orada da meyus olmayarak dört yüz seksen şakirdi usul-ü cedide vechile tedris edecek koca bir medrese vücuda getirmiş. Bir fakir memlekette bin beş yüz liradan mütecaâviz iane toplayıp müebbed ve on beş senelik pıranga bendleri yirmişer kırkar para gündelik ile çalıştırarak birkaç bin liralık bir bina vücuda getirmiş. Ondan sonra neşriyat âlemine olanca kuvvetiyle atılarak politikayı sevmediği ve Osmanlı halkına vukuf ve malumât tedarikini pek mühim gördüğü halde mukteziyat-ı zaman kendisini politika âlemine de sokmuş. Kanun-ı Esasinin taraftarlarıyla da hilafgiraniyla da görüşmüş. Mübahese etmiş. Resmi ve gayri resmi yazılan şeylerin birçoğu kendi kalemi ile yazılmış. Ne körü körüne o taraftarana iltihak etmiş, ne körü körüne o hilafgiran ile birleşmiş. Kendisini hakikaten bi-tarafane bir mevki' tayin ederek düşündüklerini dosdoğruca meydana koymuş.

İşte bu muharrir Ahmet Mithat emektarınızdır.

Üss-i İnkılap'ı irade-i seniye ile yazdım. Mesârif-i tabiyesi de hazine-i hassa-i şahaneden tesviye buyuruldu. Hâvi olduğu hakayıkı meydana koymak için ben intihab olduğuma o kadar memnunum ki ömrümün sonuna kadar bununla iftihar ederim. Her taraftan mabeyn-i hümayun-ı mülükâneye takdim olunmuş bulunan evrak hep pişgah-ı tettebbuumda küşâde bulunduruldu. Doğrudan başka bir şey yazmamaklığım bin kere ferman buyruldu. Vicdanımdan ayrılmayacağıma dair yeminler verdirildi, işte Üss-i İnkılap bu samimiyet-i ciddiye ile meydana konuldu. Onun için bir kelimesine kimse itiraz edemedi. Etmek mümkün değil ki edilsin.

İmdi bu Üss-i İnkılap'ın hâvi olduğu hakayık bu kere tekrar göz önüne getirilmez ise geçmişi görmek kabil olamaz. Kanun-ı Esasinin hükmü tatil olunmak ve meclis-i umûmînin ictima'ı tehir edilmek gibi büyük büyük vakayın esbab ve hakayıkı bilinmez ise geçmişi tettebbu' müteassir olur. Geçmişi tettebbu' etmedikçe geleceği görmek, müstakbeli tettebbu' etmek mümkün olamaz.

Binaenaleyh bugün elimizdeki nimet-i bî-misal hürriyetin kadrini takdir etmek ister isek –ki bu takdire muvaffak olamaz isek ondan istifadeye dahi muvaffak olamayız- evvela Kanun-ı Esasiyi kimler ne yolda düşündüler, ona kimler ne yolda hizmet ettiler, kimlerin niyeti halis iken noksan-ı vukuf ve mütalaaları menfaat yerine mâzârrat verdi, kimlerin niyeti fasid iken ister istemez iktizay-ı hal ve zamana boyun büktü, hasılı kimler ne dedi, ne yaptı buralarını göz önüne getirmeliyiz de müstakbel için ona göre zihnimizi hazırlamalıyız.

Ama bu tettebbu' uzun sürer imiş. Sürer ya? Koca bir hilafeti İslâmiye, koca bir saltanat-ı Osmaniye, koca bir millet-i siyasiye dünkü günü bilmeyerek yarınki günü düşünmeyerek oldum olasıya bir saldırmak yolunda tehlikeye duçar edilir mi? Bizim vukuf ve terbiye-i siyasiyemiz henüz tam değildir. Üşenmeyelim çalışalım da noksanımızı mümkün olduğu kadar ikmal ederek selameti din ve vatan ve milleti ona göre rey edelim.

Vakıa bu say' ve gayret biraz uzun sürer ise de uzunluktan başka müşkülâtı yoktur. Zamane matbuatını koleksiyon eden erbab-ı merak onlara tekrar müracaat edebilirler. Nasıl ki ben öyle yapacağım. Söyleyeceğim şeyleri şevâhid-i yevmiyeden olan matbuat-ı mündericatıyla ispat eyleyeceğim.

Allah muinimiz olsun.

Ahmet Mithat

1 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 19 TEMMUZ RUMİ SENE 1324/ 4 RECEP SENE 1326/NUMARA 9822/ CUMA ERTEŞİ

1.3. GEÇMİŞ, GELECEK 2

Birinci makalemizde müstakbeli görmek, yapacağımız şeyleri ona göre tettebbu' ve tertip eylemek için mutlaka ve behemahal geçmişi görmek, geçmişi tettebbu'eylemek lüzumunu ispat sırasında:

“İmdi bu Üss-i İnkılap'ın hâvi olduğu hakayık bu kere tekrar göz önüne getirilmez ise geçmişi görmek kabil olamaz. Kanun-ı Esasinin hükmü tatil olunmak ve meclis-i umûmînin ictima'ı tehir edilmek gibi büyük büyük vakayiin esbab ve hakayıkı bilinmez ise geçmişi tettebbu' müteassir olur. Geçmişi tettebbu' etmedikçe geleceği görmek müstakbeli tettebbu' etmek mümkün olamaz.”

Demiş idik. Şu fıkrayı şerh için birkaç söz daha söyleyelim:

Ebul ahrar şevketli sevgili padişahımız efendimiz hazretleri Kanun-ı Esasiyi kendi ihtiyarlarıyla vermiş idiler. Nasıl ki bu defa şeyhülislam efendi hazretlerine kelimullah üzerine yemin ettikleri zaman dahi böyle söylemişlerdir. Bunun sıhhat i kamilesine hiç

şüphe etmemeli. Üss-i İnkılap dahi bunu berahin-i kat'iyesiyle ispat eylediği gibi ondan bil-iktibas şu sıra bendlerimde peyderpey vereceğim izahat ve tafsilat dahi bu hakikati şüpheden ve şekten âzâde kalacak bir surette ispat edeceklerdir. Evet kendi ihtiyarlarıyla vermiş idiler. Hem de ahkâmını en küçük cüziyetine, en hurda icabat ve mukteziyatına varıncaya kadar mevki-i fi'l ve icraya koymak niyet-i halisesiyle vermiş idiler. Şu “En küçük cüziyet” ve “en hurda icabat ve mukteziyat” ne olduğunu şerh ve izah için şevâhid-i zamaniyeden bir şahit getirelim:

Cümle-i âsârım meyanında” Sevda-yı Sa’y ü Amel” sernameli küçücük bir risalem vardır. 1296 senesinde tab’ olunmuş. Bundan otuz sene evvel! Bu risalede şu satırlar okunur:

“ Bir gün sevda-yı sa’y ve amel erbabından olmak üzere tanıdıkları ve binaenaleyh bu aşkından, bu sevdasından devlet ve millet için dahi hizmet bekledikleri bir adamı huzur-u şahanelerine kabul ederler. Zat-ı şahanelerinin gerçekten sevda-yı sa’y ve amel erbabından oldukları muhakkak bulunup huzur-u humâyunlarına kabul buyurdıkları adamı dahi taltif ve teşvik ve irşad ve terbiye zimmında şu sözleri irad ederler:

“ Dünyada benim devlet ve milletim hidemâtı yolunda çalışmaktan başka hiçbir zevkim yoktur. Zevki başka yerde aramağa zaten ne hacet vardır? Bir hükümdar için tebasını mesut etmeğe çalışarak bu mesaisi ile tebasının teveccüh ve aferinini kâzânılmaktan büyük mükâfat mı olur? Her zevk, her safâ asılsızdır. Cihanda tahsin ve aferin-i umûmîye mazhar olmaktan büyük hiçbir mükâfat ve onun zımnındaki safâdan başka hiçbir safâ yoktur. Çünkü bu safâ ebedidir. Ben şu gayrette olduğumdan daima bu sevda-yı sa’y ve amel ile çalışacağım. Bu yolda bana piru olacak erbab-ı sa’y ve gayreti birer birer bittecrübe himayem altına alacağım. Onları dahi istihdam ederek bi-tevfikih Teâlâ cümle için muasirin ve ehlâfın aferin ve hayır dualarını kâzânacağım.”

Bu fıkrayı yazdıktan sonra bir de bu sözlerin dehân-ı hikmet-i beyân-ı şahânedan fil hakika çıkmış olduklarını temin için “katiyyen muhakkaktır” demişim. Halbuki bu temine hacet de yok idi. Zira bu sözler şu muharrir-i emektarınıza hitaben söylenmiş idi. O zaman Tercüman-ı Hakikat heyet-i tahririyesi ve yüzlerce havas-ı ehibba bunun bu ben olduğunu bilirler idi. Hatta “Sevda-yı Sa’y ve Amel” risalesi de bu telakkî-i hümayundan hâsıl olan şevk üzerine kaleme alınmış idi. Yoksa bu his bana nereden gelecek idi? Ne hâcet? Ondan sonra otuz beş seneden beri cenab-ı hümayun-u mülûkanenin mesai

perverliklerine bunca ziraat mektep ve çiftlikleri, haralar, hereki fabrikaları, sana(y)i mektepleri, hatta saray-ı humayunlarındaki fabrikalar şahadet etmezler mi?

Ey nasıl oluyor ki bu kadar hüsn-i niyet ile verilmiş olan Kanun-ı Esasi bilahire tatil olunsun? Nasıl oluyor ki onun adını anmak en büyük cinayet-i siyasiyeden sayılsın? Hürriyet taraftarları-ı milletin kısmı ezkiyasını teşkil etmek lazım iken nasıl oluyor ki bunlar mağlup ve fırka-i atike-i müstebide galip çıksın! Buralarını bilmek lazım gelmez mi? Ben katiyen cezm etmişim ki şimdi fırka-i müteceddide-i hürriye kendi hilafgirarının silah-ı taarruzunu bil-küllüye elinden düşürmek için şu geçmiş şeyleri bilmek lazımdır. Onların entrikalarını men etmek ve bizim o zamanki hatalarımızı tekrar ettirmemek için bu tettebbu' lazımdır. Bu tettebbu'u bugün biz yapmaz isek yarın tarih yapacak. O zaman onu tamam şu vakt ü zamanında biz kendimiz yapmadığımız için bunu da bizim bir noksanımız, bir hatamız olmak üzere hükmü kayd edecektir.

İtidal-i deme halel getirmemeli. Her şeyi bir nazar-ı sakıp ile görmeli. Bir fikr-i nakkad ile düşünmeli. Zira orta yerde bir takım muammalar var ki henüz hal olunmamıştır. Halli lüzumu hatırlara bile gelmez de. Her söylenen sözü sahih gibi telakkî edecek olursak elyevm sükûn-u asayiş perestanimıza hayran olan bütün Avrupa ve Amerika mütemeddinleri nezdinde kâzânmış olduğumuz teveccühü pek çabuk kaybetmiş oluruz. Kendimizi âdeta gülünç ederiz. Tarihin yalnız muahaze-i şedidesine değil kahkaha-i istihzasına da duçar eyleriz.

O muammalardan birkaç misal irad edelim. Birisi şudur ki:

Şevketli Sultan Abdulhamid Han hazretleri Kanun-ı Esasiyi lağv etti mi idi? Birçok kimseler buna “evet” cevabını vermeğe pek müsteiddirler. Ama şunu bilenler pek azdır ki: Her sene devletin salnâmesine Kanun-ı Esasi derc olunur. Bir sene salnâmeyi tab' edenler(ismi lazım değil) güya o sene kanunun ihraç ve tay olunması matlub-ı şahane imiş diye bildirdiler. Şurada burada sıkışmış kalan ve nefes almağa mecal bulamamakta olan birkaç Kanun-ı Esasi gayretkârını bir hafiyelik dahi kendileri etmek üzere keyfiyetten zat-ı şahaneyi haberdar ettiler. Kıyametler koptu. Gâzâb-ı şahane o hususta olsun haveneyi korkuttu. Kanun-ı Esasi salnâmeye konuldu. Şimdi bu muammayı nasıl hal edeceğiz? Bunu biz unutsak tarih unutmayacak.

O muammaların birisi de şudur ki:

Matbuat üzerinde bir sansür kâbus gibi icra-yı hüküm ediyor idi. Ama ne kadar? Daha bir iki ay evvel vukua gelen şu hal derecesini bir suret-i garibede meydana koyar: Hoca İsmail Efendi hazretlerinin Mevaiz'ini bir kadirşinas adam, talebeden bir zat tab' ettirmiş. Benden bir makale-i takdiriye ve teşekküriye istediler. Vazifem! Çünkü o tahrir fezail-simanın "risale-i hamidiye" ki bir âbide-i hikmeti meydana koymasını benim delâletim, benim muavenetim ile vukua gelmiş, mevaiz-i pür hikmetini takdir ve bu inayetine teşekkür etmemek olur mu? Makaleyi yazdım. İkdâm'a gönderdim. Bilmem ne gibi budayışlardan sonra neşr olundu. Ama imza "Ahmet Mithat değil. Yalnız Ahmet!"

Doğrusu pek müteallim oldum. "Matbaa" denilen maarifhane-i milleti heman heman ben inşa ettirmişim. Benim evim! Erbab-ı matbuatı yani o evde sakin aileyi nice bin teşvikât ile ben yetiştirmişim. Benim ailem! Sansür beni evimden ailem meyanından koğdu. O sansür ki reisi, müdürü olan Kemal Efendi'de o zavallı Tercüman-ı Hakikat matbaası müntesiplerinden idi. İşte bu sansür meydanda iken çend sene mukaddem zat-ı humayun-u mülükane beni huzuruna çağırır da "Canım ne duruyorsunuz? Niçin yazmıyorsunuz? Yazsanıza! Şu halkın kurumuş kanını galeyana getirseniz a! Git yaz! "Bana yazmak için irade var"dı. Ferman-ı humayunna mazhar eder ise ne buyurursunuz? Matbaaya geldim. Sahifeler dolusu bir bend yazdım. Âlem şaştı. Fakat sonra? Oo! İkincisini yâzâmadım. Yiğit isterim yazmağa! Kırk beş nüfus familya başımda olduğu halde Yemen çöllerinde ben de Said Beğ'e peyrev mi olayım? "O irade-i seniye bir gâzâb-ı hümayun eseri idi. O geçti. Aklını başına al. Sonra seni perişan ederler." Tehdidatına karşı durabilecek yiğit ben değil idim. "Viran kalası hanede evlad u ıyal var." Sözü'nün sahibi bu korkaklığı mazur görür sanırım.

Şimdi bu muammayı da nasıl hal edeceğiz.? Muammalar çok! Şu sıra bendlerde onlar birer birer irad olunup halline de gayret olunacaktır. Şimdiden şu kadarını söyleyeyim ki: Otuz senedir kâbus gibi milletin üzerine çökmüş olan beliyeden ebulahrar sevgili padişahımız efendimiz hazretleri dahi masun değil idiler. Bizden ziyade zat-ı hümayun-u mülükaneleri taht-ı tehdit ve tazyikte idiler. Acele etmeyelim efendim. Karanlığa kubur sıkımayalım. Şu geçmişi bir güzel görelim anlayalım da geleceği de ona göre tetebbu' edelim. Evet uzunca bir iştir. Ama bunsuz olamaz. Cihan nazarında kâzânmağa başladığımız ciddiyeti ilelebed kaybetmeyelim. Bilakis bizden kimse hiçbir şey ummadığı ve sözü'nün doğrusunu kendimiz dahi ummamak derecesine gelmiş

bulduğumuz halde dakika-senc hakikat-cu cezm ü temkin sahibi adamlar olduğumuzu gösterelim. Şu büyük devrin büyük adamları olduğumuzu cihana kabul ettirelim.

Allah muinimiz olsun.

Ahmet Mithat

2 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908 /20 TEMMUZ RUMİ SENE 1324/ 5 RECEP SENE 1326/NUMARA 9823/PÂZÂR

1.4. GEÇMİŞ, GELECEK 3

Müstakbeli tetebbu' için maziyi tetebbu' lüzumunu zihinlere bir güzelce yerleştirmek hevesinden bir türlü gönlümü geri alamıyorum. Nasıl alabilirim. Müstakbel pek parlak. O parlak müstakbeli söndürmek korkusu da bir gavl-i siyasi halinde beni tehdit ediyor. Müstakbel ne kadar parlak bilir misiniz?

Üstat Ali Nihat Mahmut Esat Efendi hazretlerinin perşembe günü İdam nüshasında “Güzel Bir Tesadüf” sernamesiyle münderiç olan varakalarını dikkatle okumuş iseniz o parlaklığın bir kığılcımını görmüş olursunuz.

Zavallı Mahmut Esat! Maârifperestan ümmetin kemâlatını te'mine bihakkın sezavar olan kendi âsârını hemân kendisi bile okumaktan memnu' idi denilebilir. O sade makaleciğin mukaddimesini hiçbirimiz yâzâmaz idik. Nasıl yâzâbiliriz ki onu düşünmek için yürekte hiçbir teheyyüc bulunmamak, polat gibi bir yüreğe malik olmak lazım gelir. Bu fazilet-i Ali Nihadane dahi o tahrir-i aliyede var olduğunu gösterdi. “4 ve 14 ve 24 temmuz” tevarüd ve tesadüfünü görebilmesine aşk olsun!

Evet! Şaşaa-i istikble kıyasen o makalede Mahmut Esat'ın gösterdiği parlaklık bir kığılcımdan ibarettir. Bir Asya devleti olmaktan kurtulacağız. Devaâir-i selâse-i beşeriyetin ikincisinden kurtulup birincisi olan “medeniye” tabakasına çıkacağız. Şirketler teşkil edeceğiz. Hâzâin-i gaybiyeyi meydana çıkaracağız. Milli vapurlarımız, muntâzâm yollarımız, otomobillerimiz, hatta balonlarımız olacak. Şimdiye kadar mahrum olduğumuz ziya-yı elektirikiden memleketimiz de istifade edecek..İla ahir.

Fakat yalnız bu kadar mı ya? Daha pek çok, daha pek çok! Bunlar şaşaa-i mevude-i müstakbeyle nispetle hakikaten kışkılcımdan ibarettir.

Biraz da siyaset-i beynelmileli araştıralım:

Son inkılâbımız zuhura gelir gelmez bütün Avrupa gazeteleri “Artık Makedonya hakkındaki mukarrerat-ı düveliyye geri kaldı. Her devletin nazar-ı ehemmiyeti İstanbul üzerine açıldı.” Mealinde bendler yazmağa başladılar. Ezkiya-yı Osmaniyan bunların ehemmiyetini takdir ettiler. Fakat zekavet-i siyasiye umûmî olamaz. Matbuatımız onu ta'mim etmeli. Avrupa matbuatının bu lisân-ı diplomatikisinin menzilini tayin etmeli. Ben aklımın erdiği kadarını yâzâyım:

Malum a? Beş altı seneden beri Makedonya'da Bulgar, Rum, Sırp, Ulah çeteleri silah omuzda enva'-ı itisafata koyulmuşlar idi. Niçin? Devlet-i Âliyeden ayrılmak için. Kime bağlanmak için? İşte birinci iş burada! Tabii her biri kendi kavmiyetlerine mensup olan hükûmât-ı sağire-i balkaniyeye bağlanmak için. Öyle değil mi? İşte ikinci iş dahi burada.

Avrupa bunları mezâlim-i Osmaniyyeden kurtarmak istiyor imiş. “Mezâlim-i Osmaniye” dememeli “su-i idare” demeli ki ondan en halis Osmanlılar dahi kurtulmağa can atıyorlar. Evet kurtarmak istiyor imiş ama her birini istedikleri tarafa bağlamak istemiyorlar. Balkanın muvazene-i hazırasını bozmak hiçbirisinin işine gelmiyor. O halde ne yapmak istiyorlar? Vilayet-i sittede ıslahat yapmak istiyorlar. Bu ıslahatın hülâsa-i mânâsı onları bizden ayıracaklar ama hiçbir tarafa bağlamayacaklar. Muhtariyet gibi bir idareye bağlayacaklar ki bundan Makedonya akvâmı kalmayacaklarını daha şimdiden tavr-ı ihtiyatkarlarıyla gösteriyorlar idi. Halbuki bu küçük kavimlerin bağlanmak istedikleri hükûmât-ı sağire-i balkaniyenin acaba kendileri müstakbellerinden emin midirler?

Heyhat! Bir taraftan Rusya diğer taraftan Avusturya bunları yakından tehdit edip duruyorlar. Almanya, İngiltere, İtalya dahi tehdidin ikinci tabakasını teşkil ediyorlar. Buralarını Sırp, Bulgarlar, Yunanlar, Romanlar bilmiyorlar değil! Fakat ne yapsınlar? Kendilerini bir kurt yiyecek ama hangisi daha ehven bir suret-i ekl ile yiyecek diye düşünüyorlar.

Şimdi biraz da biz düşünelim: Makedonya hükümât-ı sağıreyi balkaniye arasında Frenkçe denildiği vechile bir “tıredünyon” teşkil ediyor. Sırbistan, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, ile Devlet-i Osmaniyeyi birbirine bağlıyor. Hem bizim bağ hepsinden kuvvetli. Zira hın-i hacette birkaç yüz bin tüfenk çıkaracak Arnavutluk var.

Acaba bir hayal-i muhal mi addolunur? Söylemeyelim mi? Şimdiki halde bir hayal-i muhal addolunsa dahi söyleyelim: Eğer şu hükümetler birbirinden emin olurlar da bir “hükümât-ı müttehede-i balkaniye” teşkil ediverirler ise bunlar hakkındaki âmal-i mahufe-i düveliyeye meydan kalır mı? Kırk elli milyonluk bir heyet-i müttehede kendisini her tarafa karşı müdafaa edemez mi?

Bu heyet-i müttehede sevdaları şu memleketlerde dahi çok duredişanın zihinlerinde dolaşmaktadır. Şimdi de hayal edilmektedir. Bir “Konfederasyon-u Balkanik” meselesi Avrupa’da dahi bir takım efkâr-ı âliye erbabına zemin-i iştilgal olmak suretini almaktadır. Ancak bu iş şimdiye kadar muhalattan idi. Bundan sonrası ise yalnız müşkülattan addolunabilir.

Şimdiye kadar muhalattan idi. Zira Bulgar, Rum, Sırp, Ulah çeteleri birbirine kurşun atıyorlar idi. Osmanlı askeri bunlarla uğraşıyor idi ki aralarındaki mukateleyi men etsin diye. Lakin mümkün olamamış idi.

Ya şimdi?

Oo! Şimdi iş muhalden müşküle intikal derecesinde bir mukaddime-i ümit peyda oldu. Meşrutiyet-i idare tesis olunur olunmaz bu akvâm muharebe ve mukatele silahları bıraktılar. Öpüştüler barıştılar.

“Öyle ise daha ne kaldı?” Mı diyeceğiz? Daha bir şey yapılmadı. Yalnız bir mütareke hükmünde olan bu mukaddime hâsıl oldu. Ne yapılacak ise bundan sonra yapılacak. Hem de kim yapacak bilirsiniz ya! Biz yapacağız!

İkinci makalemin nihayetinde: “ Şu büyük devrin büyük adamları olduğumuzu cihana kabul ettirelim” demiş idim. Pirane bir teemmül ve civanmerdane bir faaliyet ile kendi umûr-ı dahiliyemizi ıslah ederek biz dahi hükümât-ı sağıre-i balkaniyede olduğu misüllü meşrutiyet-i idareye tâbi ve meşveret usûlüyle faal bir kavim olduğumuzu bunların semerât-ı hasılasıyla meydana koyar isek o zaman milel-i balkaniye bizimle müzakere takarrüp edebilirler. Zira Rus veya Avusturya hırs ve tama’ı bunları daima

korkuttuğu, titrettiği halde bizim taraftan bu korkuyu görmezler. Buna mâkus olarak dünkü tebamız olmaları ve zaten mesavi idareden bîzar olarak bizden ayrılmış bulunmaları hasebiyle bizden o mesaviyetin kalktığını görünce ve Devlet-i Âliyenin politikası falan u filan tamakâr tarafından edilen ilkaat neticesi değil hakikaten Osmanlı milletinin netice-i âmâli olduğuna emniyet hasıl edince böyle bir ittihadı asıl kendilerine bahşedeceği menafi-i azimeyi istihsal için ittihada can atarlar.

Bu menafi' ne kadar büyüktür! Bir kere her biri diğerine karşı silahla müdafaa mecburiyetinden kurtulup ordular onda birine iner. Her birinin nısf-ı varidatını bel' eden mesârif-i askeriyeden kurtulurlar. Badehu ahvâl-i iktisadiyeleri yegane bir nokta-i nazardan yürütülerek ziraat, sanat, ticaret gibi menabi'-i servetten bihakkın istifade eylerler. Salisen birer birer hiçbirinin muktedir olamayacağı umûr-ı azimeyi nafiaya el birliğiyle temin-i muvaffakiyet ederek ecanibe karşı esaret-i maliyeden dahi reha bulurlar. Bu menafi' saymakla tükenir mi? Cümlesini şamil olmak üzere "bugün birbirinin helâkına çalıştıkları halde o zaman birbirinin hayatına çalışırlar." demiş olsak kâfidir.

Birkaç sene evvel Macar profesörleri ezkiyasından bir dost ile şu hayâlatı yürütüyor idik. Bunların hayâl-i muhal addolunacağını teslim ile demiş idik ki:

– Böyle şeyleri düşünebilmek için evvel be evvel kendinizi idare-i keyfiyeden kurtarmalı, rüşdünüzü ispat etmelisiniz. Henüz faal muhtar olmadan bu hülyâlar mucib-i istiğrap olur. Faal muhtar olduktan sonra dahi hükûmât-ı sağire-i balkaniye ile bu hayâllere girişmek salahiyetini istihsal ettiğiniz zaman Macaristan'ı en sonraya bırakmalısınız. Bizi Avusturya yutmuş idi Kusturduk. Ama Avusturya ile beraber yine bekâmızdan emin değiliz. Bir gün Avusturya'nın anâsır-ı müteşekkilesi dağılacak olursa Macaristan için cay-i selamet bu heyet-i müttehida olur.

Evet Macaristan için dahi cay-i selamet bu heyet-i müttehida olur. Çünkü büyükler arasında parçalanıp yutulmak hususunda Lehistan'a sâni olmağa en ziyade salih olan kavim Macar kavmidir.

Bakınız müstakbel ne kadar parlak! Bu müstakbele layık büyük adamlar olmağa biz namzediz. O büyüklük için ne tavır lazım ise onu şimdiden takalım.

Allah muinimiz olsun.

Ahmet Mithat

3 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908 /21 TEMMUZ RUMİ SENE 1324/ 6 RECEP SENE 1326/NUMARA 9824/PÂZÂR ERTESİ

1.5. GEÇMİŞ GELECEK 4

Bu sername altında geçmişin bir mesele-i mühimmesinden- henüz sırası gelmeksizin- bahse mecbur edildim. O da Tanin gazetesinin dünkü nüshasında merhum muazzam Kemal Bey Efendi hazretlerinin vaktiyle bana yazmış olduğu iki mektuptan birincisinin neşredilmiş olmasıdır. Bu mektup ve onun emsâli şevâhid-i zamaniye meydana çikalıdan beri bilmem neden dolayı bu muharrir-i emektarı çekemeyenler ortaya bin türlü sözler çıkarmışlardır ki mazi hakkında icra-yı tedkikât ile bu sözlerin hamiyetini meydana koymak benim kendi menfaatimden ziyade menfaat-i umûmîyeye hizmet eder. Onun için bu mektubun intişarından dolayı pek memnun oldum.

Mektup hakkında söyleyeceğim sözleri yazmazdan evvel “Geçmiş, Gelecek” sername-i umûmîyesi altında neşrine başlamış olduğum sıra bendlerinin birincisindeki şu sözler üzerine karin-i kiram efendilerimin bir daha enzâr-ı dikkatlerini celb ederim:

Kanun-i Esasinin taraftarını ile de hilafgiranı ile de görüşmüş mübahese etmiş. Resmi gayr-i resmi yazılan şeylerin birçoğu kendi kalemi ile yazılmış ne körü körüne etraftarını iltihak etmiş, ne körü körüne o hilafgiran ile birleşmiş. Kendisine hakikaten bi-tarafane bir mevki tayin ederek düşündüklerini dosdoğruca meydana koymuş.

Böyle bi-taraf bir adamın etraf-ı mütehalifeyi tamamıyla memnun ve mutmain etmesi kabil midir? Yine birinci bendin şu satırlarını da nazar-ı dikkate arz eylerim:

İmdi bu Üss-i İnkılap’ın hâvi olduğu hakayık bu kere tekrar göz önüne getirilmez ise geçmişi görmek kabil olamaz. Kanun-ı Esasinin hükmü tatil olunmak ve meclis-i umûmînin icmaı tehir edilmek gibi büyük büyük vakayın esbabı bilinmez ise geçmişi tettebbu’ müteassir olur.

Bugün neşr ve ilanını görmekle karirülayn olduğumuz hatt-ı hümayun-u mülûkanede:

Kariha-i zatiyemizden olarak Kanun-ı Esasi ilan olunmuş iken ağraz-ı muhtelif menafi-i umûmîye fikrine tekaddüm ettiğinden kanun-u mezkûrun tatili hakkında ihtarat teksir etmiş ve nihayet Saffet Paşanın sadaretinde bu tatil dolunca karargir olmuştu.

Kelimât-ı hakayık-ı beyinatının menzil-i hikmetini maziyi bilmeksizin taayyün mümkün olur mu? İşte birinci makalemde şu:

“Evvela Kanun-ı Esasiyi kimler ne yolda düşündüler, ona kimler ne yolda hizmet ettiler, kimlerin niyeti halis iken noksan-ı vukuf ve mütalaaları menfaat yerine mâzârrat verdi. Kimlerin niyeti fesat iken ister istemez iktiza-yı hal ü zamana boyun büktü, hâsılı kimler ne dedi ne yaptı, buralarını göz önüne getirmeli”

Satırları yazmaktan maksadım elyevm hutut-u hümayun hürriyet-i meşhun cenab-ı padişahiye dâhil olan bu ve daha bu gibi mesâilin tedkikine enzar ve efkâr-ı umûmîyeyi celbe ihtiyaç tam görüleceğini bildiğimden idi. Karın-i kirama kemâl-i iftihar ile arz ederim ki hürriyet-i hazretin verdiği müsaade üzerine yazmağa başladığım şu satırlar öyle bir teheyhüş ile çalakalem yazılmıyorlar. Vatanıma elimden gelen hizmeti kemal-i halisiyetle ifa edebilmek için serin kan ile kemâl-i ciddiyetle yazılıyorlar.

Şimdi merhum-u âzâmın mektubuna gelelim:

O tarihlerde Kemal Bey Efendi hazretleri tarafından bana bu yolda bir mektup gelmiş idi. Bu defa neşrolunan mektup o mektubun harfiyen aynı olup olmadığını katiyyen hükmedemem. Zira hiçbir kuvve-i hafıza otuz senelik bir şeyi tamamen tahattur edemez. Maa-hazâ bu mektubu neşredenleri civanmerdan ve hakperestan milletten bilerek namuslarına emniyetim olduğu için mektup mutlaka aslına mutabıktır diye kabul ederim.

Merhum-u muazzam:

“Zât-ı sâmileleri ise bir zamandan beri bana musallat olmağı kendinize eğlence addettiniz” diyor. Üss-i İnkılap’ta Kemal Bey’e ait olan satırlardan maada benim bu muazzam müşarünileyhe tasallutumu ispat eder bir satır yazımı gösterebilenler var ise minnettarları olurum. Kemal Bey’in hayran-ı kemâlatı olan telâmizi meyanında en ileri gitmiş olanların birisi ben olduğumu bu mektubunda teessüf ile “hukuk-ı sabıka” mızı itiraf buyurması ile ispat eylerim. İcap eder ise isimlerini de tasrih edebileceğim bir takım rüfeka tarafından edilen ilkaat üstat-ı müşarünileyh hazretlerinin hakkımdaki teveccühlerini bu suretle izale ettirmişlerdir. Fakat benim hakkı müstehak müşarünileyhteki muhabbet-i samimânemi asla izale ettirmemişlerdir. Bunun ispatı şu vechiledir ki her ne zaman Avrupa’dan bir muharrir gelip bizde edebiyat ve siyasetçe

pişvâlara dair benden malumât istemiş ise merhum müşarünileyh hazretlerinin üstadane pişvâlıklarının takdirât-ı tilmizâne ile kendilerine tefekkür etmişimdir. Bu yoldaki hizmet-i halisânemin şahitlerinden birisi Recaizade Ekrem Bey Efendi hazretleridir ki “Nalaso” nam-ı meşhuru bir Avrupa muharririne verdiğim malumâtı bilirler ve “Nalaso”nun Osmanlı pişvây-ı erbâb-ı kalemi hakkında yazmış olduğu makale-i musavvere-i takdiriye ihtimal ki benim gibi kendileri de hâlâ hıfz ederler.

Üstat Muhterem, Merhum-u Muazzam:

“Yapılan Kanun-ı Esasiye meclisi vükelâ tarafından icra edilen tadilatı evvel be evvel hukuk-ı padişahiye mugayir gördüğüme dair huzur-u şevketnüsur cenab-ı şehriyariye takdim ettiğim bu arzuhalin yalnız o ibaresini alarak bendenizin maksad-ı hürriyet ve meşveret aleyhinde bulunduğuma delil gibi göstermiş idiniz. Bu sûret-i istidlal ve âlâlarını cerh için bir şey yazmaya lüzum görmedim.” buyuruyorlar.

Kemal Bey Efendi hazretlerini maksad-ı hürriyet ve meşveret aleyhinde göstermeye çalışmak geceyi gündüzdendir diye göstermeye çalışmak kabilinden bir eser-i cinnettir. Benim ise cinnetimi tahayyül edebilecek bir kimse tasavvur olunamaz. Biz Kamus-u Osmaniyede henüz bulunmayan “Hürriyet” ve “Meşveret” kelimelerini ilk defa olmak üzere hazret-i Kemal’in ağzından ve kaleminden çıkmış gördük. İnsan Baba Tahir gibi hiçbir şeyden utanmasa hakkı tâlim ve irşâdı inkârdan utanır. Şu makale beni sırası geldiği zaman vereceğim izahattan caydırmıyor. Fakat hazreti Kemal’in şu kendi sözü dahi zat-ı üstadilerini hürriyet ve meşveret aleyhinde bulunuyor maksadıyla Üss-i İnkılap’taki satırları yazmış olmadığımı ispata şimdilik kâfi değil midir? “Delil gibi göstermiş idiniz” buyuruyorlar. “Delil olarak göstermiş idiniz” buyuruyorlar. Kendilerini bu mânâyâ sevk eden şey huzur-u üstadilerinde rakiplerimin ilkaatı olduğuna mani-i şinas olan karilerim şimdiden şüphe edemezler bu satırları yazarlar iken Üss-i İnkılap yanımda bulunmadığı cihetle sözlerimi buraya nakil edemedim. Sırası gelip de nakil ettiğim zaman iş bütün bütün tavazzuh edecektir.

Fakat ehemmiyet-i enzar-ı dikkatte parıl parıl parlayan bir kayze daha var ki nezd hazret-i Kemal de erbab-ı haset ve rekabetin benim aleyhimde ne kadar işlemiş olduklarını apaşikâr gösterebilir. Bakınız “Bu suret-i istidlal ve âlâlarını cerh için bir şey yazmaya lüzum görmedim” buyuruyorlar. İnsaf! Ey karin-i kiram insaf! Bir adam Kemal’i hürriyet ve meşveret aleyhinde gösterir yani Kemal’in bilcümle varlığını

yokluğa... Hayır hayır Kemal'in halisiyetini kalp ve sahteliğe haml eder de Kemal o anda kalemini meylî ittihaz ederek o hainin gözlerini oymaz mı? İşte besbellî ki Üss-i İnkılap neşrolunduktan sonra Kemal'de bu teessür yok idi. Olsa idi matbuât-ı sahaifinde aleyhime yıldırımlar yağdırır idi. Nihayet bunca ilkaat üzerine bir hayli zaman sonra: "...ibaresini maksad-ı hürriyet ve meşveret aleyhinde bulunduğuma delil (gibi) göstermiş idiniz." diyebilirler.

Mektupta Said Bey ile olan maceramızı ve benim cehâlet-i mücessime ve şarlatan olduğumu mübin olan satırlar tay olunur ise bu meseleye dair hazret-i Kemal'in şu sözleri kalıyor:

"Yalnız şunu demek istedim ki vatanın selameti öyle hukuk-ı padişahiyi ihlal edecek veya milletimizde bir cumhurun esasını tutacak şeylere muhtaç değildir. (Bilakis) hilafet kuvvetiyle bir usûl-ü meşveret teşkiline mütevakıf idi. Bendeniz de o maksada tevfiğ-i hareket ettim. Zâtî âliniz cumhur yapmak veya usûl-ü meşveretten hukuk-ı padişahiyi tarh etmek fikrinde iseniz orasını bilemem."

Ahmet Mithat aleyhine hasedi rekabeti kini, garezi olmayan karin-i kiram şu satırları okuyunca görürler ki Kemal benim Üss-i İnkılap'ımı reddetmiyor, kabul ediyor. Kendi hakkında yazdığım satırlara itiraz etmiyor. Hak-pây-ı şahaneye olan arzuhalinin sebep ve hikmetini hemen de itizar yolunda izah eyliyor. İşte bu makalenin kısmı evvelinde "niyeti halis iken noksân-ı vukuf ve mütalaaları menfaat yerine mâzârrat verdi." cümlesinden addettiğim zevât içinde kendilerinin dahi dâhil olduğunu itiraf buyuruyorlar. Bugün kimden korkumuz var? Apaşikâre söyleyeyim ki hattı hümayun cenab-ı mülükane"de" ağız muhtelif menafi-i umûmîye fikrine takaddüm ettiğinden kanun-u mezkûrun keverk tatili hakkında ihtarat-ı tekessür etmiş" ibaresiyle beyan olunan hakikat işte Kemal Bey Efendi hazretleri gibi âzâm-ı pişvâyan ümmetten bulunanların bile şu yoldaki mütalaatına istinat ederek "kanun ve tensikat-ı cedide hukuk-ı şahanenizi paymâl ediyor. Bunların muradı cumhur yapmak veya usûl-ü meşveretten hukuk-ı padişahiyi tarh etmektir Kemal bile bile böyle söylüyor" yollu ilkaat ile ah!... sad hezarân ah ki Kanun-ı Esasiyi kendi kariha-i hümayunlarından vermiş olan bir şehriyârî alettebari caydırabilip millete tuhfe-i ıydiye olan kanunu ancak salnâme içinde muhafâzâ edebilmek mecburiyetine düşürmüşlerdir.

Bilmem cehaleti mücessime miyim? Şarlatan mıyım? Neyim? Yoksa ahvâl-i hâzırânın cihet-i farikasını takdirden aciz bir aptal mıyım? Yanlış mı düşünüyorum, ne yapıyorum? Fakat bugünkü günde Kemal'in şu mektubunu ve o mektup içindeki şu fikrayı neşretmek hususunu hiç de muvafık bulamıyorum. Çünkü otuz seneden beri efkârın ne kadar ilerlediğini ve hazreti Kemali de onun Ahmet Mithat gibi telâmizini de pek çok geçtiğini ilerlediğini görüyorum. Bu söz şimdilik bu kadar kalsın. Bu sözün mezayasını anlayanlar anlar. Kaldı ki Ahmet Mithat hiçbir vakitte cumhur fikrine düşmemiştir. Bugünkü güne kadar nimeti ile perverde olduğu ve bundan sonra dahi olmak şevkinde bulunduğu padişahından imamı müslümeyn halifeyi resûl-ü emin efendimiz hazretlerinden kanun-ı hürriyet dairesinde zerreten ma ayrılmamak niyet-i kutsiyesinde dir. Kanun-ı Esasinin varlığına en büyük şahit olan hürriyet-i matbuat devam ettikçe Tercüman-ı Hakikat gazete hanesini Osmanlı gençleri için bir mekteb-i neşriyat haline koymuş idim. Hürriyet-i matbuat aleyhine ilk taarruzlar vukua geldiği ve sansür mukaddemâtı bir kloroform mukaddemât-ı tesiriyesi gibi henüz pek de anlaşılamayacak surette kendini gösterdiği sıralarda bu maksat-ı müstebidan aleyhine şûrây-ı devlette şanlı bir muhakemede müttehem sıfatıyla bulunmaya kadar göze aldırılmış idim. Zira biliyor idim ki matbuat için bu esaret maksud-u şahane değildir. Bütün ehli matbuatı mükâfât ve ihsânât güna günü ile doğrudan doğruya himaye eden bir padişah hürriyet şiar vücuduyla iftihar ettiği hürriyet-i matbuata köstek takmak efkârında değildir. Uğraştım, Ekrem Bey Efendi o mahkemenin reisi ve İlyas Metar Efendi maarif nezaretinin müddeisi olduğu halde müddeialehyh sıfatıyla uğraştım. Bunlar Tercüman'a derç olundular. Tekrar meydana konulacaklardır. Ama hazreti Padişah-ı alicah bugün hattı hümayunlarında itiraf buyurdıkları vechile entrikaları defe muktedir olamayarak kanunu tehire mecburiyet görülür ise bir aciz Ahmet Mithat ne yapar? Ne yapacak? Sevgili kalemini kırıp atarak matbaadan çekilir. Zâyi olan şu on beş yirmi sene zarfında “Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediye” ve “Neza-i İlm ve Din” gibi birkaç eser yâzâbilmiş isem onları da mücerred-i teşvik ve himaye-i hafiyeye-i cenab-ı padişahi sayesinde yazmış olduğumu itiraf ve ilan ederim.

Hazreti üstadın şu mektupta Said Bey Efendiyi himayeten yazdıkları sözler “La lihubbi Ali bel libuğzi Ömer” kabilinden olduklarını o zamanki ahvâle vakıf olanlar bilirler. Said Bey Efendi ile Kemal Bey hazretleri arasındaki münasebeti tayin edebilecek “İbret” koleksiyonları bende yok ise de var olanlar ona müracaat eyleyebilirler. Fakat

kariben Tecüman'dan nakil ile vereceğim izahat ispat ederler ki benim o tulumbacı muamelen taammüden bir muamele değildi. Zira mir müşarünileyh ile ilk mülakâtında “selamünaleyküm birader” demiş olduğum mahkemece tahakkuk eyledi. Bazı muharriratin şan-ı muharriyetine dair söylemiş olduğu söz bende cinnet-i muvakkata derecesinde bir teheyüç husûle getirdi. Said Bey Efendi hakikaten alicenap adam imiş ki bu hali mahkemede tahakkuk edince ezdil ü can beni affetti. Ondan sonra Taif'e nefyi olundukları zamana kadar yine biraderâne yaşadık vakıan aramızda münakaşaat-ı kalemiye devam etti fakat o da ben de hazreti üstadın “Barikay-ı hakikat müsamede-i efkârdan çıkar” düsturuyula amel eder ben hâlâ o düstur ile âmilim.

Ben bir cehalet-i mücessime imişim. Olabilir ya fakat bir insanın ne âlimi ne cehaleti rivayet-i ruvat ile hüküm olunamaz hazreti üstadın buyurdıkları gibi âsârını tedkik ile olur. İki yüzü tecavüz eden âsâr orta yeredir. Cehalet-i mücessime delalet edecek hatalar ortaya konulur. Ahmet Mithat terzil edilir ve illa bugün binlerce karin-i Osmaniye itiraf ederler ki Ahmet Mithat bu millet-i Osmaniyenin hâce-i evvelidir.

Ahmet Mithat

4 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908 /22 TEMMUZ RUMİ SENE 1324/ 7 RECEP SENE 1326/NUMARA 9825/SALI

1.6. GEÇMİŞ, GELECEK 5

Kanun-ı Esasinin ne suretle vaz' edilmiş olduğunu araştırıp meydana koymak bu sıra bendlerimizde cümle-i makasıd-ı esasiyemizdendir. Birinci makalemizde:

“Kanun-ı Esasiyi kimler ne yolda düşündüler, ona kimler ne yolda hizmet ettiler, kimlerin niyeti hâlis iken noksân-ı vukuf ve mütalaaları menfaat yerine mâzârrat verdi. Kimlerin niyeti fesat iken ister istemez iktiza-yı hal ve maslahata boyun büktü. Hâsılı kimler ne dedi, ne yaptı buralarını göz önüne getirmeliyiz de müstakbel için ona göre zihnimizi hazırlamalıyız.”

Satırlarıyla bu tettebbu'atın ufacak bir planını da ortaya koymuşuzdur. Geçen gün rüfekamızdan birisi Mithat Paşa merhumun tanzim etmiş olduğu Kanun-ı Esasi lâyhâsını meydana çıkarmak şu günler için ne mühim olduğunu beyan ediyor idi. Ne kadar memnun

oldum. Mevcut kanun ile mukayese için! Değil mi? İşte benim de yapmaya çalıştığım iş bundan ibarettir. O lâyhânın sureti mestur değil mevcuttur.

Kanun-ı Esasi fikrinin ilk menşei hakkında karşı tarafta Fransızca intişar eden rüfekamızdan birisi bu fikrin en evvel cennet mekan Sultan Selim Han-ı Sani hazretlerinin zaman-ı saltanatlarında Fransa'dan gelip umûr-ı tensîkatımızda istihdam olunan bir zat tarafından meydana konulduğunu yazmış idi. Bu asla doğru olamaz. Devr-i Selim Hanın hal ü istidad-ı siyasiyesi göz önüne getirildiği zaman bir Kanun-ı Esasi fikrinin o devir ile tevfiğ-i kabul edemeyeceğini tarihe vukufu olan herkes bilir. “Selim-i salis oldu mülk-i Mısır Fatih-i sani” mısraından dahi istidlal olunacağı vechile cennet mekan müşarünileyh hazretleri Napolyonun muasırı, Napolyonun -o zamana kadar hiç görülmemiş olan- galibi olup Napolyon Fransa'da ümit eylediği siyasi külahları kapmak ve bir taraftan da Osmanlı Nizam-ı Cedid askerine mağlup olacağını tahmin ile bu mağlubiyeti sair Fransız ümerâsına bırakmak için Mısır'ı terk ederek Fransa'ya gittiği zamanlar Fransa'da bile Kanun-ı Esasi meselesi henüz takarrür edememiş idi. Hele Osmanlılarda bu fikirler hiç yok idi. O zaman devletçe maksad-ı yegane askeri tanzim ve tensîkten ibaret olup Kabakçıoğlu vaka-i dilsuzundan sonra ise bu maksad-ı yegane yeniçeri eşkiyasını kaldırmağa ve Nizam-ı Cedidi tekrar vaz' etmeğe münhasır kaldı. Ta 1241 tarihine kadar eâzâm-ı rical yalnız bu meşguliyetle imrar-ı evkat eylediler. Ondan sonra cennet mekan Sultan Mahmut Han saninin on beş senelik bakiye-i müddet saltanatlarında dahi hep bu meşguliyet devam etti. O zamanlar bazı süferâ ve ezcümle İngiliz sefiri Kanyağ tensîkat-ı mülkiye lüzumunu dahi ihtara başlamışlar idiyse de bu lüzum yalnız bazı efkâr-ı âliyede takdir olunarak fakat o dahi Kanun-ı Esasiye benzer bir şey olmadığını bilahire Gülhane Hattı Hümayunu ile Islahat Fermanı âlisinin ne nokta-i nazarından kaleme alınmış olduklarına edilecek bir dikkat meydana koyar.

Tensîkat-ı mülkiyenin Gülhane Hattı Hümayunu ile Islahat Fermanı âlisinde görülen sureti usûl-ü meşveret ve meclis-i mebusan esasları üzerine müpteni olacak bir tensîke nazaran yalnız padişah-ı alicah tarafından tebasına ırz ve din ve mal ve canca bir emniyet verilerek tanzimat için dahi devletçe bir takım nizamat-ı nafîa vaz'ından ibarettir. Hatta bu tanzimattan sonra “Kuleli Vakıası” gibi bazı mukaddemat-ı teyakkuz bile meşrutiyet ve meclis-i mebusan usûllerine benzemekten ziyade bazı cihetlerce tanzimatın da aleyhinde olduğunu bu vakaya dair bilahire erbabından almış olduğumuz haberlerden istidlal edebiliriz.

Usûl-ü meşveret, meşrutiyet Osmanlıların hukuk-ı siyasiyesi, millet meclisi gibi bugünkü makasid-ı umûmîyeyi teşkil eden fikr-i inkılap bizim vukufumuza göre en evvel Şinasi merhum ile rüfekasından Agah Efendi merhum gibi o zamana göre nevadirden ma'dud birkaç zatta uyanmıştır. Avrupa elsinesine vukufu ve Avrupa terakkiyatına hayretleri delaletiyle kendi kendilerini bu yolda irşad etmişlerdir. Şinasi gayet muhteriz bir adam olup Kemal Bey merhum gibi zekasına, namusuna itimat edebildiği birkaç gençten maada kimseye emniyet edememiştir. Hakkı da var ya? Bu misüllü muazzamat, bu yolda ısrar-ı müthişe her zevzeğe tevdi' edilebilir mi? Agah merhum Şinasiden daha cesur idi. Neşr-i efkârda daha cesurane davranıyor idi. Şinasi'de "Tasvir-i Efkâr" ve Agah'ta "Tercüman-ı Ahval" gazeteleri olup fakat münderecatı maksad-ı hakikiyi açıktan açığa değil a kapalıdan kapalıya bile meydana koyacak yolda değil idi. O zamanlar efkâr-ı umûmîyede buna benzer hiçbir istidat yok idi. Bu pişvâlar kalemlerinden ziyade lisânlarıyla şakirdlerini uyandıрмаğa gayret ediyorlar idi.

O zamanlar bir gece İstanbul'da hemen her haneye bir risale-i siyasiye sokuldu. İlk defa olmak üzere bu risale halkı ahval-i zamandan ve makasid-ı ahrârâneneden haberdar eyledi. Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa merhum Kemal ve Ziya Bey merhumlar gibi erbab-ı kalem vasıtasıyla bu risaleyi yazdırmış neşr ettirmiş denildi. Daha sonraki neşriyat-ı ahrârâneyle nispetle bu risale dahi pek kıymetli bir şey değil idiyse de hakkı tekaddümü vardır. Şinasinin telâmizi meyanında en feyiznakı merhum muazzam Kemal Bey çıkmıştır. Bu zat hakikaten meali simattır. Bir harika-i hilkâttir. Heman sabi sayılacağı zaman şebabında kudret-i şairiyetin kemaline malik olduğunu herkese teslim ettirmiştir. Hele meali-i İslamiyeye, şan-ı Osmaniye muhabbeti o kadar fevkalededir ki zaten ateş fişan olan tab'ı şairanesi bir de bu muhabbet ile tezeyyün ederek hepimizi kendisine âşık etmiştir. Ben Kemal ile bulduğum zaman onu Viktor Hugoya benzetmiş idim. Pek hoşuna gitmiş idi. Gariptir ki o zamanlar Kemal Fransız eazımı meyanında en ziyade Lamartin'i tercih ediyor idi. Halbuki Lamartin Hugo'ya nispetle âdeta dervişnihat denilecek bir adam olup Hugo ise hakikaten bir "Kemal" idi. Kemal'i Hugo'ya, Hugo'yu Kemal'e benzetmek ikisi de birbirine müsavidir. Ama yalnız edebiyat cihetinden! Yalnız edebiyat-ı siyasiye cihetinden! Ahlak cihetinden değil! O cihetten Kemal Viktor Hugo'dan kat kat balanurdur. Mesela Viktor Hugo gayet para canlı bir adam olduğu halde Kemal bir müstağni-i kül idi. Aman Yarap! Ahlak-ı fazile tamamıyla bu büyük

adamda toplanmıştır. Binaen aleyh âsâr-ı kalemiyesini okuyanlar ne kadar meftunu olurlar ise ahlak-ı fazilesini bilenler ondan yüz kat daha meftun olurlar.

İşte daha Şinasi ve Agah zamanlarında Kemal cüret-i fedakârane ile usûl-ü meşvereti her yerde bir lisân-ı hamiyetle ahibbasına tavsiyeye başlayan Kemal bir vilayet-i vali muavinliğiyle İstanbul'dan tard-u def edilmeğe teşebbüs eyledikte o zaman “Koriya Doryan” gazetesini sahibi müdürü Jan Piyetri delaletiyle ve Nuri ve Reşat Bey merhumlar gibi bazı rüfekasıyla İstanbul'dan Avrupa'ya firar etmiş ve “Hürriyet” gazetesini tesis eylemiştir.

Kemal'den evvel Ali Suavi'nin Londra'ya kaçarak kırmızı bir sername ile ve “muhiber doğru söylemek yasak olmayan memleketi bulur yine çıkar” mukaddimesiyle neşriyata başladığını unuttuk zannolunmasın. Genç Osmanlılar Suavi'nin bir aralık hürriyetperveran meyânında görünmüş olmasına müteessif kalmalıdır zira Kemal ve Ziya ve Agah ve Nuri gibi yeni Osmanlılığın erkânı olan zevat arasında Ali Suavi'nin ika' etmiş olduğu nifak ve şikak malumdur.

Hasıl-ı kelim meşrutiyeti, millet meclisini, teceddüde dair her şeyi Osmanlılara açıktan açığa ve temami-i sıdk ve ihlasla tâlim eden Kemal merhumdur ki onun bu yoldaki ahvâl-i hususiyesine hepimizden ziyade vakıf olan Ebulziya biraderimiz olduğundan Kemal'in bu yoldaki hedimât-ı mukaddesesini hakkında bir (takdirat-ı tarihiye) yapmak hizmet-i mühimmesini kendisinden bekleriz.

Bir aralık nail oldukları afv üzerine Yeni Osmanlılar'ı İstanbul'a davet ettikleri zaman efkâr-ı nase delalette Kemal hemen yegane kalmış idi. Onun sıdk-ı halisiyeti Ziyaların, Agahların veasirenin pek kurnazcasına olan hürriyetperverliklerine galebe ederek hepimiz Kemal'in başına toplanmış idik. Fakat hal ü zaman cüretin bu derecesine tahammül edemediğinden Kemal dört nefer-i ehassı şakirdanı ile birlikte nefy olundu ki o zaman yine Kemal'in muhibanından olan bir şair : “Mündefi' Tevfik ve Mithat Nuri ve Hakkı Kemal” mısraıyla bu esamiyi cem etmiştir. Galiba tarih de düşürmüştür.

Kemal nefy olduğu zaman eski refikaları nefy olunmadıktan başka birer memuriyete tayin olunmuş buldukları câyi mülâhâzâ ise de koca Kemal “Mağdurların miktarı ne kadar az olur ise maksadımız için o kadar nâfi olur. Hepimizi birden ortadan mı kaldırırsınlar?” yolunda beyan- ı efkâr etmiş olduğu hatırımdan çıkmaz.

İşte devr-i hürriyet âsâr-ı cenap Abdulhamid Gaziye gelinceye kadar Kanun-ı Esasi fikirleri bu suretle Efkâr-ı umum ve havası tenvir etmiştir. Ondan sonra bu maksadın suret-i husûli de diğer makalede hikaye olunacaktır.

Ahmet Mithat

**5 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 23 TEMMUZ RUMİ SENE 1324/
ÇEHARŞANBA/ 8 RECEP SENE 1326/ NUMARA 9826**

1.7. GEÇMİŞ GELECEK 6

İki gündür gezdiğim bulunduğum yerlerde kime tesadüf ettim, kimi gördüm ise Kemal Bey merhumun vakti ile bana yazmış olduğu iki mektubun refikımız Tanin gazetesine derc edilmesinden ve benim de mukabeleye mecbur oluşumdan dolayı beyan-ı teessüf ettiler. Usûl-ü meşveretin bugünkü suret ve tarzı bundan otuz, otuz beş sene evvelki tarzına hiç benzemediği ve benzememek lazım geldiği cihetle şu mektupların ilanından elyevm hiçbir menfaat hâsıl olmayacağı ve binaenaleyh bu yoldaki münakaşatı herkesten ziyade Ahmet Mithat'ın arzu etmemesi lazım geleceği re'y ve nasihatında bulundular. Ben "Geçmiş, Gelecek" sernameli sıra bendlerimde zaten bu hakayığı meydana koyacak idim. İki zaman birbiriyle mukayese olunsun da bugün ortalık daha aydınlıkta görülsün. O aydınlık da tedkik ve tetebbu' edilsin diye böyle yapacak idim. Ve yapacağım. Mektupların ilanı benim zaten yapacağım bir işi yalnız sırasını atlatarak tecilden başka bir şey'e sebep olmamıştır.

İlkin mukabelemde demiş olduğum vechile Kemal Bey merhumun bana birinci mektubu göndermiş olduğunu tahattur ediyorum. Fakat hadda alîm ona cevap yazmış olduğumu tahattur edemiyorum. Hafi, celi polis baskınlarından evlerimizin masun olmaması hasebiyle hiçbir güne evrak hıfza cesaret olunamayacağı bir zamanda Kemal'in mektupları, onlara yazılan cevaplar hıfz olunabilir mi? İkinci mektubun dahi intişarına pek memnun oldum ki bu intişardan mukaddem, yani evvelki gün neşr eylediğim mukabelenin otuz sene evvel yazmış olduğum cevaba muvafık olduğunu ispat eyledi. Doğrunun yardımcısı Allah'tır.

O zamanki cevabımda Kemal Bey Efendi hazretlerinde bir hakkaniyet mevcut olduğuna itimat göstermişim. Bu itimata ömrümün hiçbir dakikasında halel getirmemiş olduğuma Allah şahittir. Fakat o zaman cevapnamemde vermiş olduğum izahat hazret-i merhumca kanaat-bahş olmamış. Bu adem-i kanaatin benim aleyhimdeki tesirlerinin şiddetinden başka bir şeyden neş'et etmediğini işte şu ikinci mektubu da ispat eyler.

Üss-i İnkılap'ta yazmış olduğum satırları Kemal Bey merhum ikinci mektupta “işte söylediklerin şunlardır:” diye bu vechile nakil buyuruyorlar:

Hatta o zamana kadar evcat-ı serbestinin en yüksek tabakalarında bâlâpervaz olan ve mücerred bu kadar hürriyetperver olmalarından dolayı iltifât-ı mahsus-ı hazret-i tacdariye dahi mazhar olmuş bulunan Kemal Bey'in hak-pây-ı şahaneye takdim eyleyerek bu tarihi kaleme almak emrinde mütalaa gizarım olan âsâr meyanında gördüğüm arizalarında dahi Kanun-ı Esasinin, hukuk-ı celile-i hilafetpenahiye dokunacak bir hayli cihetleri olduğu arz edilmiş ve mekatib-i mezkûrenin birisinde “Bundan başka yapılan nizam-ı esasiye meclis-i vükelada icra olunan tadiller dikkat-i mahsuse-i şahanelerine şayestedir. Çünkü her şeyden ziyade hukuk-ı seniye-i şehinşahilerine dokunuluyor” ibaresi bir numune olmak üzere buraya kayd edilmiştir.

Benim şu fıkrada yalan söylediğimi iddia etmiyorlar. Doğru söylediğimi tasdik buyuruyorlar. Zira ikinci mektupta benim bu fikramı yazdıktan sonra: “Ben huzur-ı hazret-i şehriyariye yalnız Kanun-ı Esasiye meclis-i vükelada icra olunan tadilatın mâzârrat-ı memnuasından başka hukuk-ı padişahiye de dokunacağını arz etmişim” diyorlar. Hatta o zamanlarda fikr-i siyasileri ne yolda olduğu da birinci mektuptaki şu:

“Yalnız şunu demek isterim ki vatanın selameti öyle hukuk-ı padişahiye ihlal edecek veya mülkümüzde bir cumhurun esasını tutacak şeylere muhtaç değildir. (Bilakis) hilafet kuvvetiyle bir usûl-ü meşveret teşkile mütevakkıf idi. Bendeniz de o maksada tevfiik-i hareket ettim. Zat-ı vâlânız cumhur yapmak veya usûl-ü meşveretten hukuk-ı padişahiye tarh etmek fikrinde iseniz orasını bilemem.”

Fıkra ile şerh ve izah ediyorlar. Üss-i İnkılap'ta benim şu meseleyi yazışım Kemal Beyin bile hukuk-ı padişahi emrinde şu mütalaada bulunduğu halde zat-ı hümayun-ı mülükanenin meclis-i vükelanın teklif etmiş olduğu kanun layihısından pek çok ziyade ahrârâne bir Kanun-ı Esasi ihsan buyurmuş olduklarını göstermekten ibaret idi ki üstat

merhum bunu da bil-fehim mektubunun ilerilerinde bu ciheti de şerhe medâr olacak şeyler yazıyorlar. Onları sırası geleceği yere terk edelim de biz şu bahsi yürütelim:

Bugünkü inkılabımızın cihat-ı tarikesini amikan tetkik ve tettebbu' eden hurde sencan erbab-ı siyaset Kemal Bey merhumun bu nazariye-i siyasiyesini bugünkü günde muvafık bulurlar mı ki o zaman için muvaffakatı tasavvur olunabilsin.

İkinci mektupta “Sizin yaptığınız gibi alel-ıtlak Kanun-ı Esasi hukuk-ı seniye-i padişahiye dokunur demedim” buyuruyorlar. Öyle demiş olsalar idi ben de Üss-i İnkılap'ta öyle yazar idim. Her şeyin doğrusunu yâzâcağıma şevketli padişahımız defaatle yemin verdimmiş idi. Yazmış olduğum fıkrayı kendileri nakletmiş. Ben de yukarıya naklettim. Şuracığımı bir daha nakledeyim: “ Kanun-ı Esasinin hukuk-ı celile-i hilafetpenahilerine dokunacak (bir hayli cihetleri) olduğu arz edilmiş” demişim. Bundan Kemal 'in “alel-ıtlak” Kanun-ı Esasi hukuk-ı padişahiye dokunur demiş olması mânâsı çıkar mı? Numune olarak irad ettiğim fıkra da dahi Kemal'in “Bundan başka yapılan nizam-ı esasiye meclis-i vükelada icra olunan tadiller dikkat-i mahsuse-i şahanelerine şayestedir Çünkü her şeyden ziyade hukuk-ı seniye-i şahanelerine dokunulur.” Sözlerini irad etmişim. Merhum-u muazzam mektuplarında bunların hiçbirisini inkâr etmiyor. İtiraf ediyor. Ta'lil bile ediyor. “Ben o sözleri öyle cumhur yapmak gibi fikirlerde olduğum için arz etmedim” yolunda beyan-ı Efkâr eyliyor. Şu halde Ahmet Mithat'ın, müverrihin kabahati ne oluyor? Doğruyu yazması! Değil mi?

Merhum-u muazzam benim aleyhimde igzab edilmiş olduğu mektupların her fıkrasında müsteban oluyor. Yoksa Kemal ne mâni anlamaz, ne hak tanımaz bir adam olmadığına hâlâ kaniim. Bir gâzâb-ı gayr-ı layık ile yazdığı mektupta bakınız daha neler diyor?

“Mademki hukuk-ı padişahiye mugayir olan bendleri tayy ettirmek isteyenler Kanun-ı Esasinin hilafgirleri imiş. Ben de arizamda meclis-i vükelanın o bendleri tayy etmesinden dolayı hukuk-ı padişahiye dokunulduğundan ibkalarını iltizam edenlerden biri idim. O halde Kanun-ı Esasinin taraftarlarından olduğum kendi itirafınızla da sabit oluyor. Ya bu hakikat meydanda iken beni telifinizde -alel-ıtlak- Kanun-ı Esasi aleyhinde göstermeye kıyam etmek adama bir iftira-yı kazibane ile musallat olmak değil de nedir? Kemal'i alel-ıtlak Kanun-ı Esasi aleyhinde gösteren var ise elhak bir iftira-yı kazibane ile kendisine musallat olmuştur. Fakat benim ibarelerimi kendisi naklediyor. O ibarelerde

Kemal -alel-ıtlak- Kanun-ı Esasi aleyhinde gösterilmiş ise o müfteri, o musallat da ben olduğumu itiraf ederim. Fakat merhum kendi hayaline bir hakikat hükmü verecek kadar hal-i gâzâpta bulunur da kimsenin hatırına gelmemiş olan şeyi bana isnat eyler ise müfteri kim olur? Musallat kim olur? Yazık!

Buruyorlar ki:

“Hele arızalarım Kanun-ı Esasi hilafgirlerinin menfaatine hizmet ettiğine dair zat-ı mülükaneye o yolda ifrâdı söylemek istediklerine hükmetmek sizin kadar gec beyne olmağa tevakkuf eder. Bendlerin tayyi tarafında bulunan hilafgirler “bunlar mahza hukuk-ı şahaneyi tamir ede ede mahv edecekler.” Deyip dururken bir de huzur-u âli cenâb-ı padişahide o bendlerin tayyi hukuk-ı seniye-i şehriyârinin ihlalini mucib olacağını mı söylemek isterler idi? Zannınızca hilafgirlerin böyle bir arzuda bulunmaktan maksatları ne olacak?.....(Bir fikra-yı alaka var ki tayy ettin.)Bendler mevzu-u bahis olduğu zaman “Bu bendler tayy olunmaz ise hukuk-ı şahaneye dokunur. Yalnız Kemal bile ne demiş mı diyecekler idi?.....”

İşte bizim otuz bu kadar sene evvel söylediğimizi ve hâlâ bugün dahi söyleyeceğimizi, kendileri söylüyorlar. “mı diyecekler?” Değil! Öyle dediler. Fakat zat-ı şahane o dediklerine havale-i sem’-i itibar buyurmadılar. Meclis-i vükelanın teklif ettiği Kanun-ı Esasiden daha âlâsını verdiler. Bu hakayıkı hep ortaya koyacağım. O zaman değil hâlâ bugünkü günde bile Kanun-ı Esasi hilafgiranı böyle söyleyeceklerdir. Bugün Kanun-ı Esasinin hilafgiranı yoktur diyecek kadar saf derûni miyiz? Geçen gün o hilafgiran Edirne’de askerin zihnini çelmeğe çalışmadılar mı? Halkımızın fikir ve nazarında merhumun mevkii pek büyüktür. Hukuk-ı hazret-i padişahiden falan tutturarak hâlâ dahi Kemal’i kendi maksatlarına hadim gösteremezler mi? Allah aşkına olsun Ahmet Mithat aleyhinde eser-i haset ve rekabet olan bir gâzâb-ı gayr-i meşru’ eseriyle göz çıkaralım derken kaş yapmış olmayalım. Darb-ı meseli aksedişimin sebebini şerhe ihtiyaç var mı? Mithat’ın gözünü çıkaralım derken hilafgiranın kaşını yapmayalım.

Buyuruyorlar ki:

“Yazdığım şeylerin tesiratından belki haberim olmadığına dair meydana koyduğunuz farzı neden tasavvur ediyorsunuz?”

Demek ki o zaman Kemal’e yazdığım cevapta yazdığı şeylerin tesiratından belki de haberi olmadığını dermiyan etmişim. Ah şu cevapnamem birisinin elinde olsa idi de

şimdi neşrolunsa idi, kim bilir daha ne kadar hakayık meydana çıkar idi. Lakin elde bulunsa bile bittabi neşrolunmaz... Öyle değil mi? O farzı neden tasavvur ettiğimi şimdi söyleyeceğim. Fakat daha evvel kendi farzlarını da irad edeceğim. Diyorlar ki:

“Bendenizin maruzatım zat-ı şevkatsimat cenab-ı mülükaneye takdim olunmuştur. Demek ki sui te’siri olsa nezd-i sami-i şehriyâri de olacak,”

Ne safvet! Ne halisiyet! Üstad-ı muhteremce bu böyle ama entirakıcılarca dahi böyle mi? Tesir-i nezd-i padişahide olacak ise bu kâfi değil mi? “Otokrat” bir hükümdar-ı zişandan bir Kanun-ı Esasi istiyorlar. O hükümdarı Kemal’in dediği yolda müteessir etmek maksada muvafık mı olur? İşte bu nokta-i nazardandır ki bu bendlerimin birincisinde “Bazılarının niyeti halis iken noksân-ı vukuf ve mutalaaları menfaat yerine mâzârrat verdi” demiş idim. Fakat zat-ı hürriyetsimat cenab-ı Abdulhamid Han Gazi hepimizden daha hâlis bir niyet ile şu büyük işe başlamışlar idi. Kemal’in kendi arizalarını bana göstermeleri dahi “İşte Kemal Bey bile bu fikirde iken ben bunların hiçbirisinden müteessir olmayarak teklif ettikleri Kanun-ı Esasiden daha âlâsını, daha ahrârânesini verdim” hükmündeki bir maksat ile vukua geldiğini Üss-i İnkılap’ın gerek ibareleri sarahaten ve gerek mecmuanın delaletleri hükmen meydana konmaktadır. Hâlâ bugün dahi emin olalım ki hazret-i ebulahrar böyle şeylerden katiyen müessir olmazlar. Fakat Kemal’in arizaları hak-pây-ı şahaneye mahsus olmakla kimse ondan haberdar olmadı mı? Heyhat! O zaman merhum-u muazzam etrafından ayrılmayan yüzlerce müstemi’ler huzurunda her şeyi alenen söyler idi. Hiçbir şeyden pervâsı yok idi. Hâlis bir adamın kimden neden pervâsı olur? Kemal’in dediği sui te’sir Kanun-ı Esasi hilafgirani nezdinde âsârını gösterdi. Geçen günkü hatt-ı hümayun-u mülükane:

“... Terbiye-i umûmîyece hasıl olan terekkime salih-i umûmîyenin usûl-ü meşrutiyete rabtını ihtar eylemekle (karihe-i zatiyemizden olarak) Kanun-ı Esasi ilan olunmuş iken ağraz-ı muhtelif menafi’-i umûmîye fikrine takdim ettiğinden kanun-ı mezkûrun tatili hakkında (ihtarat teksir etmiş) ve nihayet Saffet Paşa sadareti zamanında bu tatil devletçe karargir olmuş idi”

Satırlarını unutmayalım. Bu söz padişah sözüdür. Kemal’in, Mithat’ın sözü değil! O teksir eden ihtarat ne gibi şeyler idi? Kimlerin sözlerine istinaden o ihtarat ediliyor idi. Cümleden ziyade Kemal gibi hürriyet münadilerinin... Değil mi? Acaba Kemal’in dediği gibi hakikaten gec beyne bir adam mıyım? Umalım ki bu defa dahi emr-i hümayun ile o

ihzarat hakkında malumat-ı sahihe meydana konulur. Ah! Öyle bir şey olsa idi de Cevdet Paşalar, Kadri Paşalar, falanlar layihaları meyanında Ahmet Mithat kullarının layihası da meydana çıksa idi. Kanun-ı Esasinin muhafâzâsı lüzumu o zaman artık lal olmak derecelerini bulmuş olan bir lisân-ı meskenet ile olsun nasıl meydana konulabilmiş olduğu görülür idi. Çünkü tatil kanun-ı devletçe karargir olduğu zaman bu yoldaki efkârı güzelce anlamak için zevât-ı lazımenin birer layiha vermeleri emr olunmuş idi de birçok layihalar verilmiş idi.

Mektubun bundan aşağısı Kanun-ı Esasinin ne yolda yapılıp vücuda geldiğine dair olup onlar ise makalelerimizde sırasıyla yazılacağından benim Kemal'e iftiralar etmiş, musallat olmuş bulunduğuma dair olan reddiyeme şu satırlar ile hitam veririm:

Hiçbir tarafa mukalledane mensup olmayıp kendi başına çalışan bir adam hiçbir tarafı her noktada memnun edemez. Kâh oldu ki Kemal'in dediği gibi Hoca İshak merhum tarafından tekfir edildim. Kâh oldu ki Hoca Elhac İbrahim Efendi tarafından "müteferric" addedildim, kâh oldu ki hikmet-i İslamiyeye dair olan âsârım ile erbab-ı taassuptan sayıldım. Kâh oldu ki istibdâd taraftarı, kâh oldu ki Kanun-ı Esasi taraftarı diye mahkum edildim. Kâh edebiyatın şu kısmını beğendiğim kâh şu kısm-ı diğerini beğenmediğim için muaheze olundum hakkaniyet-i âdilanesine Kemal'in dahi kâni' olduğu tarih bu halleri tahkik ederek lazım gelen hükmü verecektir. Fakat böyle hiçbir tarafa mensup olmayarak kendi kendime olduğum için pek çok tarafları, hemen her tarafı gücendirdim. Kemal merhum dahi Üss-i İnkılap'ta muttali' olabildiğim kadar doğruyu yazmış olduğuma gücenmiş. Daha doğrusu gücendirilmiş. Hem "Sen bana hukuk-ı padişahiyi iltizam yolunda bulunanları teyit edecek yolda davrandın diyorsun" diğer taraftan hem de o yolda davranmış olduğunu kendisi itiraf ediyor. Sonra da o yolda bulunduğunu ispat ve aleni şerh ediyor. Bu halde bir müverrih-i müfterilik ile ittihamın ne kadar doğru olabileceğini bi-taraf olan vicdan-ı umûmî hükmeder.

Ahmet Mithat

1.8. KAHT-I RİCAL

Geçmiş Gelecek makalalarındaki tedkikât-ı tarihiyyede devam olunacaktır. Bu kere şu bend-i mahsusa lüzum gördüm:

Zamanımızın teyakkuzâtı ile mütenasip vezâif-i mevduasının hikmetine vakıf, hasılı şu devr-i kanuninin icabat ve ilcaatına göre çalışmağa muktedir vükelâ istenilir. Ne kadar doğru! “Vükelâ” denilen zevat ekseriyete nazaran her biri bir saray ıtlakına şâyân konak ve yalılarda merba nişin olacak mülükâne geçinecek daire-i nezaretlerine ister ise gelip istemez ise gelmeyecek, haftada iki defa meclis-i has’da bulunarak oradan çıkar çıkmaz yek diğeri aleyhine maruzata şitap edecek. Kavanin ve nizamata muvafık olsun olmasın her işi “istihsal ettim” dediği bir iradeye atf ile hiçbir şeyden mesul olmayacak bahtiyarlardan -ama en doğrusu makus mânâsınca bahtiyarlardan- ibaret olmak zarûri değil a? Zamanımızın teyakkuzâtı ile mütenasip, vezâif-i mevduasının hikmetine vakıf, hasılı şu devr-i kanuninin icabat ve ilcaatına göre çalışmağa muktedir adamlara her zaman lüzum var idi. O lüzum bugünkü günde labüdd, lacerem hükmünü almıştır.

Bu lüzumu kimsenin inkâr ettiği yok. Fakat herkes kendi hayalinde bir heyet-i vükelâ teşkil etmek istediği zaman “Devletlü” falan paşa hazretleri falanca nezarete ve “ütufetlü” falan bey efendi hazretlerini falanca makama getiriyor. Bâzân “saadetlü” lere kadar da tevsî-i zihn ediyor. Ama hayalinde yine vükelâyı teşkil edemeyince kemâl-i fütur ile:

-Off! Kaht-ı rical var!

Diye boynunu büküp kalıyor. Birçok ezkiya ile bu yolda hasbihal ettik. Hemen kaffesini de bu hal-i yeis ve füturda buldum. Acaib kaht-ı rical ha? Ben kendiliğince buna kail olamıyorum. Vükelâlık için mutlaka “Devletlü” yahut “ütufetlü” veya “saadetlü” olmak farz mıdır? “Hamîyyetlü” olan vükelâ olamaz mı? Hatta “hiçbir şeylü” vükelâ olamaz mı? Olamaz ise Kanun-ı-Esasi mucibince rütbelere, nişanlar taraf-ı eşref cenabı mülükâneneden verileceği cihetle hamüyetlüler, hiçbir şeylüler ütufetlüye, devletlüye terfî olunabilirler. Yoksa vükelâ olmak için mutlaka yetmiş seksen yaşında mı olmalı?

Ben nefsimde tecrübe ediyorum da görüyorum ki bugün altmış altı yaşında olan Ahmet Mithat bundan on beş yirmi sene evvelki Ahmet Mithat'ın nısfı değildir. Acz-i piri insanın cüret-i faaliyesini taklil ediyor. Vukuf-u tecrübekarilerinden dolayı ihtiyarlara lüzum inkâr olunamaz. Fakat yaş başında bulunmak temeyyüzü ihtiyarlara hasredilemez. Fransa büyük inkılabında meziyyat-ı askeriyelerini kudret-i siyasiyelerini, maharet-i idariyelerini herkese, ba-husus tarihe tanıttırılmış olan zevat meyanında Bonapart, Döze, Marsu, Huş gibi meşahir otuz yaşından aşağı idiler. Hele Marsu yirmi üç, Huş yirmi beş yaşlarında idiler. Askerlik kadar politika da dahi mahir olan Lafayet güya yaşlılardan olduğu halde otuz altı yaşında idi. Fransanın düyun-u umûmîyesini tanzim ile ıslahat-ı maliyenin esasını koyan Kambon kırktan aşağı idi. Bunlar içinde Siyayis ellisine yaklaşmış olduğu için ihtiyar addolunarak papalıktan neşet etmiş gayet alim ve müddekik bir adam olduğu için bir aralık pek büyük ehemmiyet kâzânmış idi.

Acaba bizde bunların nâzırı adamlar yok mudur?

Çok!... Mutlaka çok! İnkılabımızı vücuda getirmekte pişvâ olan Enver Bey gibi birçok kahraman askerlerimizin esamisi hamd olsun sahayıf-ı matbuatı tezyin ediyor. Ulum ve sanayi askeriyede idare-i sabıkanın bazı kirli mütehayyizlerine ders verecek esâtize-ü askeriyemiz eserleriyle meydandadırlar. Makam-ı vükelâtta bulunan zevâta vükelâlık vazifesini bihakkın tâlime muktedir olduklarını her gün sahayıf-ı matbuattaki bendleriyle isbat eden gençlerimizi vükelâ-yı müşarünileyhimde görüyorlar. Binaenaleyh enzâr-ı cüst ü cu bir kere bu gençler tarafına da sevk edilecek olursa biz de “kaht-ı rical” değil bihamdihi Teâlâ “bereket-i rical” mevcut olduğun tahakkuk edeceğine asla şüphe edememekle bahtiyarım.

Biz esasen “demokrat” bir milletiz. Biz de hanedan-ı hilafet-i ünvan-ı saltanat-ı seniyeden başka hiçbir kimse “Aristokrat” olamaz. Bu siyasi tabirlerin bizce henüz taammüm edememiş olduklarına teessüf etmeli. Aristokrasiyi “asâlet” ve “necâbet” kelimeleriyle ad edebilir isek de demokrasiyi “vazâ'at” ile bihakkın eda edemeyiz. Bunlar zaten elsine-i ecnebiyeden hiçbirisinin malı olmayıp Yunan kadim lisânından muktebes oldukları için biz dahi iktibas edebiliriz. Demokratın hükmü (aba ve ecdattan hiçbir asalet ve bu asalet hasebiyle hiçbir hak ve imtiyâzâ malik olmayıp herkesin hukukta tesavisi ve herkesin kabiliyet ve hizmetine göre merâtib-i maddiyeye maneviyeye hakkı terrakkisi) demektir. Hal-i sebâvetten kurtulur kurtulmaz merâtib ve münâsib-i

resmiyenin en yükseklerine uruc edivermiş, en müstevfi maaşlara nail oluvermiş birkaç kimseler bu terakkiye hakk-ı asaletleriyle nail olmuş zan olunuyor ise büyük hatadır. Bu gibi ahvâl son birkaç seneye mahsustur. Yoksa beşikte iken müderrislik teveccühü yolundaki garâbet-i kadime bile bu zamanlarda bertaraf olmuş bulunduğu nazaran kadim ve dini ve milli olan vâzâat-ı esasiyemize muhtel olmuş nazarıyla bakabilmeye kimse razı olamaz.

Sadaret ve meşihattan maada bilcümle vükelânın intihabıyla icra-yı memuriyetleri için idare-i seniye-i mülükanenin istihsalı vazifesi bâ-kanun sadrâzâma verilmiştir. Makam-ı sadarete bulunan zat bu vazifeyi ifa emrinde nazar-ı intihabı biraz da gençlere doğru sevk eder ise hiç de hata etmemiş olur. On on beş vükelâdan nısfı olsun otuz beş kırk yaşlarında zevattan intihab olunur ise genç kanlar kart kanlar ile mezc olunarak ve yeni fikirler eski fikirler ile birleşerek ilcaat-ı zamane daha muvafık iş görmek imkânı elde edilmiş olur.

Yalnız bu kadar da değil! Niyetlerimiz halis mi? Öyle ise düşünelim ki vükelâlık makamı yalnız Müslüman Osmanlıların yed-i inhisarında da değildir. Rical-i gayr-ı müslimeden birçoklarının bu devlet ve millete hüsn-ü hizmet ettikleri fiilen tecrübe olunmuştur. Kâzâz Artinden Aleksandır Karatodori Paşaya kadar yüzlerce Hristiyan esamisi tadad olunabilir ki kusurları aranacak olursa rical-i müslime kusurlarından ziyade bulamaz. Hem de edvâr-ı istibdadiyede iş başına getirilmiş oldukları halde az kusurla ihtimal ki bilâkusur hizmet etmişlerdir. Şimdi sâye-i hürriyet veliyye-i cenab-ı padişahide kanun-ı münifi esasi muktezasınca hukuk-ı vezâif-i siyasiye ve medeniyece akvâm-ı Osmaniye arasında hiçbir fark kalmamış olduğundan rical-i gayr-i müslimemizden daha sadıkâne hizmetler bekleriz.

Ama kusurları, ama hıyanetleri görülecek imiş. Evvelki zamanlar gibi “la yüsel amme yefal” değildirler ya? Vükelâdan en küçük memurlara varıncaya kadar herkes vezâif-i memurelerinden dolayı andel kanun mesûldür. Kabahat sahipleri mahkemeye çıkılırlar. Her gayrimüslim bir selim-i mülhame olamaz ya? Nasıl ki her müslim dahi bir İzzet, bir Zeki olamaz.

Şu satırları yazmaktan maksadım “Böyle olsun” demek değildir. Kanunca herkes düşüncesinde serbest olup hiçbir kimse efkârından ve efkârına mutabık küftârından dolayı

mesul değildir. “Böyle olsun” diye teklif etsem bile mesul olur muyum? Fakat ben bu şeyleri bir mülhâzâ nevinden arz ediyorum. Kabul ve reddinde herkes muhtardır.

Ahmet Mithat

**8 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 26 TEMMUZ RUMİ SENE 1324/
CUMAERTESİ/ 11 RECEP SENE 1326/ NUMARA 9829**

1.9. ISLAH-I MAİŞET

Matbuatımıza ne güzel bentler yazılıyor. Her biri hırz-ı can edilmeğe şâyân şeyler. Geçmişe dair neleri yad ediyorlar ise hepsi doğru olduğu gibi geleceğe dair neleri haber veriyorlar ise onların da hepsi doğru. Müstakbel hakikaten pek parlak. “Şunu yapacağız, bunu yapacağız” diye söylenen sözlerin hiçbirisi hayal-i muhal nevinden değil. Fakat kanlarımızı serinlendirelim de öyle bir yolda davranalım ki ümitleri henüz bizim kadar muhakkak olmayanlar bize itiraz yolunda:

—“Bal! Bal!” Demekle ağız tatlılanmaz! Demesinler. Bu sözü söylemek ile hak kâzânmasınlar.

Ahvâl-i medeniye ve usûl-ü maişetten bahseden müddekikler millet denilen o büyük kitlenin eczasını familyalar olmak üzere gösterirler. Doğru değil mi? Birçok familyalar birlikte yaşamak için bir yere toplanırlar. O yere “vatan” ve o familyaların mecmuuna da millet derler. Nasıl ki birden ziyade nüfus dahi bir hanede birlikte yaşarlar da bu küçük cemaatlere dahi “familya” yani Osmanlıcası “aile” derler. Otuz kırk sene evveline gelinceye kadar bu kelimeler lisânımızda bile yok idi. Şimdi hamdolsun var. Var ama ahkâm-ı siyasiye ve iktisadiyesi henüz pek az kimseler nezdinde malumdur.

Millet denilen şey, ailelerden ibaret olduğu halde aileler ıslah olunmazlar ise millet nasıl ıslah olunur? Bir cismin eczay-ı müterekkibesini fasid ise o cismin kendisi de fasiddir. Hatta daha ziyade ince eleyip sık dokuyanlar “eczay-ı müterekkibesinden birkaçı, belki yalnız biri fasid olur ise o birkaç, öbür cisme dahi fasid verir” derler ise red ve inkâr olunamaz.

Bir Arap şairi “Ev babası def ile meşgul olur ise bütün ehlibeyti de raks ile iştilgal ederler” mânâsında bir beyt söylemiştir. Birçok mânâları tersine anlamak şânında bulunan bazı kimseler bunu müzikanın aleyhinde olmak üzere anlamazlar ya? Ailenin babası ne ise efrâd-ı aile odur demek. Türk dahi “Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al” demiş. Ana dahi babadan sonra belki ondan evvel ailenin sahibidir.

Efrâd kendi nefislerini ıslah etmedikçe aile ıslah olunmuş sayılamayacağı gibi aileler kendilerini ıslah etmedikçe millet dahi ıslah olunmuş sayılamaz. Montesgiu’nun “Romalıların Âzâmet ve İnkırâzı” nam abide-i hikemiyesi okunur ise görülür ki beş on turediden ibaret olarak başlayan Romalıların bir zamanlarca bütün cihan-ı medeniyet sayılan memallîği kamilen istila ve terakkiyat-ı medeniyesini ikmal edebilmiş olmalarında da, sonra bir takım aşair-i bedeviye elinde makhur olmuş bulunmalarında da en büyük tesir ahlak cihetinde görülmüştür. Zamanca Montesgiu’dan mukaddem olarak ehemmiyet-i zamaniyesince dahi ondan aşağı kalmayan müverrih-i hakim İbn-i Haldun’un Mukaddime’si bu hakikati gösterir sair yüzlerce müddekiklerin âsârı da!

“Ailelerin Islahı” veyahut “salahı” denildiği zaman vahleten hatırlara gelebileceği vechile bunu evladını ziyet-i maarif ile tezyin etmek, terbiye-i istibdadiyenin mucip olacağı meskenet-i müraiyaneden âzâde ve terbiye-i harbenin bahşedeceği zindeki halisâne ile yetiştirmek gibi şeylerden ibarettir sanmamalı. Bunlar kadar ve belki de bunlardan ziyade usûl-ü maişetinin intizamı dairesinde yetiştirmeli. Bunun için evvel be evvel bugünkü babalar kendi usûl-ü maişetlerini ıslah etmeli.

Herkes tanıdığı adamları şöylece bir hatırından geçirsin. İradının masrafının hesabını tutan kaç kişi tahattur edebilir? Borçsuz olarak iradı ve mesarifini muvazenelendirebilmiş kaç adam bulur? Ama birçok kimseleri görür ki varidatı meselâ yüz kuruş olduğu halde mesârifi üç yüzü geçiyor da fazla olarak bir de bono vücuda getiriyorlar. Bunlar âdeta ilan-ı sirkat ediyorlar demektir ki namus sahibi adamlar bunlara imrenemeyecekleri gibi erbab-ı tetkike zemin-i iştilgal hiç olamazlar.

İsraf! Gördünüz mü aileleri berbat eden şeyi! Bu ateş-i israf hangi haneye girmiş ise onu yakmış, berbat etmiştir. Ne iffet bırakmış ne istikamet. İsrafın validesi de “tekasür”dür. Kuran-ı Kerim’de “elhâkümüttekasür” sure-i şerifesinde hamiyet-i muharribesi haber verilen tekaâür! “Ben de var herkesten ziyade ben de var” diyebilmek gayret-i cahilanesi ki Kuran-ı Kerim “Sümme letüselünne yevme izin anin naim”

encamını da haber veriyor. Bu mesuliyet bir mesuliyet-i uhreviye ise de hükmü dünyaca dahi cari olduğunu inkılab-ı ahir cümlelerin nazar-ı ibretine açıyor. Erbab-ı tekasüre “sen bu milyonları nereden buldun?” Diye soruyorlar.

Bahsin bu ciheti bize lazım değil. Biz sadedimizden uzaklaşmayalım:

“Evvel be evvel bugünkü babalar kendi usûl-ü maişetlerini ıslah etmeli” dedik. Bu tavsiyeyi bin defa tekrar etsek yeri vardır. Falanca bey kendi elbisesini falanca terziye şu kadar liraya yaptırıyor imiş. Tavsiye ettiğimiz salâhi kabul edenler bu tefahürden bu tekâsürden iğrenmelidirler. Falanca hanım iç çamaşırlarını bile Paris’teki Lüver yahut Perinton mağâzâlarından celb ediyor imiş. Vücutlarıyla iftihar edeceğimiz salih hanımlar dahi böyle şeylere imrenmemekte, bu şeylerden iğrenmekte salih kocalarına bağlanmalıdırlar. Şeriat-ı İslamiyenin erkeklere ipek giymeyi zer ve ziveri haram etmesi hikmet-i iktisadiye esası üzerine mübtenidir. İşittiğimize göre bazı ailelerde binlerce liralık pırlantalarla tekâsür ediliyor imiş. Yazık değil mi ki bu servetler bir sermaye-i meyyit hükmünde kalsınlar?

Şöyle şirketler yapacağız, böyle fabrikalar vücuda getireceğiz ama bunlar kuru laf ile olmazlar. Para ile olurlar. Para ise israfın men’i ve herkesin dışından artıracığı mekadir-i cüziyenin cem’i ile husûle gelir. Bunca şimendiferleri, kanalları, tünelleri ve her biri bir şehri seyyar ıtlakına şâyân olan büyük posta vapurlarını vücuda getirmek için sarf olunan milyonların, milyarların nasıl hâsıl olduklarını düşündüğümüz var mıdır? Henüz bilmiyor iseniz haber verelim ki amele takımına varıncaya kadar günde birkaç santimden ibaret olarak edilen tasarruflar ile? Evet “katre katre ab-ı cuyd akıbet derya şud” kaidesince günde bir kaç santimden ibaret olarak edilen tasarruflar ile!

Bu tasarrufları teshil ve temin için türlü sandıklar teşkil etmişlerdir. Burada, İstanbul’da bile bazı bankalar yüz kuruş derecesindeki meblağ-ı cüziyeye kadar tasarruf mahsullerini kabul ve faizleriyle teksir için halkı davet etmişler idi. Fakat ne faide? Helalinden, haramından bol bol para kâzânanların bir çoğu o bol bol paraları tekasürün netice-i seyyiesi olan israfla çürütmekten para artırmak lüzumunu tahattur edebilirler mi idi? Meğer “bol bol” dediğimiz paralar pek bol bol olmalı ki bir adamın hanesinde yüz yetmiş bin liralık çekler çıkabilmek imkânı hasıl olsun. Diğer bir takımı ise aylığını yüzde on, on beşe kırdırmak zarureti içinde tasarruf mu arayabilir?

İşte bu yolda iddihar sandıklarının biraz da “bizcesini” vücuda getirmeliyiz ki günde bir kuruşa kadar arttırılabilecek paralar buralarda toplansınlar da az zaman içinde büyük büyük yekünler teşkil etsinler. Şu satırları yazar iken hatırıma geldi ki: Bir zaman bazı devâir memurlarının ikramiye ümidiyle Rumeli şimendiferleri hisse-i senedâtını mübayaa için ufak ufak şirketler teşkil etmişler idi. “Şirket” derken cemiyete ve “cemiyet” derken politika içtimalarına varılmamak mütala-i durr endişaneleriyle bunlar lağv ve memurin ve ketebeyi bu teşebbüsten men ettiler. Men edilmemiş olsalar idi şimdiye kadar mürur eden birçok seneler zarfında halkta bu fikir ilerleyerek memurin ve ketebeden esnaf ve amele tabakâtına kadar taammüm edebilir idi.

Söylenecek şeyler o kadar çok ki biraz izahat ve tafsilata girişecek olsak sütunlar, sahifeler almaz. Zira ıslah-ı maişetten ibaret olan şu küçücük bir meselenin netayici ne kadar büyüdüğünü şu makaleciği teşkil eden mesail-i şettayı karilerimize anlatabilmiştir zannederim. Bu mesailin her biri bihakkın bast ü temhid edilecek olursa kocaman bir kitap olur. Nasıl bir kitap? Kitaplar olur. Herhalde madem ki erbab-ı kalem halkımızı tarık-ı mesudiyette irşad vazifesini müttehidane ve müttefikane bir gayretle ele aldılar artık bundan sonra peyderpey temhidat ile bu makasid karin-i Osmaniyenin zihinlerinde yerleşir ve onlar dahi muktezalarına tevfik-i muamaele ederler ise makasid mezkûre az zamanlar içinde husûle gelir. Allah cümlemizi hayr ile muvaffak buyursun.

Ahmet Mithat

**9 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 27 TEMMUZ RUMİ SENE 1324/ PÂZÂR/ 12
RECEP SENE 1326/ NUMARA 9830**

1.10. HRİSTİYANLARIN SADÂKAT-İ OSMANİYESİ

Bu defa heyet-i cedide-i vükelâ meyanında Rum ve Ermeni Osmanlılardan dahi bir zat bulunması her tarafça büyük bir hüsn-i tesiri mucip oldu. Gönlümüz asıl ister idi ki bu misüllü işlerde gayr-i müslim Osmanlıların teşriki hiç de hüsn-i tesir ümidiyle vuku bulmasın. “ Bu işi kim daha iyi yapabilir?” diye aranarak her kim bulunur ise onun kavmiyeti hatıra bile gelmeksizin tayin olunmalıdır hevesindeyiz. Fakat ittihad-ı Osmanimiz henüz bu kadar kuvvet bulmamış olduğundan bunu karib bir zaman için ümit

ederek bu defa husûle gelmiş olan hüsn-i tesirden yine hem de ziyadesiyle memnun oluruz. Zira bundan evvel dahi heyet-i vükelâ meyanında bazı gayr-i müslim Osmanlılar bulunmuş ise de o zaman ki mevcudiyet ile bu zamanki mevcudiyet arasındaki fark halisiyet ile riya arasındaki farkın aynıdır.

Halit Ziya Bey Efendinin bir makale-i nefisesinde Anadoluca Türk ve Ermeni unsurları arasındaki imtizacın ne sade ve müesser bir yolda tasvir edilmiş olduğunu okuduğum zaman bir teessür-ü rakîkâne ile kalbimden kaynar sular cereyan ediyor gibi bir şeyler hissetmiş idim. Çünkü bu tasvir doğrudur. Muharrir-i fazıl bunda gönlünün duyduğunu dosdoğru tasvir etmiştir. Alemde doğrudan güzel, doğrudan müessir ne olabilir? Anadolu’da bu iki unsur arasındaki ittihat pek kadimdir, pek tarihîdir. Kadimde “tarihi” itlak ettiğim zamanda anasır-ı Osmaniyece bu ittihat Rumeli’de dahi mevcut idi. Bence âmâl ve ağraz o ittihadı iftiraka tahvil etmiş olduğu gibi Anadolu’da dahi bu netice-i seyyie hasıl edilmeğe çalışıldı ise de bereket versin ki o netice hâsıl olmadan şu inkılâbı mesudumuz vukua geldi de o büyük fenalığın ilelebet önü alındı.

Biz inkılâbımızdan bu hüsn-i tesiri Rumeli için dahi umarız. Zaten çetelerin def’i için orduların senelerce sarf eyledikleri mesai-i beyhudeye rağmen inkılâbımız bir dakikada bu çeteleri düşman iken dost etmiş olduğu halde bakır ve tutyadan, bir daha tefriki gayr-ı kabil bir tunç hasıl olmak imtizac-ı kimyevisi gibi orada dahi ittihadın tamamı husûli mahakkikattan görülmez mi? Tarihe bir irca-ı nazar edelim. Bu ittihat zaten vücuda getirilmiş idi. Sonraları sözün doğrusu itisafat bizim taraftan baş göstermiş olduğu için ittihadımız bittedric iftiraka müncer olmuştur.

Ben itihad-ı Osmaninin ilk timsalini gazi Mihal Bey’de buluyordum. Bu büyük adamın hidemât-ı Osmaniyesini yazmakla sözü uzatacak değilim. Fakat sadâkat-i Osmaniyesi hakkında “Mufassal”dan şu fikrayı nakledeceğim.(*)

Ali Çelebi’nin rivayetine göre Gazi Osman Mihal aleyhindeki sözlere “Mihal bize yâr-ı gardır ve nice gâzâlarda sadâkatle namdar vacibürriaye bir gamhar ve fadardır ki zahiren küfründen başka ayıbı yoktur ve ol ayıbı dahi hüda-yı gaffar mazhar nas-ı kerim hidayet âsâr kılıp...ayet-i kerime mansusunu riayet ve icabattan idüğüne şüphe yoktur. Ümittir ki ol noksânı dahi ankarip kemâle mübeddel ola” diye ol yâr-ı garın muhabbetinde devam eylemiştir”

Ali Çelebi'nin güya tezyinât-ı edebiye ile tahrif etmiş olduğu asıl kelâm-ı Osmani şu satırlardan yine aşikâr olur. Hatta yine Mufassal'ı yazmak için icra olunan tetkikat-ı tarihiyeden Gazi Mihal'in vuku-u İslam'ı tarihen tahkik edemediği dahi görülmüş ve öyle yazılmıştır.

İttihad-ı Osmaninin ikinci timsali Gazi Evranos'tur. Bu zatın dahi İslam'ı muhakkikat-ı tarihiyeden addolunamıyor ise de taraf-ı Orhani'den kendisine yazılmış olan bir fermanla nice dakayık-ı siyasiye ve hakayık-ı medeniye zikir ve beyan edildiği sırada “Emirül müminin” unvanının dahi verilmiş olması hâlâ bugünkü fikirlere hayret verir.

(*İnşallah Mufassal'ın neşrinde devam olunacaktır.

Bu ferman Feridun Bey münşeat-ı resmiesinin yirminci cildinde münderic olup ondan Mufassal'a dahi nakletmişim. Tekrar ve dikkatle mütalaa olunur ise tekellüfât-ı münşiyanedan bilkülliye âzâde ve hazreti Orhan'ın kendisi söyleyip bir katibin yazmış olması derecesinde sade olan bu ferman ile o zaman Evranos Beğ'e verilmiş olan imtiyazlara da, öğretilmiş olan hikmet-i siyasiyeye de hayran olmamak kabil değildir.

Tarih-i Osmani ile iştilal eden bazı Avrupalılar Karesi Beğ'i Aclan Beğ'in hizmet-i sefaretle Bursa'ya göndermiş olduğu Hacı İlbeği dahi İslam'ı tahkik etmemiş olan nasaradan saymak ve “İlya Beğ” demek isterler ise de Türk lisânında “il” kelimesi memleket ve ülke mânâlarına geldiği cihetle bu zâtın Aclan Beğ nezdinde idare-i umûr-ı memlekette vezir suretinde istihdam olunmuş bir muteber zat olduğu da anlaşılır. Maahâzâ Karesinin memalik-i Osmaniyeye iltihakıyla Hacı İlbeyi Osmanlılık ile bilkülliye teşrif ettikten ve ilbeğilik sıfat-ı memuriyeti zail olduktan sonra dahi “İlbeyi” ismiyle yad olunduğuna bakılır ise mûmâ ileyhinde Mihal ve Evranos beylere salis olması zannında bulunanlara redd-i kati mümkün olamaz. “Sırpsındığı” vakıasına kadar bu zatın hidemât-ı Osmaniyesi hakikaten pek parlaktır.

Osmanlıların zuhuru Cengizler gibi bir cevelân için olmayıp Avrupa'yı Asya'ya rabt eden bu memlekette yeni bir medeniyet-i hakikiye tesisi için olduğunu ispat edecek bin türlü hakayık-ı tarihiye eldedir. O hakayık-ı tarihiye ki o zamanın gidişi bir “İttihad-ı Umûmî-i Osmani” gidişi olduğunda asla şüphe bırakmaz. Kermastide hakime olan prenses “Kemastüriye” ile Mihaliç'te hakim olan ve Kermastüriyenin biraderi bulunan

prens Mihaliç saffet-i celile-i Osmaniye ile ibcal buyurularak yerlerinde ibka edilmişlerdir ki bu hal ittihad-ı Osmani matlubunun ilk iki şahidi âdilidir. O kadar ki bu kardeş kız kardeşin isimleri o mahaller için zamanımıza kadar beka bulmuşlardır.

Avrupa ve bahusus onların me'hazları olan Rum şarki tarihlerinin yeniçeri usûlünde hizmet-i askeriyenin Hristiyanlara da TAMÎMi emr-i ittihad cûyanesini sui tefsir ederek bunu neşr-i İslam maksadına haml etmeleri bizce hiçbir hüküm götürmez. Nasraniyet ve yahudiyet berat-ı faruki ile zimmet ve himayet-i şeriye altına alınmış olduktan sonra cebren neşr-i din-i müluk-i İslamiyenin hangisinde görülmüştür ki Osmanlılarda görülsün? Hatta daha zaman-ı hülefâda bilmem nerelerde putperestlerin pek ziyade ihtidalarını haracın âzâlacağına sebep tutarak ne yolda hareket edilmek lazım geleceği makam-ı hilafetten istizah edilmiş olduğu dahi tarih-i İslama kaydedilmiştir. Fakat kendi hükümetlerinin mezaliminden yanmış olan ahâlînin hakkaniyet ve adalat-i Osmaniye can attıkları sırada Ali Çelebi'nin dediği gibi bir günde bin hristiyanın müslüman olmasına kadar bir şevk gösterilir ise hükümet-i Osmaniye bunu men edebilir mi? Bu hal bilahire serbesti-i edyan kaidesiyle tevfik-i kabul eder mi? Halkı cebren İslam etmek maksadını ispat için Osmanlı tarihinde bir delil bulunamaz. Aksini ispat için Zenbilli Ali Efendi merhumun fetvası bürhân-ı katidir.

İttihad-ı Osmaniyenin en büyük timsallerinden birisi de Köstendil hükümdarı Prens Konstantin'dir. Sırp kralı Lâzâr ve Bulgar kralı Sisman dahi tabiiyet-i Osmaniye kabul etmişler idiyse de kâh muti ve kâh asi olmak suretiyle saffet-i celile-i Osmaniyelerini lekelemişlerdir. Ama Konstantin aynıyle Evranos gibi en ciddi bir surette saffet-i Osmaniye kabul ederek Kosova mülahamesini intac etmiş olan ittifaka kendi hemcins ü hemmezhepleri tarafından davet ve ibram derecesinde teşvik edilmiş olduğu halde yine sadâkat-ı Osmaniye den ayrılmamış ve Kosovada Osmanlı sancağı altında cenk etmiştir.

Karaman seferinde Rumeli asker-i hristiyanesi ve bilhassa Sırp askeri dahi orduyu hümayunda idi. Timur muharebesinde birçok Anadolu askeri düşman tarafına geçtikleri halde Rumeli asker-i hristiyanesi Osmanlılık uğrunda sebat göstermişler idi. Bu ittihad asırlarca devam eyledi. En parlak semaratından birisi de bahriyemizde görüldü. Kara Mürsel ve Baltaoğlunun bazı küçük kayıklarından ibaret olan ilk bahriyemizi nazar-ı ehemmiyetten ıskat eder isek gerek Aydınogullarının gerek Barbaros, Kurdoğlu, Oruç

Kaptan vesairenin kuvve-i bahriyeleriyle bilahire Akdeniz'in beşte üçünü kendisine cevelangah ittihaz etmiş olan asıl Osmanlı donanmasının efrâdı bahr-i sefid ve seyyahın Anadolu sevahili müslümanlarından sonra kamilen Rumlardan olduğu ve bunların müslümanlar kadar sadâkatle hizmet eyledikleri mahakkat-ı tarihiyedir. Hâsılı mübâdi-i Osmaniye tarihinin hangi sahifesi açılacak olsa anasır-ı Osmaniye'nin ittihadını ispat edecek bin delil, bin bürhan bulunur.

Ama sonraları devr-i vukufumuzu, devr-i ittihatımızı teşkil eden zamanlarda işbu anasır-ı müttehiden birçoğunun iftirak aradıkları sahih ü vakıadır. Lakin kusur ve mesuliyet kime aittir? Yine bize! Değil mi? Hem o harekât-ı iftirakcuyane yalnız anasır-ı gayr-ı müslimede mi görülmüştür? Mısırlı Mehmet Ali Paşa'nın bastırabildiği vahhabi meselesi unutulmadı ya? Hâlâ Yemen ahvâli de nazar-ı teessüfümüz önünde değil mi? Hele bir zamanlar şurada Pazvantoğlu, burada Çapanoğlu gibi sahib-i huruçlar hem Müslüman hem Türk oldukları halde harekât-ı iftirakcuyaneye kıyam etmemişler idi.

İki adamı birbirine bağlayan şey muhabbet ve emniyet olduğu gibi akvâmı birbirine bağlayan şey dahi muhabbet ve emniyettir. Bunlar ittihad-ı menâfiden hâsıl olurlar. İttihad-ı menâfi her tarafın birbirine mukabil sadâkatinden, adaletinden tevellüd eder. Bihamdihî Teâlâ bugün biz işte bu ahlak-ı fazile devr-i ahrârânesine girmiş olduğumuzdan ihtisat-ı Osmaniye'mizi gul ve guşden ari olarak kemâl-i safvet ve halisiyet ile meydana koyar isek ilk ittihad-ı Osmanimizin son ittihad-ı Osmaniye tahavvül edeceğine hiç şüphe etmemeli. Nasıl şüphe edilebilir ki tahavvül ve tebeddülümüzün daha ilk hareketinde Rumelideki ateş-i harp işte sönmüştür. Düne kadar birbirine kurşun atan anasır bugün birbirine şekerleme atmaktadırlar. Akıllara sığmayacak bir tahavvül! Ee bu akıllara sığmayacak tahavvül hâsıl olmuş bulunduğu halde ittihad-ı Osmanimizin tamami-i husûle neden akıllara sığmasın?

Evvelce dahi denildiği vechile büyük bir zamandayız. Şu büyük zamânâ layık büyük adamlar olur isek elyevm isimleri ziver-i sahayıf olan ilk Osmanlılar gibi bizim de tarih-i ahlafta namlarımız ziver-i sahayıf olur kalır. İş gide gide "Konfederasyon-u Balkanik" diye bir suret-i gayri tammesi dürbin olan bazı Avrupalıların zihinlerinde bir zamandan beri yer tutmuş olan hükümet-ı müttehede-i balkaniyenin temeli biz olmak üzere husûle geleceğini tahayyül bile bir hayal-i muhal addolunamaz.

Ahmet Mithat

1.11. USÛL-Ü İDDİHAR

Usûl-ü maişetimizin ıslahı hakkında birkaç gün evvel yazmış olduğum bend-i mahsus hakkında dün karilerimden bir hayli zevat beyân-ı mahzuziyet eylediler. Bir takım mülahâzât ve ihtaratta dahi bulundular ki yeniden bir bend-i mahsus kaleme almağa zemin olabilirler. Ne tuhaf tesadüf ki yine dün “Le jornal” gazetesinin 4 Ağustos Efrenci tarihli nüshasında “an 1882 ali 1907 İddihar Sandıkları” sernameli bendi dahi elime geçti ki Fransa’da bu sandıkların yirmi bu kadar senelik tarih-i terakkisini icmal etmektedir. Bu tetebu’at neticesinde karilerime derim ki:

Para artırmak, para biriktirmek fikri bizde hiç yok da ba’dema yeniden peyda edilecek şeylerden değildir. “Ak akçe kara gün içindir.” Ve “Bol bol yiyen bel bel bakar” hükmündeki durub-u emsalden dahi tebeyyün edeceği vechile bu fikir Osmanlı halkında kadimdir. Kanaat ve tasarruf bize dinimiz tarafından emr olunuyor. “Yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz.” Diye emr olunduğu gibi “ Elinizi hasetle gerdengeze asmayınız, bast-ı külli ile de açmayınız. Sonra melûm ve medhur kalırsınız” hükmünde olan birçok ayet-i kerime dahi bu fikri teyid eyliyor.

Ahlak ve âdet-i milliyemizde çocuklara kumbara alıp vermek maddesi daha hal-i sabavette bulunanları para biriktirmeğe alıştırmak için ne güzel bir yoldur. Hepimize bir kaçar defa kumbara alınmıştır. Değil mi? Evet bir kaçar defa! Çünkü evvel verilen kumbara içinde beş on tane onluk birikti mi, sayısını unuttuğumuzdan onlukları çıkarmak için yarığını çakı ile büyültmeğe çalışırız da mümkün olamayınca kumbarayı kırarız. İhtiyarların ve bilhassa koca karıların “ölümlük” namıyla kefenleri ve hatta Kabe-i mükerremede zemzem ile yıkanmış kefenleri içine mesârif-i defniyelerini tesviyeye kâfi tahmin olunan bir meblağı vazi ve hafz etmek ne kadar rikkat bahş bir şeydir!

Para artırmak, para biriktirmek mütemeddin milletlerde herkes için hususî bir ihtiyattan da ibaret değildir. Köprüler, kanallar, şimendiferler, günagün fabrikalar gibi menfaat ve saadet-i umûmîyeye hizmet edecek olan inşaatı vücuda getirmek hiçbir kimsenin kendi servetiyle kabil olamaz. Milli bir sermayeye muhtaçtır ki milletin kendisini ifrad teşkil ettiği gibi milletin sermayesini de ifradın sermayesi teşkil eder. İşte

gerek hususî, gerek umumî olan bu sermayeler bilkanaa men-ı israf ve biltasarruf cem-i nükut yolundan başka hiçbir tarik ile müyesser olamaz.

Vakit vakit ilcaat-ı zamaniye ile bu hakikat bizde dahi kendisini göstermiş ve ezcümle teka'üd sandıkları bu usül ile teşkil olunmuştur. Memurların maaşlarından yüzde beş kesmek işte bunlara mecburi bir tasarruf emr etmek değil midir? O yüzde beşleri erbah etmek dahi o yolda cem olunan paraları sermaye-i umûmiye katmak değil midir? Bir zaman teşkil olunmuş olan emniyet sandığı tamamıyla bir “kestebazini”dir. Halk fazla parasını oraya yatırır. Sandık dahi o yolda yatırılan paraları erbah eder. Emniyet sandığımız bir zamanlar bazı sarsıntılara uğramış idiye de rivayete göre ahiren bir ıslaha uğrayarak yoluna girmiştir. Bazı ecnebi bankaların bu hizmet-i iddihar deruhte etmiş oldukları dahi bundan evvel ki makalede beyan olunmuş idi.

Fakat iş bu kadar ile hasıl olmuş bitmiş demek değildir. Başka yerlerde akli bir franga yani bir çaryeke kadar verilecek mebalîği kabul ederek on onbeş franga baliğ olduktan sonra faizini yürütecek müessesat-ı iddihariye yüzlerce ta'dad olunur. Bunların cümlesi maliye nezaretinin taht-ı teftiş ve inzibatında bulunarak indel umum emniyet edilecek bir yolda iş görürler.

Biraz da şu iddihar sandıklarının tarihine atf-ı nazar edelim:

Le Jurnalın makalesinde bu fikir en evvel Hug de Lester namında bir Fransıza gelmiş olduğu beyan olunuyor ise de Fransa'dan evvel başka yerlerde semeratını ortaya koymuş bulunduğuna teessüfler ediliyor. Diğer tedkikat-ı tarihiye ise 1780 sene-i miladiyesine doğru ilk tecrübe Hamburg'da, yani pek eski bir zamandan beri merakiz-i mümtaze-i ticariyeden olan Hamburg şehrinde meydan-ı icraya konulduğunu gösteriyor. Hamburg'dan sonra Eldenburg, Behrin, Kiel şehirlerinde dahi bu yolda teşebbüslere kıyam edilmiş ve Fransa da ise 1793 kanununda bir iddihar sandığı tesisi hakkında on üçüncü madde derc edilmiş ise de sekiz on sene tehirden sonra ancak faaliyeti görülmüştür. 1818 senesinde en evvel yirmi beş otuz kadar umûr-ı sarrafiye erbabı her biri bin frank sermaye koyarak Paris'te başlanmış ve bu müessesenin o kadar menafi'i görülmüştür ki 1836 sene-i miladiyesinde yani on sekiz sene sonra Fransa'nın büyük şehirlerinde 227 iddihar sandığı teşekkül ettiği görülmüştür. Hele 1888 senesinde bu sandıkların miktarı 547'ye ve bazı küçük kasabalardaki şubatının miktarı da 954 adedine varmıştır ki beş milyon kadar nüfusun dışlerinden tırnaklarından arttırıp bu

sandıklara tevdi' eyledikleri akçenin yekünü dahi iki buçuk milyara yani yüz yirmi beş milyon liraya varmıştır.

Me'hazlarımız Fransızca olduğu için tedkikat ve tetebu'atımızın dahi Fransızlara münhasır kalması tabiidir. Fakat milel-i sairenin işbu tasarruf hususunda Fransa'dan geri kalmış oldukları dava edilebilir mi? İleriye bile geçmiş oldukları bazı alayiminden müsteban olur. "İngiliz sermayedarını" "Almanya sermayedarını" sözlerini daima gazetelerde görürüz. Bu sermayeler birer milli sermaye olduğuna göre hepsinin menbaı husûli tasarruf ve iddihar-ı umumî olduğuna şüphe mi edilir? Hatta Roçild gibi, Korneci gibi en büyük sermayedarların serveti de daha büyük bir mikyasta mahsul-ü tasarruf ve iddihar olduğu muhakkak bulunmakla beraber bunların da en küçük mikyastaki mahasil-i tasarrufa müracaat eyledikleri erbabına malumdur.

"Biz ne kadar zamanda bunlar derecesine varacağız?" Diye meyasane bir fikre düşmeğe mahal yoktur. İşte 1818 senesinden 1888 senesine kadar yetmiş sene zarfında Fransa'nın iki buçuk milyar cem etmiş olduğunu gördük. Yetmiş sene denilen şey milletlerin ömürlerine nispetle pek kısa bir zamandır. Bugün başlanacak olursa on sene sonra görülecek netice bugünkü ubuset-i meyasaneye mukabil yüzlerde bir tebessüm-ü memnunane peyda eder. Bu gibi müessatı vücuda getiren şey halkın istidadıdır. Maatbuatın gayreti dahi halkta bu istidadı hasıl etmek cihetine masruftur.

Açlıktan helak olmayan bir adam "kâzânıyor" demektir. Ama ne yolda kâzânıyor? İster ise dilencilik yolunda kâzânsın. Eğer kâzânamamış olsa helak olması lazım gelir. Badehu bir adam ne kadar az kâzânır ise kâzânsın mutlaka ondan bir miktarını tasarruf edebilir. Haftada on para tasarruf etse yılda on üç guruş eder ki bin kişi bu gayrette bulunsa yılda on üç bin kuruşluk bir sermaye husûle gelir. Halbuki bu istidad halkta bir kere peyda olur ise tasarrufatın bu derecede kalacağına hiçbir muhasip kail olamaz. Mektep çocuklarının tasarrufatı bile bunu geçip pek geride bırakır.

Hele kadınlarımız iddihar sandıklarının en büyük menabı' olmak istidadını pek ziyade haizdirler. Bunlar o validelerin kızlarıdır ki "kız kundakta cehizi sandıkta" düstur-u idariyesiyle amel ederler. Demek oluyor ki hanelerinin idaresinden tasarruf ederek kızlarının cehizini yavaş yavaş sandıkta cem ediyorlar imiş. Bu cehizi sandığa koyupta bir sermaye-i meyyit halinde bırakmağa ne hacet? Bir iddihar sandığına koyupta yüzde üç dört derecesinde olsun bir faiz ile on beş yirmi sene zarfında bir iki misline vardırmaq daha ziyade kâr-ı akıl değil midir? Burada süs levazımını biraz israf derecelerine varmakta

olan hanımları bahse katmıyoruz. Bahsi oralara kadar vardırarak olsak iddihar sandıklarımızın iki buçuk milyara varmaları için yetmiş sene beklemeğe de lüzum kalmayacağı teslim olunur.

Geçenlerde bir âkilin demiş olduğu gibi her kadının az çok bir yüz görümlüğü olmak zarûrdür. Hele kibarca bir düğüne gidilir ise yüzlerce hanımların üstlerinde başlarında büyücek, büyük sermayeler parıl parıl parlar. Bunların meyyit, kısır, semeresiz faidesiz bir halde kalmaları yazık değil midir?

Sermaye-i milliyi teşkil-i istidat ve arzusu yüksek tabakalara kadar suud eder ise daha ne kadar menabı' bulunur. Hicaz demir yolu bu hususta gözlerimizin önünde mühim bir misaldir. Görüştüğümüz zevatın bazıları bu şimendifer ianeleriyle bazı cihazlarını istihsan etmiyorlar ise de beğenilmeyecek şeyleri yapmağa mecburiyet yok a? İddihar sandıklarının mecmuu bir "Millet sermayesi" olmak ve tâbir-i nizamısınca faide-i umûmîyeye taalluku bulunmak nokta-i nazarından bazı varidât-ı cüzîyenin bu sandıklar namına tahsisi dahi başka yerlerde görülmüş emsaldir.

Zaten bizim şu satırları yazmaktan maksadımız böyle bir idare-i mühimmeye nizam koymak değildir. Böyle bir maksat haddimizin de haricindedir. Biz yalnız bu lüzumu tezkar ile efkâr-ı karini yavaş yavaş bu cihete meyl ettirmek ve alıştırmak cihazını iltizam ediyoruz. Yoksa arzu ettiğimiz istidadın husûli ile bu maksat bir kere maksad-ı umûmî suretinde meydana çıkacak olur ise nizamâtını ve usûl-ü muhasebatını vazî' için icap eden müzakerat meclis-i mebusan ve ayana ve meclis-i vükelâya kadar tabakat-ı âliyenin cümle-i vezâifi meyanına dahil olacaktır. Biz hamden sümme şükran bugün bir devr-i celile girdik ki ba'dema bir şey "Millî" olmak o şey aynıyla devlet ve hükümete taalluk etmiş olmak hükmünü almıştır. Akayid-i İslamiyemizde "Din ve millet ikisi bir şeydir" hükmü ne ise akayid-i Osmaniyemizde dahi "Hükümet ve ümmet ikisi bir şeydir" düstur-u esasîyesi hükm-ü fermadır. Bu misüllü mübahis matbuat lisânıyla efkâr-ı umûmîyeye arz olunur. Beğenilir ise yukarıda dediğimiz tabakât-ı âliyeye çıkararak icabat-ı mahsusası icra kılınır.

Ahmet Mithat

**11 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 29 TEMMUZ RUMİ SENE 1324/ SALI/ 14
RECEP SENE 1326/ NUMARA 9832**

1.12. HERKES UYANMALI

Gözlerimiz istemediğimiz şeyleri görmeğe, kulaklarımız istemediğimiz şeyleri işitmeğe başladı. İstihsal edilen hürriyet neşesiyle günlerce bir ıyd-ı milli yaptık ise de buna iştirak eden ve hatta zemzemât-ı hürriyet perestide en ileriye varan cemm-i gafirler içinde yüzde kaç münâfik ve ne kadarı mukallid olup ne kadarı hâlis ve muhlis hürriyetperest oldukları daha o günlerde erbab-ı basireti düşündürmekte idi. Şu birkaç günden beri bu yüzdelerin miktarı bayağı seçilebilmek istidadını aldı.

Devr-i sabık-ı istibdâda vapurlarda falanlarda seyiyat-i ahvâli beğenemedikleri besbelli olan bazı zevat yanına bazı kimseler sokularak ahvâli intikad etmek isterler idi de o zevat bilakis ve hakikat ihtisasına mugayir olarak ahvâlin alelâlâ olduğundan dem urur idi. Bu hamiyetli zat şu urduğu demleri cidden bir suret-i münafikanede urur idi. Fakat ne yapsın? Babanın oğla, kardeşin kardeşe emniyet edemeyeceği bir zulüm ve i'tisaf devrinde ihtisasat-ı halisesini kime emniyet ve tevdi' edebilir idi?

Şimdi de bu halleri görmeğe, işitmeğe başladık. Hem devr-i istibdâd kadar miskinane bir surette değil! Yer yer:

“ Ya hu! Bir hafiyelik devrinden kurtulduk ama galiba diğer hafiyelik devrine giriyoruz. Gazetelere derc olunan varakalarda haklı haksız ithamlar çoğaldı. Birtakım ithamların hatası müteakiben tahakkuk ederek gazeteler itizar ediyorlar ise de o zamânâ kadar bu ithamlara duçar olanların geçirdikleri dakikalar ne müşkil dakikalardır. Baksanıza eski hafiyeler kadar para verilmez ise aleyhinde jurnal yapacağından bahisle birtakım kimseleri korkutup para çektikleri gibi birtakım kimseler dahi yeni hürriyet hafiyeleri sıfatıyla bu alış-verişe başlamışlar. Hiçbir kimse efkâr ve küftârından mesul olmayacak bir devre girdik ama haydi haddin var ise hal-i hazırı intikad yolunda bir söz söyle bakalım. “ Vatan haini” diye başına gelmedik bela kalır mı?

Tarzındaki intikadat ve müeahâzât kulaklarımıza değmeğe ve bazı müstemilerin bu yoldaki istimanda bir dereceye kadar tavr-ı tasvipleri de gözlerimize görünmeğe başladı.

Biz, kırk beş elli yaşlarında bulunan Osmanlılar şu devr-i mesud-u hürriyeti otuz şu kadar senelik bir fasıla ile ikinci defa olarak gördüğümüz cihetle ilk defasında dahi hürriyetin istibdada feda edilmesi emrinde aynıyla şu mukaddimleri görmüş idik. Bu defa dahi tahdiş-i ezhan için yine böyle süluk ediliyor demektir. Hatta bazı cihetten daha ileriye gidiliyor. Bazı yerlerde bazı karıların, evet! Onlara “kadın” denilmez karıların meyhanelerde işret etmek derecelerinde hürriyetten istifadeye kalkıştıklarını da işitiyoruz. İşitmediğimiz kim bilir daha neler var. Hiç şüphe yok ki bunlar hal-i hazır mesuddan memnun olamayanların erbab-ı gafleti ifsad için tertip ettikleri tesvilattır. Fakat va esefâ ki o erbab-ı gafletin miktarı çoktur. Bu yoldaki tesvilatın mahiyetlerini ortaya koyarak uykuda bulunan zavallıları uyandırmak dahi matbuatın bugünkü günde ikdam-ı vezâifidir.

“Geçmiş, Gelecek” sernameli sıra bendlerimizde evvelki defa Kanun-ı Esasi aleyhinde ne yolda fırladıklar çevrildiği tasrih olunacak ise de söz sırası oralara gelinceye kadar bittabi zaman geçecek. Zaten şimdiye kadar neşredilmiş olan yedi sekiz tanesi bu hakayıkın mukaddimatını ortaya koymuş, ve erbab-ı basiretin gözlerini açmağa kifayet etmiştir. Ama bugün şu yoldaki irşadati tesri’ etmeğe lüzum görmekteyiz.

Nifakın derecesini nazar-ı ehemmiyette takdir için evvel be evvel düşünmelidir ki i’tisafat-ı muhakkakalarından dolayı taht-ı tevkife alınmış olan adamlar o yüzbinlerce liraları her biri tek başlarına der-i ceyb etmiş değildirler. Her biri için tahmin olunan yüz binlerin birkaç katını da bu yolda kendilerine tavassut edenlere kâzândırmışlardır. Kâzândırmamış oldukları birçok kimseleri de mensupları veyahut mensuplarının mensupları olmak üzere birçok memuriyetlere geçirmişlerdir. Böylelikle bazı devâir, bazı aklam o kadar dolmuştur ki eğer on beş sandalye var ise onlara oturacak memurların adeti kırk beşlere varmıştır. Tensik-i maaşat bütcesinin iki üç misli artması bu sebepten değil midir? Bu hal taşralarda dahi bir hayli dereceye kadar böyledir. Şimdi Fransızca “sinekor” denilen bazı maaşları mevcut ve müstevfi iken yapacak işleri olmayan, kayrılan bu adamlar efendilerinin hamilerinin nekbet-i müstahkeleri üzerine zaten pek müteessir olmuş buldukları halde bir de hizmetlerinden çıkarıldıktan sonra ye’isleri ve ye’sden mütevellid cüretleri ne derecelere varacak? O halde mukaddimatı görülmeğe başlayan nifak ve ifsad ne kadar artacak?

Bundan kırk sene kadar mukaddem hem de Romanya ve Sırbistan ve Karadağ bize haraçgüzar oldukları ve Bosna, Hersek, Bulgaristan, Dobruca, Teselya, Kıbrıs, Kars falan

bize merbut olarak devletin bütçesine yirmi yirmi beş milyon lira girdiği zamanlarda birkaç senede bir kere akd edilen milyonlarca istikrazlar dahi kifayet edemeyerek hazine-i maliye tam takır kalmış ve bazı zürefâ:

Gel gidelim yalıya

Kaldı mı para salıya

Vezne ile maliye

Halite halise

Neşidelerini inşad etmekte bulunmuş oldukları hengamda ıslah-ı ahvâl-i maliye için bir tenkih-i umûmîye kalkılmış idi. Mahmut Nedim Paşa'nın on bir aylık idaresi ki memurlar fevc fevc azlolunarak valilere, mutasarrıflara falanlara haftada üç defa tebdil-i mansıb ettirilmek suretiyle köşe kapmaca oynattırılmış idi. Gizliden gizliye dilenen izzetliler mi saadetliler mi ister idiniz? Sokaklarda ahbasından bir çaryeke kadar avuç açan refetliler mi ister idiniz? Hal bir dereceyi bulmuş idi ki Mahmut Nedim Paşa'nın makam-ı sadarettten tebdi geçen haftaki sürur-ı milli gibi bir ıyd-i umûmîyi müstelzim olmuş idi. Hazreti Kemâl'in ilk muhammesi:

Kedimin her gece böbrekle dolardı sepeti

Yoğidi neametinin rahatının hiç adedi

Çeşmi şehla nekhi fark iken nik ve bedi

Kedimi gaflet ile fare-i edbar yedi

Buna yandı yüreğim ah kedi vah kedi

Suretinde olan neşidesi otuz kırk bin nüsha tab' olunmuş idi. O zaman bir Kanun-ı Esasi ile tensik-i umûr gayretinde bulunanlar için şu haller umumun hoşnutsuzluğunu artırdığından dolayı işe yaramış ise de yüzlerce, ihtimal ki büyüklerce zavallıların aç kalmaları ve hatta rivayet-i zamaniyeye göre bir takımın intihar etmeleri yine yürekleri acıtmış idi.

İttihat ve Terakki cemiyetini sevk-i idare eden pişvâyan erbâb-ı hamiyetin ne kadar zeki ve hazım ve ihtiyat sahibi zevat hikmet simat oldukları her hareketlerinde nümayan oluyor. Böyle adamlardan kırk sene evvelki vukuatı nazar-ı hikmete alarak gerçekten çaresâzâne hizmetler beklemekte cidden ıslahat taraftarı olanlar müttefik olmalıdırlar. Lakin ortada birçok münafık bulunup da cehalet ve gafletle etrafını göremeyen ve yarın ne olacağını bugünden tahmine muktedir bulunmayan "avâm" nam kitleyi ifsada sa'i ederler ise? Etmeğe başlamadıkları neden malum? Matbuatımız bunlara

kemâl-i halisiyetle tefehhim etmeli ki icraat vakıa o zaman ki tenkihatla asla mukayyes olmayıp yılda dördü beşi tam ve bakisini kırk maaşlarla bir hal-i zarurette sürünen memurları hakikaten terfiye ile beraber fazlalarını da bir usûl ve nizam dairesinde nasb ve istihdam için bu icraat-ı haseneye gerçekten lüzum vardır. Ama hal ve şanları memuriyet-i devlet ile tevfik-i kabul etmeyen birkaç kimseler ceza-yı sezalarını görüyorlar imiş. Efkâr-ı umûmîye eğer görüldüğü kadar vatanperver ise icraatın bu cihetine itiraz değil teşekkür etmeli.

Şüphe yok ki saye-i semahat-ı Osmaniyede hiçbir kimse aç kalmaz. Kalmayacak. Bugünkü bütçemiz bile bugünkü mesârifimizi örtecek. Yüzbinlerce liralara eyadi-i hırs ve tama'a geçmekten kurtulduktan sonra neden kifayet etmeyecek? Bilfarz katiyen kifayet edemediği surette muvakkat bir istikraz akd olunabilir. Eski idare emniyeti, itibarı gaib etmiş olduğu cihetle bir küçük istikraz pek güç olur ve onun da nısfından ziyadesini kırdırılmış maaş suretleri tesviye eder idi. Şimdi milletin taht-ı kefaletinde istikraz kolaydır. Hâsılı erbab-ı gafletin korkmağa başladığı afetlerin, felaketlerin hiçbirisi vukua gelmeyecek. Bugün devlet ve millet baş başa vermiştir. Hayır bu da tam söz değil, devlet ve milletin ikisi bir vücut olmuştur. Hayırhahane, selametcuyane müzakerat ile her şeye çare bulunacak, muvakkat bir zaruret içine girsek dahi sonu mutlaka selamet olacak. Fakat buralarını avâma anlatamaz isek, herkesi uyandıramaz isek meydan-ı muvaffakiyeti hilafgırlere terk etmiş olacağımızdan pek çok korkmalıyız.

Bir hafta evveline gelinceye kadar hal-i hazırın devamına emniyet olunamıyor idi. Zat-ı hümayun-u mülükanenin etrafında o havene-i nasihin buldukça yine caydırabilmelerinden korkuluyor idi. Şeyhülislam efendinin önünde, süferâ karşısında, millet muvacahasında edilen yeminler, teminler ile havenenin lisân-ı nush hainaneleri koparıldıktan ve mabeyn-i hümayunca arzu olunan tasfiye husûle geldikten sonra bu emniyetsizlikleri, bu korkuları bertaraf olmuş sayabiliriz. Bizce asıl korku bu tarafta da değil idi. Ben asıl korkuyu gaflet-i avâmda buluyordum. Hâlâ da orada buluyorum. Kendilerine cemiyet mensupları süsü verenlerden cemiyet namına şurada burada söz söyleyenlerden havfım bakidir. Bunların tafra ferüşane tefevvuhatı hakayık-ı ahvâle ta'mik-i zihn edemeyenleri hakikaten ürkütecek yoldadır.

Tekrar ve temin ederiz ki bugün istibdâdtan katiyen kurtulmuşuzdur. Buna şüphe etmemeli. Kanun-ı Esasinin bir kelimesine hâlel gelmeyecektir. Bir mühim mukaddime-i muvaffakiyet bunu da bize temin eyledi. "Zühul" maddesi efkâr-ı umûmîyeye bir

tarzıyedir ki bundan sonra dahi şayet o zühuller tekrar edecek olur ise yine bu surette tashih olunacağını ealiye de anlattı, ahâlîye de! Fakat bugün gaflet-i avâmdan istifade arayanlardan korkarım. Tebdil-i mesudun vukua geldiği yevm-i mübarekten beri bundan korkuyorum. Selamet-i umûmîyeyi Kanun-ı Esaside arayan halisler karşısında o kanunu kendi menafî mahsusalarına mübayin bulan münafıkların dahi bir fırka teşkil edebilmelerine zemin açılabilmesi muhtemeldir diye korkuyorum. İşte bu havfla bazı gazetelerin, bazı muharrirlerin ne kadar hayırhahane olur ise olsun münakaşalarını ve şahsiyattan bahis makalelerini mevsimsiz, hengamesiz buluyorum. Bunlar asıl münafıkları uyandıracak şeylerdir. Fırka-i Naciye için ne maddi, ne manevi hiçbir faideleri yoktur. Biz müntesibin-i matbuat maksad-ı teceddüd ve terakkide müttefik olamaz isek kitle-i umumu rayet-i ittifakımız altında nasıl cem' edebiliriz?

Söyleyecek şey çok! O kadar çok ki sahayıf-ı matbuata sığmayacağı gibi yâzâbilmeye zaman dahi kâfi değil. Herhalde kalem birliğiyle çalışmağı arkadaşlarımdan rica ederim. Cümlemiz uyanalım. Cümleyi uyandıralım. Zamanımız pek mühim pek büyük bir zamandır bu büyük zamânâ layık büyük adamlar olalım.

Allah muinimiz olsun.

Ahmet Mithat

**12 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 30 TEMMUZ RUMİ SENE 1324/
ÇEHARŞANBA/ 15 RECEP SENE 1326/ NUMARA 9833**

1.13. DEVÂİR-İ DEVLET NASIL TENSİK OLUNUR

Bazı münafıkların veyahut kısa nazarlı ve tarafgirliğin şurada burada fıslı nev'inden dermiyan ettikleri terhane rağmen devâir-i devletin tasfiye ve tensiki maddesi yakın zamanda cümleyi memnun edecek bir yola girmektedir. Zira iş sahayıf-ı matbuata girmiş ve bazı hareketli kalemlerin muhasiline mukabil bazı serinkanlı kalemlerin bu iş ile iştigal edecek olan erkân-ı devlete pek güzel delalet edebilecek yolda serd-i mütalaat etmekte buldukları dahi nazar-ı memnuniyetle görülmekte bulunmuştur. Uşşâkizâde Halit Ziya Bey Efendi bazı bendlerinde kendisinin yalnız bir edip-lafif ve nezih olmakla kalmayıp nazariyatından pek büyük istifade edilecek bir siyaset-şinas olduklarını da ispat

eylemektedir. Ezcümle sabah refikimizdaki “tensik-i maaşat” bendi mahsusunu! Maaşlar hususunu :

“... Mümkün mertebe beynelmemurin sem’i hal husûlüne medâr olacak, başlanılan meratibi zilletten kurtaracak, yukarıya doğru irtifa ettikçe istihsal-i zamâne, iktidara, mesuliyete tevafuk eden merâtibi de kat’ı merâhile heves ve gayret verecek surette düşünmek lazım gelir”

Fıkrasıyla gerçekten devr-i beyinata bir hakikat serd ediyorlar. Memurların duçar-ı zillet edilmesindeki mahzur yalnız irtikaba mecbur olacaklarından ibaret kalmaz. Kabiliyeti olmayanların ve başka işlerde o kadarını da kâzânamayacak olanların maaş için memuriyetlere sokulmalarını müstelzim olur ki büyük fenalık bundadır. Zira haller böyle kalacak, böyle gidecek zannolunmamalı. Kariben işler açılacak, fabrikalar, şirketler falanlar teşkil edecek ki bunlar kabiliyetli adam arayacaklar. Başka yerde bin kuruş bulan adam iki yüz elliye hizmet-i resmiyeye girer mi? Hizmet-i hükümetten başka yerde ekmek veyahut şeref yoktur efkâr-ı bâtilası da kalkacak. Yüzden beş yüze kadar maaş alanlar elcây-ı maişet ile bir kere etraflarına bakınırlar ise ufacak bir dükkancının kendi maaşının birkaç mislini kâzândığını görecekler. Beyhude bir hiss-i ta’azzüm ve tekebbürü terk ediverirler ise memuriyetlerde bulacaklarından pek çok ziyadesini alışverişte bulacaklarına kanaat eyleyecekler.

Hayalimi tasvir ediyorum zannetmeyiniz. Mahsul-ü tecrübemi dermiyan ediyorum. Utufetli Ahmet Mithat Efendi hazretlerinin bir oğlu, Süleyman Bey Efendi, Rumca’yı lisân-ı maderzat olarak bilir, Türkçe’yi emsali kadar Fransızca’yı emsalinden ziyade okur yazar bir delikanlı olduğu halde malumatı kendine müsavi olan ve hatta belki de müsavi olamayan diğer birçoklarının o yaşta nâil oldukları evvelâlıklara, bâlâlîklara, on beş yirmi bin kuruşluk maaşlara kıyasen hiç olmaz ise bir saniyelik mütemayizlik ile iki üç bin kuruşluk bir memuriyet bulabilir idi ya? Hayır! Hayır! Almış olduğu mukarrası terbiye ile bakkal olmuştur. Bakkal! Üç dört seneden beri bu silk-i mesa’i perveride mevki’ini temin etmiştir. Babasına iltifaten nâil olabileceği rütbelere hevesi olmayıp yine babasına iltifat yollu verilebilecek iki üç binin nısfını olsun alın teriyle hâsıl edebilmek yolunun temin etmiştir. Müşânünileyh hazretlerinin diğer oğlu Muzaffer Bey Efendi dahi hilkatinde mani’-i tahsil bir övründen dolayı Mekteb-i Sultaniyi terke mecbur olarak

yoğurt, boza, şıra gibi şeyler imaliyle temin-i maişet yoluna malik olmuştur. O da hiç olmaz ise devâir-i belediyeden birisinde bir “sinekor” olabilir idi ya?

İyi me'mur bulmak için duçar-ı zillet olmayacak ve nicesi başka yerde daha ziyadesini aramayacak kadar maaş vermeli. O halde tasarruf yerine makusunu mu icra etmeli?

Hayır! Uşşâkizade bunun cevabını pek sarih bir surette vermiştir. Diyor ki :
“Tasarruf verilecek maaşın taklil-i miktarında değil maaş alacakların icab-ı maslahatla tevafuk edecek tahdid adedindedir”

Ne kadar doğru! Mesela her memur ay başı geldiği zaman maaşını maliye veznesinden alırsa ve hariciye ve dahiliye gibi birer miktar varidat-ı mahsusası olan daireler o varidatın doğrudan doğruya maliye hazinesine irsalini usûl-ü ittihaz eylese birçok dairelerden muhasebeci, muhasebeci muavini, muavininin muavini onun da muavini ve böylece derecata münkasım mümeyyizleri, mükayyidlerî hâsıl-ı kelim büyük küçük birçok memurlara hiç lüzum kalmayabilir.

Size ıslah olmuş bir daire numunesi göstereyim:

Daire-i Sıhhiye !

1288 senesine gelinceye kadar bu daire devletin devâir-i sairesi gibi bir suret-i gayr-i muntâzâmada idare oluyor idi.

O zaman masraf yılda dört milyon ve varidatı sefayinden hadd-i âzâmisi kırk dört kuruşa kadar alınan rüsum-ı sıhhiye ile bir milyon kuruştan biraz ziyadeye varıp üç milyon kuruş kadar açığı hazine-i maliyeden tesviye olunuyor idi. Bir tarihçesi Giritlilere iane için refikımız Servet-i Fünun ile biliştirak basılmış olan “Musavver Tercüman-ı Hakikat” nüsha-i fevkaladesinde görüleceği vechile devlet düvel-i mütehabbe ile karantina idaresinini tensîke girişti. Sefayin-i ecnebiyeden alınacak rüsum-ı sıhhiye birkaç misli artırıldı. Birçok yerlerdeki lüzumsuz karantina haneler lağv edildi. Müdafaa-i sıhhiye için lüzumu olan yerlere karantina haneler tehaffuzhaneler yapıldı. Memurin-i zaideden müstehakk-ı tekaüd olanları tekaüd edildi. Hizmet edebilecek olanlara ileride yer açıldıkça tayin olunmak üzere ayrıldı karantina etibbası miktarca gayr-i kâfi iken miktarı lüzumu derecesine vardi edildi. Taşralarda iki yüz elli kuruş maaşlı karantina memurları ya rüsum-ı sıhhiyeden çalar veyahut gemilerden şunu bunu almaya avuç açar

olduklarından maaşları beşer yüze iblağ olunup şu çirkinlikler bertaraf edildi. Bu icraat ile mesârif tenkih olunmayıp bilakis arttı. Altı ile altı buçuk milyon kuruş raddesine vardı. Buna mukabil yedi buçuk ile sekiz milyon arasından varidat verebilecek rûsum-ı sıhhiye vaz' edildi. İrad ve masraf pek mumtâzâm bir surette idare edildiğinden otuz bu kadar sene zarfında idarece fazla-i hasılat olarak dört yüz bin liraya kadar para biriktirildi. Dikkat isterim. Bu fazla varidat yağma edildi. Şimdi de iki yüz seksen bin lira kadar bir miktarı hazine-i maliyeye avans suretinde tehaffüzhanelerimizin peyderpey terakkiyât-ı asriyeye mütenasip bir yola konulmasına ve mevakı-ı lazimedede yeniden tehaffüzhaneler inşasına sarf edilmek cihetleri müzakere olunuyor.

Bu daire-i sıhhiyenin bütün sevahil-i Osmaniyyeden maada Mekke-i Mükerrreme, Medine-i Münevvere, Mısır, Şam, Halep, Bağdat, Erzurum, Van, gibi ve dahil-i vilayet ile ve İstanbul'da hemen her daire-i devletle ve bazı heyat-ı sıhhiye-i ecnebiye ile muhaberesi vardır. Muhaberesi Osmanlıca Fransızcadır. Muhasebesi dahi bu iki lisân iledir. Meclisin müzakerâtı suret-i muntâzâmede zabıtnamelere Fransızca olarak kayd ve âzâ tarafından imza olunur. Osmanlıcası bir hülâsa suretinde nâzır paşaya takdim ve tasdik olunduktan sonra teclid ve hıfz edilir. Türkçe ve Fransızca evrak odaları o kadar muntâzâmdır ki kırk-elli senelik kayıt ve evrak derhal bulundurulur. “Kaydına zaferyab olunamamış” özü bu dairece meçhuldür. Bir vefeyat kalemi vardır ki muhakim ve devâir-i saireden altmış sene mukaddemine kadar vuku bulan vefeyatın kaydı sorulduğu zaman birkaç saatte bulunup haber verilir. Hele bir kontrol kalemi vardır ki muhasebat içinde bir santim sehiv ve hatayı derhal ta'yin eder. Kalemler için bugünkü işi yarına bırakmak yoktur. Bir yerde kolera zuhur edipte müdafaa halinde bulunulduğu zaman bu dairenin gecesi, gündüzü, cuması, pâzârı, hatta bayramı, paskalyası, yılbaşı da yoktur. Herkes iş başındadır.

Koca bir nezaret vesselam. Şimdi bu nezaret kaç yüz kişi ile idare olunuyor bilir misiniz? Elli dört kişi ile.

Evet başka dairelerde yalnız bir kalemi, bir odayı teşkil eden elli dört kişi ile. İşte müfredatı:

Mecliste 8 âzâ-yı Osmaniye —2 meclis kâtibi — muhaberât-ı Osmaniye kaleminde 5 katip — Osmanlıca evrak odasında 4 memur ki birisi kapıcı fedâri — muhaberât-ı Franseviye kaleminde 4 yazıcı — memurin komisyonu kaleminde 3 memur

ki birisi daire tabibi — Fransızca evrak odasında 2— Türkçe muhasebede 4— Fransızca muhasebede 5— kontrol kaleminde 7— masraf idaresinde 1—veznedar 1—tekaüd kaleminde Fransızca kısmı için 2— Türkçe kısmı için 1—vefeyat kaleminde 3— sevkiyat hizmetinde 2 kâtip ve memur ki cem'an yekün 54.

Âzây-ı meclis “Evet efendim” ci değil. Âdeta bir parlamento âzâsı gibi mücadil. Sekiz Osmanlı ve on üç ecnebi âzâdan müteşekkil olan bu meclise hariciye nâzırı esbak Said Paşa merhum “Benim küçük parlamentom” der idi. İktizasına göre aray-ı âzâyâ müracatla ekseriyet aranır. Âzâ meyanında ecnebi ve Osmanlı farkı da yoktur. Meclisin unvanı “Devlet-i Âliye-i Osmaniye'nin meclis-i kebirî” dir. Fakat âzâ-yı ecnebiye sıhhiye sandığından maaşlı değildirler. Âzâsı âzây-ı meclisten kurr'a-i hafiyeye usûlüyle müntehab bir maliye komisyonu, bir memurin komisyonu, ve bu ikisinden müntehab bir müteka'idin encümeni suret-i daime umûr-ı mevdualarıyla meşgul olup tehaffühaneler komisyonu ve en mükemmel dezenfeksiyon usûlünü tedkike memur komisyon gibi lüzumuna göre hususi komisyonlar teşkil eder. Âzây-ı Osmaniye'den birisi baş kâtip, birisi onun muavini, birisi muhasebeci, birisi masraf müdürü, birisi müffettiş-i umumî, birisi de onun muavini sıfatlarıyla küll-i yevm meşgul oldukları umûra memurlardır. Bundan maada yukarıda beyan olunan komisyonlarda dahi âzâlık vazifeleri vardır. Yani bazı kere ve ba-husus müdafaa-i sıhhiye zamanlarında işleri vakitlerine sığmayacak kadar meşgul ve binaenaleyh o nispette çalışkanlığa mecbur adamlar.

Mukavelât-ı sıhhiye dairesinde hukuk-ı menafi-i Osmaniye zerre kadar gaib edilmez . Âzây-ı ecnebiye kendiliklerince dahi hukuk-ı Osmaniye'yi izaaa edecek bir harekette bulunamazlar. Zira mukavelât-ı beyneldüvel ve onlara mübteni olan nizam her şeyi tahdit etmiştir. Kimse o hududun haricine çıkamaz.

Nizam-ı sıhhiyeye o kadar riayet olunur ki bu mer'iyet devâir-i şairede dahi olsa ahvâl-i devlet şu suret-i müessifeyi bulmaz idi. Bazen nizam-ı sıhhiye ile tevfiik-i kabul edemeyecek iradât-ı seniye sanih olur. Bu âdem muvafakât-ı kemâl-i edep ve ihtiramla arz ve ihtar edilerek o irade ahkâm-ı nizamata göre tadil edilir. Ecnebilere dayanarak değil. Daire erkânı ubudiyeti bu sadâkatta bularak böyle yapar ve bundan dolayı hiçbir hışım ve kahrede uğramaz .

Devâir-i saire kendilerinden muntazır olan hizmeti ne gibi komisyonlar, kalemler, odalar ile ve ne kadar memurlar vasıtasıyla ifa edebilecekleri tedkik olunmak esası

üzerine tensîk olunurlar ise acaba miktar-ı memurin ne kadar tenezzül eder? Bir maaş almak için ne kadar muamelat-ı beyhudeye uğranıldığı ve bir kağıdın beyhude yere kaç elden geçtiği düşünülür ise memurinin tenezzül edeceği miktar akıllara hayret verir.

İşte Halit Ziya Bey Efendi'nin ufacık bir söz ile anlattığı meram bu meramdır.

Ahmet Mithat

**13 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 31 TEMMUZ RUMİ SENE 1324/
PENÇŞENBE/ 16 RECEP SENE 1326/ NUMARA 9834**

1.15. KANUNSUZLUK VE MATBUAT

Âhiren “Herkes Uyanmalı” sernameli bir bend-i mahsusumuza: “Gözlerimiz istemedikleri şeyleri görmeğe kulaklarımız istemedikleri şeyleri işitmeğe başladı” cümleleriyle girmiş idik. Meğer biz geç kalmışız. O istenilmeyecek şeyleri bizden evvel görenler çok imişler. Tüccar-ı marufemizden bir zat hakkında gazetelere yazılan fıkralara teessüf eden Tanin refikımız:

“... Bundan en ziyade istifade edecek olanlar elyevm hamiyet fûruşlukta pişdâr olmağa kalkanlardan bazılarıdır. Bi-faide tarizat ile tüccarlarımızı ürküterek memleketimiz sermayesinin bir kısmının memaliki ecnebiyeye çekilmesine sebep olursak bunda faide değil büyük zararlar görürüz.”

Diyor. İstenilmeyecek şeyleri görmekte, işitmekte edibe-i nezihe Halide Salih Hanım Efendi hepimizi geçerek Tanin gazetesine imzasıyla ve “Hafiyeler- Gazeteciler” sernamesiyle şu varaka-i mühimmeyi derc ettiriyor:

“Dün kırmızı feslilere bütün gazeteciler kandilli temennalar “Bende-i âcizleri” ile hitap ediyor; aldıkları konakların, söndürdükleri yangınların, evlerinden dışarı attıkları her adımın tavsifi ile gazeteler doluyor idi. Bugün en âdi bir gazete muharriri “Hüt” der demez paşa, bey, genç, ihtiyar bütün hafiyeler kimi zabıtada kimi serasker kapısında kimi “beni almağa mı geliyor?” diye yük ve sandık içinde”

“Yine bir gazeteci parmağını kaldırır kaldırmaz; bütün ahâlî “aman efendim, zaman efendim” diye gazete muharrirlerinin peşinde gözleri muharrirlerin ağzında paşa, bey, genç ihtiyar çil yavrusu gibi dağılarak gazetecilerin âmâlîni icraya seğirdiyorlar”

“Dün küçük büyük her memur idare-i müstebide esiri, bugün gazetecilerin hizmetkârı”

“Dün her mevki’ iktidarda olan vekile dua, niyaz tabasbus, bugün her gazete muharriri karşısına bir nâzır, bir paşa çıkmış, bak paşa efendi , bak nâzır bey! Diye idare-i meşrutiyet şartlarını, belki zavallı nâzırın muharrirden iyi bileceği vazifesini telkin ediyor”

“Dün İttihat ve Terakki Cemiyeti dikti bugün gazeteciler biçiyor”

“Dün İttihat ve Terakki Cemiyeti bizi hafiyelerin elinden kurtardı, bugün gazetecilerin diline düşürdü. Elhükmü limen galebe”

Maarif nâzırını utufetli Hakkı Bey Efendi hazretlerine itafen bir fıkra işittik: Müşarünileyh hazretleri birkaç zevatla hasbihalinde zat-ı utuflerini cümleden ziyade tezyin eyleyen etvâr-ı latife-i tarikaneleriyle “Hal-i hazırda vükelâ için iş görmek biraz müşkül olacak gibi görüyorum. Dört kuvvet arasında yuvarlanıyoruz. Birisi mecmua-i devlet, diğeri matbuat, üçüncüsü münafıkların ihtiyalat ve desayisi, dördüncüsü dahi âvâm-ı nasın galeyanı. Bu dört kuvvetin arasında çalkanan vükelâ bütün bütün şaşırıp kalmazlar ise çok âlâ!” buyurmuşlar. El uhdetü aler ravi. Fakat herhalde hüsn-i niyet sahibi zeki bir nâzıra layık söz.

Matbuatın bazı hasbihallerinde heyet-i mebusan gelinceye kadar Efkâr-ı umûmîyeye gazetelerin vekalet edeceği dermiyan olunuyor. Efkâr-ı umûmîye yani millete vekalet ona mahsus kanun ile muamele-i tevkiliye icra olunmamış bulunur ise bu vekaletin yalnız bizim tarafımızdan mutasavvır bir vekalet olacağı şüphe götürür mü? Gazetelere nispetle cemiyet-i muhteremenin vekaleti evleviyette görülür. Rumelinin milyonlarca ahâlîsi tarafından doğrudan doğruya ve bütün ahâlî-i Osmaniye canibinden dahi dolayısı ile vekildirler. Her katında görülen hüsn-i tertip ve intizama ve icraatında müşahede olunan itidal ve hilm ve tavazua cihan hayran oluyor. Yalnız cihan-ı Osmani değil, bütün cihan-ı medeniyet!

Matbuata gelince: Birçok hakikat-i beyinatın mütaalalarına göre matbuat Efkar-ı umûmîyeye delalet eder. Halkın kısm-ı âzâmı nezdinde bir suret-i salimede malum olmayan umûr-ı devleti şerh ve izah edecek ve umûr-ı mezkûreyi müzakereye memur olanların bile vukuflarını tevsi' eyleyecek mülâhâzât ve mütalaat serdiyle muvazzaftır. Memurların vazifeleri haricinde vukua getirdikleri hareket-ı seyyielerini intikad dahi eder. Fakat bunları mesul ve itham ederek mevkı-ı muhakemeye çekebilir mi? Bu hakk-ı iddia kanunen muayyen olan erbab-ı salahiyet ve vazifeye mahsus değil midir? Daha şu günlerde Fransanın şedid gazetelerinden olan Matin gazetesi ayanından Mösyö Şömiye aleyhinde bulunduğu için mahkeme nezdinde yüzbinlerce frank cezay-ı nakdiye ve ilamın birçok gazeteler ile masarifi mahkum tarafından verilmek üzere yüzlerce defa ilanına mahkum olduğu gibi bu hükmü veren hakimler aleyhindeki muahâzâtından dolayı tekrar muhakemeye çekilerek yine böyle şedid bir mahkumiyete daha duçar olmuştur. Harekat ve sekenatından mesuliyet matbuata da şamildir.

Bazı mündericatımızın şiddetinden şikayetler çoğaldığını büyük bir teessüf ile görüyoruz. Bu teesüfe Halide Salih Hanım Efendi dahi duçar olmuş bulunmalıdır ki o güzel varakayı Tanin refikimize göndermiştir. Yine bu varakanın münderic olduğu Tanin nüshasında Hüseyin Cahit Bey'in "Kanuna Riayet" sernameli bend-i mahsusuna ne güzel giriliyor. Deniliyor ki:

" Bir cemiyet-i beşeriyenin beka bulması için her şeyden evvel intizam ve asayiş lazımdır. İntizam ve asayiş bulunmamak demek memlekette sanayi'n, ticaretin, hakkın, hürriyetin hay ve huy münâzât içinde boğulup gitmesi demektir. Hak ve hürriyet temin edilebilmek için evvel emirde sükun ve intizam lazım olduğu şu ufacık mülâhâzâ ile tayin eder"

Şahsiyattan mübaadet ve ğaraz ve ıvazdan mücanebet lüzumu gazetelerimizin hemen cümlesi tarafından defaatle yazılmıştır. Demek oluyor ki kendileri bu lüzumu kabul etmişlerdir. Öyle ise bu lüzum kendilerince şimdilik bir kanun hükmünü almıştır. O halde kanun-ı mezkûre riayetleri rica olunur ise red edilebilir mi?

Gerek mebuslar gerek onları intihab edecek olan müntehipler hakkında Uşşâkizade Halit Ziya Bey Efendinin Sabah gazetesiyle neşrolunan makalesinde ne kadar hurda endişane ve müşakafane bir mülâhâzâ var idi. Maariften mahrum olan intihabların kimi intihab edeceklerini bilemeyeceklerinden bahsolunarak bu hakkı intihaptan istifade

için okuyup yazmağa husûl mecburiyetleri zımnında okur yazarların intihapları lüzumunu dermiyan eyliyor idi. Bu mütalaaya biz dahi iştirak eyleriz. Bu münasebetle şunu dahi piş nazar-ı ehemmiyete alırız ki: Bittabi hakk-ı intihaba nâil olması lazım gelen avâmın maariften nasipleri şu derecede olursa matbuatın bunlara delaleti emrinde huzum ve ihtiyata riayetleri ne mertebede olmak lazım gelir.? Halit Ziya Bey Efendi okuyup yazmak derecesindeki maariften bahsediyorlar. Halbuki gereği gibi efendiden ma'dud olan bir çok zevatın okuduklarını layıkıyla anlayamadıkları, hatta düzce ve dürüstçe okuyamadıkları kolay kolay inkâr edilebilecek şeylerden değildir.

“Ne yapalım? Lisânımızı henüz o kadar sadeleştirememişiz. Hele hukuk-ı insaniye ve medeniye mebahasi bizde bir daire-i mahduda içinde mahbus kalmıştır. Bunları kim yâzâbilir idi ki, bunlar hangi mektepte tedris olunabilir idi ki vukuf hasıl olabilsin? Bir gazete Efkâr-ı umûmîyeye delalet ettiği zaman “umum” denilen kitle içinde kendi derece-i irfanını takdir edebilecek kar'ilerin yüzde kaç nispetine varabileceğini düşünür ise hasbel hamiyeye müteessir olur.

Zinhar zannolunmasın ki bu mebâhis-i aliyyeden bahsedilmemesini istiyoruz. Hâşâ! Sümme hâşâ! Bu mebâhis-i aliyyeden bahsedilmesini istiyoruz. İnsanlara hukuk-ı insaniye ve medeniyesini tanıttırmayınca insan ve medeni olabilirler mi! Fakat nas-ı hukuk-ı insaniye ve medeniyesine vakıftır zannıyla bu vukufun mevcut olduğu yerlerde bile matbuat kanunlarının müsait olmadığı mertebelerde daire-i vazifemizi tevsi eylersek vazifemizi hüsn-i ifa etmiş sayılamayız. Halka hukukunu öğretmeliyiz. Jan Jack Russo'nun “İçtimai Konturato” su ve Kont Versa'nın “Fikr-i Beşerin Tarihi Terakkisi” ve Monteschio'nun “Ruh-u Kavanin”i gibi eserleri bu yolda sair yüzlerce âsarla beraber muharrirlerimizin efkârına delalet edebilirler. “İktisat” kelimesiyle eda ettiğimiz “Ekonomi Politik” fenni biraz mebsut ve mevzuah bir yolda tahsil etmiş olanlar âmâl-i medeniyece halkın hukuku ve hükümetin vezâifi ne derecelere kadar vardığını bilirler. Bunlar ahâlîye tefhim olunurlar ise utufetli Gabriel Efendi hazretlerinin pek güzel beyan etmiş oldukları vechile turuk ve maabir mükellifiyeti bedelâtı olan milyonlarla hasılata mukabil birkaç yüz kilometrelik fena şoseler yaptırmak gibi gülünç seyyiatın ve daha bu gibi bin türlü fenalıkların yolları kendi kendilerine kapanırlar.

Bugünkü günde en mühim vazife matbuatın vazifesidir. Vükelânın vazifesi şu vazife-i matbuata kıyasen pek kolaydır. Zira vazifelerinde hata ederler ise azl olunurlar.

Beceremeyeceklerini anlarlar ise istifa ederler. Herhalde onların işi kolaydır. Ya matbuat? Hiç şüphe yok ki matbuatın mesuliyeti vükelâya kıyas kabul edemeyecek derecelerde ağırdır. Bir gazetenin efkâr-ı nase ilka ettiği bir tek yanlışlığı bilahire bütün matbuat bir yere gelse güç tashih edebilirler. Maal memnuniye görüyoruz ki bazı arabacılara, hamallara varıncaya kadar gazete okuyorlar. Okuduklarını kekeleyerek okuyup anladıklarını kendi kendilerine nasıl anlayabilirler ise öyle anlayan ve bu anlayışlarının hiç okumak yazmak bilmeyenlere de anlatmak hevesinde bulunan birkaç bin karin-i matbuata makasıd-ı hürriyet ve kanuniyeyi anlatabilmek hakikaten güçtür. Güçtür ama işte bu delalet-i mürşidanede bulunabilen erbab-ı kalem dahi hakikaten büyük erbab-ı kalem olduklarını isbat etmiş olurlar.

Fransa büyük inkılâbı esnasında tab olunan bazı kitapların sername sahifesine: “La liberte san siyans, etün lisans” düstûrunu yazarlar idi. Mânâsı “İlimsiz hürriyet bir serbestî değil bir serbâzîdir.” kelimeleri ile tefehhüm olunabilir.

Muharrirler halka “Hukuk-ı âdem” ne olduğunu anlatmağa çalışırlar idi. İngiliz hürriyet perestanının tarzı “Allah ve benim hukukum” idi. İnsan kendi hukukuna vakıf olmaz ise hukukunu aramağı ve ona nâil olmağı da bilmez. “Hukukum” zannıyla bazı metalibe kıyam eyler ki gerçekten hukuku olmadığı için nâil olamaz da meyüs kalır. Bu meyüsüyete cüret munzam olur ise artık iş bir dereceye kadar gider ki o dereceyi aklı başında olanlardan hiçbir kimse istemez, tahsin etmez.

Biz zaten bu ihtisasta bulunduğumuz için Halide Salih Hanımefendinin satırlarını pek büyük ehemmiyetle okuduk. “Bugün her gazete muharriri karşısına bir nâzır bir paşa çıkmış, bak paşa efendi, bak nâzır bey! Diye idare-i meşrutiyet şartlarını, belki zavallı nâzırın muharrirden iyi bileceğı vazifesini telkin ediyor.” Satırları sahayif-i tarihe tab olunacak, bir daha silinemeyecek. Bir zaman gelecek ki tarih “1324 senesi Temmuzunun 11’inden sonra matbuat-ı Osmaniyenin hal ve tavrını bir kadın kendi yüzlerine karşı şu vecihle tasvir etmiştir.” diye Halide Salih Hanımefendinin varakasını aynen sahifesine geçirecek. Hanım müşarünileyhayı şimdiden tebrik mi edelim? Yoksa kendimizi tağdit mi eyleyelim?

Gerek mevcut gerek muhtemel olan fenalıklar hep kanunsuzluktandır. Hüseyin Cahit Bey’in pek haklı olarak riayetini tavsiye eylediğı kanunlardan elyevm matbuat kanunu âdeta hiç yoktur. Mevsuk olarak haber aldığımızı göre hükümet-i seniyece bir

“Matbuat kanunu” layihası kaleme alınıyor. Cümle ıslahattan evvel şu kanun meydana konulsa da Cahit Bey Efendi tarafından tavsiye olunduğu vechile cümlemiz o kanuna riayet etsek bugünkü şan-ı ahraremize layık bir yola girmiş olur idik.

Ahmet Mithat

**14 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 1 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/ CUMA/ 17
RECEP SENE 1326/ NUMARA 9835**

1.16. HİZMET-İ ASKERİYENİN TAMİMİ

“Keçecizade İzzet Fuad” imzasıyla gazetelerde görülmeye başlayan bend-i mahsuslar, gerek havi oldukları efkâr-ı ahrârânededen ve gerek suret-i ifadede görülen fevkalade güzel selasetinden dolayı pek ziyade mazhar-ı takdir olmaktadır. Sahib-i imzanın Fuad Paşa hafidi ve Madrid sefir-i sabıkı birinci ferik utufetlü İzzet Paşa hazretleri olduğunu bilenler ve bu zatın daire-i vukuf ve ittıla’ı ne kadar vasi’ ve namus zatı ve askerisi ne kadar müselleme, ne terbiyeli, ne narin bir adam olduğunu muarife ve musahebesiyle takdir eylemiş olanlar şüphe edilemez ki âsâr-ı kalemiyesini takdirde daha ileriye giderler.

Biz müşarünileyhin âsâr-ı ahire-i kalemiyesi meyanında bilhassa şeref-i askeriyenin tamîmi hakkında bend-i mahsusuna meclub olduk. Hülâsa-i fikri hizmet-i askeriyeyi İstanbul ahâlîsi ile hristiyan osmanlılara da tamîm eylemektir.

Adamların birbiriyle görüşebilmeleri henüz katıyyen yasak edilmediği zamanlarda paşa hazretlerinin şeref-i sohbetleriyle müşerref olabiliyor idik. Ama mûra’i tabirince “şeref” ve “teşrif” değil. Samimi bir teşrif. Hakiki Avrupa’yı en doğru, en ziyade tanımış ve sanayi-i nefisesine kadar her şâyân-ı tettebbu’ cihetlerini öğrenmiş olan İzzet Paşa ile görüşenler bi-küllîye laabaliyane olan o musâhabe-i samimaneye bayılırlar. Münasebet düştükçe Avrupa’ya dair bir hakikat öğrenmek suretiyle müstefid dahi olurlar. Kemâl-i minnetle itiraf ederim ki “Sayyadane Bir Cevelan” nam esercığım müşarünileyh ile pek tatlı geçmiş olan bir kaç günlük berri, bahri bir tenezzühün yadigârı ve “Avrupa Âdâb-ı Muaşeretî” nam eserim dahi musahebesinde ettiğim istifadelerin bir numunesidir. Hususiyatımızı bu surette tasvirten maksadım şu İstanbul ahâlîsinin şeref-

i askeri ile teşrifleri o zaman dahi defaatle aramızda zemin-i musâhabe teşkil etmiş olduğunu serd ve dermiyana bir mukaddime ittihaz etmektir.

İstanbul ahâlîsinin bir taayyüş-ü nazikâne evladı olmalarından dolayı hizmet-i askeriyeğe yaramayacakları evhamını o zamanlar İzzet Paşa daha başka bu surette reddeder, der idi ki:

— O naz ve nimet içinde yetişmiş olan İstanbulluların birisi de ben değil miyim? “Sadrâzâm Fuat Paşa hafidiyim” demek tena’um hususunda haiz olduğum mertebeyi tayine kâfidir. İstanbul’daki tena’uma nisbetle bir meşakkat-i uzma olan seferberlik halinde ne o taş gibi siyah ekmekler midemi bozdular, ne “altım toprak üstüm yaprak” demek olan ordugâh beytutunun rutubetleri, burudetleri soğuk aldıldılar, ne de harekât-ı askeriyeğin meta’ibi yordular. Çelik gibi idim. Sair İstanbullu arkadaşlarım da ben halde idiler.

Mâlum a Sırbistan muharebesi esnasında İzzet Bey Efendi gönüllü ve nefer olarak silk-i celil-i askerîye girmiş idi.

Ben İstanbul’un askerliğe münasebetini daha başka bir nokta-i nazardan telakkî ediyorum. Yeniçerinin ilgasına kadar İstanbul ahâlîsi hizmet-i askeriyeğe müstesna değil idi. Fakat yeniçerilik yolundaki askerlik şimdiki gibi mecburi değil idi. İngiltere’de olduğu gibi gönüllü suretinde idi. Ama “Orta” denilen kıtatı dolduranlar yine İstanbul ahâlîsi idiler. O zamanlara gelinceye kadar İstanbul’da taşralılar çoğalamazlar idi. Çünkü aralıkta bir kere cümle-i ıslahattan olarak!... Taşra ahâlîsi İstanbul’dan memleketlerine tard ve def’i olunurlar idi. İşte bu sebepten at meydanı kışlalarındaki ortaları ağılebiyetle İstanbul ahâlîsi doldurmakta idi. Nizam-ı Cedit’in ihdasından sonra gönüllü suretiyle zabıt yetiştirilmek üzere mekteb-i harbiye ve yine bir mektep demek olarak Hudeme-i Humayun te’sis olundu ki o zamanlar maarif-i umûmîyenin âdeta fıktanından nâşî taşralardan bunlara şakird tedariki hemen de imkânsız olmasına nazaran bu tedbir gerçekten sâib idi. Son sinin-i istidadiyemizde İstanbulluların sadâkatine emniyet edilemeyerek gönüllü nefer olacakları kabul etmemek, kabul olunsalar bile İstanbul’da bırakılmayıp uzacık taburlara gönderilmek Zeki Paşa gibi esdikanın!... cümle-i tedâbirindedir.

1241 senesine kadar İstanbul'un hizmet-i askeriye den hiç bir istisnası olmadığı halde 1326 senesinden sonra neden istisna olsun? Erkeklik şerefi askerlik şerefiyle itina olunur. Her haysiyet silah ile tezyin eder. Bir adama "sen askere yaramazsın" demek "sen adam değilsin, sen erkek değilsin" demektir. Ya işin ciheti diniyesi düşünülür ise? O! Askerlik farzdır farz! En büyük farzlardan birisidir. İbadetin âzâmı! Bir şehidin bila sual nâil-i cennet olacağı, bir gazinin bütün günahlarından tecrid edeceği mevâid-i celilesinden fazla ümmet-i Muhammedin selameti için nöbet bekleyen, etrafı gözleyen askerin gözleri nâr-ı cahîmden masûn olacağı hadis-i şerifine kadar yüzlerce ayet ve ehâdis-i şerif askeriye âlâ ederler. İmam Muhammet hazretlerinin "Siyer-i Kebir" i tercümesini açınız da bakınız.

Ben şu itikattayım ki: Hizmet-i askeriye yi İstanbul ahâlîsine icbar etmemeli. Bilakis yarın mebusanımız geldikleri zaman İstanbul ahâlîsi mebusları vasıtasıyla mükellefiyeti askeriyelerinin bir an evvel mevki-i icraya konulmasını istida etmelidirler.

Hizmet-i askeriye nin hristiyan Osmanlılara da tamîmine gelince: Hristiyanların sadâkati osmaniyesi hakkında bir - iki makalede efkârımı beyan etmiş olduktan sonra sözünü tekrar ve tafsil etmeye lüzum kalmamış olur. Fakat bu babda söylenecek söz daha ne kadar çoktur.

Sultan Abdulaziz Han hazretlerinin intikalinden sonra yani Sultan Murad hamis hazretlerinin yüz gün kadar devam eden devr-i saltanatlarında Sırbistan ile muharebe ettik o zaman ben "İttihat" sernameli bir gazete neşr ediyordum idim.

Her taraftan gönüllüler İstanbul caddelerini doldurmakta ve davul dümbelek gürültüleri âfâkı tutmakta idi. Rumlardan bazı hamiyet-i Osmaniye erbabı gazete hanemize gelerek gönüllü asker olacaklarını bildirdiler. İstekler çoğaldı. O zaman bizim bir sava Rumu arkadaşımız var idi. Dava vekaleti eder, Osmanlıcamızı bizim kadar yazar, gayretli bir adam idi. Rumların bu arzularına pişrev oldu. Derken Ermeniler, Yahudiler dahi iştirak eylediler. Bir "ittihat bölüğü" derken bir "ittihat taburu" hatta bir "ittihat alayı" oldu. Kendilerine ay ile ıstavrozu cemi bir de bayrak yaptılar. Bu bayrak altında patrikhanelerde dualar edildi. O zaman "İttihat" gazetemize buna dâir şu fıkra yazılmıştır:

"İttihadın alameti bahresi"

"Dünkü gün yine bir takım gönüllüler davullar, zurnalar, oyunlar, alkışlar ile Bab-ali caddesinden geçip Bab-ı vâlâyı seraskeriye gittikleri gibi elli altmış kadar

cengaverandan mürettep bir bölük dahi geçti ve bayrağına dikkat olduğunda şu [+ *)] âlamet görüldü”

“Avrupa böyle ayyıldız ile istavrozun bir Osmanlı bayrağı üzerinde birleşeceğini bu asırda muhal ender muhal ad etmekte bulunduğunu haber verir isek inanır mısınız?

“Mes’ele-i şarkiye denilen azim ve cesim politika binasının mebniyi aleyhi olan esaslardan birisi dahi bu olduğunu söyler isek istiğrab eder misiniz?”

“Avrupanın bugün yarın birbirini boğazlamaya kıyam edeceği itikat ve intizarında bulunan iki büyük halktan birisinin siyaseten ve diğerinin dinen takdis edildiği alamet-i faikanın bir bayrakta ictimaina imkân mı verilir?”

“Fakat kim ihtimal veremez ise veremesin. Biz ihtimal veririz. Verdik bütün alemle beraber bu bayrağın ol suretle temevvüc eylediğini gördük.”

“İşte bu ittihad-ı Osmaninin bayrağıdır. Ve bu bayrak bir taasub-u hunrizanenin aleyhimizde açtığı şekavet bayrakları karşısında temevvüc ettikce bedhahan kemâl-i ızdıraplarından kıvrınacaklar ve o bayrak altında bulunan Osmanlı ve Hristiyan cengaverleri ittihat gayretini güdenlerin virdü zebanları olmuş bulunan “Yaşasın Osmanlılık yaşasın İttihat” zemzemesini göklere çıkaracaklardır.

Bu vak’a vukua geldiği zaman Kanun-i Esasi yok idi. Olsa idi bu bayrağa lüzum görülmez idi. Zira “Osmanlı” denildiği zaman kavmiyet ve mezhep farkı asla aranmaksızın ay-yıldızlı bayrak altında birleşen bütün insanlar murad olunacağından bayrağa istavroz koymak ittihada değil iftiraka alamet addolunur idi. Ama Kanun-ı Esasi bulunmadığı bir zaman bu iş böyle olmuştur.

Bu işin üzerinden bir sülüs-i asır geçerek her kavmin enzâr-ı hikmeti bir kat daha tenevvür etmiş olduğu halde hizmet-i askeriye için hiçbir mâni tasavvur olunamamalıdır. Hele akvâm-ı gayr-i müslime-i osmaniye bu mükellefiyeti kendileri isteyecek olur ise şimdiki halde siyaseten bir vazife addolunabilecek olan bu mükellefiyet o halde bir “hak” suretini almış olur ve bu dakika- i siyasiyeyi havsalarına henüz sığdıramayanlar var ise onların da hiçbir diyeceği kalmaz.

Ahmet Mithat

1.17. YIKMAK ,YAPMAK

İttihat ve Terakki cemiyeti muhteremesi efâzıl-ı âzâ-yı kiramından Necip Draga Bey Efendi hazrefleriyle bir mülakât-ı şerif-i ale'l-alene nâil oldum. Çend sene evvel dahi müteaddid mülakâtlarıyla teşerrüf etmiş olduğum bu zat-ı hamiyet semat elyevm asar-ı muvaffakiyetlerine muasırın-ı cihanın tahsin ve aferinlerine kesb-i istihkak etmiş oldukları gibi ilelebed tarihin dahi alkışlarına mazhariyet suretinde ibka-yı nam ettikleri muhakkak bulunan en büyük kahramanlar arasında mümtaz iken o kadar tevazu ve hilm ve mahviyet sahibi, o mertebelerde hüsn-ü ahlak ve terbiye ve nezaket ile müzeyyendirler ki birkaç dakika mülakâtlarıyla her kime olsa ulüv-ı mertebe-i insaniye ve sümüv-ı kemâlat-ı medeniyelerini tasdik ve teslim ettirememek kabil değildir. Hele memleketimiz gibi cihet cihet ıslaha muhtaç olan bir memleketi âdetâ yeniden tensîke kafi Efkâr-ı salime-i siyasiyeleri en büyük siyasiyonu serfûrübürde-i ceyb-i hayret edeceğine nazariyat-ı salime-i siyasileriyle şüphe bırakmazlar. Zira hilkat-ı zatiyelerindeki tab'-ı selim ve isti'dat-ı müstakîmi ziynet-i mearif ve ırfanla dahi revnaklandırmış oldukları halde Üsküp gibi bir nokta-i muvafikadan nazar-ı hikmetlerini bir bizim memleket ve hükümetimize, bir de hükümet-i balkaniye ve düvel-i Avrupaiye gidişlerine - on beş yirmi seneden beri - atıf ve icale ederek her nokta-i mühimmeyi yegan yegan tedkik ve tetebbu' etmişlerdir ki bizim şimdi halline çalıştığımız şeyleri kendileri çoktan düşünüp halletmişlerdir.

İşte bu derece-i ulya-yı kabiliyet ile üç saat kadar devam eden mülakâtta bütün Osmanlıların hatt-ı hareketleri ne yolda olmak lazım geleceğini nazarlarımızda tayine kafi nice hakayık serd edildikten sonra netice-i makasid şu noktaya münce olmuştur.

— Biz yıkmaya geldik. Yapmağı size bırakıp gideceğiz.

Şerh ve tafsile hacet olmadığı vecihle “biz” nefsi mütekellim maalgayr zamiri Terakki ve İttihat cemiyetine raci' olup “siz” zamir cem' muhatabı da efkâr-ı umûmîyeye raci'dir. Fakat Uşşâkizade Halit Ziya Bey Efendi hazretlerinin ne güzel söylemiş oldukları vecihle “Efkâr-ı Umûmîye” denilen şey hakikatte kitle-i âvâmın fikri olamaz. Onun hamiyet-i maneviyesi yine “efkâr-ı havas” tır.

Cemiyet-i muhtereme yıkılmış. Neyi? Bina-yı istibdâdı! Biz yapacak imişiz. Neyi? Bir millet ve devlet-i muntâzâma saray-ı saadet ihtivasını!

Aman Yarab! Ne büyük vazife! Acaba biz bu emr-i ehem ve âzâma muktedir olabilecek miyiz?

Necip Draga Bey Efendi hazretleri bize büyük bir himaye va'd ve temin buyuruyorlar. Her ne türlü entrikalar, fesatlar ile olursa olsun istibdâdın bir daha avdet etmeyeceğini, edemeyeceğini temin buyuruyorlar. Cemiyet-i muhtereme seri'ul zeval şeylerden olmayıp daimi olduğunu, hem de ruz-ı efsun olan kuvveti ile gittikçe büyüyerek daim olduğunu beyan ile Kanun-ı Esasinin bir harfine hata gelecek olur ise o harfi lüzumuna göre kandan mürekkep ile tekrar yerine yazdıracağını muhakkaten temin buyuruyorlar. Şu münasebetle Kanun-ı Esaside ikmalî lüzum olan birkaç noktayı ihtar ettim. Kanun-ı mezkûru layetegayyer addeder ise o noktalar ilâ-nihaye nakıs kalacaklarını söyledim. Hakayık-ı siyasiyeye benden pek çok ziyade vâkıf olan mir-i hikmet semir kanunun ta'dili yine kendi ahkamı mucibince mümkün olabileceğini dermiyan ile o noktayı dahi izah buyurdular.

Bey Efendi hazretlerinin verdikleri şu teminat en büyük korkularımızı izale etti. Değil mi? Fakat... Fakat saray-ı saadet-i milliyeyi biz inşa edecek imişiz. Bu işin âzâmeti ve bu âzâmete mütenasip olan dehşeti yüreğimizi lerzenak etmemek kabil olur mu?

“Bir köhne binayı birkaç günde yıkmak kolaydır, tekrar yapmak güçtür” Sözü bu defa besmelekeş-i ibtidar olduğumuz işte mikyâs-ı âliye olamaz. Ah o köhne binayı yıkmak daha güç, daha tehlikeli idi. Zira köhnelik demek eskilik ve kıdem demek olup tıpkı İstanbul suru gibi bir köhne bina idi. Köhne ama bir parçasını koparabilmek bin güllenin darbesine muhtaç görülüyor idi. Taş ocaklarında olduğu gibi delikler delmek, barut doldurup atmak lazımdır zan olunuyor idi. Hem o harabe-i metine içini dışını azim ve cesim yılanlar, çıyanlar doldurmuş, sarmış olduğundan yanına yaklaşmak bile muhal ender muhal addolunuyor idi. Bir nefha-i samedani onu kâl ü kâm eyledi.

Evet! Bir nefha-i samedani! Şu muvaffakiyat-ı uzmayı hiçbir akıl “faal-i beşer” diye telakkî edemiyor. İşte tarih-i melâl! Altı yedi bin senelik bir cihan-ı medeniyet içinde insanoğlu daha bir böyle iş yapabilmiş ise gösterilsin. Bu bir murad-ı ilahi imiş. Allah bir şey'i murad eder ise esbabını tehye eder. Değil mi? İşte bu muradının esbabını da

cemiyet-i hayriye-i muhtereme suretinde tehyie etmiş. Bunu Necip Draga Bey Efendi hazretleri de böyle itikat ediyorlar, böyle söyleyip böyle hüküm eyliyorlar.

Bu halde kemâl-i pâki-i bâl ve halisiyet-i itikad ile biz dahi inanacağız ki maksudumuz olan saadet-i saray-ı bahtiyarımızın inşası dahi murad-ı ilahidir. Onun için:

Murad edince müsebbib bir adamın kârını

Yed-i teşebbüsünü cüst u cu eder esbab

Diye cür'et ve cesaretimi arttırabileceğiz. Maa-hâzâ yalnız kuru bir cür'et ve cesaret asla kifayet edemez. Hatta alel amya cesaretlerin, cür'etlerin o kadar ziyanı olur ki onu şimdiden, uzaktan tahmin edenlerin benizleri sararır. Binayı yıkmak için cemiyet-i celile ve muhteremenin nerelere kadar düşünüp ne yolda tertipler kurduklarını mir hamiyet semirin daha tevazu'ndan işitseniz duçar-ı hayret olursunuz. O köhne binayı istibdâdı yıkmak emrinde o kadar tertipli davranılmış olduğu halde saadet-i saray-ı bahtiyariyi inşa emrinde ne kadar tertip ve intizam lazım ve lacürm olduğunu zerre kadar aklı, hamiyeti olan hiçbir ferd ihmal edemez.

Azim ve cesim bir bina yapacağımız. Evvelâ mimarlar, mühendisler lazım. Bunlar mebusan ve yine mebusan demek olan ayân ve yine hem mebusan hem de ayân demek olan vükelâdır.

Ya efkâr-ı umûmîye?

Ha! Bu inşa hususunda efkâr-ı umûmîye ne mevkide kalır bilir misiniz? Hani ya Hoca Nasreddine isnat olunan bir fıkrada hanesini yeniden inşaya başlayan hocaya şurasını şöyle burasını böyle yapmak için nasihatler veren ahbabı yok mu? İşte efkâr-ı umûmîye o mevkide kalır. Nesayih-i mütenakıza binayı hiçbir kimsenin beğenemeyeceği bir garabet ve ucubet ile meydana çıkarır. O nesayih yine verilmelidir. Fakat emrülillah suretinde değil. Doğru ise kabul olunacağını bilerek verilmelidir.

Şimdi mimarlar, mühendisler toplandıktan sonra iş gelir binanın planını yapmaya! Salahiyat erbabı çizer, bozar, yine çizer plan vücuda gelir. Ondan sonra o binanın keşifnamesi yapılır. Ne gibi enkâzâ ihtiyaç olduğu tayin kılınır. Yıkılan eski binanın enkazı meyanında birçok şeyler yeni binada dahi kullanılabilirler. Bunları daha şimdiden “Bu çürük! Bu çamurlu” diye mahv edecek olur isek akıllıca bir iş görmüş

olabilir miyiz? Çürüğünü ayırıp sağlamını kullanmak dahi bu işte ehil ve erbab olan erbab-ı ihtisâsın hüküm edebilecekleri işlerdendir.

Sonra o yapılacak binanın amelesine gelince:

O amele kimler olacağını tayin pek kolaydır. Amele dahi memurlardır. Onlar karıncalar, arılar gibi hareket ve mesai'-i muntâzâma ile binayı maksudu vücuda getirirler. Nihayet edebiyat, müzika, resim, ziraat, sanayi, ticaret gibi yüzlerce tezyinat-ı medeniye o binayı alel-ala öyle bir teyzin ederler ki içinde sakin olan bahtiyarlar akvâm ve amme reşkaver olurlar.

Ah! Ne bahtiyarlık?

Ama böyle suret-i muntâzâmada hareket edilmeyip de evlad-ı Nuh'un Babil kulesindeki hareket-ı bağıyanesi gibi garazkarane, mütemerridane, falanane, festekizane bir yolda hareket edilecek olur ise Hak Teâlâ hazretleri onları ihtilaf-ı lisân beliyyesine duçar eyler. Birbirinin söylediklerini anlamazlar. Bina-yı maksut dahi vücuda gelemeyerek her biri ebad-ı âleme doğru çil yavrusu dağılırlar giderler.

Ahmet Mîthat

**15 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 2 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/ PÂZÂR/ 18
RECEP SENE 1326/ NUMARA 9836**

1.17. ÜSTADIM AHMET MİTHAT EFENDİYE

Efendi

Size hitaben ne vakit bir şey yâzacak olsam ilk önce lisân ve kalemimden çıkan kelime şu "Efendi!" kelimesi olur. Ben böyle bir hitaba henüz on dört on beş yaşında bir çocuk olduğum zamandan, yani ta bundan otuz bir otuz iki yıl evvelden beri alışığım. Halk gerek sizin ve gerekse benim için ne derse desin ben sizi daima o efendi gözüyle görür ve muallim-i ulûm olmak üzere tanırım. Şimdi gelelim tasdî' min sebebine :

Şu otuz bu kadar yıl içinde milletin derece-i mukavemetini denemek suretiyle yavaş yavaş kuvve-i tazyikiyesini artıran o belalı istibdâd devrinde bile neşriyata devam

etmiş idim. O istibdâdın ortadan kalktığı şu mübarek günlerde imzamin sahayıf-ı matbuatta görülemediğini beyan ile serzenişler edenler çok oldu. Hulus niyete hüs-ni teveccühe dalalet eden bu serzeniş erbabına teşekkürler ederim. Hele bunlar meyanında efâzıl erkân-ı askeriyemizden Ahmet Muhtar Paşa hazretleri emirlerini ibram derecesine vardıkları cihetle artık sükunu bozmağa mecbur oldum.

Sükunumun sebeplerini de söyleyeyim: Kendimi bildiğim günden şu satırları yazdığım ana kadar okuyup yazmaktan hali kalmadığım cümlelerin malumudur. Fakat şu hay-huy neşriyat arasında sesin yükselemeyeceğini hesap etmiş, maşuke-i vicdan edindiğim tedkikat-ı tarihiye ve lisâniyeme daha ziyade bir kerr mi vermiş idim. Devre-i istibdâdın âli-nihaye devam edip gidemeyeceğine, milletin bu ağırlığı çekemeyeceğine kâni idim. Hürriyetini iktisab edeceği bence muhakkak olan milletimin, devletimin mufassal bir tarih-i umûmîsini çoktan beri yazıyordum. Bu eserim beşer altışar yüz sahifelik on beş ciltten ibaret olacaktır. Bunun baştan altı cildi Türk tarih-i umûmîsi ve dokuzu da Osmanlı tarihidir. Kısm-ı âzâmı yazılıp bitmiş olan şu eserin birinci ve yedinci ciltleri matbaaların bugünkü işigali, işigal-imüfriti bulur bulmaz destgâha verilecek ve böylece ikiz olarak neşre devam ve az zamanda itmam edilecektir. Neşredilecek eser bundan ibaret değil, dahâlârı var. Milletinin isti'dadını beyan vatanın isti'dadını işiten heykel-i istibdâdın bir gün gelip banileri başına yıkılacağını kestiren Türk civanları, himmette ve gayrette de civanlıklarını göstermek için çalıştılar. Hür bir millete layık ciddi bir Türk kütüphanesi teşkil edebilecek eserler mevcuda getirdiler. Bu kütüphanede Necip Asım'ın Fransızca yazdığı milli aruz ile "Gök Bayrak" adlı bir romanı Fuad Bey Efendi'nin Türkün Aruzu, Mister Gibden tercüme eylediği Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye, Usûl-ü Muaşeret, Sarf-ı Türkî, Mükemmel Kamus-ı Türkî vesairesi, Doktor Rıza Tevfik Bey'in Kamus-ı Felsefi'si ve sairesi zikre şâyân eserlerdendir.

İşte vatanını, milletini seven Necip Asımlar, Fuadlar, Rıza Tevfikler vesaire vesaire makale yazmaktan men edildikleri zamanlarda şu nâil olduğumuz ahd-ı hürriyete layık eserlerle meşgul olanlara bu eserleri ne kadar gizli yazdıkları, ne suretle, nerelerde sakladıkları, bundan dolayı neler çektikleri ise her eli kalem tutan için malum olduğundan o âzâpları, görülen hakaretleri falanları burada tekrara lüzum görmüyorum. Çünkü şu otuz bu kadar yıl esaretten sonra muharrirlerimizin saye-i hürriyette açılan keskin kalemli erbab-ı istibdâdın yüreklerine oklar saplayacak kadar iktisab-ı şiddet etmiş, öcümüzü,

intikamımızı almış, hatta ma'hud sakallı Mehmet gibi cellatları bile intihara sevk edecek derecede nedamet husûlüne sebep olmuştur.

Artık menafi'i vataniye ve milliyemizi ağırkanlılık ile düşünmek, eksiklerimizi tamamlamak zamanı geldi çattı. Bundan sonraki neşriyatımızda hainlerin hıyanetleri bahsini âzâltmak, bunun yerine halka lüzumu olan şeyleri de delalet etmek hamiyetli kalemlere borç oldu.

Bana “yaz” diyorlar. “Mutlaka gazetelere yaz! Orada imzanı görelim” emrini veriyorlar. Ne yazayım? Daha doğrusu nerelerden başlayayım? Yazıya ihtiyacımız pek çoktur. Yazmalıyız. Hem hepimiz, çok çok yazmalıyız. Acaba Ahmet Mithat'a “Efendi” diye hitap eden o cılız Necip'in şimdi kırk yedi yaşında bir asker kâim-makamı sıfatıyla silah arkadaşlarına bir iki öğüt verecek kadar salahiyeti yok mudur?

Vakıa İzzet Fuad Paşa hazretleri bize bu yolda takdim ettiler, biz de şu pişvâya iktida eylersek ziyanlı bir iş görmüş olmayız. Buna vicdanen kani olduğum için yazmaya mecbur edildiğim bir sıra makalata askerliğimizden başlayacağım. İlk muhatabım vatanımızın, hürriyetimizin Kanun-ı Esasimizin hafız ve harsı olmak ile muvazzaf olan silah arkadaşlarım olacak. İşte başlıyorum:

Arkadaşlar, kardaşlar:

İşte hür olduk. Esaretten kurtulduk. Şu hürriyet neş'esi bütün vatandaşlarımız gibi bizi de mest etti. Artık o mestiden ayılalım vatanın selameti, emniyeti bize mevduadır; onu düşünelim bakın büyük şairimiz Namık Kemâl ne diyor:

Ne efsunkâr imişsin ah ey didâr-ı hürriyet!

Esir-i âşığm olduk gerçi kurtulduk esaretten

Evet esaretten kurtulduk, şimdi başka bir esarete düştük. Fakat bu esaretin zincirleri, prangaları, işkenceleri, iğrenç, korkunç yerleri yok. Latif neş'edar zevkleri, mükâfatları var.

Hürriyet, vazife ve kanunun esiriyiz. Bunları muhafâzâ ile mükellef askeriz. Artık kendi kendimize asker dedikten, kendimizin asker olduğuna bildikten sonra bunun birtakım hukuki, vezâifi olduğuna da biliriz. Kanun-ı Esasimiz ve buna mübteni olan kavanin-i askeriyemiz bundan böyle hukukumuzu muhafâzâyâ kefiledir, binaenaleyh biz

de vazifemizi bilmek, onunla meşgul olmak mecburiyetindeyiz. Evet, daha bundan on, on beş gün evveline kadar, hukukumuz emniyette olmadığı için vazifelerimizde bile kusur ediyor, takasüller gösteriyor idik. Bunda da bir dereceye kadar hakkımız var idi. Çünkü meselâ benim başımda benden iki sene sonra mektepten çıkmış kıdemli ferik rütbesinde bir nâzır benimle bir tarihte şehadetname almış birinci ferik rütbeli bir müfettiş, karşımda, ben rütbede, fakat itibarı benden ziyade, üstü başı benden temiz, kesesi dolu birçok binbaşı beyler bulunuyordu. Şu hal yalnız bana mahsus değil, her kimsesiz, vicdanlı umera ve zabitan için de böyle idi. Ben mülazım iken selam duracak kadar tüfenk tâlimi ettirdiğim çocuklar ben kol ağası oluncaya kadar feriklikte, levalıkta, miralaylıkta kıdem kesb ediyor, mağdur! Sayıklıyor idi. Bu zevat-ı kiramdan bir takımları o yüce rütbeleriyle, hal ve hatırımızı sormak lütfunda bulunuyor, gönlümüzü alıyor idi. Birçoğu ise millet arasındaki haysiyetimizi, nüfuzumuzu çekemeyerek arkamıza hafiyeler takıyor, evlerimizi bastırıyor, ocağımıza incir diktirmeye çalışıyor. “Ah! Bir yolunu bulamadım!” diye hayıflar çıkıyordu. Şu hal yalnız muharrir-i âcize has değil. Umum namuslulara şamil bir bela-yı um idi. Tabii bunların müthişlerine karşı boyun büküyor, orta hallilerinin bî-dîriğ buyurdıkları iltifatlara karşı bir zehr-i hande ile mukabele mecburiyetinde kalıyor idik. Şu sebeplerle yolda rast geldiğimiz büyük fermalıların ekserisini görmemezliğe gelmek için yollarda sağa veya sola eğer mi bir istikamet alıp geçiyor idik. Hal-ü şanını ihtirama layık gördüğümüz erkân-ı umeraya karşı aldığımız vazi ve ihtiram, verdiğimiz selam bunların alıştıkları bir şey olduğundan hayretlerini mucib oluyor, hangi orduya mensup olduğumuzu sormaya, kendilerini mecbur eyliyor idi.

Şimdi genç Türkiye'nin ordusu da gençleşerek, taze hayat bulacak, hatta buldu bile. İşte üçüncü ve ikinci ordudaki arkadaşlarımız cihanın hayret ve takdirini mucip oluyorlar. Biz de onlara layık bir silah arkadaşı olmak için ilk önce terbiye ve itaat-i askeriyemizi takınmak, sonra da nâkıs kalan, ihmal edilen malumât-ı askeriyemizi tamamlamak mecburiyetindeyiz. Bundan sonra her şeyce bizden küçük olan eşhasa madara mecburiyetinden kurtulduk. Öyleleri askerce olan silahımıza sinek koğarcasına parmak oynatmakla mukabele etmek terbiyesizliğinde bulunamayacaklar, bize karşı mecbur oldukları ihtiramı tamamıyla ifa edeceklerdir. Biz de bizden büyüklere karşı her surette mecbur olduğumuz asar-ı ihtiramı yalnız evza've etvarımızla değil kalbimizle göstereceğiz.

Şunu iyi bilmeliyiz artık “ mükemmeliyeti bütün cihanın ordularına gıpta bahs” bir orduya malik değil idik. O sözler hep yalan düzen idi. Taşra ordularımız bir menfa, İstanbul ordularımız ise her halde teessüfe seza idi. Şimdilik şu hakikati bilelim. Bilelim de ibtida kendimizi ıslahtan başlayarak ordumuzu Osmanlılığa layık bir mertebeye çıkarmağa her halimizle çalışalım. Bu günlük bu kadarı kâfi. İleride yine görüşürüz.

Necip Asım

Necip ASIM

**16 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 3 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/ PÂZÂR/ 19
RECEP SENE 1326/ NUMARA 9837**

1.18. HAYAT-I SİYASİYE

İçine doğru girmeğe başlamış olduğumuz hürriyet âleminde devamlı bir surette yaşamak için hayat-ı siyasiye hakkında malumat peyda etmek ve biraz malumatımız var ise onu tevsi’ eylemek lazım gelir. Kanun-ı Esasi bize bundan otuz üç sene evvel dahi verilmiş idi. Fakat hayat-ı siyasiyesini bilmeyen bir halka verilmiş olduğu için verildiği zaman sevinmesini bilmediğimiz gibi iki sene sonra tatil edildiği zaman kahrolunmasını da bilmedik. Bazı ihtiyarlarımızdan işittiğimize göre Tanzimat-ı Hayriye ilan olduğu zaman halk daha büyük bir şevk ve şadi ile o hacet-i emniyet ve selameti telakkî etmişler. Ona kıyasen biz ilk Kanun-ı Esasiyi bu defa gördüğümüz şevk-i umûmînin binde birisi nispetinde bir şevk ile telakkî edememiş idik. Hayat-ı siyasiyemiz henüz teşkil etmemiş olduğu için böyle olmuş idi. Bihamdihî Teâlâ bugün halkımızda hayat-ı siyasiyeye bir büyük isti’dad görmekteyiz. Ama o hayat-ı siyasiyenin şeraitini tayin ve müktezabatını tehyie etmez isek şu ilk şevk ve şadi duçar-ı kesel olduktan sonra yine bundan otuz üç sene evvelki kayıtsızlığa rücu eylemek ihtimale pek karib görülür.

Hayat-ı siyasiye evvel be evvel icap ettirir ki halktan hiçbir fert hukuk ve vezâifinden gaflet etmesin. Osmanlı milletini teşkil eden nüfus kaç milyona baliğ olursa bundan her ferd katiyen bilmelidir ki vatan onun mülkü ve vatanın muhafâzâsı onun vazifesidir. Yalnız askerlik nokta-i nazarınca değil, maddi manevi her nokta-i nazarca! Sakin olduğumuz haneye bir yabancıнын girmesini, bağçenizden bir meyve koparmasını

ister misiniz? Bu yabancidan murat ecnebiler değildir. Konu komşu gibi kimselerdir. İşte yine bunun gibi kavanin ve nizamatin teşkil etmiş olduğu beyt-i manevi-i vatan birer birer hepimizin hanesidir. O hanenin usûl-ü maişetine mugayir vuku bulacak müdahale her kim tarafından ika' edilir ise edilsin hanemize taarruz ediyor demektir. Hukuk-ı vezâif-i vataniye emrinde kayıtsız bulunmak kendi ailesi meskeni olan kendi hanesi hakkında kayıtsız bulunmak ile hükümde beraberdir.

Bu hukuk-ı vazifedeki mukayyedimizi nasıl tayin edeceğiz?

Evvvel be evvel “Neme lazım” fütûrsuzluğunu unutmak ile. Nemize mi lazım?.. Her şeyimize lazım! İrzımızın, malımızın, canımızın muhafâzâsı için lazım. Rahatımızın, saadetimizin esbabını istikmal için lazım. Her şeyimiz için lazım. Herkes “Neme lazım” der ise umum-u millet “Neme lazım” demiş olur. Bir şeyimize lazım değil mi, öyle ise çekelim istibdâdı! Katlanalım mezalime!

Kendi hanelerimizin idare-i dahiliyesini düşünürüz ya? Bunun için familya halkı baş başa verip müzakereler ederiz ya? Umûmî hanemiz ve umûmî ailemiz olan vatan ve millet için dahi böyle yapmak lüzum ve vücubunu zihnimize yerleştirir isek “Hayat-ı Siyasiye” dediğimiz şeyin temelini kurmuş oluruz.

Umûr-ı beytiyâmız için hanemizin bir salonunda, bir odasında toplanılır. Umûr-ı vataniye ve milliye için dahi toplanacak salonlar vardır. Bugün biz de henüz yok ise yarın var olacaktır. Tiyatro salonları, balo salonları, mekâtib-i âliye dersaneleri, hele bizim için cevâmi şerife, bu salonlarda toplanabilmenin de yolu, erkânı vardır. Evvel be evvel sınıf-ı ahâlînin cemiyetler teşkil etmesi bu erkânın rükün-u esasıdır. Bihamdihî Teâlâ “Avukatlar Cemiyeti” ve “Tabipler Cemiyeti” ve “Ulema Cemiyeti” gibi bazılarının mukaddimat-ı teşkilini görmek ile bahtiyarız. Bunlar matlube makamıyla muvafık bir surette teşkile başlamışlar imiş. Hiçbir ziyarı yok. Müşkülpesent olmak en muzır bir şeydir. Teşkile başlamışlar ya? Elbette tekmil dahi edecekler. Kanun-ı hilkate bakalım. Halk Teâlâ hazretleri bir meyveyi an-ü ehadda yaratmağa muktedir iken mevzu' men taraf Allah olan kanun-u tabiat onu aylarca terbiye-i tedriciye ile yaratıyor. Bu yoldaki cemiyetler yalnız vükelâ-yı da'aviye, tabiplere, vaiz ve müderrislere de münhasır kalmamalıdır. Matbaalar mürettepleri tarafından gösterilen numune vechile erbab-ı sanai ve ticaretin kaffesine kadar şümûl-ü peyda etmelidir. Medreselerin, tekkelerin her biri bir cemiyet suretinde teşkil etmelidir. Her birinin kendine mahsus bayrakları olmalıdır.

Büyük mektepler şakirdanına varıncaya kadar akd-i cemiyet lüzum-u umûmîyesinde her sınıf dahildir. Avrupanın her tarafında “Hukuk talebesi” ve “Tababet talebesi” gibi cemiyetler milli alaylar günlerinde bayraklarıyla kemâl-i intizam ile isbat-ı vücut ederler.

Bu yoldaki cemiyetlerin vazifeleri esasen ikiye münkasım olur. Birisi hangi mesleğe salık iseler o mesleğin terakkiyatını ve muavenet-i müteakabile ile erbabının temin-i maişetini ve hakk-ı tekaüdünü velhasıl bu misüllü umûrunu müzakere ve icabatını icra etmektir. Diğeri fakat makasıd-ı ictimaiyece evvelkinden daha mühimi siyaset-i milliyeyi muhafazaya daima hazır ve âmâde bulunmaktadır.

Henüz ilk intihabat-ı umûmîyemizde bulunduğumuz için bu maksada nasıl vasıl olacağımızı bilemeyerek şaşırıp kalıyoruz. “Efkâr-ı umûmîye” denildiği zaman karşımızda birçok efkâr-ı husûsîye bularak onların mecmuunu bir yerde göremiyoruz. Dediğimiz cemiyetler teşkil edip de maksad-ı siyasîyi dahi esas icma’ addeyledikleri zaman efkâr-ı umûmîye bunların mecmuundan ab aşikâre ve kemâl-i kuvvetle müşahede olunur.

Bu defaki maksad-ı kanunumuz emrinde heyet-i askeriye fırka ve alay ve taburları tahlif edildiler. Bu kâfi midir? Bahsettiğimiz cemiyetler şu maksad-ı kanuni emrinde zaten ve bittabi muhalif bulunurlar. Kanuna muhalif bir hal ve hareket görülür görülmez ilk zuhur edecek avaze-i ikaz cümle tarafından derhal iştilir. Millet sanki bir âdem imiş gibi kendini gösterir. O zaman Kanun-ı Esasi tatil edilmek için bir meclis-i vükelâ kararı hiçbir hüküm ve kuvveti haiz olamaz. Kanun-ı Esasi taraftarlığı cinayet-i siyasiyesiyle!... Şunu bunu sormak, tehdit etmek gibi muameleler hayal ve hatıra bile yaklaşamaz. Ama sunuf-ı halk böyle müctemi olmazlar ise en büyük mezalime karşı halkın miskin miskin boyun eğmesi zarûrîyat-ı mecbureden olur. Herkes kendi başından korkar. Çünkü başlar “tek tek” dirler. Fakat birkaç yüz hatta birkaç bin baş bir yerde olursa bunların mecmuu tek başlar gibi korkmaz. Bir tek başı ezivermek kolaydır. Birkaç yüz ru’su ezmek o kadar kolay olmadığı gibi birkaç bin ru’s müctema ve mütefakkiheyi ezmek daha hiç kolay değildir.

İctimaat-ı medeniyeden mahrum olan bir yerde bir sahib-i vicdan çıkipta bir fenalığı muaheze edecek ve onun ıslahını isteyecek olsa ne yapar? Vükelâ ve ricalden birisine müracaat eyler, öyle değil mi? O vekil, o rical biçare sahib-i vicdanı ya def’i leyin ve yahut def’i galiz ile def’ ediverince bu müracaattan ne netice hasıl olur? Biraz

ısrar edecek olursa def' olunur. Zindanlara atılır. Bunun da halkça tesiri "Vah vah ! Falan dahi def' olunmuş!" dan ibaret kalır. İhtimal ki kendi aklını beğenmiş ukâladan pek çokları "eşekliğine doymasın, yıkılmış dünyayı o mu yapacak idi!..." yollu muahezelere kadar varılır. Ama böyle bir müracaat bir cemiyet namına yapılır ise kolaylıkla def' olunamaz. Bir misal irad edeyim: Karakulak suyu indirtip satanlar üç kuruşluk bir varil su için otuz para pul rüsumi verirler. Ne ağır bir rüsum! Değil mi? Yüzde yirmi beş! Bu rüsum Beykoz'dan Karakulağa giden yolun tamirâtı için mevzuu imiş. O yol sekiz dokuz yüz okkalık su arabalarının değil açık çek arabalarının bile amedüşüdünü eşkal edecek bir hall ü harabidedir. Şehr-i emanet-i celilesinden kaç defa istidma!... İstirham!...edildi. Kulak bile veren olmadı. Fakat iyi su nakil ve furuhtuyla meşgul olanlar bir cemiyet şeklinde müteşekkil olsalar idi haklarını istidma ve istirham değil idma ederler idi. Pul rüsumunu vermeyip yolun tamirini icbara kadar varırlar idi. Bundan üç hafta mukaddem böyle bir hareket kabil mi idi?

Medeniyeti "insanların taavun ve tenasür ile müctemian yaşaması" diye tarif edenler bir de bizim cemiyet-i medeniyemizi görseler herkes kendi gülbe-i hususiyesine çekilmiş, gölgesinden korkar, başını bir belaya sokmamak için her itisafa boyun eğer, üç kafa bir yere gelmez, bir maksatta evc ara ictima' etmez. Böyle bir hale taavvun ve tenasür ile müctemian yaşamak denilebilir mi? Taavvun ve tenasür ile müctemian yaşamak yukarıda ihtar ettiğimiz cemiyetlerden başka hiçbir surette kabil olamaz.

Bir zamanlar "Esnaflar" var idi. Bunların kethüdaları ve yiğitbaşları var idi. Hele "lonca" ları var idi ki ustalar orada içtima edip esnaf namına bazı umûre karar verirler idi. Bunlar o eski zamanın cemiyeti idiler. Yeni zamanda şu usûl cemiyatın lüzumu nasıl inkâr olunur?

Bugün biz gazeteciler efkâr-ı umûmîye namına söz söylüyoruz. Şu efkâr-ı umûmîye nerede olduğunu bize sorsalar neyi göstereceğiz? Halbuki cemiyetler teşkil ettikleri zaman onların en mühimlerinin kendilerine mahsus gazeteleri olur yahut bir gazete birkaç cemiyetin vasıta-i neşr-i efkârı olur. O gazete ile o cemiyetler arasında mevasile-i daimi ceryan ederek onların efkâr-ı âmâline o gazete vukuf peyda eder. Böyle müctemi olan halkın gazeteleri dahi bir fikr-i müctemi meydana koyarlar ise Efkar-ı müctemie "efkar-ı umûmîye" denilir.

Lüzum-ı ictimaiye böyle birkaç sütunda söylenilip bitirilemez. Avrupa lisânlarında “kestiyon sosyal” denilen bu mesail kütüphaneler teşkil etmiştir. Onun bir dolabını dahi “Prudhon” nam sosyalistin elli altmışa varan âsâr-ı ictimaiyesi doldurmuştur.

Ahmet Mithat

**16 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 3 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/ PÂZÂR/ 19
RECEP SENE 1326/ NUMARA 9837**

1.19. NECİP ASIM'A

Azizim Asım!

Bana hitaben Tercüman-ı Hakikat'e derc olunan mektubun el yazısı ile bana evvelden tebliğ olunmuş idi. Fakat Tecüman'da matbaa hurufuyla matbu olacak suretini daha kolay okuyabilmek üzere hatt-ı destini okuyamamış idim. Onu bugün okudum.

Hakkımda âsârını gösterdiğin hissiyât-ı ferzendaneye teşekkürler ederim. Sen Kanlıca'ya ben Beykoz'a gider iken vapurda birbirimizin yanına oturamadığımız günlerin heybet ve dehşeti hâlâ yüreğimden çıkmamış olduğu için şimdi o halin tamamıyla zıt ve aksi olarak böyle matbuat sahifesi üzerinde alenen muhataba edişimize birden bire yüreğim inanmıyor gibi acayib ve garib bir hal-i psikolojideyim. Ama işte şu kelimeleri yazar iken bir daha silkelenip kendimi topladım. Hayır! Hayır! Rüya değil! Bu tatlı hal ayn-ı hakikâttir. Bizi bu devr-i latif-i hürriyete nâil edenlere teşekküratımızı bir daha tekrar edelim.

Mektubunda bana büyük müjdeler veriyorsun. Sen altı ciltlik bir Türk tarihi ve dokuz ciltlik bir Osmanlı tarihi yazmışsın. Bir de Fransızca yazdığın aruz ve “Gök Yaprak” adlı bir roman ve Fuad Bey Efendi'nin Türk aruzu ve Mister Gibden tercüme eylediği “Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye” ve “Usûl-ü Muaşeret” ve “Sarf-ı Türki” ve “Mükemmel Kamus-ı Türki” ve Doktor Rıza Tevfik Bey'in “Kamus-ı Felsefi” si var imiş. Ne büyük armağanlar. Ah! On beş yirmi seneden beri aklâm-ı Osmaniye ateş-i zincir-i istibdâd ile bağlanmamış olsa idi şimdiye kadar bunlar çoktan kütüphanelerimize girmiş ve daha başkaları da yazılmış olur idi.

Ben de büsbütün boş durmadım. Üstad-ı Bülend-i Himmet Hoca Musa Kazım Efendi hazretlerinden âdeta bir tedris-i tilmizane suretinde tettebbu' edilen tefsir –i Kuran'ı kaleme dahi aldık. Miktar cihetiyle nısfını geçti. Fakat mevad-ı münderice cihetiyle hepsi tamam olmuş demektir. Zira tefsir yollu ne söylenecek idiye nısfı evvelinde söylenip bitmiştir. Nısf-ı âhirine pek az bir şey kalmıştır. Kadı Beyzavi aleyhi rahmetil bari hazretleri gibi her şeyi mebadide söyleyip müntehâlâra bir şey bırakmamış olmamak için yazılan miktarı tekrar gözden geçirip yeniden bir sıraya koyarak inşallah tab' edeceğim. Bir de “Tarih-i Ulum” yazmak için birçok notlar biriktirmişimdir. Fakat vukua gelen yüzlerce talep üzerine ol işin hemen de üçte ikisini hazırlamışım. Bievvel Mufassal'ı yürüteceğim, benim Mufassal'im senin Tarih-i Osmaniyenin rakibi olamaz sanırım. Çünkü benimkisi Osmanlı tarihi değil kurun-u cedidenin tarih-i umûmîsidir.

Çalışım oğlum. Ben kendimi ihtiyar olmuş görüyor idiysem de şu mesut tebdil beni gençleştirdi. Çalışmağa hâlâ kendimde kudret buluyorum. Bihamdihi Teâlâ genç Osmanlılarımız meyanında pek çok muktedir adamlar yetişmişler. Her birimiz bir evc yakalayarak kütüphane-i Osmaniyemizi dolduralım. Yine yirmi beş otuz sene evvel gibi birbirimize yardım edelim. Hizmet-i kalemiyede ne derecelere kadar muktedir olduğumuzu cihana gösterelim de aferinlere isbat-ı ehliyet edelim.

Ahmet Mithat

**17 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 4 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/
PÂZÂRERTESİ/ 20 RECEP SENE 1326/ NUMARA 9838**

1.20. HAYRÂT-I MÜSTAKBELE

Terakkimiz esbabı olmak üzere ne güzel şeyler düşünülüyor! Vakıa şimdiki halde “hayal” suretinde ise de hayalden beda etmeyince hakikate varılamaz. Düşünülüyor ya. Üç hafta evvel düşünülüyor idi. Düşünülemiyor idi. Hem o hayaller o kadar tatlı şeyler ki düşünülmesi bile insana mizah veriyor. Rabbimiz Teâlâ ve tekaddes hazretlerinin avatıf bi-nihayesinden ümit ederiz ki düşünülen şeylerin birer birer mevki-i icraya konulmasını dahi müyesser ve nasip ede.

Şu makalede ben dahi bundan sonra hayrât ve mebarrat erbabının yapmaları lazım gelen bazı şeyler üzerine sevk-i hayal edeceğim.

Eslâfımızın vücuda getirmiş oldukları hayrât sayılmakla biter tükenir derecede değildir. Camiler, mescidler, medreseler, mektepler, çeşmeler, köprüler, neler! Hem yalnız bunların inşasıyla kalmayıp idare ve tamirat-ı müstakbelesi için varidat dahi vakfetmişler. O kadar ki memalik-i Osmaniyenin nısfından ziyadesi gerek arazi ve gerek müsakkafât olsun nısfından ziyadesi vakfedilmiştir. İşin bundan sonrası için yine bu yoldaki hayrâta lüzum âzâlmış ve ihtimal ki lüzum kalmamıştır.

Bundan sonra yapılacak hayrât hususunda Avrupa ve Amerika erbab-ı hayrının gidişlerini taklit edeceğiz.

Taklidi beğenmiyor musunuz? Vakıa tahkik kadar ciddiyet ve ehemmiyeti yoktur. Fakat iyi şeyleri tamamıyla hüsn-ü taklit dahi tahkikin muakkibidir. Tahkike muktedir olamayanlar taklit dahi etmezler ise hiçbir şey yapmamış olurlar.

Hastahaneler, kütüphaneler hevayic-i beşeriyenin en mühimlerindenidir. Derece-i saniyede ehemmiyeti olan bu gibi daha birçok şeyler hayal-i ümit-varane önünden geçiyorlar. Fakat benim için memalik-i müterakkiyede ikmal-i tahsil edecek olan erbab-ı isti'dada muavenet gişeleri şu halimize göre hiç de ihmal olunamayacak hayrâtandır. Şu yolda bir eser yâzânlara vaa'd olunacak muavenet-i teşvikiye dahi bundan münfek olamayacak bir şeydir.

İkmal-i tahsil için Avrupa'ya şakird göndermek devr-i sabıkta dahi var idi. Ama hangi şakirdan gönderilir idi. Bu da yalnız bir sınıf bahtiyaran-ı mümtaz evladına mahsus idi. Devr-i esbakta tercüme ve telif erbabına atayay-ı müşevvike itası için bir de nizam mevcut idi. Devr-i esbakın bir yadigar-ı tarihisi, müzesi demek olan dustur ciltlerinde hâlâ bulursunuz. Devr-i sabıkta telif ve tercüme emr-i ehemminin ne vechile vücudi kaldırıldığı ise muhtac-ı tezkar değildir.

Mektep sınıflarından bazı o kadar müsteid ve kabil şakirdan yetişiyor ki Avrupa'da ikmal-i tahsil edecek olsalar sınıflarının esatizesi mertebesini ihraz edeceklerinden terakkiyat-ı Osmaniyemizi bihakkın temin edebilecekleri şüphesizdir. Fakat biçareler fakir olduklarından ikmal-i tahsile gidemezler. Kütüphane-i Osmaniyemiz dahi ulum ve sanayi-i cedide hususunda fakir, hem de pek fakir olduğundan buraca lüzumu derecesinde tevsi'-i malumata dahi muktedir olamazlar. Bir kaçar yüz kuruş maaş ile bir memuriyete süluk ederek çıkar çıkmaz o birkaç yüz kuruş maaşla müsrifatın

refahına gıpta ede ede ateş-i zaruret ve ihtiyaç içinde yanarlar giderler. Mekteplerde öğrendiklerini dahi bilahire unutulur. Erbab-ı kalem bu kadar acınacak bir halde bulunmayabilirler. Yazdıkları şeyleri taba muktedir matbaacı ve kitapçı yok değilse de bu iş dahi henüz muhtaç olduğu kadar tanzim ve ıslah edilmemiş olduğundan hakk-ı kalem olarak o kadar az bir ücrete nâil olurlar ki sarf ettikleri zahmetin mükafat-ı lazımasını öşür nispetinde bile hasıl etmiş olamazlar.

Bu yolda yapılacak hayrât iki türlü olabilir. Birincisi hem de asıl “hayrât” itlakına şâyân olan sureti buna bir sermaye tahsisıyla iradını teşviki matlup olan yola sarf etmek ve ettirmektir. Mesela ziraat mektebinden birinci veya üçüncü veyahut beşinci çıkan bir efendi Avrupa veya Amerika’da ikmal-i tahsil arzusunda bulunup da hal-i fakrı hasebiyle arzusunu hâsıl edemeyecek ise varidatı onun mesârifine karşılık olmak için bir meblağ tayin edilir. Hıyn-i tayininde o sermaye kâfi miktarda olmasa bile sermaye-i mezkûr beş sene, on sene hatta yirmi sene erbah edilerek kendi kendisine derece-i kafiyyeye vardığı zaman emri teşvikin icrası şartıyla dahi bu iş görülebilir. Bu yoldaki hayrâtın vasisi hükümet-i seniye ve onun da hayrâtın ma vudia lehine memur olan nezaretidir.

Böyle bir emr-i hayırda bulunacak zevat için servetin azlığı ve binaenaleyh sermayenin kifayet-i miktarından dûn olması mani değildir. Aynı maksat için vaz’ olunacak birkaç kesenin mecmuu maksad-ı hayrı yine istihsal edebilir. Ta’avun ve tenasur kaidesi bu emr-i hayırda dahi dâhildir. Herkes Mösyö Nobel olamaz ki milyonlara varan bir serveti bu yoldaki hayrâta vakf ve tahsis edebilsin.

Bu yolda yapılacak hayrât iki türlü olabilip birincisi şu zikrettiğimiz suret-i daimesi olduğunu gördükten sonra ikincisi dahi suret-i gayri daimede olduğunu arz edelim. Mesela çend sene mukaddem tahrir Fazıl Emrullah Efendi hazretlerinin telifine ve Ahmet Cevdet Efendi oğlumuzun tab ve neşrine başlamış olduğu “Ansiklopedi” gibi mühim bir eseri teşvik edeceğiz. Servetimiz kâfi ise yalnız kendimiz ve değil ise beş on kişimiz bu eserden yüz, iki yüz veya daha ziyade nüshaya müsavi bir meblağı vaad ve temin ederiz. Her cüzü neşr olundukça o miktar parayı müellife yahut tab’a hediye ita eyleriz. Bazan bize o miktar cüzü aynen verirler de biz dahi onları eser-i mezkûru mübayaa kudretleri olmayan fukaray-ı müstaidane ihda eyleriz yahut ki bu ihdamızı eserin satışına hâlel verir diye iltizam etmeyiz de muavenetimizi bila bedel ve la ıvaz ifa

eyleriz. Böyle bir büyük işe teşebbüs eden adamlar için şu muavenet ne güzel bir muavenet-i teşvikiye olur!

Bu yoldaki muavenet-i hayriye bazen yeniden bir eser telifi maksadıyla dahi vukua gelir. Meselâ Fenn-i veladeye dair en mükemmel bir kitap yazana şu yolda muavenet olunacağını veyahut fenn-i veladede ikmal-i maharet için Avrupa'ya gidecek olana şu suretle yardım edileceğini ilan eyleriz. Bu muaveneti gerek tek başımıza ve gerek birçok kimseler müştereken tertip ederiz. Maksut dahi hâsıl olur gider.

Bizim şu yolda idare-i lisân edişimiz şimdiki hal için hakikaten bir hayalden ibarettir. O hayalin bile birçok cihetleri nakıs ve hatta yanlış olabilir. Bu yoldaki noksanların ikmali ve yanlışların tashihi hususunda zuhur edecek mübahesat ve münakaşat mucib-i infial olmak şöyle dursun müstelzem-i minn ü şükran olur. Zira asıl maksat efkâr-ı umûmîyeye bu gibi umûr-ı hayriye tahayyulatı için mecralar açmaktır. Bir zaman fikirlerin mecraları ya kimlerin ayakları altına bir karpuz kabuğu koyup düşürmek veyahut bu karpuz kabuklarına basmağı temin eylemek mecarisinden cari iken o mecarinin ilelebed tahrip edilmiş olduğunu badema mecar-i efkârın ne yolda tayin edilmesi lazım geleceğini göstermek erbab-ı kalemin en tatlı vezâifinden addolunur.

Bundan kırk sene evvel matbuatımızın öyle bir halini tahattur eyleriz ki mesela bir memleket dahilinde şose yollarının lüzum ve ehemmiyetini tasviren bend-i mahsuslar yazılır ve turuk-ı merasla bir insan vücudundaki uruk ve asaba teşbih edilir idi. O zamanlar için şu yoldaki bendlerin faidesi olmamış değildir. Zira devletçe böyle teşebbüse kıyam edildiği zaman efkâr-ı umûmîye az çok hazırlanmış bulunur idi. Şimdilerde ise şose yolları değil a şimendiferler için bile bu yoldaki bend-i mahsuslara hacet kalmamıştır. Zira bunlar fiilen ve maddeten isbat-ı mevcudiyet ederek menafi'-i maddiye ve maneviyelerini dahi köylülere varıncaya kadar kabul ve teslim ettirmişlerdir. Bugünkü günde lüzum ve ihtiyaç görülen bend-i mahsuslar işte ezcümle şu hayrât-ü müberrat-ı müstakbeleye kaideten tenasür ve taavvun nokta-i nazarından ne yolda hizmet edilebileceğini anlatmak suretini almalıdır ki gönlünde böyle bir heves ve keselerinde o heves-i hâsıl edebilecek kudret olanlar için matlup olan şevk ve arzu hazır olsun.

Hayrât-ı müstakbeleden olmak üzere hatıra daha büyük türlü şeyler hutur etmek tabii olup fakat tatvil-i kelâm ile tab' kar'inin de ta'b u kesel husûli faide yerine mâzârrat vereceğinden "Hayrulkelam makul u dil" kaidesine riayet mecburiyeti dahi göz önünden uzaklaşmıyor.

**18 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 5 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/ SALI/ 20
RECEP SENE 1326/ NUMARA 9839**

1.21. REAKSİYON

Bu kelimeyi “Aksül amel” ve “Aks-ı te’sir” diye tercüme ediyor isek de Fransızcası bize ne kadar meçhul ise Osmanlıcaya tercümesi de o kadar gayr-i münfehimdir.

Bir tâbir münfehim olabilmek için onu isti’mal edenler meyanında mahiyeti güzelce malum ve muayyen olmalıdır. Tabipler meyanında reaksiyon kelimesi hiçbir izaha muhtaç olmaksızın münfehimdir. Fakat mesâil-i siyasiyede bu kelime henüz yeni isti’mal olunmağa başlamış olduğundan hükmünü bir parça tarif etmeğe lüzum vardır.

Tarifimizin teshil-i tefehhümü için şöyle bir misal yapalım: Bir adam deniz hamamına girer. Sular ziyadece soğuk olur. Binaenaleyh ziyadece üşür. Çıktıktan sonra dahi bir zaman kendisini ısıtamaz. Nihayet yavaş yavaş ısınıp eski haline avdet eder. İşte bu yavaş ısınıp eski haline avdet etmesi bir aksül amel, bir aks-i te’sir, bir reaksiyondur.

Mânâ-yı siyasiyesine gelelim: Bizde olduğu gibi bir memlekette bir inkalat-ı mesud husûle gelir. Tabii o inkılâp bere kadar umum ahâlî için mesudiyeti mucib olamaz. Milyonlarca insanı kayd-ı beladan kurtarıp mesut ve bahtiyar eder ise de diğer taraftan yüzlerce, ihtimal ki binlerce kişinin de eski menafî-i gayr-i meşruasına mugayir gelerek onlar kendilerini gayr-i mesud bulurlar. Bu halde şu ekalliyet yine eski hale rücu’ esbabına mübaşeret ederler. Gizliden gizliye icra-yı ilkaata başlarlar. Ama muvaffak olamayacaklar imiş. Reaksiyondan muvaffak olmak şart değildir. Muvaffakiyet ümidiyle icra olunan tahrikat ve ifsadat dahi işte reaksiyonun hiç olmazsa bir mukaddimesidir.

Reaksiyon kelimesi hakkında şu izahatı vermekten maksadım Osmanlı hayır-hahı olan bir ecnebi ile evvelki gün vukua gelmiş olan bir hasbihalimizi karilerime hikaye edeceğimden ve bu hasbihal reaksiyon hakkında cereyan etmiş olduğundan zemin-i hasbihali güzelce anlamaları içindir.

Hayır-hah ecnebi inkılâbımızın gayet âkilane ve kibarane bir suret-i asayişperverane müsalemeterestane olduğunu medayih-i layıkasıyla itiraf ve cemiyet-

i celile-i hayriyeyi teşkil edenlerin ne kadar hazımlı, ihtiyatlı olduklarını teslim eyledikten sonra şimdiki halde en büyük korkusu reaksiyondan olduğunu dermiyanla dedi ki:

— Ba-husus ki ortada reaksiyonun vücuduna delalet edecek bazı alaim-i mütekaddime dahi görüyorum. Bahriyeli bazı neferleri veyahut o kıyafette birtakım onbaşı etrafına saldırmaları ve şurada burada bazı kimselerin kendilerine inkılâp cemiyetine mensubiyet süsü vererek cemiyetin amel ve niyetiyle tevfiik-i kabul etmemek lazım gelen şeyler yapılmış gibi göstermeleri hep bu kabilden şeylerdir. Bir reaksiyondan siz korkmuyor musunuz?

Buna mukabil ben dedim ki:

— Meselenin mebadisinde ben bundan pek korkuyor idim. Zira otuz bu kadar sene evvel Kanun-ı Esasi bize ilk defa olarak verildiği zaman reaksiyon pek çabuk ve kemâl-i kudretle kendisini meydana koymuş idi. Öyle bir suret-i acayıbe ve garibede ki iki sene sonra kanun tatil ve tehir olunduğu zaman o hacet-i hürriyetin, o berat-ı saadetin elden gitmesine acıyanlar hiç bile müteessir olmayanlar karşısında âdeti bir ekalliyette kalmışlar idi. İşte bu korku ile Tercüman-ı Hakikat'e yazdığım ilk makaleler o zaman ki entrikalara bu defa dahi meydan vermemek maksadı üzerine mübtteni idiler.

— Evet Galata ve Beyoğlu gazetelerinde gördüğüm hülusalardan böyle anlaşılıyor idi. Ee şimdi o korkunuz kaldı mı?

— Hiç kalmadı değil! Biküllüye zail oldu değil! Politikada emniyet-i tama ve istirahat-ı külliye asla caiz olamaz. Fakat gerek cemiyet-i celile-i hayriyenin ve gerek hükümet-i seniyenin hareketi ve ahâlînin bunlara olan inkıyadını öyle bir suret-i selametcuyanede görüyorum ki reaksiyon için bendeki ilk korkular derece-i şiddetini gereği gibi tezil ettiler. Bizde bugün reaksiyon kimler tarafından gelebilecek ceza-yı amelleri olarak tevkif edilenlerin bende-gan ve taraftarını canilerinden değil mi? Halbuki onların muamelat-ı tâlimane ve sarikaneleri meydanda olmakla beraber bu defa o kadar vuzuh-u tam ile aşikare meydana çıktı ki onlar namına Efkâr-ı nası tahrik şöyle dursun hallerine aşikare acımak bile kendi üstüne bila davet etmek hükmünü aldı.

Burada hayırhah dostumuz biraz gülümsedi de dedi ki :

— Bunlarda para çoktur dostum! Öyle birkaç yüz bin lirayı terk ve teberru etmekle biter tükenir miktarda değildir. Hem şimdiye kadar yalnız bir ikisi biraz para iade edip diğerleri hiç de yanaşmıyor. İşittiğimize göre bunlardan bazıları matbuatı ele almak için keselerinin bağlarını gevşetiyorlar imiş.

— O! O! Bu bil-küllîye budalacasına bir harekettir. Gevşetmek değil bil-küllîye keselerinin ağızlarını açmış olsalar bir guna faidesi olmak şöyle dursun kendi haklarında matbuatın şiddetini arttırmış olurlar. Ahvâl-i fazihâlârına bu da munzam olur.

— Ama paranın yüzü pek sıcaktır.

— Vatana ve efkâr-ı umûmîyeye karşı mesuliyetin yüzü de pek soğuktur.

— Bunlar şurada burada... Ahad u nas meyanında söz sahibi olabilecek bazı muhtacına sefihane atıyyeler...

— Beyhude yoruluyorsunuz dostum. Bu yoldaki teşebbüsât ne kadar gizli tutulsa mutlaka görülür anlaşılır. Bu teşebbüsün erbabı kendi kendilerini belaya sokarlar. İşin bu cihetinden âdeta hiçbir endişeniz olmamasını size katiyen tavsiye edebilirim.

Biraz müsterihane nefes aldıktan sonra hayırhah ecnebi sordu ki:

— Ya hangi cihetinden endişe edilebilir? Zira bil-küllîye endişeniz zâil olmadığını söylüyor idiniz.

— Bizde bezl-i nükud ile iş görebilmek yolu Avrupa'da olduğu gibi henüz açılmamıştır. Millet-i Osmaniye bu hususta henüz bakirdir. Bizde ancak tahrik-i hamiyetle iş görülebilir. Meselâ memurin ve masarif hükümetçe hem israfattan şikayet ederek büyücek bir mikyasta tenkihat isteriz hem de tenkihata uğramış bir biçarenin aç kaldığını görür isek müteellim oluruz. İşte bu merhamet-i umûmîyeyi tahrik edecek asar-ı isticâl gösterilecek reaksiyona zaten müsteid bende-gan ve taraftarane cüret verecek meydanlar açılabilir diye korkuyor idim. Ama çıkarılacak fazla memurlardan bin kuruşa kadar maaşı olanlara tam maaş ve daha ziyade olanlar yine binden yukarısının nısfı zam olarak verileceğini ve hatta bir memuriyete geçinceye kadar mürur edecek zamanların aynıyla hizmeti geçmiş gibi hakk-ı teka'ude sayılacağını görünce bu kadar akilane bir yolda edilen hareketin reaksiyona meydan açmayacağını kaviyyen ümide başladım.

Burada biraz tevfiğ vukua geldi. Dostumuzun tavrında itminan alametleri görülüyor idi. Hasbihale tekrar giriştik. Dedi ki:

— Ulûm-u diniye talebesinin bir reaksiyon yapmalarından korkmaz mısınız?

— Asla! Müderris efendilerin vesair ulemadan birçok zevatın bir cemiyet-i akd istediklerini işitmediniz mi? Otuz sene mukaddem ulemadan bazıları Kanun-ı Esasiyi ahkam-ı şeriye ile tevfiğ edemeyerek reaksiyona kuvvet vermişler idiyse de şu bir sülûs-i asır zarfında fikirler değişmiştir. Şeyhülislam efendi hazretleri usûl-ü meşrutiyetin tamamıyla meşruiyetini bazı Avrupalı muhabirlere temin etmiş olduğu gibi ulemadan

birçokları risaleler ve gazete bendleri ile şeyhülislam efendi hazretlerinin bu teminlerini teyid eylediler. Hatta şeriat-ı İslamiyenin bu hükmünü efkâr-ı İslama güzelce yerleştirmek içindir ki hamiyetkaran ulemamız o cemiyetleri tesis ediyorlar. Bence usûl-ü meşrutiyetin en büyük medâr-ı muhafâzâsı onun muvafık-ı şer’-i şerif olduğunu efkâr-ı İslama yerleştirmektir. Bu siyaset bizim için bir din muktezası olur ise bizi ondan çevirmek artık dinimizden döndürmek hükmünü alır. Bu ise muhal olduğunu siz benden iyi bilirsiniz.

— Ey öyle ise bir reaksiyon ihtimalinden endişeniz bil-küllüye zâil olduğunu neden bana temin etmiyorsunuz?

— Dedim ya? Siyasatta emniyet-i kâmile asla caiz değildir emniyet-i kâmile hasıl olur ise artık ihtiyat devr-i endişaneye lüzum kalmaz. İşte üç hafta oldu ki hamdolsun reaksiyona benzer bir şey kalmadı. Ba-husus bir reaksiyonu davet edebilecek esbaptan olan galeyan-ı efkâr dahi sükûna mübeddel oldu. Bu bir vakıa-i sahihe-i tarihiyedir ki önümüzdeki haftalar için dahi bize “kat’i” denilebilecek ümitler verir. Fakat onu ve müstakbelin neler sakladığını hiçbir kimse bilemez. Münecimler yolda söz söyleyemez her güne ihtimalat-ı âtiye için dahi ümitlerimiz cemiyet-i celilenin reviyet ve fatânetiüzerine mebnidir.

— İttihat ve Terakki cemiyeti hakikaten zannolunduğu kadar kuvvetli midir?

— Muhakkak ki zannolunduğundan daha kuvvetlidir. Halkın ve devletin kanunu ümemin kendi imtiyâzât-ı mahsusalarındandır zannında bulunan müstebidler ile onların bende-gan ve taraftarlarından başka vatanını seven namus ve hamiyet sahibi her Osmanlı cemiyet-i celileye mensuptur. Padişahımız şevketli efendimiz hazretleri bile cemiyete mensubiyetlerini ilan buyurmamışlar mı?

Bu son söz üzerine hayırhah ecnebi dostum:

— Öyle ise ben müsterih oldum. Tamamıyla müsterih oldum. Varınız siz tamamıyla mutmain olmayınız. Sizin tamamıyla mutmain olmamanız bizim istirahat-ı tammemizi temin eder. Siz gaflet kulakları üstüne yatıp hab-ı itminanda uyursanız o zaman müsterih olamayız.

Diye gayet beşüş ve mutmain bir tavır ile selamlayıp gitti.

Ahmet Mithat

1.22. HADD-İ MA'RUFU GEÇMEYELİM

Halide Salih Hanım Efendinin matbuatımız hakkında beğenmediği ahvâl çoğalıyor. Yalnız hanım müşarünileyhin değil! Matbuatımızın gidişini beğenmeyenler dahi çoğalıyor. “El hakk-ı mürrün velevkane dürrün” fehvasınca doğru söz inci bile olsa acı gelir ise de doğru sözün yasak olmadığı bir zamanda bulunduğumuzdan doğruyu söylemeye mecburuz.

Söylenecek doğrular yalnız söyleyenlerce doğru olup da ta'alluk edenlerce doğru görülme dahi hüsn-i niyete mahmul olduğuna asla şüphe edilmeyerek yanlışları ortaya konulup doğrusu meydana çıkarılabilir.

Mizan refikimiz “Tarziye!” sernameli makalesinde heyecan-amiz, velvele engiz havadisın karşı gazetelerinden bilatedkik Osmanlıca gazetelerimize naklolunverdiğinden bahisle bu halin esbabını müteaddid “niçin?...” ler kendi kendisine soruyor ve :

“Bu niçinlerin cevabı çok ve uzundur. Biz en kestirmesini söyleyeceğiz. Gazeteciliği bilmiyoruz da onun için. Bu babda yedimizde mevcut birçok varakada “Heyecan-ı ahâlîden bil-istifade fazla gazete sürmek için yani sırf menfaat içindir.” Hükümü verilmiştir. Biz bu fikre teeddüben iştirak edemeyiz. Şu kadar ki kar'ının bu hükümde muztar olduğunu da itiraf etmemek haksızlıktır.”

Diyor. Bu varakalardan birçoğu bize dahi geliyor. Fakat öte tarafta varaka yazmayan yüzlerce hatta binlerce kar'in-i matbuat vardır ki onlardan tesadüf ettiğimiz birçoğu şifahen dahi bize böyle söylüyorlar. “Efkâr-ı umûmîye” denilen şeyi teşkile asıl müsteid olan düşünücü adamlar matbuatımızın bazı ahvâlini hakikaten beğenmiyorlar. İhtimal ki matbuatımız o “bazı ahvâli” beğenecek şeylerden buluyorlar. Fakat itiraf etmelidir ki pek çok sahib-i fikir Osmanlılar bunları beğenmiyorlar.

“Gazeteciliği bilmiyoruz” ben böyle zannettim. Ben zannediyorum ki gazeteciliği lüzumundan fazla biliyoruz. “Novel-i Asansasyon” ve “Anasiriyyun skandaluz”ve hatta bundan yukarı derecelere kadar öğrenmiş olmak istidadında bulunuyoruz. Mizan

“heyecan-ı ahâlîden bil-istifade gazete sürmek içine” diyor ama biz ahâlîde heyecan görmüyoruz. Matbuatta gayret-i tehyiç görüyoruz. İşte asıl yazık bu noktadadır.

Her Osmanlının malından emniyeti, hanesinin masuniyeti, harekât ve sekanâtında kanun dahilinde hürriyeti temin olunmuş bulunduğu şu zamanda millet-i Osmaniyenin en büyük ferdi, ferd-i alel- âlâsı olan zat-ı hümayun-u mülükaneyi âdeta bizar etmeğe kadar varmak tahsin edilecek ahvâlden değildir. “Kanun-ı Esasinin en büyük müdafî’i ve muhafızı bizzat benim” buyurmuşlar. Bunu gerek millete ve gerek süferaya yani herkese yeminler ile temin etmişlerdir. Hele “Millet-i Osmaniyenin terbiye ve necabetinden eminim.” buyurmuşlar ki gönüllerinde zerre kadar Osmanlılık muhabbeti bulunanların gözlerinden hamiyet yaşları akıtacak ve “Kelamül mülük mülükül kelam” dedirtecek bir sözdür. FakatFakat “Ahvâl-i zatiyeme müdahale etmeleri mucib-i teellüftür.” buyurmuşlar ki şu eyyam-ı iydiyye-i milliyede büyük küçük herkes mesrur ve şadan iken en büyüğümüzün müteessif bulunmaları uyûn-u hamiyetmendandan eşk-i elem isâle edecek şeylerden değil midir?

Ahvâl-i zatiye-i hümayuna müdahale edenler kimlerdir? Cemiyeti celile-i hayriye mi? Hâşâ! Zat-ı hümayun-ı mülükane cemiyetten memnuniyet gösteriyorlar. “Bütün efrad-ı milletin Terakki ve İttihad cemiyeti âzâsı tarafından hakk-ı şahanemde ibraz edilen eser nezakete iştirak eyleyeceklerini ümit ediyorum” buyuruyorlar. Ne hacet cemiyetin mukavele-i ittihadiyesi görüldü. Selanikten hakpây-ı şahaneye çektikleri telgrafnameler görüldü. Daha birçok vesaik görüldü. Bunların kaffesinde ahrar-ı müşarün ileyhim makam-ı akdes-i hilafete temin-i ubudiyete kadar varmış oldukları halde zat-ı hümayun-u mülükaneenin teessüfleri cemiyetten olmadığı kendi kendisine meydana çıkar.

Öyle ise efrâd-ı milletin ahvâl ve etvarından müteessiftirler mi diyeceğiz? Hâşâ “Millet-i Osmaniyenin terbiye ve necabetinden eminim” kelâm-ı mülükanesiyle bu zann ve zehabın da önünü kapamışlardır. Efrâd-ı millet bu emniyet-i şahaneye istihkaklarını zaten ispat etmişlerdir. Didar-ı kutsiyet nisar cenab-ı hilafetpenahi ile teşerrüf-ü iştiyak say salesiyle saray-ı hümayun-u mülükaneinde “Evlatlarım ne istiyorsunuz?” sualine hiçbir şey istemiyoruz. “Şevketpenaha! Mübarek yüzünüzü görmekten başka hiçbir şey istemiyoruz. Otuz yıldır hasret ve iştiyakınızı çekiyoruz” dedikleri günden beda ile her Cuma selamlığında etvâr-ı muhibbane ve tazimkaraneleriyle bu emniyet-i şahaneye mazhariyet-i liyakatlarını ispat ve teyit eyliyorlar.

Öyle ise teessüf-ü şahane kimlerden olacak? Şüphe yok ki bizden! Matbuattan!

Bugünlerin ne büyük günler olduğu ihtarıyla şu büyük günlere layık büyük adamlar olmağa çalışmaklığımız lüzumunu âcizane birkaç defa ortaya koymuş idik. Hil'at- hilafet-i nubuveyi berdüş etmiş ve altı yüz senelik bir taht-ı saltanat-ı Osmaniyeye calis bulunmuş ve zaten kendi ihtiyarıyla verdiği ve fakat nüсах-ı nashiyenin teksiriyle ve bir heyet-i vükelâ kararıyla tehir ettiği Kanun-ı Esasi'yi otuz sene zarfında milletin itmam etmiş olduğu terbiye-i kanuniye ve hürriye üzerine millet talep edince ve bu talebinin kuvvet ve ehemmiyetini de gösterince tecditten geri durmayıp ez dil ü can tecdit ve yeminler ile temin eylemiş ve millet gibi kendisi dahi etrafın istibdadı tahtında muzık iken kendisi dahi hürriyetini istida eylediğini kemâl-i şükranla söylemiş bulunan bir halife-i İslamiyanın, bir padişah-ı Ali Osmanın “Ahvaal-i zatiyeme müdahale etmeleri mucib-i teessüftür.” Demeleri selamet ü menafi'i ve makasid-ı Osmaniyemiz ile katiiyen ve katbeten tevfiik-i kabul edecek ahvâlden değildir. Kimsenin ahvâl-i zatiyesine müdahale edilemez. Biz matbuat-ı Osmaniyenin güya Meclis-i Mebusana gelinceye kadar millete vekâlet için tevehhüm eylemekte bulunduğumuz hak teslim olursa bile böyle bir müdahale hakkı kimsede yoktur ki biz de bulunabilsin. Medeniyet-i ahrârâne âleminde her şey bir Kanun-ı Esasi ile mukayyedir. Her Kanun-ı Esasi nazarında hükümdarlar gayr-ı mesuldür. Bizim Kanun-ı Esasimiz nazarında zat-ı hazret-i padişahinin nefsi hümayunları mukaddes ve gayr-i mesuldür. Matbuat için Mizanın dediği vechile gazete sürmek gayreti ve bizim düşündüğümüz vechile “Şovenizm” erbabından bazı kimselere beğenilmek hevesi değil a, hiçbir heves hiçbir menfaat zat-ı hümayun-u mülükanenin bizden na-hoşnut ve müteessif bulunmaları musibet mübremesiyle tevazün edemez.

Aklımızı başımıza alalım. Şu büyük günlere layık büyük adamlar olalım. Allah mu'inimiz olsun.

Zeyl

Mizan tenakoz ediyor.

Şu makale dün sabah kaleme alınmış idi. Onu matbaaya gönderdikten sonra dünkü Mizan nüshası elime vasıl oldu. Ne göreyim? “Heyhat” sernamesi altında bir bend ki heyecan-âmiz, velvele-engiz neşriyatı bir gün evvel beğenmeyen refikimiz asıl kendisi heyecan-âmiz, velvele-engiz bir hizmet-i neşriyede bulunmuş.

Şimdiye kadar gazetelere derç olunan havadis ve heyecan-âmezlerin cümlesi bir yere toplansa mecmu'ü refikimizin bu makalesi kadar heyecanâmez olamaz. Zinhar zannolunmasın ki Tercüman-ı Hakikatimiz “Akur” diye tavsif olunduğu için bu yolda bitteessür idare-i lisân ediyoruz.

Hayır! Böyle zamanlarda teessürat-ı zatiye ile iş görülmez. Bizi sebb ü şetm etmiş olsalar bile biz kendimize ta'yin etmiş etmiş olduğumuz hatt-ı hareketi kat'a tağyir etmeyiz. Efkâr-ı umûmîye kuvvet-i mümeyyizesi karşısında bulunuruz ki onun vücudunu maddeten göremediğimiz halde de birçok efkâr-ı hususiyenin takdirat-ı münferidesinden bir takdir-i umûmî mütehasıl olduğu inkâr olunamaz.

Refikimiz bu makalesinde kaleminin dizginlerini o kadar ıtlak etmiş ki ne hükümet, ne vükelâ, ne cemiyet-i hayriye hasılı ortada hükümet diyecek hiçbir şey olmadığından “Vah bize!...” imiş.

Hayır arkadaş! Hiç de öyle değil! Takdir-i umûmîye mazhar bir heyet-i vükelâmız var. İrşad-ı umûmîye muktedir bir cemiyet-i hayriyemiz. Bazı ahvâlınden şikayet ettiğimiz bir de matbuatımız var ki onun şikayet olunan ahvâli kamilen bir yere gelse şu “Heyhat” makalesi kadar müstehak-ı şikayet olamaz.

Bu makaleyi okuyan Osmanlıların birden bire yürekleri oynamamak kabil olamaz. Fakat bereket versin makale o kadar şiddetli yazılmamış ki kaffe-i kuvva-i mümeyyizesine malik olan bir muharririn mümkün değil böyle bir şey yâzâmayacağını herkes düşünerek Mizan muharriri bu makaleyi mutlaka hal-i tabiiyesinde bulunmadığı ve teheyüc-ü harikuladeye duçar olmuş bulunduğu bir zamanda yazmış olduğuna kanaatle nazar-ı ehemmiyetten teb'id ederler. Valeh şu zamanda matbuat-ı Osmaniye de bu yolda şeyler görülmek hal-i hazırda karşı âdetâ hayatına kadar haml olunabilir. Neüzü billahi Teâlâ!

Ahmet Mithat

1.23. KABİNENİN İCRAATI

Gazetelerimizden bazılarının yazdıklarına bakılır ise tensikat ve ıslahat yolunda hiçbir şey yapılmıyor. Hem yapılmayacak. Yapmak istenilmediği için yapılmayacak. Alınız size bir haber-i heyecan-âver ki hakikat ortada heyecan denilebilecek bir hal olmadığı halde onu yeniden hasıl etmeğe kâfi görülür.

“İcraat” denilen şeyin bir gazete makalesi kadar kolay, kopkolay olup olmadığını mukayeseye medâr olmak için yalnız şunu düşünmeli ki inkılâb-ı mesudumuz vukua gelir gelmez bir muharrirler cemiyeti yapmak maksadı meydana konmuş idi de hâlâ mukaddime-i icraatı bile görülmedi. Öte tarafta tabipler, vükelâ-yı daâvi, müderrisler, matbaaların mürettibleri bile cemiyetlerini teşkil eylediler. Bu himmet-i teceddüd ve intisak mekâtib-i âliyemiz şakirdanına ve bazı esnafa kadar da taammüm etti. Biz, muharrirler hâlâ bir şey yapamadık. Acaba haftada bir gün geniş bir mahalde toplanıvermekten ibaret bir icra nice senelerden beri tensik görmemiş olan bir devleti tensikten daha güç olduğu için mi yapılamadı?

Servet-i Fünun’dan İsmail Suphi Bey Efendi “Heyet-i vükelâ programında her şeyden evvel nazar-ı dikkati celb eden şey bunun umûmîyeti itibarıyla hüsn-i niyet mahsulü olduğu anlaşılmalıdır” buyuruyorlar. Oh biraz nefes alalım. “Hüsn-i niyet mahsulü” bu bizim için hakikaten ümit-bahş bir şeydir. Muharrir-i müdekkik “Program kabinenin taahhüd eylediği vezâif-i hükümetin ebvab ve füsûlünü yegan yegan bir suret-i vâzıha ve kat’iyede câmi değildir.” diye birçok noktalar hakkında güzel güzel mütalaalar serd ediyorlar ki bu da ümitlerimize kuvvet verecek bir himmettir. Zira şimdiki heyet-i vükelâ bundan evvelkiler gibi bir zatın kaleme aldırıldığı veyahut aldığı şey okunur okunmaz tahsin ve tasdike müsaraat bende-gan-ı sadâkat nişanından ibaret değildirler. Her biri kendi daireleri umûrunca münferiden ve mecmu’-u heyet-i hükümet itibarınca müctemian mesul adamlardır. Bu halde on on beş zatın efkârını bir noktada cem’ etmek epeyce müşkül bir iş olup efkâr-ı umûmîyeye vekâlet eden matbuatın bir kısmı kemâl-i telaş ve isti’cal ile kabinenin iki ayağını bir pabuca sokarlar ise ancak bu kadar bir program vücuda getirebilirler ama birçok nevakısı var imiş. Beis yok. İşte matbuat

üzerinde İsmail Bey Efendi gibi müdekkikler dahi o kusurları birer birer tenkid ile o programı yapanların zihinlerine fikirlerine delalet eylerler.

Daha ziyade mucib-i şükran olan şey bir zamanki mukarrerat-ı resmiye gibi bu defaki programın yalnız kâğıt üzerinde kalmaması ve mevki-i icraya dahi konulmağa başlaması kaziyesidir. Kendi gözlerimiz ile görüyoruz ya! İşte Taninde Hüseyin Cahit Bey Efendi dahi “Dairelerde tensîkata başlandı. Taraf taraf memurlar kâtipler açıkta bırakılıyor. Yerlerine yeni zatlar getiriliyor. Şu faaliyet haddizatında şâyân-ı teşekkürdür. Çünkü kalemlerimizin hali cidden şâyân-ı ıslah idi.” Sözleriyle müşahadatımızın sıhhat ve isabetini teyid buyuruyorlar.

Fazla memur ve kâtiplerin ihracı ve odaların yeniden teşkili emrinde öyle alicenah el isti’cal gidilip de kararnamede münderiç olduğu üzere müstehakk-ı tekaüd olanlar ve müsteid-i istihdam bulunanlar mukarrar olan maaşlarıyla bir tarafa çekilerek iş başında bulunacak olursa dahi kendisi akraba ve taallakatımızı, bende-ganımızı, falanımızı tercihe bedel hukuk-ı kanuniyeye istinaden intihab edilse ne maliye nezaretinde şematet gibi şeylere meydan kalır ne de halkın şikayetine yol açılır idi. Daha evveleri olsa idi bu istihkak-ı kanuniyenin, bu intihab-ı memurinin pek güç bir iş olacağını hükmedebilir idik. Fakat şimdi sicil-i ahvâl-i memurin mevcut ve muntâzâman mazbut olduğundan bu iş hiç de güç değildir. Aramaksızın taramaksızın enzâr-ı âleme icraat göstereceğiz diye birkaç gün zarfında görüvermeğe isti’cal olunan işi velev ki birkaç haftada görseler fakat güzel yapsalar elbette hal ve maslahata daha muvafık olur idi.

Derd-i maişet halk üzerinde en çabuk ve en ziyade icra-yı tesir ve tazyik eder bir haldedir. Maarifin ıslahı, â'lâ! Bütçenin tevazünü elbette â'lâ! Turuk ve ma'abir, şüphe yok ki â'lâ! Devletin kuvve-i berriye ve bahriyesinin yeniden tensîk ve ıslahı! Ale'l â'lâ! İslahı mahakim, istiklal-i lehm pek â'lâ! Bunların hepsi â'lâ! Ama fakirhanede çoluk çocuğun akşama yiyecekleri olmaz ise bunların âlâlıkları halk için biraz uzakça esbab-ı mesudiyetten addolunur. Hele her odada her kalemde öteden beri asıl iş görenler odalar halkınca dahi malum ve müsellemdir. Bu hususta kadem var, bir ehliyet ve liyakat-ı fevkalade var. Bunlar dahi beynelahvan zaten tayin etmiş ve teslim olunmuştur. Ahmet Efendi şu liyakat-ı müsellemesiyle yeni teşkilatta ihva olunur ise ihvanının hiçbir diyeceği olamaz. Fakat bu Ahmet Efendi şu istihkak ve ehliyeti ile beraber açığa çıkarılır da istihkak ve ehliyeti onun mertebesinde olmayan Mehmet Efendi ibka edilir ise buna

Mehmet efendinin kendisi de şaşar. Hele Ahmet Efendinin ciğeri yanar. Öte tarafta bu haksızlığı gören Mustafa, Ali, Veli yüzlerce efendiler dahi müteessiren Ahmet Efendiye acırlar. Alınız size bir hoşnutsuzluk.

“Favoritizm” yani tasahub-ı huşiyân dñnyanın her tarafında vardır. Çünkü âdeta tabiidir. Herkes cümleden evvel kendi nefsinı düşünür. Bu halde kendisine en yakın olanları en uzak olanlara tercihan düşünmek dahi tabiiliğe tekarrüb eder. Lakin içinde bulunduğumuz zamanın ehemmiyetini düşünmeli değil mi? Bir zamanda bulunuyoruz ki sefine-i devleti bir tayfundan kurtarmağa umuman gayret olunuyor. Bu halde hiss-i vatan perveranenin her şeye galebesi lazım gelmez mi? İnsan kendi nefsinı de düşünmeyecek. Akraba ve huşiyânı daha ziyade düşünmeyecek. Yalnız yeniden tensik ile ihya-yı vatânı düşünecek.

Şunlar elyevm bedihiyyât-ı âdiye hükmünü almış olduğundan böyle düşünmeyenlerin hodendişane düşünmeleri para dahi etmeyecek bugün kendi istedikleri gibi yapacak olsalar dahi yarın o yaptıklarını bozacaklar. Bozduracaklar. Islah-ı ahvâl yalnız bizim düşündüğümüz gibi husûle gelmeyecek. Tabiat-ı maslahat nasıl icab ve iktisa ediyor ise öyle kuvvet hâsıl olacak. Bu “iktiza-yı hal ve maslahat” dediğimiz şey öyle bir kuvvet-i maneviyedir ki ona hiçbir vechile mukavemet kâbil olamaz.

“Hatt-ı Hümayunun kaleme alınmasında zühul vaki olmuş!” yok “Said Paşa kabinesi istifa etmemekte inat eyliyor imiş” derken “yeni kabine program yapmıyor imiş” gibi büyük büyük sözler meydan aldığı zaman iktiza-yı hal ve maslahatın kuvvetini bilenler bir tavr-ı itminan ile tebessüm edip duruyorlar idi. İçlerinden dahi kendi aralarında bir suret-i hususiyede “zühulde tashih olunacak” “ Said Paşa da istifa edecek” “yeni kabine de program yapacak” diyorlar idi. Ne send ile? İktiza-yı hal ve maslahat sendiyle! . Onun haricine çıkabilmek muhal ender muhal olmak kuvvetiyle.

Bundan evvel enzar kapalı, efkâr bağılı iken her batıl âdeta hak yerine ikame edilebilir idi. “Silik mecdiyeler nası azrar ediyor. Mecdiyelerinizi getiriniz. On beş on altı kuruşa bize veriniz. Üstüne de dört beş kuruş zam ederek yeni bir mecdiye alınız” denildiği zaman bunu pek musib bir tedbir olmak üzere kabul olunacağı ümit olunuyor idi. Bugün böyle mi ya? Açılmış olan gözler, fikirler önünde artık çatal kazık yere girmez.

Heyeti vükelâ programında noksanlar var. Varsın olsun. Onları itmam edecek büyük de müddeki var. İcraat biraz ağırca gidiyor imiş. “İyi gitsin de ağırca gitsin” diyen erbab-ı teenni var. Biz muharrirlere lazım olan şey mütelaşiyane teheyyücat-ı beyhude ile halkın zihnini bozmamak ve ba-husus bize iş göreceklerin iki ayaklarını bir papuca sokmamaktır. “El aceletü minelşeytan vetteenni minel rahman” sözü boş sözlerden değildir.

Ahmet Mithat

**22 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 9 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/
CUMAERTESİ/ 25 RECEP SENE 1326/ NUMARA 9843**

1.24. TAARRUZAT-I ŞAHSİYE

Şahsiyatı bırakacak değil mi idik ya? Mâziyi de unutacak idik! Vatanımızın i'tilâsına fikir birliğiyle çalışacak idik.....

Arkadaşlarımızdan birçoğu bu tarîk-ı hamiyetperveride hutuvat-ı seri'e-i muvaffakiyetleriyle tahsin ve şükran ûlülebsâra isbât-ı liyakat eyliyorlar. Yeni nâil oldukları hukuk-ı ahrârânenin kadrini bihakkın takdire siyasiyate alışkanlıkları henüz müsait olmayanları ne güzel irşad buyuruyorlar. O hukuk-ı celileden münbais olan vazifelerini ne kadar vakıfane bir himmetle tayin ve tefehhüm eyliyorlar. Fakat öte tarafta diğer bazı arkadaşlarımız? Bunlar dahi matbuatın birçok sütunlarını hâlâ taarruzat-ı şahsiye ile dolduruyorlar. Taarruzat-ı mezkûrenin bir büyük kısmı da biçare Ahmet Mithat'ın hissesine isabet eyliyor. Hele bilhassa şu günlerde!...

Taarruzat-ı mezkûrenin ne kadar gayr-ı layık şeyler olduğunu zaten bilen yüzlerce, binlerce bitarafan şu mukabelatımızı görmekle müteessif olacaklarına şüphe edemem. Teessüfün en büyük kısmı yine beni mağlup ediyor. Bunca meşâgil-i resmiye ve tahririye içinde bir de böyle sütunlar dolusu mukabeleler yazmak hoşâ gidecek meşguliyetlerden midir?

Ahmet Mithat'ın hususiyatını kimse tanıımıyormuş gibi şimdi tanıtımağa gayret olunuyor. Onun nasıl cehl-i mücessem, nasıl şarlatan olduğu ve etek dolusu paralar çekerek nasıl temevvül etmiş bulunduğunu evlâd-ı zükürinin kemâl-i refah ile maişetlerini temin ettiği gibi evlâd-ı inasını dahi öyle temin ettiğini meydana koymak

istiyorlar. Bu himmetlerine teşekkür etmeliyim. Zira mütearızlar bu hükümleriyle benim ahvâl-i hususiyemi hiç bilmediklerini bilenlere, hem de miktarları pek çok olan bilenlere göstermiş ve itiraf etmiş oluyorlar.

Bir kere içine girmiş olduğumuz devr-i mesud-u hürriyetin mukteziyatı nazar-ı hikmete alınsa bir de edilen taarruzatın mahiyeti tahlil edilse muahâzât ve ikanın şâyân-ı teessüf bir vukufsuzluk üzerine yazıldıkları kolaylıkla meydana çıkar. Meselâ muarızlar istiyorlar ki herkes kendi düşündükleri gibi düşünsün, kendi söyledikleri gibi söylesin. Böyle olmaz ise adam kendi meslek-i siyasilerinde dâhil değildir. Dâhil olmayınca kendilerine muhaliftir.

Halbuki hiç de böyle değil. “F. Necdet” imzasıyla ve “Hariciye Nezaretine Dair Birkaç Söz” sernamesiyle öteki gün Servet-i Fünun’a derc olunan bir makalede “mesalik-i siyasiyenin, aynı mezahib gibi, kanaat-ı vicdaniye neticesi olan itikadat sınıfından bulunması” nazar-ı dikkate alınca böyle herkesi kendi düşüncesine celb etmek daiyesinin doğru olmadığı kendiliğiyle meydana çıkar. Yine Necdet diyor ki: “Mesalik-i siyasiye rical-i siyasiye kadar taaddüd eyler.” Daha evvel demiş olduğu vechile umûr-ı mezhebiye ve itikadiyede dahi hakikat budur. Mutasavvıfe-i İslamiye “Allaha vüsûl yolu halkın nüfusu adedindedir.” derler. Menzîl-i maksut hep bir olmakla beraber ona vüsûl yolları herkesin fikir ve itikadına göre mütehalif olur. Bu hakikatler düşünülse başkalarını kendi arzularına muvafık olmayan itikatlarından dolayı muahazâta hiç de kıyam edilmez. Fransada hükümet-i cumhuriye taraftarlarının beş altı fırkaya münkasım oldukları malumdur. Bu fırkalar arasındaki zıddiyet o kadar büyüktür ki parlamentoda yumruk yumruğa kaldıkları pek de nevadirden değildir. Bununla beraber maksad-ı cumhuriyette hepsi müşterektirler. Ufacık bir düşünelim: Kanun-ı Esasi’nin ilan olunmuş bulunduğu bugünkü günde bihamdihi Teâlâ herkes o noktada müttehiddir. Bu ittihat yeminler ile taht-ı temine alınmıştır. Fakat herkesin, hatta her sınıfın düşüncesi suret-i vahidede midir? Avrupa’da bi-t-taallüm maksad-ı hürriyet ve meşrutiyet ve müsavâtın kaffe-i gavâmiz ve amâkına vakıf olmuş bulunan gençlerimiz mahafilindeki düşünce o yolda tahsile bedel ulûm-ı şeriye ile tenvir-i fikir ve nazar etmiş olanlarımız mahafilindeki düşüncenin aynı mıdır? Merhum ve mağfur Leh Recep Paşa’nın merâsim-i tedfiniyesinin bazı cihetlerinde bu iki mahfelin düşünceleri bir suret-i vahdet gösterdiler mi. Halbuki herkesin maksudu müşarünileyhin hakk-ı müstehakında ihtilafat-ı lazımayı ikmalden ibaret idi. İşte maksat bir ama düşünceler başka!

“Hürriyet” diyoruz. Bunu herkes kendi düşüncesine göre anlıyor. Hürriyeti böyle kendi istediği gibi anlayanlardan bazıları kırk yıllık bir muharrir “Sen artık çekil! Yazma!” diyorlar. Öte tarafta Tercüman-ı Hakikat’in yedi sekiz bine varan kar’ileri de bunun aksi reyde bulunuyorlar. “Yaz! Mafsalı yürüt! Tarih-i ulûmu itmam et! Üstadın Hoca Musa Efendi hazretleriyle yazdığın tefsir-i şerifi meydana koy!” diyorlar. Bunların şu teşvikatına teşekkürle beraber muarızlarımıza soralım ki: Yazmasını istemediğiniz adam hür müdür, değil mi? Hür ise niçin yazmasın. Yazdığını beğenmediğiniz için, değil mi? O halde siz dahi okumamakta hürsünüz hatta ismini red ve iptal etmekte hürsünüz. Ama berahin ve delâil iradiyla! Yalnız hissiyât-ı şahsiyeye tâbi olarak değil!

Oo! Ortada büyük bir delil var. “Sen vaktiyle parlamentalizm aleyhinde Servet-i Fünun’a bir makale yazdın. Binaenaleyh parlamentalizmin aleyhindedin.” diyorlar. Bunlardan dolayı kabahatin bir büyük kısmını da Ahmet İhsan Bey’e yükletmek istiyorlar.

İnsaf edilsin o bendin yazılması ve onu tasvir eden resimlerin yapılması indelâ â’la!...Katiyyen matlup olduğu zaman şimdi Mithat’ı, İhsan’ı muahaza eden efendiler bu iki biçarenin yerlerinde bulunsalar idi acaba ne yapacaklar idi. Bazı erbab-ı hamiyetin itikad ve hatta iddiaları vechile bu emre muhalefet ederek Fizan çöllerine, Yemen ellerine teb’idini ve İstanbul’da kalacak olan evlad u ıyalinin açlıktan helak derecesinde felaketini göze mi aldıracaklar idi? Ne kolay söz. İstibdâdın yalnız hafiyeler ve polisler tarafından tecelli eden suretini sütunlar sahifeler dolusu tasvirat ile ne kadar müthiş bir yol almış olduğu meydana konulan şu zamanda bir de o istibdâdın nezd-i âlideki sureti ne kadar müthiş olduğu elbette düşünülecektir. Bir huzurda bulunuyorsanız ki selametiniz ve ihtimal ki hayatınız iki dudak arasından çıkacak bir kelimeye kalmıştır. Orada mukavemet-i hamiyetmendane âdeta bir cüret-i mecnunane hükmünü alır. Farz edelim ki o zaman yüzlerce mazlumeyn istibdâd meyanına bir İhsan bir Mithat daha ilave edildi.

Bundan maksat aslı-ı ahrârâne için ne faide hâsıl olacak idi? Sel gibi akan gözyaşlarına birçok katreler daha ilave olunmaktan başka bir netice görülecek mi idi? O parlamentalizm bendini unutmamış olanlar Tercüman-ı Hakikat’te, ondan evvel İttihat gazetesinde, daha evvel Bedir ve Devir gazetelerinde usûl-ü meşveret ve meşrutiyete dair olan yüzlerce makalatı niçin unutupuyorlar? Nefyi göze aldirmaları lüzumunu şimdi meydana koyanlar o zamanlar diğer bazı münadiyan-ı hürriyetle beraber bila müddet yani müebbeden zindanlara atılmış olduğunu neden feramuş buyuruyorlar? İnsaf!.. Mesele

şahsiyetten ibaret olmayıp da taharri-i hakayık meselesi olsa buraları düşünülür idi ama maksat başka.

Diğer tarafta birçok muhterem arkadaşlarımız bugünkü gün için lazım olan hizmet-i kalemiyelerini kemâl-i şevk ve gayretle ifa etmekte bulunmalarına mukabil bu tarafta bizim şu yoldaki münakaşat-ı şahsiye ile uğraşmaklığımız acaba cemiyet-i celile-i hayriyenin maksuduna muvafık mıdır? Asıl mesele bu noktadan ibaret olmak lazım gelir.

Cemiyet-i muhteremenin ne kadar itidal-i dem ile ne derece hazım ve ihtiyatla davranmakta olduğu ve bu suretle bütün cihanın mazhar-ı takdir ve aferini olarak erbab-ı fikret ve basirete ne büyük ümitler verdiği meydandadır. Biz dahi âcizane bu cemiyetin yabancılarından değiliz. Nesâyih-i mürşidanesine biz dahi mazhar olmuşuzdur. Cemiyetin en büyük erkânından Ahmet Rıza Bey Efendi'nin ahiran "Müsterih müdür olalım." sernamesiyle neşrolunan bir makale-i irşadiyesinde şu:

"Bir de hiss-i adalet ve tevazu-u ihtirasat-ı siyasiyeyi daima tehdit etmelidir. İttihat ve Terakki cemiyetine mensup arkadaşlarımızın irae eyledikleri misal herhalde imtisale şâyândır. Onların ne derce âkilane ve ne mertebe itidal-idemle icra-yı harekât ederek nâil-i muzafferiyet oldukları görüldü. Hürriyeti tesis etmekten maksadımız sairelere tahakküm ederek hodperesti-i şahsiyi heyet-i Osmaniyenin arzuy-ı umûmîyesine muhalif bulundurmak için değil, vatana ve insaniyete karşı vazifemizi daha mükemmel ifa etmek ve emniyet-i tamme dahilinde yaşamak içindir."

Satırları okuduktan sonra ağraz-ı şahsiye ile bu yoldaki iştilatımız cemiyet-i celile ve muhteremenin arzusuna muvafık düşeceğini hiçbir kimse zannedemez. Binaenaleyh şu tafsilatımızla kar'ilerimizi yorduğumuzdan dolayı afvlarını rica eder ve maksad-ı aslı-ı Osmani haricinde tesvid-i sahayıfa mecburiyetimizden dolayı beyan-ı teessüf ve itizar eyleriz.

Ahmet Mithat

1.25. MEVAİZ-I SİYASİYE VE İLMİYE

İslamiyetimiz âleminin en güzel ahvâlinden birisi Ramazan halidir. Bu şehir-i mübarek diğer on bir aydan büsbütün başka bir haldedir. On bir ay çalışan Müslüman bu müddet zarfındaki mahsûl-ü mesaisi ile Ramazan içinde mutlaka kendisini bir mebzûliyyet halinde bulacaktır. Gündüzleri öteki aylardan daha az çalışıp zamanından bir miktarı cevâmi-i şerifeye devam için ayıracak ve geceleri diğer aylardan daha geç yatıp teravihe gidecek ve ondan sonra gecenin bir miktarını uyanık geçirecektir. Gündüzleri cevâmi-i şerifenin ahvâlini tasvir etmek olur olmaz kalemlerin kudret-i tasviriyesini aciz bırakır. Geceleri teravihten sonra herkesin vakit geçirişleri dahi ta'rif ve tavsife sığmamak emrinde bundan aşağı kalmaz. Bir zamandan beri bazı vaiz efendilerin mevaiz-ı mevkutelerini usûl-ü meşveret ve meşrutiyeti cemaate anlatmak suretine tahvil etmeleri dakayık-ı siyasiyenin ehemmiyetini takdir edenler nezdinde o kadar mucib-i memnuniyet olmaktadır ki şu mevaizaların ramazan-ı şerifte bir kat daha temhid ve tavsî' emrindeki arzu pek çok kalplerde yer tutmaktadır.

Halk nezdinde bir fikri umûmîleşirmek maarifin münteşir olduğu yerlerde bile pek güç olup "Per ü pagand" tabiriyle neşr-i efkâr yolunda o kadar himmetler edilmiştir ki bizim için dahi imtisale şâyân bir dereceye vardırımlardır. Halbuki biz de ahad-i nasa "Per ü pagand" yapmak için cevâmi-i şerifede icra buyurulan mevzeler en nafi bir yoldur. Halkın bir büyük kısmı okumak bilmediği ve okumak bilenlerin birçoğu henüz harc-ı âlem olmak derecesinde sadeleştirilmemiş olan lisân-ı tahririmizi anlayamadığı için genç muharrirlerimizin sahaif-i matbuat üzerinde her gün daha güzel suretini arz eyledikleri en güzel irşadat-ı siyasiyenin tesirâtı herhalde havas meyanında kalmaktadır. Cami-i şerifede vaaz ve nasihatı kendilerine meslek ittihaz etmiş olan mukarrirlerimizin cemaatlere beyanatı ise o kadar selis ve o derecelerde mukni'dir ki bir vaizin meclis-i va'z ve nasihatında bulunan ümmiler bile kendilerine telkin olunan şeyleri tamamıyla anlarlar.

Ulema-ı kiramın gayret-i diniye ve cemiyet-i Osmaniyeleri asla ve kat'a söz götürür mevaddan olmayacağı cihetle maksad-ı hürriyet ve usûl-ü meşveret hakkında kavaid-i İslamiyenin verdiği efkârı cemaat-ı müslimeye hüsn-i tefhim hususunda diriğ-i

himmet buyurmayacaklarına bütün ehl-i İslam kani' ve emindirler. Ancak siyasiyatın bu kısmı an asıl şeriat-i şerifemizden de müessis olmakla beraber asırlardan beri bizim bu taraflarda meskutun anı bırakılmış olmağa mukabil Avrupa ve Amerika taraflarında ale'd-devam bir zemin-i iştilal hikmetini aldığından en hurda cihetlerine kadar öyle bir suret-i vazihada tetebbu' edilmiştir ki sahayıf-ı matbuatta iştilalat-ı yevmiyemizi teşkil eden şu mebahis-i siyasiyenin mebahis-i efrençiyeden olduğu zan edilmekte bulunmuştur. Gönül ister ki bu zan ortadan kalksın. Bu zannın ortadan kaldırılması hususunda dahi mevaız-ı siyasiye âdeti matbuatın neşriyat-ı mürşidanesinden daha ziyade semere hâsıl eder itikadındayız.

Malumat-ı siyasiyeyi Avrupa meahizlerinden alanlarımız herhalde hakayık-ı diniye ve dakayık-ı şeriyeye dahi vakıftırlar. Vukufları derece-i kafiyede görülmeyecek olursa hamiyetmendân-ı ulemadan kolaylıkla itmam-ı noksan edebilirler. Acaba cevâmi-i şerifede bilhassa eyyam-ı mübareke-i ramazanda perestîşkaran-ı hürriyetten bazıları dahi cevâmi-i şerifede halka hukuk-ı siyasiye ve hakayık-ı hürriyeye dair vaazlar verecek olsalar enzar-ı istiğrakı celb mi ederler?

Biz asla bu fikirde değiliz. Bundan otuz beş kırk sene mukaddem yani mevizesinde zülfi-yâre dokunmuş olmak vehmiyle vaizlerin kaldırılması ve biraz kalbur üstüne kalan zevatın camilerde birleşmeleri mazur görülmesi ve binaenaleyh memnu' tutulması şanıdan olan devirden mukaddem cevâmi-i şerifemizin Ramazan halleri gözümüzün önüne gelmektedir. Bazı fesli efendiler dahi rahle-i va'z ve nasihate çıkarak her biri bir nokta-i nazardan va'z ederler idi. Bazan vükelâyâ varıncaya kadar rical bunlardan bazıları etrafına toplanarak mevaız-ı mesrûdeyi gûş-can ile dinlerler idi. Bir sülüs-i asırdan beri bu adet-i hasene dahi terk edildi ise de metruk olan her hal-i mergub hamdolsun def'aten istirdad edildiği gibi mevaızın şu suretle istihsal-i umûmîyeti dahi umûr-ı meşgaleden değildir. "İlmi ola ki Çinden olsun alınız" emriyle memur olan millet-i İslam Çin gibi putperestlik memleketi olmamak hasebiyle Çin'den ehven olan Avrupa ve Amerika'dan niçin ahz-ı ilm etmesin?

Ulûm-ı siyasiye insanların saadet dünyasını ikmal etmek hasebiyle ulum-ı nafiadan ma'dud olacağına kimsenin zerre kadar şüphesi olamaz. Mevaız-ı amme ise neşri-efkârın en müsmer yolu olduğundan bu yoldan istifade aramak lüzumu teslim olunmalıdır.

Gönül istiyor ki Ramazan-ı şerifin bezlettiği fırsatlardan yalnız işbu mevaız-ı siyasiye suretiyle dahi istifadeyi kafi görmemeli. Mekteplerde şakirdana telkin olunan ilm-i eşyanın daha başka bir sureti olmak üzere bazı mesail-i ilmiye dahi tamamıyla harcı alem olacak bir lisân ile ve daima va'z ve nasihat suretiyle cemaate anlatmalı. Meselâ: “Şems kendine mahsus müstekarda ceryan ve devran eder. Kamer ise biz ona menziller takdir etmemişizdir.” İlah hükmünde olan ayet-i kerimeden münasebet getirerek heyet-i cedide hakkında müstemilere bir fikr-i mahsus verilebilir. Halık-ı sübhanehü ve Teâlâ hazretlerinin ulüvv-i kudret-i saniası cihetine bir de bu yoldan enzâr-ı hayret celb olunabilir. Kuran-ı Kerim’de birçok âyetlerle beyan ve tavsiye buyurulduğu vechile mahlukât-ı ilahenin azâmetini fikretmek bir zikir bir ibadettir. Terbiye-i İslamiyemiz işbu telkinât-ı fenniye ile dahi ikmal ve itmam edilmek mümkündür.

Ah ne saadettir o saadet ki bir Ramazan günü selâtin camilerin bir direği altında bir müfessir diğesinde bir muhaddis, başka bir diğesinde bir fakih, bir başkasında bir mesnevi han cemaate tedrisat ve telkinatta buldukları gibi bir direk dibinde dahi bir asker fezail-i askeriyeyi ve bir tabib hakayık-ı sıhhiyeyi ve bir mühendis dakayık-ı hendesiyeyi ve bir siyaset şinas hukuk-ı medeniyeyi velhasıl şuaab-ı muarefeden her birerlerinin bir ehli kendi şube-i muarefetine ait güzel güzel şeyler o cemaate tefehhüm eylesin! Hakkın lutf ve ihsanından kat’iyyen umut olunur ki üç beş sene zarfında ahad-i nasa varıncaya kadar halkın fikri bittenevvür Müslümanlık ve Osmanlılık efkâr-ı umûmîyesi bilküllüye başka bir revnak peyda eder.

Erbabına malum olduğu vecihle memalik-i mütemeddine de makasid güna-gün için konferanslar yaparlar. Evvelden ilanlarla müstemî’leri davet ve celb ederler. Bihamdihi ve lütfte Teâlâ henüz bir aylık olan şu teceddüdatımızda bunun mukaddimatını da görüyoruz. Diğer birçok emsali meyanında üstad muhterem Mahmud Esad Efendi hazretlerinin konferanslarında hazır bulunamıyor isek bile matbuat sütunlarını tezyin eyleyen suret-i tahririyelerini okuyoruz. Halbuki Ramazan günlerinde cevâmi-i şerifeyi dolduran binlerce cemaat-ı müslime işte hazır celb edilmiş müstemilerdir. Saatlerce müddet kendilerine vuku bulacak tebligat ve tefhimatı istimaa rağmen ve müheyyadır. Böyle bir halden istifade etmek ise hamiyet-mendan ezkiya-yı Osmaniye için hakikaten eser-i reviyet addolunur.

Üstad-ı muhterem Mânâstırlı İsmail Hakkı Efendi hazretlerinin Ayasofyadaki mevaız-ı şerifesi bir kadirşinas tarafından zabt olunur. Risaleler suretinde tab ve neşr dahi edilir. Mevaız-ı siyasiye ve ilmiye hususundaki tahayyülatımız vücud bulacak olursa bunların dahi en güzelleri zabt olunabilir. Vakıan bizde “İstenoğrafi” yani bir natık nutk ederken bazı işaret-ı mahsusa ile derhal zabt u kayd edivermek sanatı henüz mevcut değildir. Ama huruf-ı Osmanıyyemiz hemen de işaret-ı istenoğrafya yerini tutabilir. Bu bizce mücerrebdir. Noktalardan vazgeçildiği gibi matlub hâsıl oluyor. İhtiyaç icbar ederse istenoğrafının bize mahsus bir sureti pek kolay ihtira’ edilebilir. İşte o zaman mevaız-ı siyasiye ve ilmiye zabıtnameleri o kadar güzel bir kütüphane teşkil eder ki terbiye-i medeniyemizi itmam için bundan külli istifadeler husûle gelir.

Hürriyetin kulûbe verdiği neşeler ne kadar mucib-i şevk oluyor! Bu şevkler hatıra neler getiriyor! İnşallah-u Teâlâ bu hatıralar bu arzular peyderpey fiilen ve maddeten hasıl olur da biz dahi maddi manevi mesut ve bahtiyar olan milletlerden oluruz! İnşallah!

Ahmet Mithat

26 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 13 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/ÇEHARŞANBA/ 29 RECEP SENE 1326/ NUMARA 9846

1.26. POLİTİKA FIRKALARI

İnsanların fikirleri birbirine benzemez. Tıpkı çehreleri birbirine benzemediği gibi. Tâlim ve tedrisin, irşâd ve terbiyenin muhalefet efkârı kaldırmak hususunda pek büyük bir tesiri olmakla beraber fitrat-ı beşeriye iktizasınca tehâlûf-i efkâr yine kendi hükmünü gösterir.

Tedris ve tâlim olsa olsa hakayık-ı eşyayı bilmek emrinde fikirleri tevhid eder. Meselâ kudema nezdinde “Anasır-ı Erbaa” diye dört unsurun mevcudiyeti bilinir iken bunların hiçbirisi unsur olmayıp mürekkep olduklarını ve elyevm anasırın yüzlere vardıklarını insanlara tâlim ederiz de bu bilgide fikirlerini tevhide yol bulabiliriz. Kezalik bir vatanda yaşayan ecnas-ı muhalifenin yekdiğeriyle cenk ve cidalde olmaları her birinin harabını müstelzim olduğunu vukuat-ı sahihe-i tarihiye ile ispat ederiz de cümlesini sulh ve salah dairesinde yaşamağa davet eyleriz. Bu lüzum üzerinde dahi efkârı tevhid

mümkün olabilir. Maa-haza insanın meftur olduğu tehâlûf-i efkârına bertaraf edilmiş olamaz.

Aynı maksadı istihsalde beraber çalışmak için iki ve daha ziyade adamlar birleşebilirler. Halbuki o maksad-ı müşterekin istihsali yolunda her biri bir başka türlü çare düşündüklerinden tehâlûf-i efkâr bu noktada dahi mevcudiyetini izhar eder.

Şu hakikat cihanın her tarafında, her zaman görülmüştür. Tahayyülat-ı tarihiye emrinde “Aj devir” yani “Asrul-zeheb” tâbiriyle bir zaman tahayyül olunur ki o zamanda her şey herkesin maksut ve matlubuna muvafık olarak selamen selame hükmü tahakkuk eylemiş imiş. Biz Müslümanlar için bir asrul-zeheb tahayyül edebilir isek ancak sadr-ı İslamı tahayyül edebiliriz ki hâce-i alem, mürşid-i âzâm, zat-ı hazreti risalet penahi tâlimiyle Medine-i Münevvere hakikaten selamen selame olmak mertebesini bulmuş idi. Ya acaba bu asrul-zehebde ser-i amedan-ı ashab-ı kiram arasında ihtilaf-ı efkâr bilkülliyeye kalkmış mı idi? Heyhat: Siret-i nebeviyye ve siyer-i hülefa tettebbu’ edilirse bu suale “Heyhat” cevabından başka cevap bulunamaz.

Asıl mesele ihtilaf-ı efkârın mâzârrat ve menfaatını muvazene cihetinde kalır.

Tehâlûf-i efkâr muzır mıdır?

Tehâlûf-i efkâr nâfi midir?

Bu iki soruların ikisine dahi tasdik cevabı verilebilir. Tehâlûf-i efkâr teşebbüs edilen işi karıştıracak ve o teşebbüsten muntâzâr olan neticeyi men edecek surette olursa şüphe yok ki muzırdır, mühliktir. Bilakis tehâlûf-i efkâr umûr-ı müteşebbise de temin-i muvaffakiyet edecek esbabı cem ve muvaffakiyeti işgal edecek esbabı def’ yolunda tecelli eder ise şüphe yok ki nâfidir.

(İhtilafü ümmeti rahmetün)

Tehâlûf-i efkârın en mühim sureti hürriyet ve meşrutiyet ve meşveret usûlüyle idare olunan yerlerde görülür. Bu tehâlûfün nef’i ve ziyarı dahi muazzamat-ı umûrda pek ziyade büyüyeceğinden o yerlerde tehâlûf-i efkâr artık efrattan kalkarak cemaatlara firkalara münkasım olur. Her cemaatın her firkanın takip ettiği menafi’ işbu tehâlûfün hududunu tahdid eder. Bazan menafi’-i mezkûre o kadar muğlak bir suret kesbeder ki tehâlûfün hududunu da tahditten aciz kalır. Bunun en parlak ve en ziyade şayeste-i ibret

ve intibâh olan misali sadr-ı İslam'da görülmüş olan “Sıffin” ve “Cemel” vakalarıdır. Kelime-i vahide üzerinde müttehit olan ehli İslam'ın bu vakalarda birbiri aleyhine kılıç atmalarına kıyasen “Uhud” ve “Bedir” vakalarında İslam ile küffârın yekdiğerine kılıç atmaları la-şey' menzilesine iner.

Sadr-ı İslam ahvâli bugünkü günümüze nispetle pek uzak ise de lazım-ül imtisal olacak misalleri daima o zamandan ahzetime mecburiyetimiz kabil-i red ve inkâr değildir. Bununla beraber zamanımızdan misal aranacak ise hürriyet ve meşrutiyet ve meşveret usûlüyle idare olunan hangi memlekete nazar-ı tetebbuu sevk edecek olsak aradığımız misal, ibret gözümüzün önüne kendi kendisini meydana koyar. Bir lisân ile mütekellim, bir kavmiyete mensup ve bir nihayet iki din ile mütedeyyin yerlerde bile “Konservatuvar” ve “Liberal” ve “Proğrasist” ve “Radikal” ve “Lejbitimist” ve “Sosyalist” ve “Kolarikal” gibi on beşe yirmiye varan politika fırkaları görülür ki aralarındaki tehâlûf-i efkâr bunları millet-i vahideden zannettirecek yerde birbirinin kanına susamış ecanip ve a'da zannettirir. Ancak bunların kaffesi saadet-i vatana hizmet eylemekte müttefik ve müttehit bulunurlar. Aralarındaki ihtilafın sebebi maksad-ı müştereke vusûl çarelerini her biri bir başka yolda düşünüp aramaları kaziyesidir. Hele vatani tehlikede bırakacak bir mesele çıksın, cümlesi yekvücut olarak o meseleyi hal ile tehlikeyi def'de bezl-i mechut ederler.

Birbirine kıyas-ı kabil olmayan şu iki suret-i mütezaddeye sebep nedir? Bunlar zahirde birbirinin o kadar düşmanı görünürken hakikatte böyle yekvücut olmak derecesindeki ittihat nereden geliyor?

Hiç şüphe yok ki terbiye-i siyasiyeden.

Bir tek familya nezdinde bile aileye mahsus terbiye husûle getirilmemiş ise o ailede âzâsı meyanında birlik ve binaenaleyh dirlik görülemez. Herkes bir başka sevdaya düşüp kendi âmâli hodgamanesini yürütmeye kalkışır. Bir kavga bir niza' ki cennet misal olmak lazım gelen aile yuvası cehennemden nişan verir. Bir millet dahi böyledir. Hele Avusturya gibi bizim gibi muhtelif kavmiyetlere, mezheplere münkasım olan yerlerde bu hal pek büyük, amma pek büyük mikyasa ile yine böyledir.

Makalemizin iptidasında tâlim ve terbiyenin muhalefet-i efkârı kaldırmak hususunda pek büyük tesiri olacağını söylemiş idik. Bu tâlimin, bu terbiyenin asıl en

büyük tesiri de tâlim ve terbiye-i siyasiye cihetinde görülür. Bunun için Ermeni vatandaşlarımızın mesele-i faciasını müteessiren her zaman göz peykerlerimizi doldurmakta olan teessüf yaşlarını silerek bir daha nazar-ı hikmete alalım.

Ermeniler yıllarca müddet ne maksatla uğraştılar? Bir daire-i medeniye içinde nev-i beşer için mümkün olabilecek selamet ve saadete nâiliyet maksadıyla değil mi? Selametleri binaenaleyh saadetleri hakikaten yok idi. Teşebbüsât-ı vakıalarında muvaffakiyetleri farz edilse idi ne olacak idi? Bazılarının ümidince bir emaret ve muhtariyet-i Ermeniyeye! Değil mi? Halbuki bu emaret ve muhtariyet-i Ermeniyeye ile Bulgaristan arasında coğrafyaten mevcut olan fark ezkiya-yı Eraminenin de müşahedelerinden baid olamaz. O emaret-i muhtarenin etrafını muhit olan Gürcü, Laz, Acem, Kürt, Türk, Arap gibi mütecavirlerden kendini muhafâzâ için daima silah bedest bulunmağa mecburiyetle beraber bila şüphe yine aciz kalacak idi. Ya acaba bu biçare vatandaşlarımızın bihakkın kendilerini mazlum görmelerine mukabil zalimleri kimler idi? Türkler mi? Onlar Ermenilerden daha mazlum. Kürtler mi? Büyük İskender zamanından beri bevadi-i tevahhuşta pûyân olagelen bu zeki cesur, hamarat-ı aşayirin elinde esbab-ı refah-ı saadetten ne var? Hâlâ aç, hâlâ çıplak. Şu hale mukabil vasi bir vatan içinde sakin olan akvâmın yekdiğeri aleyhinde kullandıkları silahı terk ederek yan yana olan tarlalarını, bağlarını, bağçelerini kemâl-i sulh ve selam, emniyet ve asayiş-i tam içinde işlemelerinden tahassül edecek olan mesudiyet-i umûmîye kendilerine bittâlim medeniyet nokta-i nazarından terbiye edilmiş olurlar ise aralarındaki kanlı muhalefetin devamına sebep kalır mı? Amma bu mekteb-i medeniyenin şakirdanından bazıları verilen dersi almamakta terbiye-i matlubeye ittiba etmemekte inat ve ısrar gösterecekler imiş. O mektebin mubassırları yok mu? Vazifesine riayetsizlik eden şakirdana mahsus cezaları yok mu!

“Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir” hükmünü tatbik edince netice-i matluba mutlaka ve behemahal istihsal olunabilir.

Bizde terbiye-i siyasiyenin noksanı hiçbir kimse nezdinde kabil-i inkâr değildir. Akvâm-ı Osmaniyemizden bazılarına şimdiye kadar bir terbiye-i siyasiye verilmiş ise de o da ittihatcuyane değil iftirakcuyane olduğu da kabil-i inkâr değildir. Halbuki akvâm-ı mezkûrenin her biri nezdinde başkaca inkısaamlar dahi vardır. Bazıları menfaat ve selamet-i kavmiyeyi şu yolda ve bazıları bu yolda düşünürler. Yine Ermeni meselesi bu

hususla ibret alınacak bir misaldir. Muteberan-ı Eramineden birçok kimseler yine Ermeni silahıyla izale ve idam edilmiş oldukları unutulmadı ya? Demek oluyor ki aralarında bir muhalefet-i şedide olduğu için bu kanlar döküldü. Ermenilere nispetle hakikaten daha pek çok ziyade müttehit olmaları lazım gelen Bulgarlar nezdinde dahi İstanbullulara, sarafolulara kastedildi. İşte meydana çıkıyor ki tehâlûf hâlâ Bulgarlar nezdinde mevcuttur. Bu ahvâl-i esef-i işimalin kaffesi an asıl tâlim ve terbiye-i siyasiyeden mahrumiyete munzam olarak fikirlerde güya terbiye-i siyasiye diye hasıl edilmiş olan yanlış ve muzır nazariyelerden neşet eylemektedir.

Hakikat-i hal şu suret-i mebsutada bulunmağa mukabil hamden sümme şükran yeni girmiş olduğumuz şu hürriyet ve meşveret ve meşrutiyet âleminde ne yolda davranacağımızı ve tehâlûf-i efkârı mümkün mertebe nâfi bir mecraya nasıl sevk edeceğimizi düşünmek ve hem de pek derin düşünmek akvâm-ı Osmaniyemiz ezkiyasının en mühim ve en mukaddes vazifesidir.

Bugünkü günde biz Osmanlılar politika fırkaları teşkil edemeyiz hem de etmeye gayret dahi eylememeliyiz. Zaten her kavim değil her ferdimiz bile bir politika fırkası addolunabilecek derecelerde efkâr-ı perakendeye tabiiiz. Matbuatımızdan yalnız Osmanlıca gazetelere bir nazar-ı ibret atf eylessek her birimizin kendi fikrimize göre hareket ettiğimiz görülür. Haber aldığımızı göre Ermenice matbuat-ı Osmaniyemiz dahi bu halde imiş. Şu hal içinde bizim için nazar-ı ehemmiyette tutacak yalnız bir nokta görebiliyoruz. O nokta ise bize şu hürriyet ve meşveret ve meşrutiyet alemini küşad etmiş olan cemiyet-i celile-i hayriyye noktasıdır. Bir hayli zamanlara kadar cüziyyat-ı umûru ta'vik ederek cemiyet-i hayriyenin kurmuş olduğu temel üzerinde ittihak ve ittihat eyler isek tehâlûf-i efkâr birden bire kuvvetinden düşerek her kuvvet o ittihatı tecemmü eder. Halihazır meşrutiyeti ezdil ü can kemâl-i halisiyetle kabul etmiş olan yegane bir politika fırkası büyüye büyüye bu hal-i ahrârânemize katıyyet derecesinde bir hakikat-ı maddiye bahşedebilir. Eğer bu ittihatı taksim edecek bir iftirak vücuda gelir ise ittihadın kuvveti dahi münkasım olduktan fazla o kuvvetin aksanı birbirini ıskat eyleyerek her kısmın kuvveti acze mütehavvil olur. Bir büyük gemiyi cer için tayin olunan birkaç römorkörün hepsi bir istikamete doğru cer etmeleriyle her biri bir başka istikamete doğru cer etmeleri gibi ki bu ikinci surette kuvvay-ı ceriye birbirini ıskat ederek o koca gemi hiç de cer edilmemiş olur.

Netice-i maksat bugün ittihat bilvücuht ihtiyacı taammımızdır. Biz de dahi politika fırkaları teşekkül edeceklerdir. Âmâl ve makasîd mütehalif olduğu için fırkalar behemahal teşekkül edeceklerdir. Amma bugünkü halimiz bugünkü ihtiyacımız icap ve ilca ediyor ki fırkaların teşekkülü ne kadar tehir eder ise menafî'mize o kadar muvafık düşer. Maksad-ı hürriyet ve meşveret üzerinde bir kere ittihat edelim amma kemâl-i halisîyet-i cenan ile ittihat edelim. Şu hal-i meşveret ve meşrutîyet bizim için tabii bir hal olsun, ondan sonra zaten husûlünü men kabil olamayacak olan politika fırkaları meydana çıkar ise bittabi cümlesi maksad-ı vahid üzerinde müçtemi ve yalnız maksat-ı müşterekin esbab-ı husûlü emrinde muhtelif fırkalar olacaklarından şimdiki halde bu fırkaların acalet husûlünden korktuğumuz karışıklığa mukabil o zaman husûle gelecek olan fırkaların maksad-ı müşterekin istihsali emrinde birbirine rekabetlerinden büyük büyük fevâid ve muhsenata nâil oluruz.

Ahmet Mithat

27 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 14 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/PENÇŞENBE/ 30 RECEP SENE 1326/ NUMARA 9848

1.27. CEVÂMÎ, MEDÂRİS, TEKÂYÂ

Dün sabah ehıbbadan kime rast geldim ise Salı günü Tercüman-ı Hakikatimizde münderiç olan “Mevalız-ı Siyasiye ve İlmiye” sernameli makaleyi beğendiklerini söylediler. Ramazan-ı şerifimiz hiçbir milletin hiçbir zamanına benzetilemeyeceğinden bu bir ay zarfında müslüman ahâlînin terbiye-i ilmiye ve siyasiye ile iştigallerinden birçok faideler ümit olunabileceğini hükmediyorlar idi. İçlerinden bazıları ehl-i İslamın Ramazanını nasaranın karnavalına benzetmek istediler ise de karnaval her fisk ve fücurun mübah addolunduğu bir hafta olduğuna nazaran ibadet ve taat ile mürur eden Ramazan ayı ve karnaval arasında kıyas kabil olamayacağı hakikatini bunlar dahi derhal teslim eylediler. Hakikat Ramazan mah-ı mübarekini bir tâlim ve terbiye-i umûmîye meşğale-i ammesi için bir zarf-ı zaman ittihaz etmek bilvücuht münasip olduğu noktasında kanaat-i katiyye hasıl oldu ki evkat-ı ibadetten maadası faidesiz geçirilen şu uzun müddeti efkâr-ı İslamiyenin tenviri yolunda geçirir isek birkaç sene zarfında hürriyet ve meşveret gibi

makasıd-ı mühimme-i medeniyenin tabakât-ı ümmiyeye kadar herkes nezdinde bir veçhe-i matlup öğrenilmiş, bilinmiş olacağı derkardır.

Fakat hür yaşayacak, bir Kanun-ı Esasi altında usûl-ü meşveret dairesi dahilinde yaşayacak olan millet için müdavele-i efkârı yalnız Ramazanı şerife hasretmek dahi mecburi değildir. Elimizdeki nimet-i hürriyeti muhafaza için her düşüncüyü Osmanlının layenkati' anı düşünmesi asla hatırdan çıkarılmaması vecaib-i siyasiyedendir. İşte bu nokta-i nazardandır ki her meslek erbabı bir cemiyet-i hususiye teşkil ederek o mesleğin menafi-i müşterekesini fikir ve kalp birliği ile düşünmesi ve meslektaşların selamet ve saadeti için himaye ve muavenet-i müteakabileyi o vecihle ifâ etmesi vecaib-i medeniyeden addolunmuştur. Bu cemiyetlerin her biri için kulüpler serkaliler tesisine dahi işbu müdavele-i efkâr maksadı üzerine lüzum görülmüştür.

Biz de cevâmi-i şerife ve medâris ve tekâyâ ve zevâyâ işte Ramazan-ı şerifin gayride her zaman en güzel birer mahalli içtima addolunur. Cevâmi-i şerife vaz ve nasihat nokta-i nazarından maabid-i gayri müslimeye biraz kıyas olunabilir ise de Protestanlardan maada maabid-i gayri müslimedeki vaz ve nasihat hakkı o maabid erbabına hasredilmiş olduğundan biz bu cihetçe onlara mikyas olamayız. İslamda “Kalarije” denilen heyet-i kenisaiyyeye benzer bir heyet yoktur. Cemaat-i İslamiyenin her ferdi kendi kendisinin bir imamı olup namazda bir imama iktidası da kendi isteği iledir. Cemaate vaz ve nasihat içindir. Yalnız ehli olmak lazım olup bu lüzum dahi müstemilerin semi ve rağbetlerini celp edebilmek için yoksa bir aciz dahi dili döndüğü kadar vaz edebilir ve o sözlere ihtiyacı olan daha acizleri de onu istimada muhtardılar. Aynıyla mehafil-i Avrupaiyede köy natıkları gibi ki intihabatı umûmîye de bunların irad ettikleri nutuklar indel kıyas bizdeki riceliyyunun mevaızından daha ileriye geçemezler.

Medârisimizin Avrupadaki leyli ve nehari mekteplere tamamıyla mikyas olmalarından fazla tullap efendilerin sükun ve intizam halleri Avrupa şakirdanından ziyade olduğu dahi muhtac-ı tafsil değildir. Bunların geceleri “ders yapmak” vazifeleri vardır. Ancak Cuma ve Salı tatillerinin geceleri ve hiç olmaz ise bu gecelerden yalnız birisi musâhabe-i siyasiyeye tahsis olunabilir. Zaten hangi mahallede bir medrese var ise ahâlî-i mütecevireden birçoklarının o medrese ahabab ve ashabından olmaları minel kadim ahâlî-i müslime nezdinde görülegelmiş bir hal olup ictimaatın katiyen memnun olduğu ezmîne-i istibdadiyede men olunmuş idi. İşte ezkiya-yı hürriyet-perverandan bazı

gençlerimiz işbu medreselere devam edip de talebe-i ulum efendilere Avrupa ve Amerika usûl-ü maişet-i siyasiyelerine dair malumat-ı mevzuha i'ta etmelerinden o kadar faide hâsıl olur ki “Propaganda”nın hiçbir türlüsü bunun yerine kâim olamaz.

Tekyelerin musahabat-ı siyasiyeye olan istidatları medârisin istidatlarından daha başka bir surettedir. Tevarihin delaletlerine dikkat edilecek olsa tekyelerin zaten birer mecma-ı siyasiyat olmak teşkil etmiş olduklarına şüphe kalmaz. Mülük ve ümeranın tağallübat-ı müteğabileleri devrinde tekyeler sitemdidegan için birer darüleman olduktan başka siyasi hasbihaller için dahi mecami-i ezkiya olmak hükmünü alırlar idi. Harekat-ı isyaniyenin hemen kaffesi tekâyâ ve zevâyâ da tertip olunurlardı. Bir tekyenin müdavimleri arasında bazı meratip olup öyle her yeni gelenler esrar-ı tarika defaten vakıf oluveremez idi. Bunların bayrakları, nekkareleri, defleri, teberleri, kılıçları, topuzları, harbeleri var idi ki bakıyyesi zamanımıza kadar gelmişlerdir. Tekyelerin erbab ve ashabı iki türlü olup birinci kısmı asıl ehl-i tekâyâ ve zevâyâdırlar ki bunları ğayr-i müslim sumalarındaki güruh-ı rehabine kıyas etmek dahi doğru olamaz. Vakıan sonraları yani zamanımıza doğru kayıtsızlık, işsizlik, güçsüzlük bunları dahi sumalara benzetmeye başlamış ise de eski zamanlarda bunlar öyle tarık-ı dünyalar mecamiî olmayıp erbab-ı say ve gayret mecamiî idiler. Turuku aliyenin ekserisinde, hemen de kaffesinde zül-sual memnu' olup erbab-ı tekâyâ ve zevâyâ birer sanat ile, hatta ekserisi hattatlık mücellitlik müzehheplik gibi nefis sanatlarla iştiğal ederler idi. Müdavimlerin ikinci kısmı ise “Muhib” namıyla konudan komşudan bu mecmalara devam eden zevat olup turuk-ı aliye erbabının musâhabelerinden lezzetyab olurlar. Düşünmelidir ki tekâyâ ve zevâyâ “Mutasavvıfe” denilen taife-i arife ve zarifenin menşe ve me'valarıdır. Bugünkü maişet-i siyasiyemize kıyasen bundan sonrası için tekâyâ ve zevâyâ âdeta siyasiyatı aliye mecami-i olabilirler. Böyle şeyler birer ihtara muhtaç olup o ihtarat üzerine uyanacak olan asıl erbabı bizim düşünemeyeceğimiz cihat-ı dakikaya kadar düşünüp maksudu itmam edebilirler.

Bugünkü günde bizim asıl nazar-ı dikkat ve ehemmiyet önünde tutacağımız şey “Müctemian yaşamak” meselesidir. Avrupaca muallimin-i istibdâddan addolunan meşhur Makyavel'e ait Desatir-i Siyasiyeden olmak üzere “Hükümet sürmek için taksim ediniz” derler tercemesinden vehleten bir şey anlaşılabilir ise de hükmünü teşrih ettiğimiz zaman pek âlâ anlaşılır ki istibdâd-ı âhirin dahi düsturul ameli bu idi. “Hükümet sürmek” yani halkı pençe-i kahr ve tedmirde zabt ve zebun ederek istediğini yapmak için o halkı taksim

etmek yani iki kişiyi bir yere getirmeyip nerede en küçük bir içtima görünür ise dağıtmak, perişan etmek ve halkı daima münferid ve perakende bir halde bulundurmak lazımdır demek olur. Mademki istibdâdın kuvveti halkın perakendiliğinde hâsıl oluyor, o halde istibdâda mukavemet için halkın toplu olması bittabi icap ediyor. Topluluk ne gibi vasıta ve vesileler ile mümkün ise o vesail ve vesaiti istikmal etmek vecaib-i siyasiyeden maduddur. Bir tarafta mekâtib-i âliyeden mezun olan zevatın uhuvvet-i mütekabile cemiyetleri teşkil ettiklerini görüp sevincimizden çıldırıyoruz. Ne saadetli cemiyetler ki bundan yirmi beş otuz sene evvel mezun olarak mesânid-i âliyyeye gelmiş olan zevat-ı kiram ile bu sene mezun olmuş gençler bir mahfel-i musâhabede bir münasebet-i müsavat peresti ile toplanacaklar. Başka bir zamanda yeni mezunların o mesânid-i âliyyeye erbabı nezdine sokulabilmeleri kabil mi idi? Diğer taraftan yine mekâtib-i âliye talebe-i mevcudesinin cemiyetler akd ederek müddet-i tahsilleri içinde bilahire ulûm-u âliye ile işigalat-ı amikaya hazırlanmakla beraber hayat-ı siyasiyeye dahi hazırlanmaktadırlar. Bu ahvâl-i mesudeyi sevinçten yaşaran çeşmi şükranla görüyoruz. Buna mukabil diğer taraftan cevâmi ve medâris ve tekâyâ ve zevâyâ da bu uyanıklığı ve bu uyanıklığın mukteziyat-ı katiyesinden olan intizam ve muaşerat ve müsahabeti arzu etmemek hiçbir hamiyetli gönül için kabil olamaz.

Sözümüzü bitirmeden evvel şunu da arz edelim ki Rum ve Bulgar ve Ermeni ve Yahudi vatandaşlarımız şu maişet-i cedide-i siyasiye âlemine hüsn-i dühul için bizden daha müsteiddirler. Onlar birçok zamanlardan beri bu işigalat-ı siyasiye ile meşguldürler. Şimdiye kadar hürriyet-i mesaiye onlar dahi malik olmadıkları için tahtı taziykte bulunurlar idiyse de bu defa cümle için küşade olan hürriyet-i mesai münasebetiyle tezyid-i gayrete şitab edecekleri derkârdır. Halbuki beynel akvâm birbirine layık arkadaşlar olmak muvaffakiyet-i müştereke-i umûmîye için labüdd ve lacerem olan ahvâldendir. Biz Müslümanlar şu maişet-i siyasiyece diğer vatandaşlarımız sınıfından geri kalır isek mazarrat-ı maddiyesinden maada onlara hüsn-i refakat liyakatınca manen dahi mutazarrır olmuş oluruz. İşte ezkiyay-ı İslamiyemiz hakayık-ı siyasiyenin şu nuktat-ı dakikasını dahi nazar-ı hikmet ve ihtimamdan ayırmayarak ona göre çalışmak vazife-i mühimmesiyle muvazzafdırlar.

Ahmet Mithat

1.28. BİR MUSÂHABE-İ SİYASİYE

Geçen gün bir mahfilde bulundum. Ecnebi mahfili idi. On beş seneden, belki daha ziyade zamandan beri bu misüllü mahafil-i ecnebiyede görülmemiş olduğumdan eski ahbap gülüşerek teccid-i muarefe ettiler. Yeni ahbap olmak üzere bazı zevat ile bizi yekdiğerimize tanıttırdılar. Şu günlerde zemîn-i sohbeti hali hazır inkılâptan başka bir mesele teşkil edebilir mi? Bazı zevat ile ahvâl-i hazıraya dair bazı sözler te'atisinden ve onlar çekildikten sonra yeni tanıdığım bir İngiliz şu musâhabe-i siyasiyede devam için arzu gösterdi. İngiliz milletinin efkâr-ı umûmîyesi Osmanlılara muhabbetten hiçbir vakit kesilmemiş olduğu teminatından ve Gladiston gibi bazı büyük zevatın muahazat-ı şedidesi Osmanlı milletine değil hükümetine müteallik olduğu beyanatından sonra ilk suret-i ika'-i hayret efza-yı ukûl Avrupaniyon olan bu inkılâbımızın netice-i semeratı olmak üzere neler yapacağımızı ve yapacağımız şeyleri vücuda getirmek için ne yolda davranacağımızı sordu. Dedim ki:

—Tevazuan değil bir hakikat-i katiye suretinde itiraf ederim ki ben bu inkılâbı vücuda getirmiş olan maddi manevi kahramanlardan olmadığım gibi elhaletü hazihi Genç Osmanlılar cemiyetine dâhil olarak şu mübarek işleri yapmak için gayret ve hamiyet kollarını sığamış olanlardan da değilim. Binaenaleyh şunu şöyle yapacağız diye bir söz söyler isem haddimin haricine çıkmış olurum. Ben de sizin gibi ahvâl-i hazırayı hariçten tetkik ve tetebbu' edenlerdenim.

Şu itirafanem muhatabımda hüsn-i tesir gibi bir tavır hasıl etti. Bu tesir ile musâhabemizin şu parçası hasıl oldu:

—Daha alâ ya işte! Demek oluyor ki bi-tarafsınız.

—Hayır bi- taraf hiç değilim. Elimden geldiği kadar cismimle, canımla bu hayırlı işe taraftarım. Yardımcıyım.

—Demek oluyor ki muvaffakiyette ümitvarsınız da siz dahi hizmet-i vataniyeden kendi hissenizi ifaya gayret ediyorsunuz.

—Evet! Tamamiyle öyle.

—Öyle ise ümidinizi ne gibi esaslar üzerine tesis ediyorsunuz?

—Evvel be evvel Avrupa efkâr-ı umûmîyesinin hakkaniyeti üzerine bina-yı ümit eyliyorum.

Bu sözüm muhatabımı düşündürdü. Avrupa efkâr-ı umûmîyesi üzerine bina-yı ümit edişimi anlayamamış gibi göründü. Ufak ufak bazı istizahata girişti. İngiliz efkâr-ı umûmîyesinin Osmanlı milletine hayırhah olduğuna dair ilk sözünü bil-ihtar Avrupa efkâr-ı umûmîyesinde hakkaniyet denilen şey kendisini gösterecek olur ise benim en büyük ümidim üzerine ibtina edeceğini tekrar eyledim. Muhatabım vuku-u inkılâptan sonra Avrupanın mesele-i şarkiye ile işigali tehir etmiş olması külliye bir tatil demek olmayıp şu inkılâp üzerine devlet ve millet-i Osmaniyenin ne yolda davranacağını ve neler yapacağını görmek için bir tevakkuf-ı müvakkat olduğunu ihtar edince dedim ki :

—Bu dediğiniz efkâr-ı umûmîye Avrupaca efkâr-ı umûmîye-i milliye değil, efkâr-ı umûmîye-i düveliyedir. Onda ittihat yoktur. Bazı devletlerin efkârı menafimize mugayir ise bazılarınkı muvafık olabilir. Bununla beraber muvakkat olsun şu tevakkuf dahi bizi memnun eder. Zira bundan bir sülüs-i asır mukaddem Kanun-ı Esasi ilanıyla yüz bir pare top atıldığı zaman İstanbul'da mün'akid olan Avrupalı konferans bir dakika bile ictimaina fasıla vermemiş idi. Aleyhimizde kaleme alınmakta olan ilamın müzakeresinde müdavemet göstermiş idi. Bu defa muamelat-ı düveliyede muvakkaten olsun bir tevakkuf husûle gelmiş bulunması efkâr-ı düveliyeye ar tebdil midir?

Muhatabım gülümsedi. Dedi ki:

—Bu tevakkuf yalnız genç Türklerin şu teşebbüsleri hakikaten büyük büyük ümitler vermesinden neşet etmekle kalmaz. Mesele-i şarkiye zaten fasl ü hısemi gayet müşkil, son dereceye kadar muğlak bir mesele iken ahiren Makedonya ahvâli bu ığlakı birkaç kat daha arttırmış ve diplomatları beht-ü hayret bürümüş idi. Kendilerinin halledemedikleri mesele bakalım Genç Osmanlıların şu teşebbüsüyle kendi kendisine hallolunabilecek midir intizarı dahi muamele-i düveliyede bu tevakkufu icap eden ahvâldendir.

Bu defa dahi gülümsemek nevbeti bana geldi. Dedim ki:

—Bu hakikati ben, daha doğrusu biz Osmanlılar dahi biliyoruz. Hatta şu söylediğimiz dereceden biraz daha ilerilere kadar sevk-i fikir ediyoruz. Düşünüyoruz ki bir yeni Pâzâr şimendiferi menfaati birkaç büyük devleti birbirine düşürdü. Her biri kendi menfaatleri için birer başka şimendifer inşasından “tevezün düveli” gibi en muazzam bir mesele nokta-i nazarından medârlar bulmağa müftekir kaldılar. Ya iş Makedonyanın

taksimine kadar büyüyecek olursa? O zaman muvazene-i düveliyeinin muhtel olmasından daha ziyade endişe edilmeyecek mi? Şu Makedonya meselesinden dolayı evvelâ hükümet-ı balkaniye ve müteakiben ondan sirayetle birkaç büyük devletler arasında bir cenk ateşinin parlaması ihtimalinden korkanlar boş yere korkmuş sayılacaklar mı? Bu korkunç ihtimallere karşı Genç Osmanlılar şayet Makedonya’da asayiş ve müsalemeti iade ve tesise muvafık olabilirler ise Avrupayı işbu müşkilat-ı muğlakadan kurtarmış olmakla iftihara dahi hak kazanmış olurlar.

—Bu pek doğrudur.

—Ben de bunu pek doğru gördüğüm için muamaele-i düveliyeinin tevkifini büyük bir nokta-i ümit addediyorum. İşbu efkâr-ı düveliyeinin arakasında asıl Avrupa efkâr-ı umûmîye-i milliyesini de görüyorum. Efkar-ı umûmîye-i milliye bugünkü günde hiçbir menfaat için cenk ü cidalı istemiyor. Yalnız “Anti milliyetler bizim” taraftarı olanlar değil, her millet, herkes! Zira ihtiraat peyapey ile cenk denilen şey öyle bir dehşet-i muharebe peyda etmiştir ki onu göze aldirmek emrinde ufak tefek menafi’ değil gereği gibi büyücek menafi’ bile na-şayeste ve gayr-ı layık hükmünde kalıyor.

Muhatabım derin derin düşünmeğe başladı. Mukabele için ibtidar ettiği sözleri birkaç kelime sonra kesiyor, başka bir cihetten söze başlıyor, onu da bitiremiyor idi. Söze yine ben devam ettim. Dedim ki:

—Bir sülüs-i asır mukaddem Kanun-ı Esasinin müntec-i muvaffakiyet olamaması birkaç türlü ahvâlden neşet etmiş idi. Ahvâl-i mezkûrenin en mühimlerinden birisi Rusya muharebesi idi. Biz Osmanlılar ümit ediyor idik ki Kanun-ı Esasi ilanı ile muhtaç olduğumuz ıslahat-ı Osmaniye müzakere ve icra için bir meclis-i mebusan gelince zaten hadd-i hitame reside olmuş demek olan Sırbistan ve Karadağ muharebeleri bir daha teceddüd etmemek üzere münkatı’ olur da Rusya devlet-i fehimesinin Balkanlar için bizden istediği tensikat ve teşkilat dahi umum ıslahat-ı Osmaniye meyanına karışarak mesele-i şarkiye bu defa da o suretle hallolunmuş olur. Hayfa ki o zaman Avrupa tarafından şimdiki tevkife benzer bir tevkif dahi görülmeyip Rusya muharebesi vukuundan men’ edilemedi. Hasta adam şimalin kuvvetli kolusunun hücumat-ı istilakaranesine duçar oldu. O hastalığıyla beraber düşman istilasına mukavemetten acz göstermedi. İki sene devam eden cenkte komşumuzun eslihası için büyük bir şeref-i askeri bahşedebilecek bir muvaffakiyet de görülemedi. Bizi kendi aramızdaki mubayenet-i efkar mağlup eyledi. Zira tevarih-i askeriye yazıldı ki, harekat-ı askeriye Plevne

muhasarasına müncer olduğu zaman komşumuz Romanya ve Sırbistan'dan askerce istianeye dahi mecbur oldu. Kanun-ı Esasinin ilanıyla beraber böyle bir muhabereyi müthişe bilcümle kuvvamızı meşgul ve mülkümüzün en güzel kısmını tahrip edip durduğu halde o Kanun-ı Esasiden muntazır olan icraat müyesser olabilir mi idi?

Muhatabımız düşüncelerini daha ziyade tamik ediyor idi. Ben her cümleyi bitirdikçe çehresinde tasdik tavırları peyda oluyor idi. Aralıkta bir “Evet! Evet! Doğrudur hakkınız var” gibi kelimeler dahi dudaklarından dökülüyor idi. Nihayet dedi ki:

—Bu dediklerinize nazaran muamele-i düveliyenin tevakkufu sizin için iştilgal meydanında mevani ve müşkülât ıka etmeyecek. Rahat rahat çalışabileceksiniz. Bu ümidinizin kuvvetine diyeceğim yoktur. Fakat teşebbüs ettiğiniz ıslahat-ı mühimmede paraya muhtaçsınız. Vakıa memleketiniz pek zengindir. Toprağınızın üstündeki altındaki hazine henüz el dokundurulmamış gibi bir şeydir. Pek az seneler zarfında servet-i milliyenizi pek çoğaltabilirsiniz. Ama bugünkü buhranı bertaraf edebilmek için paraya ihtiyacınızı ne yapacaksınız? Vakıa re's karda bulunanlardan olmadığınızı ve kendinizin de işleri hariçten tetkik ve tettebbuda bulunduğunuzu söylediniz. Ama politika hususunda hakikaten nazar-ı dikkate almağa şâyân bir ümidiniz olduğu gibi maliye cihetinde de böyle bir ümidiniz var mıdır?

Dedim ki:

—Vardır. Kendiliğimce bir ümidim vardır. Umûr-ı hazırayı sevk ve idare edenlerin de bu ümitte bulunup bulunmadıklarını asla bilmiyor isem de şu umûr-ı maliyece kendi hayalat-ı hususiyemden ibaret bir ümidim vardır.

—Bu ümidinizi dahi görmeyi pek ziyade merak ediyorum.

—Pek sade bir şey. Düyun-u Umûmîye-i Osmaniyemiz idaresi hükümet-i seniye'nin şimdiye kadar kendisiyle devam etmiş olan münasebat-ı maliyemizden dolayı mucib-i şikayet bir cihet bulamaz zannedirim. Henüz rakam rakam görmedik ve bilmiyor isek de en ziyade vukuf iddiasında bulunanların verdikleri haberlere göre bütçemizin açığı dört milyon lira imiş. Bu defa iltizam olunan tenkihat ve tasrifat ile bunun yarım milyon lirası kapatılacağını ve i'şar ile gümrük gibi bazı resumun ahz u cibayeti birçok sui-istimalden kurtarılır ise varidatın dahi yarım milyon lira kadar artacağını ümit eyliyorlar. Mesârif-i askeriyemiz altı milyon lirayı tecavüz ediyor imiş. Bu mesârif hususunda askerin yiyeceğine giyeceğine kadar tama edilerek güne gün sirkatler ıka'ıyla o sabr-u kanaatkar askerlerimize sabr-u kanaatinin de haricine çıkmak mecburiyetini

verenlere bihakkin la'net okumakla beraber Avrupa tarafından gördüğümüz tevkif bir sebat-ı hayrhahane ve sulhpervarane ile devam eder ve Yunanistan ve Bulgaristan gibi komşularımız tarafından temayülatı meydana konulan sulh ve asayişperverlik istidadı ciddiyet peyda eyler ise umum mesârif-i askeriyemizden bir milyon lira kadar tasarruf olunabileceği pek kuvvetli bir surette tasavvur olunabilir. Demek oluyor ki hal-i hazır içinde açığımız iki milyon liraya iniyor. Borçlarına olan riayet ve himmeti düyun-u umûmîye ile bir rub asırlık münasebet-i namuskaranesiyle mertebe-i tahakkuka varmış ve idaresi müstebidler ve doymak bilmez mürtekibler elinden çıkarak olanca namusuyla hizmete müheyya bulunan millet eline geçmiş ve daha mebadî-i teşebbüsâtı herkese ümitler vermeğe başlamış olan bir devlete üç ve nihayet beş seneye kadar yılda ikişer milyon liralık bir avans, bir ikraz yapmaktan Avrupa sermayedarlarının iba' edeceklerini ümit eyler misiniz?

—Biraz güç ama muhal ve mümteni' değil. Fakat siz borcunuzu arttırmaktan korkmaz mısınız?

—Kırk sene kadar mukaddem Anadolu şimendiferlerini yapmak için otuz milyon lirayı birden istikraz edip de yalnız Haydarpaşadan İzmit'e kadar fena bir yol yapmış olan zamanlar gibi bir zamanda ve hal ü şanı zebanzed cihan olan devr-i istibdad gibi bir devirde bulunmuş olsak borcun çoğalmasından korkar idim. Fransa'nın, İngiltere'nin, İspanya'nın, İtalya'nın borçlarına kıyasen Türkiye'nin borcu la-şey'i menzilesine iner. Bugünkü fakr-u zaruretimize nisbeten şu borç dahi vakıa bizim için büyük ve çok bir borçtur. Lakin müddet-i mesaimiz olmak üzere tasavvur ettiğim beş sene sonra biz bu kadar fakr-u zaruret içinde bulunmayacağız. Anadoludan şimendifer geçen yerlerde işarin on misli kadar arttığını maliyeye mensup bazı zevat bana haber vermişler idi. Bugünkü Türkiye için çok olan borç beş sene sonraki Türkiye için hiç de istiksar olamaz. Şu paraya olan ihtiyaç yalnız devleti idare içindir. Umran-ı memleket için yapılacak işlerde Avrupa sermayesine ihtiyacımız bir hayli zaman daha devam edecektir. Fakat....

Muhatabım burada sözümü kesti. Dedi ki:

—Oo! İşin bu ciheti pek kolaydır. Ba-husus ki mukavelat-ı namuskarane üzerine Avrupanın sermayesinden de, ilim ve zanaatından da ümitvar olabilirsiniz. Şimdiye kadar Avrupa ile yaptığımız işlerde daima aldandınız. Binaenaleyh ürktünüz. Ürkmekte hakkınız var ama kabahat asıl sizde. Rüüs-ı karda bulunan zevatın oda kapılarını altun anahtar ile açmayınca huzurlarına çıkılabilir mi idi? Hakkaniyet yolunda çalışarak hem kendileri müstefid olmak hem sizi müstefid etmek için hazır ve müheyya bulunan

sermayedaran semtinize bile sokulamıyor idi. İngiltere'den ve bir dereceye kadar Fransadan başka heman hiçbir devlet yoktur ki ecnebi sermayelerine müracaat etmesin. Rusya'da milyarlarca ecnebi sermayeleri umran-ı memlekete hizmet etmişlerdir. Hakkaniyet üzerine münakid mukavelata merbut olduktan sonra ecnebi sermayeleri aynıyle Osmanlı sermayeleri hükmünü alır. Fakat şimdiye kadar şu yaptığınız surette olur ise memleketinize giren ecnebi sermayesi âdeta ecnebi eslihası hükmünü alarak haklı haksız davalardan dolayı berri ve bahri nümayişlere kadar yol açar.

Burada diğer bazı adamların yanımıza takarrübüyle söz kesildi. Başka vadilerden ehemmiyetsiz sözler beş on dakika bizi işgal ettiler. Onlar birer birer çekildikten sonra muhatabım yine sözü açtı. Dedi ki,

—Hakikat gaile-i cenkden masun olarak beş sene müddet devletinizin idaresini istikrazlarla temin edebilir iseniz servet ve mesai-i ecnebiye sizin için hazır ve amade bulunduğundan beş sene zarfında pek çok işler görüp bugünkü perişanlık halinizle asla kıyas kabul edemeyecek bir saadet-i hale nail olabilirsiniz. Bu husustaki ümidinizin kuvvetini tasdik ederim. Muvaffakiyete mazhariyetiniz temenniyatında bulunduğumu temine de hacet göremem. Fakat bende bir ukde daha var. Şu ki: Bu defaki teşebbüste sıdk ve ihlastan emin misiniz?

—Anlayamadım. Kimlerin sıdk ve ihlasından?

—Meserret ve şadmanıyı âdeta umûmî görüyorum. Bütün bu halk şu meserretlerinde sadık ve halis midir?

—“Halk” dediğiniz kitlenin safiyet ve halisiyetine hiç şüphemiz olmasın. Zira o halk kabus-u istibdâddan pek ziyade ezilmiş, sıkılmış idi. Âdeta hayatın lezzeti kalmamış idi. Hafiyeler korkusunu bir tarafa bırakınız, dostun dostundan, babanın oğlundan, zevcin zevceden emniyetleri kalmaz ise herkesin ihtilattan memnu mahbuslar gibi tek başına kalmaları herkesi bizar etmiş idi. Ama tabakât-ı âliyyeye gelince bunlar içinde sadık ve halis olanları inkâr etmek hakikate karşı göz yummaktır. Bazı adamlar tasavvur ediniz ki ellerinde bir sağmal inek var idi. Bu inek ellerinden alındı. O ineğin sütü ile küplere doldurdukları yağın, peynirin de bir miktarı istirdad olundu. Bu adamlar şu tebdilden memnun olabilirler mi? Halbuki bunlar yalnız da değil idiler. Sağdıkları inek sütünden, yoğurdundan hisselerini ayırdıkları birçok adamları da var idi. Onlar dahi hisse-i temettülerinden mahrum edildiler. Vakıa sürur ve şadmanı içinde gördüğünüz halkın bir

kısmını da bunlar teşkil ediyorlar ise de onların halis olmadıklarını ve olamayacaklarını herkes bilir.

—Eee bunların reh-i aksiyonlarından korkmuyor musunuz?

—Mebadide korkuyor idim. Pek ziyade korkuyor idim. Halkın yeni hayat-ı siyasiyeyi bilmediği için halis ve sadık olmayanların tesvilatından halk üzerinde bir tesir hasıl olmasından korkuyor idim. Fakat bir taraftan matbuatın irşadı ve diğer taraftan cemiyetler teşkili bu yeni hayat-ı siyasiye fikrini tamîmde o kadar gayret gösteriyorlar ki reh-i aksiyonun ihtimali her gün gereği gibi azalmakta devam eyliyor.

—Erbab-ı taassuptan korkmuyor musunuz?

—Pekçok kimselerle beraber benim de müşehadatıma göre şimdiiye kadar asıl kendilerine taassub isnat olunan ulema ve talebe bu defa bilakis hürriyet cihetinde sabitkadem görünüyorlar. Bu teyakkuzlarıyla bize en büyük ümitleri veriyorlar. Otuz üç sene mukaddem Kanun-ı Esasi meydana konulduğu zaman bunlar arasında bir muhalefet görülmüş idi. Halktan dahi bir büyük kısmını kendi muhalefetlerine teşrik etmişler idi. Hatta ulemadan, ricalden, bazı zevatı devletce nefiy lüzum görülmüş idi. Lakin o bir sülüs-i asır zarfında bunlar dahi tedkikat ve tetebbuatı ileriye götürdüler. Şer'i şerife mugayir zannetterilen usûl-ü meşveret ve meşrutiyetin şer'e tamamı tamamına muvaffak olduğu hakikat uzamasını meydana çıkardılar. Diyebilirim ki bugün gerek taassuptan gerek gaflet ve cehaletten dolayı böyle bir muhalefet eseri gösterecek olanları her şeyden evvel efkâr-ı umûmîye ve matbuat irşad ve ıslaha muktedir olabilirler. Zira otuz üç sene mukaddem bu efkâr ve matbuatın teyakkuzu bugünkü güne nispetle hemen hiç menzelesinde idi. Kanun-ı Esasi verildiği zaman kahırılanmasını da bilmemiş idik. Fakat lezzet-i hürriyeti almış olanlar ne kadar azlık olurlarsa olsunlar o nimet-i sükkerin ellerinden alınarak mahrum bırakıldıkları zaman ona o kadar tahassür ve iştiyak gösterdiler ve büyük mevakı tahtında o tahassür ve iştiyakı başkalarına da öyle bir surette naklettiler ki bugün ezkiyadan olanların ekser ve ağlebi zevk-i hürriyetle şereyn mezak olmak sevdasını kendilerine bir tabiat-ı saniye edindiler.

Bundan sonra söz biraz daha uzandı. Bazı hadisat-ı cüz'üye üzerine dahi ta'ati-i efkâr edildi. Lakin musâhabemizin buraya kadar hikaye edilen nûkat-ı mühimmesine kıyasen o cüz'üyatın nakil ve hikayeye şâyân ehemmiyeti görülemedi.

Ahmet Mithat

1.29. ANADOLU UYANMALI

Bu defaki inkılâbımızda Rumeli vilayetlerinde gerek ahâlî ve gerek yine o ahâlînin evladı olan asker öyle bir ittihad-ı tam ile hareket etmişlerdir ki semt-i muhalefete ayak uzatacak hemen bir adam kalmamıştır. Bunların şahs-ı vahid gibi hareketleri sayesinde şu nimet-i hâlâs ve hürriyet nasip ve müyesser olmuştur. Bu hareket-i müttehidanenin ve müttehidane olduğu kadar da mülayımanenin tarihte hiçbir misli görülmemiş olduğundan bütün cihan-ı medeniyet buna hayran olarak bu yüzden bahsettikleri tahsin ve aferini umûmîyet üzere Osmanlılık alemine teşmil etmişlerdir.

Anadolu Osmanlılığın asıl menşei, asıl maderi olduğuna göre kendi nam nami-i Osmanisine kazanılan bu nimeti bu şan ve şerefi takdirde elbette kadirnaşinaslık göstermeyeceğinden eminiz. Lakin ne kadar olsa Rumeli Osmanlıları Avrupa'ya daha yakın oldukları ve âdetâ Avrupanın içinde buldukları için hayat-ı hürriye ve medeniyeyi daha yakından görmüş, imrenmiş, ahz u taklidi azmine düşmüş olmaları kendilerine bir hakk-ı takaddüm kazandırır ki bu hakk dahi inkâr olunamaz.

Mebde-i hürriyet ve saadetimiz olan 11 Temmuzdan beri her biri bir münadi-i hürriyet kesilen matbuatımızdan binlerce nüshalar Anadolu vilayetlerine de dühul ederek efkâr-ı cedide-i selamet ve saadeti Anadolulu hemşehrilerimize dahi tebliğ etmekte iseler de milyonlarca ahâlîye nispetle binlerce gazete karilerinin bir ekalliyet teşkil edecekleri şüphe götürmez. Onun içindir ki devr-i cedid-i meşrutiyetimiz Anadolunun bazı yerlerinde bir başka surette telakkî olunarak İstanbul Rumeli efkârıyla tevfiğ-i kabul edemeyecek bazı zanlar tevlid eylediğini gerek Anadolu vilayeti gazetelerinin bazı mündericatından ve gerek oralardan aldığımız bazı mektuplardan anlıyoruz.

Hamiyet ve muhabbet-i vataniye yalnız bir ferdin, yalnız bir sınıfın mahsusatından olmayıp Hak Teâlânın bütün nev'i beşere tamamen ihsan buyurmuş olduğu bu nimetten herkes müteammim olduğuna kim itiraz edebilir? Lakin iş o hamiyetin, o muhabbetin muktezayatını tayin meselesine intikal edince herkesin anlayışında o kadar tefavüt görülebilir ki ma'azah-ı Teâlâ bazıları bazıları hamiyetsizlik ile ithama kadar varabilirler. Fakat her taraf şimdiye kadar ne halde bulunduğunu ve neler çektiğini bir kere düşünüp de medeniyet şanından olan insan evladının ne yolda yaşaması lazım

geleceğini tetkik ve tefahhusa himmet edecek olursa anlayıştaki mübâyenetler derhal âzâlıp bakiyesi dahi kuvvetten düşer.

İdarenin istibdadı her tarafı ızrar etmiş idi. Her tarafı bizar bırakmış idi. Fakat doğru düşünmeli. İstibdâdın tahribatı Rumelinden ziyade Anadolu üzerinde hükmünü sürmüş ve göstermiştir. Anadolu'ya nispetle Rumeli pek çok ziyade ma'murdur. Anadolu'da "Köy" denilebilecek buyût-ı müctem'ia birtakım viranelerden müteşekkil kaldığı halde Rumelide köyler buyût-ı ma'mureden müteşekkildir. Binaenaleyh Rumeli ahâlisi Anadolu ahâlisinden kat kat zengindirler de yine böyle iken beliyeye-i istibdâda tâkat getirememek himmeti her taraftan evvel Rumeli'de görüldü. Ref'-i istibdâd ile bundan sonrası için umran ve sâ mân devrini Anadolu için dahi Rumeli küşad etti. Bu halde Anadolu ahâlisi nail edildikleri saadetin şükürünü Rumeli ahâlisine tamami-i imtisal yolunda ifa edebilirler.

Nazar-ı hikmetlerini Rumeli tarafına çevirip bakmalı ve görmelidir ki bir ay evveline gelinceye kadar Rumelinde birbirine kurşun attıkları ecnas-ı muhtelif şimdiki birbirini öpüyorlar. Şekerlerle, şerbetlerle birbirine izzet-ü ikram ediyorlar. İstihsal etmiş oldukları nimet-i hürriyetin bundan böyle ila maşallah-ı Teâlâ hüsn-ü muhafazası için gönül birliğiyle, el birliğiyle çalışmağa ahd ü peyman eyliyorlar. Bu hareket-i civanmerdane umum cihan-ı medeniyet tarafından o kadar tahsin olunuyor ki "Osmanlı" namı bütün dillerde tebciyat ile dolaşiyor. Demek oluyor ki bu harekette Anadolu ahâlisi Rumeli ahâlisine imtisal etmiş olmak için onlar dahi Rum ve Ermeni vatandaşlarıyla öteden beri mütehassıl olan kin-i adaveti birdenbire terk ederek bir vatan evladı, vatan kardeşi olmak haysiyetiyle kucaklaşmağa can atmalıdırlar.

Şu âkilane ve ittihadcuyane hareketi birçok yerlerde görmek ile memnun ve müteşekkirimiz. Ama bazı yerlerden dahi beğenmeyeceğimiz ve iftihar edemeyeceğimiz haberler alıyoruz. Aldığımız haberlerden devr-i cedidin oralarca anlaşılışı bizden doğru olsa idi onları tashih-i tefehhüme davet edeceğimize biz kendi tefehhümümüzü tashihe lüzum görür idik. Va esefa ki hakikat böyle değildir. Anlayıştaki hata bizde değil onlardadır.

Su-i tefehhümde bulunanlar başkalarını kendi hatalarına teşrik edemeyeceklerini muhakkatten bilmelidirler. Başkalarını teşrik ne demek? Kendileri de o hatalarda devam edemeyeceklerini de nazar-ı dikkatten uzak tutmamalıdırlar. Hatalarını kendi kendilerine tashih etmezler ise kuvvet-i hükümet ile tashih ettirileceğini muhakkatten görmelidirler.

İşte son telgrafların haber verdikleri vechile Anadolunun bazı yerlerinde icra edilmiş olan harekât-ı askeriye böyle bir tashih-i hata demektir ki bu türlü tashihatın çoğaldığını görmek hiçbir hamiyetli Osmanlının zevkine gitmez.

Anadolu uyanmalıdır. Uyanır uyanmaz etrafına bakmalıdır. Bir kere bizim halimize bir kere de İran gibi, Rusya gibi komşularımızın hallerine bakmalıdır. İstibdâdın nekbetinden kurtulup hürriyetin saadetine nail olmak için İran’da, Rusya’da kanlar döküldüğü halde hamdolsun bin kere hamdolsun bizde bu maksat davullarla, zurnalarla, çalgı, çegane oynayarak gülerak kemâl-i şevk ve şadi ile istihsal olunuyor. Bunu ibret gözüyle görerek öteden beri bazı fikirlerde yerleşmiş kalmış olan zunün-ü batile-i müteassıbaneyi hemen terk etmelidirler. Tashih-i hata için hükümet-i seniye-i hareket-i askeriye icrasına mecbur eyleyecek hal ve tavırda bulunmamalıdır. Âlem mes’ud olalım diye çalışıp durur iken “hayır olmayalım” diye inat ve ısrarın ne mânâsı olur?

Aydın vilayeti Anadolu vilayetlerimizin en ziyade uyanık olan yeridir. Orada muktedir gazeteler neşrolunur ki hiçbirisi paytaht gazetelerinden daha az malumatlı, daha az uyanık değildir. Vilayet merkezlerinde dahi resmi gazeteler neşrolunurlar. Bunlar hangi gidişlerin hasbel zaman yanlış ve hangilerinin doğru olduğunu Anadoluca henüz malumat ve efkârları mahdud olan kimselere hitap edencesine yazmalıdırlar. “Cehlimiz” veyahut “vukufsuzluğumuz” diye suret-i umûmîyede söylenen sözlerden cümlemiz cahil, cümlemiz gafil mânâsı çıkarılamaz. Bunlar henüz bilmeyenlerimiz, henüz vakıf olmayanlarımız mânâsına gelirler. Binâen-alâ-zâlik matbuatın bu yoldaki mürşidane sözlerinden cahil ve gayr-ı vakıf olmayanlar alınmayıp bilakis matbuatın şu irşadat-ı vatanperveranesini muhtac-ı izah olanlara tavzih ve tefehhüm etmelidirler.

Bugün en büyük hamiyetperestlik, en nafi’ vatanperverlik işte budur. “Acaba Türkler ne yapacaklar? Acaba Osmanlılar şu hürriyete liyakatlarını isbat edebilecekler mi” diye gözlerini dört açmış olan dostları güldürüp düşmanları ağlatacak tedbir-i hüsn işte budur.

Hatta bu hususta İstanbul’da bulunan müteyakkız Anadolulara dahi bir vazife terettüb ediyor. Bunların memleketleriyle muhabereleleri elbette münkatı’ değildir. Mutlaka mektuplaşmaları devam ediyordu. İşte bu mektuplarda mürsil ileyhlerini uyandıracak tafsilat vermelidirler. Bekası son derecelere kadar tehlikeye düşürülmüş olan mevcudiyet-i Osmaniyeimizin âdeta temin-i bekası bu defa ki tecdit üzerine ispat edeceğimiz liyakate ve abiste kaldığını anlamalıdır.

Heyet-i müctemie-i Osmaniyemizden ayrılan ehl-i İslamın hiçbir hükümet nezdinde rahat ve huzur bulamadıklarını Gürcistan'dan, Bulgaristan'dan Bosna ve Hersek'ten takım takım muhacirlerin zıll-ı Osmaniye dehalet etmelerinden daha bahir bir surette ispat edecek ne olabilir? Ahvâl-i müstebidanemiz bunlara memleketimizi darülaman göstermekte olduğu halde idare-i hürriyemizin memleketimizi nasıl hasretül âlâmım halinde göstereceğini düşünmelidir. İşte herkes bu vazife-i vatanperveri ve hürriyetperestiyi hüsn-i ifa ederler ise maksad-ı hürriyeti anlamamış hiçbir kimse kalmaz. Elyevm Selanik'te, Edirne'de, Manastır ve Üsküb vesairede beynelahâli hüküm süren kardeşlik Bursa'da, Konya'da, Erzurum ve Diyarbakır veasire dahi hüküm sürerek dört başı mamur ve her köşesi darülaman bir vatan dahilinde bahtiyarlığımızı itmam eder.

Ahmet Mithat

**30 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 17 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/PÂZÂR/ 3
ŞABAN SENE 1326/ NUMARA 9851**

1.30. SIRÂT-I MÜSTAKİM

Sernamemize nazaran işbu bend-i mahsus kaleme almaktan maksadımız Sırât-ı Müstakim'in zuhurunu ilan ve tebşir etmektir zannolunmasın. Sırât-ı Müstakim'in zuhuru zaten muallem ve halkımız onunla çoktan mübeşşirdir. Müessis ve muharrirlerine olan hususiyetimizden dolayı tebrik maksadıyla bu makaleyi yazdığımız dahi zannolunmasın. Sırât-ı Müstakim zaten mebrûk ve müteberriktir. Bu makaleyi yazmaktan maksat o risale-i mübareke-i mevkutenin İslamiyet âleminde ihraz edeceği, hâiz olduğu mevki-i mahsus üzerine efkâr-ı nası biraz celb etmeye çalışmaktır.

Devr-i sâbıkın hücumatından kütüb-i diniyenin dahi masun kalamamış olduğu cümlelerin malumudur. Mülteka gibi birçok kitaplarımız veyahut onların havi oldukları mesailden birçoğu memnuattan olup yeniden tablalarına ruhsat verilmek şöyle dursun mevcutlarının bile madum edilmelerine gayret olunur idi. Fakat asıl tahattur edilecek şey bu değildir. Zulmün binası payidar olmamak minelezel muhakkak olmasıyla o devr-i

bidadın da seriüzzeval olduğu muhakkakatten idi. Zamanın serbesti-i fikri ve nazarı sayesinde tahattur edilecek ve halka dahi söylenecek başka cihetler vardır.

Hikmetül avâm olan durub-ı emsaldendir ki “Müslüman dini aşikaredir” denilir. Lâkin tamamıyla doğru bir söz müdür ya? Vakıan Kur’anen şeran İslamiyet’te her şey aşikâr olmak lazım gelir. Ehl-i İslam’da gizli tutulacak hiçbir şey bulunmamak icap eder. Mahfiyat usûl-ü İslam’a nasıl dâhil olabilir ki zahiriyat bile şaibe-i taklitten âzâde olmak asıl imanın kemâlidir. Müslüman olan kudreti yettiği kadar ehl-i tahkikten olmak lüzumu altından kurtulamaz. Her işittiğine inanmak caiz olmayıp gerek imâna, gerek amele dair bilinecek şeyleri erbabından öğrenip tahkik etmek her müslüman için bir borçtur. Acaba ulemamız her bilinecek şeyleri ehl-i imâna apaşikâre söylüyorlar mı idi?

Sırât-ı Müstakim’in ilk nüshasında üstat Ali Nihadımız Hoca Musa Kazım Efendi hazretlerinin “Hürriyet-Müsavat” ve Mardinizade Ebul Âlâ Efendi hazretlerinin “Sure-i Şura” ve Manastırlı İsmail Hakkı Efendi hazretlerinin “Mevaiz” sernameli makalat-ı nefiseleri maksat-ı hürriyetin şeriat-ı İslamiyeye muvafakat ve adem-i muvafakatı şüphelerini ilelebed fasl ü hasm edecek hucec-i şeriyeden olup badema cemaat-ı İslamiyeye va’z ve nasihatte bulunacak ulemay-ı kiram için dahi birer bedreka tâlim ve telkin olacaklarından amalin bu kısmı hasıl olmuş bitmiş demektir. Bir vakitler bunun aksi cihetini iltizam eden birkaç müteassıp bütün alem-i medeniyette İslamiyetimiz aleyhinde pek fena bir fikir hasıl ederek Müslümanlığın medeniyet-i cedide ile kabil-i telif ve tevfiik olmadığı ve usûl-ü meşveret ve meşrutiyete din-i İslamın mümânât eylediği ve bu halde Devleti Âliye-i Osmaniyenin sair düvel-i mütemeddine adedine dahil olamayacağı fikir ve hükmünü tesis eylemiş olduklarından şimdi dinimizin bu babtaki ahkam-ı sahihası meydana çıkarak bu bühtanlar, bu iftiralar dahi izale olunacaklardır ki Sırât-ı Müstakim’in yalnız şu hizmeti bile baha-i takdirinden aciz kalacak hidemat-ı mühimme-i diniyedendir. Lakin Sırât-ı Müstakim’in hizmeti yalnız bundan ibaret mi kalacaktır?

Hürriyet-i zamaniye sayesinde bilahavf ve ihtiraz tahattur ve tezkar edeceğiz ki ezkiya-yı İslam’dan ulûm-ı riyaziye ve tabiiye ve tarihiye vesaire ile iştilgal edenler ulema-yı zahireden öğrendikleri din-i İslam’ın şu ulûm ile kâbil-i tevfiik olmadığına kanaat ederler idi. Bunlardan birisi dahi ben idim. Hele mekâtib-i âliye şakirdanı kâmilen bu halde idiler. Nasıl olmazlar ki o gayretli gençler tedris ve tâlim ettikleri ulûmun

delaletiyle “metafizik” cihetinden birtakım efkâr-ı âliyye doğru zihinlerine yol açtıkları halde “Ulûm-u diniye dersi” diye kendilerine okutturulan şeyler içinde mucib-i mahcubiyet olacak birtakım mesâilden maada onların asıl aradıkları mebâhisten, mebâhis-i siyasiyeden hep “Etiü...” mebhasi öne sürülüp onun şeraitinden bir kelime bile söylenmez ve “La taate lil mahluki inde isyanil halık” hakayıkı hatırlara bile getirilmez idi. Metafiziğe ait mebâhiste kütüb-i İslamiyenin mehazları hükema-yı Yunaniye iken bunlar sanki hükema-yı İslamiyeden imişler de onların telâmizi muasırını olan Avrupa hükemâsı şayeste-i ihtiraz-ı küfreden imişler gibi bir hal ile gençlerimiz felsefiyat-ı cedideden şedidan men’ olunurlar idi. Bu hal mehafil-i âliyyeyi bile işgal ederek şakirdanın terbiye-i diniyeleri için bir çare bulmak lazım geleceği düşünülüp bir sırada Hoca Musa Kazım Efendi hazretleri ihtar olunarak Mekteb-i Sultani Akaid muallimliğine tayin olundu. O zamana kadar bu derste tamamıyla bikayd bulunan şakirdana öyle bir şevk geldi ki hazret-i muallim dahi bundan teşvik ederek himmetini artırdı. Hatta şakirdlerine ilka ettiği efkâr-ı hikemiyeye bazı müteassıplar tahammül edemeyerek “Hoca Musa çocuklara tâlim-i küfr ediyor” diye jurnaller vermeğe kadar kalkışanlar bulundu. Ama hazret-i muallim yine gayretine fütur getirmeyerek şu hikmet-i İslamiye çağırını tevsii ettikçe etmekten geri durmadı:

İslamiyet’in ulûm ve maarif-i cedideye mugayereti değil tamamıyla muvafakâtı Draperin “Niza’-i İlim ve Din” nam eserine yazdığımız mukabele ile Osmanlı gençleri nazarında tahakkuk etmiş olduğu halde artık erbab-ı taassubun aksini iddiada ısrarlarına efkâr-ı münevvere ashabı nezdinde hiçbir ehemmiyet verilemez ise de İslam’ın muhtaç olduğu hizmet-i irşad öyle birkaç Deraperler, birkaç risale-i hamidiyeler ile de itmam edilmiş olamaz. Birçok mesâil-i diniye vardır ki âdeti mehamm-ı medeniyedendir. Bunların beynennas zahirde cari olan ahkamı “Ahkam-ı Şeriye” değil örf ve adetten ibarettirler. Bazı adetler “muhkeme” olmak derecesinde öte tarafa geçerek âdeti hüküm-ü şeriat noktasında birleşmiş kalmıştır ki bunlara dair intikad yolunda bir söz söylenecek olsa maâzâllah-ı Teâlâ söyleyenlerin küfürlerine kadar hüküm verilebilir. Halbuki badema millet-i İslamiye her şeyin hakayıkını bilmeğe muhtaçtır.

Kerime-i maneviyem Fatma Aliye ve Fatma Nigar hanımefendiler hazeratıyla nisvan-ı İslam’ın hukuk ve selahiyeti şeriyelerine dair defaatla sebk etmiş olan musâhabelerimizde nisvan-ı İslam’ın bütün milel-i mütemeddine nisvanından ziyade, amma pek çok ziyade hakka malik oldukları şeran söz götürür ahvâlden değil iken bütün

milel-i gayri müslime hükeması nezdinde nisvan-ı İslam'ın âdeti acınacak bir hal esaret ve mezellekte bulduklarının katiyyen mu'tekit olmasına büyük büyük teessüfler etmiş idik. Avrupa nisvanı kendi servetlerine bile bihakkın malik olmadıkları ve bizim nisvanımız yalnız hukuk ve vezâif-i zevciyetten başka bir şey için ricalin taht-ı tahakküm ve tahkirinde bulunmadıkları halde nisvan-ı gayri müslimenin hür ve nisvan-ı müslimenin esir addolunmalarına şaşılmaz mı? Acınmaz mı? "Feminizm" namıyla hukuk-ı nisvanı istihsal ve muhafâzâ gayretinde bulunanlar Avrupa ve Amerikada gittikçe çoğalmakta ve daire-i muvaffakiyetlerini tevsi ettikçe etmektedirler. Bütün cihan-ı medeniyet içinde ilk feminizm İslam'da görülmüş olması hakikat-ı uzması bu derecelere kadar mağlup olur ise bir müslümanın değil a müslüman olmayan erbab-ı insafın bile bu hale acımaması kabil olamaz.

Yalnız hukuk-ı nisvan değil, sair birtakım mesail vardır ki hakikaten mehamm-ı medeniyeden olup bunların hükmü Kuran mucibince hal ve fasılları müteveffa Ernest Renan gibi pek çok hükema-yı cedidenin müslümanlık hakkında ne yaman hatalara duçar olmuş bulduklarını meydana koyacaktır. Evet meydana koyacaktır ki Müslümanlık medeniyet-i cedideye muhalif olmak şöyle dursun en güzel parlaklıkları, en parlak teşa'şu'ları ile medeniyet-i cedide âdeti müslümanlıktan ibarettir. Lâkin ulemamız şimdiye kadar bildiklerini meydana koyamazlar idi. Bu hakikatleri esrar-ı diniyeden adderek bazı hususi musâhabelerde bile müstaid gördükleri bazı kimselere büyük büyük ihtirazlar ile ifşa-yı esrara cesaret alabilirler idi. Hatta bundan sonra dahi daha bir zamânâ kadar esrar-ı mezkûre üzerindeki perdeyi kaldırıveremeyeceklerdir. Terbiye-i umûmîye-i İslamiyemizi bittedric itmam etmek ihtiyatını elden bırakmayacaklardır. Zira terbiye-i siyasiyemiz gibi terbiye-i diniyemizde dahi acele edilmek, halkın havsalasına birdenbire sığamayacak olan şeyleri defaten tâlime kalkışmak bilahire birtakım müşkilata yol açar ki o müşkilatı bertaraf etmek hizmet-i asliyeden ziyade güç olur.

Sırât-ı Müstakim'de esami-i aliyesini gördüğümüz ulema-yı alam hazeratı bu hakayıkı herkesten iyi bildiklerine şüphemiz yoktur. Şüphemiz olmadığı içindir ki Sırât-ı Müstakim'den terakkiyat-ı medeniyemiz için pek büyük hizmetler bekleriz. Hakkımız yok mu ya? Terakkiyat-ı medeniyemize mani olan neymiş? Müslümanlık değil mi? Ya o müslümanlık mani değil bilakis mucip olduğu tahakkuk eder ise artık usûl-ü medeniyet için havf edecek ne kalır?

Sırât-ı Müstakim'in kendine düşen vazifeyi hüsn-i ifa edeceğine yalnız biz değil hiçbir kimse zerre kadar şüphe edemez. Fakat bu mecmua-i mübarekenin hidemât-ı diniyesini tevsii için başkaca bir vazife daha terettüb ediyor ki onun suret-i ifasını tayin şimdilik biraz müşkil görünüyor. Bu vazife ise Sırât-ı Müstakim'in en ruhlu münderecatından Avrupa'yı da haberdar etmek vazifesidir. Makalat'ın aynen tercümesi değil. Hülâsa-i ahkâmını olsun Fransızca kaleme alarak cihan-ı medeniyete arz eylemek vazifesi ki bunun da netayic-i hasılası o cihan-ı medeniyetin hakkımızdaki zunûn-i batılasını izale etmek meselesi olur. Denilmesin ki Avrupa, Amerika bizim nemize lazım? Biz kendi işimize bakalım. Hayır. Cihan-ı medeniyet bizim her şeyimize lazımdır. Fakat bahsin bu ciheti bir mebhas-i müstakil olduğundan ona dair taati-i efkârı vakt-i ahara talik edelim.

Ahmet Mithat

31 AĞUSTOS EFRENCİ SENE 1908/ 18 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/PÂZÂRERTESİ/ 4 ŞABAN SENE 1326/ NUMARA 9852

1.31. EMNİYETSİZLİKTEN ŞİKAYET

Dahilan emniyetsizlikten edilen şikayet yalnız gazetelerde görülenlerden ibaret değildir. Bu şikayet şehrimiz halkınca umûmîdir. Kadınlara varıncaya kadar. Asıl kadınlar mahafiline taammüm etmiştir ki hanelerin en çoğunda geceleri rahat uyku uyunmadığını hükmetmek asla ve kat'a mübalağaya haml olunamaz.

Emniyetsizlik yalnız kundakçılıktan dolayı da değildir. Yalnız ondan ibaret olsa yine kafi ya! Zira Allah bir dahasından masun buyursun. İşte en sonra çır çır yangını gibi bir ateş susuzluktan rüzgârdan, biraz da itinasızlıktan istiane edecek olursa bir şehir kadar yeri harap ve bir şehir ahâlîsi kadar insanları ekmekten bile mahrum eder. Bırakır. Halbuki can için dahi emniyet yoktur. Vukua gelmiş olan birkaç cinayetlerin rengi her zaman görülegelen şeylere benzemeyip binaenaleyh halkın korkusunu tezyid ediyor. Para için gece sokaklarda şunu bunu tazyikten ibaret bulunan vukuat da başka.

Dün Avrupa'da Ermeni vatandaşlarımızdan olduğu anlaşılan ve Avrupa ve bilhassa Paris ahvâl-i inzibatiyesine vukuf sahibi bulunan bir zat fıkdan-ı emniyetten dolayı ziyadece korkan bazı müslüman vatandaşlarını temin ve tesliyet için Avrupa büyük

şehirlerinde ve bilhassa Paris'te emniyetin bizden pek ziyade ar olduğunu ve adam vurulmadık hane soyulmadık gece geçmediğini tarif ediyor idi. Ama bu tarifler müstemileri tatmin edemiyor idi. Bunlardan birisi:

— Oralarda öyle alışmışlar öyle gidiyor ama biz buralarda öyle alışmamışız. Bu emniyetsizlik bize pek ziyade tesir ediyor.

Diyor idi. Biz uzaktan kulak misafiri olduk, bir şey demedik. Demek lazım gelse idi vatandaşımıza der idik ki:

Üç milyon nüfusu havi olan Paris şehri hiçbir şeyce bize benzemediği gibi vukuat-ı cinaiye ve vezâif-i inzibatiyece dahi bize benzemez. Orada on cinayet vukua gelir ise dokuzunun failleri derdest olunur. Onuncusu dahi er geç pençe-i zabıtaya düşer. Hele Pariste polisin “rafil” denilir bir suret-i hareketi vardır ki bizde şimdiye kadar hatırlara bile gelmemiştir. Orada müstaid cinayet olanların efal-i mekruhelerini mevki-i fiil ve icraya koymalarını da beklemezler; Polonya ve Vinsen ormanları ve istihkâmlar harici gibi serseriler, şakiler yatağı olan yerlerde polis bir “rafil” yapar. Yani oraları geceleyin defaten basar. “Veğabun” denilen yersiz yurtsuz, işsiz güçsüz kadın erkek kimleri bulur ise alır merkeze götürür. Zabitanın aradığı sabıkalılardan, canilerden bir hayli kimseler bu serseriler içinde bulunarak ele geçerler. Şu usûl bizde tatbik olunmak şöyle dursun cinayet olan bir yerde zabıtaban edilen istimdadların boşa çıkmaları bile beş haftadan beri zabıtaca moda olmuştur.

İnkılâb-ı mesudumuz üzerine ne yapılmak lüzumundan her an bahsolunuyor. Maliyenin şöyle, maarifin böyle tensik ve ıslahı lazım geleceği hakkında güzel güzel reyler veriliyor. Bunlara itiraz etmek hatırımızdan bile geçmez. Bilakis bu makaleler ile devâir-i devletin ıslahı emrinde büyük büyük kabiliyetler gösterildiğine memnun oluyoruz. Lakin emniyet hususu bu ıslahatın hiçbirisine benzemez. İnsan hayatından emin olmaz ise ıslahat-ı maliyeyi ne yapsın? Islahat-ı maariften ne beklesin?

Bugün İstanbul'da temin-i asayiştan kolay hiçbir şey yoktur. Asakir-i nizamiyemiz kollar gezdirmeğe ve cemiyet-i celile-i hayriyeye mensup bazı zevat-ı hamiyetsimat dahi bunlara muavenet etmeğe himmet ediyorlar. Bu kollarda bir de polis bulunduruyorlar. Fakat bunların miktarları lüzumundan pek azdır. Kolların miktarı lüzumu derecesine vardiirilip da meşyve hareketleri dahi büyük caddelere hasredilmeyerek biraz da mahallat içlerine doğru hutuvat-ı vazifeyi uzatırlar ise halkça husûl-u emniyet ve huzur için ne büyük tesiri olur! Zira hangi noktada havf ve heyecana

delâlet edecek bir ses işitilir ise hemen o tarafa koşarak ihlal-i emniyete sebep ne ise onu izaleye müsarâat eyler.

Bazı sokaklarda jandarmadan noktalar dahi vardır. Büyük caddeler için bunların hiç lüzumu yoktur. Hatta büyük caddelerin kollara bile o kadar ihtiyacı yoktur. Onlar işlek yerler için olup cinayat veyahut salib-i emniyet olan halat-ı ağılebiyetle ikinci, üçüncü derecedeki sokaklarda görülüyor. Mahalleler içinde münasip yerlerde nokta kulübeleri konulsa ve bunların nöbetçileri saat muayenesinde oralardan geçecek olan kollar tarafından değiştirilse bu dahi istihsal ve temin-i asayişin esbab-ı mütemmimesinden addolunur. İş yapılmak istenilir ise yapılamamak kabil olamayacağından ve ahâlî-i şehrin tatmin-i kulûbu ise bugünkü günde her şeyden evvel ve müsta'calen matlub bulunduğundan bu hususta zabtiye nezaret-i âliyesinin nazar-ı dikkat ve atıfeti isticlalab olunur.

“Abdullah” imzasıyla bir varaka aldık. Siyak-ı ifadesinden ulemadan olduğu anlaşılan sahib-i imza cerh u katl cinayat kebiresinin çoğalmasını emr-i mefruz-ı kısasa riayet edilmemekte olduğuna haml ediyor. “Kısasta sizin için hayat vardır ey ashab akl u izan” hükmünde olan ayet-i kerimeyi ihtar ediyor.

Sahib-i varaka şu ihtarıyla öyle bir mesele-i mühime serd ediyor ki bugünkü günde Fransa hukukiyon ve siyasiyonu dahi o mesele ile iştigal ediyorlar. Avrupa gazetelerini mütalaa ile tevaggul edenlere ma'lum olduğu vechile bir zamandan beri Fransada kanun cezanın idamı hükmeden bendleri hükümden ıskat olunmuşlar idi. Bunun neticesi olarak cinayetler o kadar çoğalmıştır ki rical hükümeti de hayretler bürümüştür. Hele Paris şehri icra-yı kısas muamele-i muhişesini katiyen kabul etmeyip celladın maaşını bütçeden çıkarmağa kadar varmış idi. Şimdi bu muamelenin hatası meydana çıkıyor. Bina-yı ilahi hedm eden bir katil Yeni Kaledonya gibi uzak yerlere nefyi olunarak birkaç vakit habis edildikten sonra amal-i şakkaya çıkarılıyor. Birkaç zaman dahi o yolda istihdam olunarak hal ve şanında mucib-i tehlike bir şeyi görülmez ise bir miktar arazi dahi verilerek pranga-bend iken muhacir haline tahavvül ediyor. İnsanları terbiye için güzel bir yol ise de bu terbiye öte tarafta Avrupaca müstaıd-ı cinayat olanlar için bir teşvik yerine geçiyor, zaten serserilikten dolayı olsa olsa eşkıya çetesine yani hanelere girerek veyahut sokaklarda acizeyi sıkıştırarak ve herhalde mümânât edecek olanları katle kadar

göze aldırarak hırsızlık ile geçinmekten başka tarik-i maişeti olmayanlar Kaledonya'da bir tarla ve bağ ve bağçe sahibi olmağı nazar-ı havfla değil çeşm-i ümid ile görüyorlar.

Ya bizde?

Oo! Bizde iş daha başka, daha ehven. Bir kere idam bizde dahi yok. Bizde Yeni Kaledonya, amal-i şakka dahi yok. Müebbeden mahkumiyet bile az. Hapishaneler rahat. On beş seneye mahkum olan bir katil sülusan müddetini hapishanede geçirince affolunacağını muhakkak biliyor. "Merhametten maraz hâsıl olur" hükmü işte tamamıyla kendisini ortaya koymuş. Fakat şeran ve kanunen müstehak-ı idam olan caniler o ceza-yı sezayı görseler on sene mahpusiyetin terhibinden ziyade bu dehşetten mütedehhiş olacaklarına hiçbir akıl şüphe edemez. Zaten Fransa'da dahi böyle düşünülüp taraf taraf layihalarla ceza-yı kırsasın iadesi istid'a olunuyor.

Bir halk bir cürm-ü meşhud karşısında bulunup da canı hakkında zabıta-i adliyece kayıtsızlık göreceğ olursa teheyüce gelir. Bu hüküm tahminî değil tecrübîdir. Amerika'da ve Avrupa'da bu hal maddeten müşahede olunuyor. Ahâlinin bu teheyücü ile canı hakkında icra edeceği itisafa dahi "Linşe" tabir ediyorlar. Fakat ıhkak-ı hakk mesele-i adliyesi hiçbir vechile müteheyyc bir ahâlinin eline bırakılamaz. İdama mahkum olan bir canı hakkında o hükmü de hükümet-i adliye mevki' icraya koyar. İmdi ahâliyi böyle kendi keyfince icra-yı adalete kalkışmak-terbiyesizliğine mecbur etmemek hikmet-i hükümetin en nazenin bir noktasıdır. Bu nokta üzerinde daha ziyade izahat vermeği de muvafık bulamayız. Herhalde rical hükümet böyle şeyleri bizden ali bileceklerinden keyfiyeti onların rüyet ve fetanetlerine atf ile iktifa ederiz.

Ahmet Mithat

1 EYLÜL EFRENCİ SENE 1908/ 19 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/SALI/ 5 ŞABAN SENE 1326/ NUMARA 9853

1.32. MUHAFAZA-İ EMNİYETİN YOLU

Zabtiye nezareti kundakçılar ve adam soyucular hakkında matbuatın mündericatını mübalağaya haml etmek istiyor ise de matbuat isim ve mahal tayin ederek vukuatı ispat ile bu babda mübalağa gazetelerde olmadığını ve belki işi tahfif hususunda tefriten mübalağanın zabtiye nezaretinde bulunduğunu pek güzel ispat ediyor.

Başka bir zamanda bile olsa bir çır çır harîk hailini müteakib sekiz on yere kundak sokulur ise halk korkmakta mazur görülür idi. Fakat şu günlerin ahvâli nasıl fevkalade ise vukuat-ı cinaiyenin efkâr-ı nasa dahi tesirâtı öyle fevkalade olmak zarûrîyat-ı umûrdandır. Başka zamanlarda olsa idi İstanbul'da sekiz on yere kundak sokulduğu ve bir takımı asker kıyafetinde olan bir takım kimselerin şurada burada halka teşhir-i silah ettiği havadisi telgraf acenteleri tarafından derhal memalik-i ecnebiyeye ihbar olunur mu idi? Oralarda bu yoldaki havadise kim ehemmiyet verecek ki ihbar olunsun? Halbuki şu günlerin bu yoldaki havadisi telgraflar ile Avrupa'ya ihbar olunduğundan işte bu dahi işin şu zamanki fevkaladeligini muvazeneye medâr olur.

Dünkü makalemizde dediğimiz gibi her işimizi ıslaha ihtiyacımız müsellemlerle beraber hanelerimiz içinde emniyet ve selamete oturmağa ve sokaklarda salimen gezip yürümeye olan ihtiyacımız cümleden mukaddemdir. İnsan kendi selametinden emin olmadıktan sonra ne belediye ne maarif hatta ne de maliye ıslahatından istifade beklemez.

Şu inkılâb-ı mesudumuzun bütün cihana hayretler vermesi başka bir sebepten değil asayiş muhtel olmaksızın ika' edilmiş bulunmasındandır. En müşkil en tehlikeli devresinde asayiş ihlal edilmemiş olduğu halde tamam ortalığa sükûn gelerek işe başlanacağı bir zamanda bu emniyetsizlik meydana çıkınca buna alel-umum ve bil-ittifak ehemmiyet-i fevkalade vermekte matbuat efkâr-ı umûmîyeye tercümanlık etmekten başka bir şey yapmıyor.

Asayiş ve emniyet memleketi muhafaza etmek devâir-i sairenin tensîkatı yolunda umûr-ı müşkileden de değildir. Beş altı hafta mukaddem üç kişiyi bir yerde toplandırmamağa muktedir olan polisin şimdi bu kadar aczine şaşılmaz mı? O zamanlar hafiyesi celisesi bir yandan da belediye müfettiş ve çavuşlarıyla hemdest ittifak olan zabıta-i belediye kimseye nefes aldırılmıyordu idi. Bunlar kemakân yerlerinde demektir. O zamanki gayretin nısfı bile halkı mutmain ve müsterih etmeye kifayet eyler.

Muhafaza-i emniyete dair dünkü makalede ilk hatıra gelen birkaç tariki irae eylemiş idik. Bugün onları bazı mülâhazât-ı munzamme ile bir plan suretinde zabtiye nezaretinin piş geh mehammşinasisine arz ediyoruz. İşte yarayacak gibi ise kabulüne inayet buyurulmalıdır.

İstanbul'un en hücre mahlelerine kadar her yerde kahvehaneler mevcuttur. Bunların bazıları "mahle kahvesi" namıyla halk beyninde başkaca muayyendir. Bunlardan en münasip olanları muvakkaten Karağolhane ittihaz olunabilir. Derunlarına üçer nefer candarma konulur ve bu suretle teşkil olunacak mevkit-i karağollerin her beş tanesine bir polis memur edilir. Kahve karağollerinin üçer neferinden birisi kendi dairesi sokaklarını iki saat müddet dolaşır. Ba'dehu diğer ikisinden birisi onu değiştirir. Elli mahlede böyle birer karağol yapılırsa yüz elli candarma ile on polisin hizmeti oraların muhafazasını taht-ı temine almağa kifayet eder.

Bundan sonra dünkü makalemizde denildiği vechile lüzumu olan bazı köşe başlarına nöbetçi kulübeleri konulabilir ki onlarda bulunacak birer neferi dahi devriye kolları değiştirir. Asakir-i nizamiyeden devr-i icra etmekte bulunan kolların hizmeti de büyük bir muavenet kıymetli bir inayettir. Hele birkaç süvari kolları dahi gezdirilecek olur ise emniyet-i dahiliye hususunda hiçbir kimsenin diyeceği kalmaz.

Görülüyor ki şu hizmet-i teminiye öyle hariç ez tahammül mesârife de muhtaç değildir. Bir intizam dahilinde sevk idare edilmek şartıyla şimdiki mevcut bu hizmete kifayet eder. Lâkin gerek polislere ve gerek efrada icra edecekleri vazifeyi pek layıklı bir surette tefhim etmelidir. Gezdikleri yerlerde gönül eğlendirmek için gezmeğe çıkanlar gibi sellemetüsselam gezmek ve bekledikleri yerlerde güya erbab-ı temâşâdan imişler gibi durmamak ve bir vukuat olur ise suret-i şedide de gayret etmek cihetlerini zihinlerine güzelce yerleştirmelidir. Vakıa şu son nümâyişlerde ahâlîmizin bir kısmı biraz serbâzâne tavırlar takınarak zabıtaya itaatsizlik derecelerine varmışlar ise de namus ve haysiyetini bilen ahâliye gerek vasıta-i matbuat ile ve gerek camilerde kiliselerde şifahen icra-yı tebligat olunur ki bunlar kendi vazife-i asayişperverilerini ele aldıktan sonra artık zabıtaya itaat etmemekte ısrar göstermek isteyenler evbaş ve erazil sınıfında kalacaklarından bu makuleler zabitanın her türlü şiddeti erbab-ı namus için ayn-i himayet ve inayet yerine kaim olur.

İşitiyoruz ki bazı mahlelerde mahle tulumbacılığı eden birtakım gençler mahlelerini muhafâza gayretine düşmüşler. Bazı yerlerde bu gayret ahâli-i mahleye âdeta taammüm etmiş. Böyle bir hal zabitanın aczine dalalet edeceği cihetle ne kadar ayıp ise mâzârrat-ı maneviyesi cihetiyle de o kadar tehlikelidir. Halkın muhafaza-i emniyetini yine kendi kuvvetinden beklemesi yangıncıları, soyucuları duçar-ı müşkilat edebilse dahi

kendi aralarında bazı intizamsızlıklara yol açabilir. Daha çocuk iken bir mahallenin etfali diğerleri aleyhine “Sala” etmek ve bir tulumba efradı diğer tulumba efradıyla kavgalar çıkarmak gibi temayüller biraz daha büyüyecek olur ise meydana o kadar intizamsızlıklar çıkar ki mazarrat-ı maneviye cihetiyle kundakçılığı da geçer. Hazine-i devlet ve milletten masrafi verildiği halde hizmet-i zabıtayı halka yüklenmek hiçbir aklın tecviz edemeyeceği bir itisaf olup encamkar heyet-i zabita kendi vazife-i mecburesini bihakkın ifa etmemekte ısrar eyleyecek olur ise hizmet-i muzafalarından çekilmeğe davet olunurlar ki bu da kendi haklarında şikayet edemeyecekleri bir muamele-i müstahaka olur.

Hâsılı yapmak istenildiği halde yapılamayacak hiçbir iş yoktur ve olamaz. Hüsn-i niyetle davranılacak olur ise zahirde müşkil gibi görünen işler bile yapılabilir. İstanbul içinde temin-i asayiş ise ne zahirde ne batında müşkil gibi görünecek işlerden değildir. Bakılsa zabıtamızın bugünkü meşguliyeti bundan evvelki meşguliyetinden daha pek ziyade azdır. Jöntürklerin evrak-ı muzırrası bazı erbab-ı hamiyetin gizliden gizliye birbiriyle görüşmesi, Ermeni fesadı gibi bundan mukaddem zabıtayı külliyet derecesinde işgal eden şeyler bilutfihi Teâlâ ortadan kalktıktan sonra zabıtamız birkaç kundakçı ile beş on sarhoş serseriden de şehrimizi muhafâzâ edemeyecek olur ise şu beceriksizlikten hayâ etmesi doğru olur. Umalım ki bu hakikatler onların da nazar-ı hikmetlerini celb ederek artık bir dakika bile fevt etmeksizin vazife-i muhafazayı hüsn-i ifaya bezli mahasal-ı himmet buyururlar.

Ahmet Mithat

2 EYLÜL EFRENCİ SENE 1908/ 20 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/ÇEHARŞANBA/ 6 ŞABAN SENE 1326/ NUMARA 9854

1.33. AVRUPADAN TEDERRÜS

Bazı devâirimizin ıslah ve tensîki için muallim sıfatıyla Avrupa’dan bazı erbab-ı ihtisas celb olunacağını işitiyoruz. Hiç şüphe yok ki gayet musib bir tedbirdir. Şehit-i cennet mekan Sultan Selim Han salis hazretleri zamanından beri müracaat edilmiş bir tedbir ki bizim için müyesser olmuş bulunan tensîkat ve ıslahat emrinde fevaid-i külliyesi görülmüştür. En sonra Hobart Paşa’nın bahriyece ve Vandergoliç Paşa’nın berriyece hakikaten hidemat-ı nafiada buldukları bu babda birer güzel misaldir. Maliye ve rüsûmat için celb olunan zevattan o kadar istifade olunamamış idiyse de bunda kusur

onlarda olmaktan ziyade bizde bulunduğunu itiraf eder isek doğruluk etmiş oluruz. Biz işimizi onların dediklerine tatbik edeceğimize onları kendi bozuk işlerimize tatbik-i tavır ve hareket etmeğe davet eyledik ki onlar dahi bizim gibi oldular kaldılar.

Kezalik işitiyoruz ki memleketimizde ikmal-i tahsil eden gençlerden bazı ezkiyanın da tekemmül için Avrupaya gönderilmesi takarrür etmekte imiş. Buna daha ziyade memnun oluruz. Zira daha bir hayli zamanlara kadar biz her şube-i hüner ve marifette Avrupa'ya arz-ı ihtiyaç mecburiyetinden kendimizi kurtaramayız. Şimdiye kadar Avrupa'ya göndermiş olduğumuz şakirdandan dahi istifademiz kabil-i inkâr değildir. Vakıa bazı müşkülpesentler Avrupa'dan avdet eden şakirdan haklarında mucib-i intikad şeyler aramakta ve kendi akıllarınca güya bulmakta iseler de bunlar Avrupa'da ikmal-i tedris edenlerin yine bize benzemeyip kalmalarını arzu derecesine vardıklarından bunun mümkünattan olamayacağını kendileri de bilmek lazım gelir. Avrupa'ya gidenler kendileri gittikleri gibi gelecek olurlar ise bundan faide-i tam hâsıl olabilir mi? Oralara şakird irsalinden maksat yalnız mensup oldukları ilm ve hüneri itmamdan ibaret kalamaz. Elbette maişet-i Avrupaiyeyi de görecekler elbette o maişeti de memleketimize nakleleyeceklerdir. Avrupa'dan "Alafiranga" namıyla bize maddi manevi bir çok şeyler intikal edip durur iken ikmal-i tahsile giden gençlerin etvar-ı Avrupaiyelerini isti'cab etmeğe asla hak yoktur.

Gerek Avrupa'dan muallimler celbini ve gerek Avrupa'ya şakirdan irsalini bizden başka tecrübe edenler dahi vardır. Japonya bize pek uzak ise Bulgaristan pek yakındır. Bir vakit Bulgar gazetesi Avrupa'ya gönderilmiş olan Bulgar şakirdanın miktarını altı yüz olmak üzere haber veriyor idi. Ufacık bir memleket için ne büyük bir himmet!

Bu şakirdanın gittikleri yerlerde biltekmil memleketlerine avdetlerinde Bulgaristan'ı ne hale koymuş oldukları görülecek bilinecek olur ise terakkiyat-ı Osmaniyeimizin hemen vasıta-i yeganesi bu olacağına şüphe kalmaz. Bugün Bulgaristan şimendiferleri ile, bahren ve nehren vapurları ile, bir hayli fabrikalarıyla, bankalarıyla, sigorta idareleriyle, ticarethaneleriyle vesaire vesaireleriyle âdeta milel-i Avrupaiyeden addolunmak derecesini bulmuşlardır. Bağçıvanlığı, kümesçiliği bile o kadar ileriye götürmüşlerdir ki geçen sene yapmış oldukları bir meşherde terakkiyat-ı ziraiyelerine bütün ecnebi tamaşakaranı hayran bırakmışlardır.

Biz nazar-ı dikkatte asıl şunu tutacağız ki tensikat-ı idariyemiz için Avrupa'dan muallimler celb etmek herhalde bir çare-i acil ve bir tedbir-i muvakkat hükmünde kalır. Zira çare-i daim ve tedbir-i ebedi şakird göndermek olduğuna şüphe edilemez.

“Avrupa'ya şakird göndermek” denildiği zaman şimdiye kadar bundan anlaşılan mânâ askerlik, hukuk ve diplomasi, mühendislik tabiplik cihetlerinden ibaret gibi bir şey idi. Ziraat bile bu mânâ içinde pek az dâhil idi. Halbuki gönül böyle istemiyor. Servet-i milliyemize doğrudan doğruya telakkî olan şeyleri tercih eyliyor.

Dünyada bizim kadar çok araziye malik hemen hiçbir millet yoktur. Bir kilometre murabba' yerde topu sekiz nüfus sakindir ki Avrupa'nın en tenha yerlerinde elliden aşağı inmez. Ve bazı yerlerinde yüzü, yüz elliye de tecavüz eyler. Bizde ziraate gayr-i salih yerler yok gibidir. Zira çöl addolunan kısım-ı arazimizin bile hâlâ hiçbir şey yapılmamış olan şu zamanda hayvan yetiştirmeğe salih olduğunu Arabistan'ı gezenler bilirler. Rûfekay-ı tahririyemizden Nargizade Hilmi Bey Efendi biraderimizin Tercüman-ı Hakikat'e Fırat vadisinin imarına dair derc ettiği o nefis bendler bu hususta bir bedrakai hidayet olurlar.

Biz cümleden evvel her şeyden kolay bir çiftçi millet olabiliriz. Ama ziraat dediğimiz zaman bunu hububatçılıktan ibaret sanmamalı. Hayvancılık, ormancılık ipekçilik velhasıl topraktan hâsıl olan her şeycilik dahil olduğu halde bir ziraat ki zaten bunların bazıları bazılarına vasita-i muvaffakiyet olacağından ziraatin bize bahşedeceğini ümit eylediğimiz menafi' şu suret-i umûmîyesinden başka hiçbir şey ile hasıl olamaz.

Usûl-ü ziraatte tekemmül için göndereceğimiz şakirdler bittabi ziraat mekteplerinde ameliyatla beraber ikmal-i tahsil ederler. Zira o mektepler birer çiftlik suretinde müteşekkil olup şakirdler ders sınıflarında nazariyatını gördükleri şeylerin ameliyatını dahi tarlalarda, bağçelerde görerek yalnız ilmen değil amelen dahi çiftçi olurlar.

Evet kâfi göremeyiz. Zira bazı Avrupada usûl-ü ziraati öğrenmiş olanları biliriz ki buraya avdet eyledikleri zaman bildiklerini mevki'-i icraya koyabilmekte müşkilat-ı azimeye giriftar olmuşlardır. Yalnız eski usûl ziraati mutaasıbane iltizam eden taşra ahâlisi tarafından gördükleri müşkilat değil! Kendi paralarından ücretlerini vererek istihdam edecekleri amelenin görgüsüzlük beliyyesi olarak gösterdikleri kabiliyetsizlik dahi bunlar için büyük müşkilat ika' eylemiştir. Binaenaleyh biz hülya ediyoruz ki Avrupa'ya amele şakirdleri dahi göndermelidir. Umûr-ı ziraaiyemizde iş başlığı edecek

gençleri de gönderip vardıkları yerlerde ameliyat-ı ziraiye ile beraber hayat-ı dihganiyi de görmeli, öğrenmelidir ki bunlar avdetlerinde amele-i ziraatı sevk ve idare ve tâlim edecekleri gibi maişet-i dehkaniyeyi de ıslah için pek büyük bir medâr olurlar. Bu amele şakirdlerin mesârifleri pek az olur. Çünkü köylü âleminde yaşayacaklardır. Hatta umulur ki hiç de mesârifleri olmaz. Zira bunlar işleyeceklerdir ki mahsul-ü mesâilerinden müstefid olacak müesseseler bunların mesâriflerini vermeğe dahi mutlaka razı olacaklardır.

Bizim şu halimizde faidenin en acilini, en çoğunu şuubat-ı umûr-ı ziraiyede tekemmül hususunda bulmaklığımız sanayi' ve ticaret ve sarraflık cihetlerini beğenmediğimizi zanna yol açmaz. Şüphe yok ki bir hayat-ı medeniye ile yaşayacak, terakki edecek olan millete her şey lazım olduğu gibi bunlar dahi lazımdır. Hatta amele cihetinde ziraat için ne fikir ve mütalaada isek sanayi' ve ticaret ve sarraflık cihetleri için de aynıyla o mütalaadayız. Yani evladımızı tacir etmek istiyor isek bir ticarethaneyi ne yolda idare ettiklerini görüp öğrenmek için evladımızı matlub olan olan ticarethaneye çırak göndermeliyiz. Orada birkaç sene hizmet ederek çekirdekten tacir kesilmeli. Yoksa hayali bir taklit yoluna salık olur isek pek korkudur ki sermaye dahi zayı' olarak yakamızı ye'se kaptırmayalım.

Bu meselede tarih bize Rusyayı misal gösteriyor. Mısırda Mehmet Ali Paşa dahi fena misal değil ise de Mısır'ın birtakım mahsusatı vardır ki bizim için Rusya'yı bize daha müşabih olmak üzere takrib eder. Malum a Büyük Petro evvela kendisi Hollanda'da ip bükmeğe kadar birçok sanayi'i bilfiil icra ve tahsil ederek ondan sonra bunları memleketinde tatbik etmiştir. Fakat bu işte istihdam edeceği adamları da Avrupa'da kendisi gibi yetiştirmiştir. Ticaret ve seyr-ü sefain şirketleri yapmak için memurların maaşlarından tevfiyat icra etmek ve ahâlîye fevkalade vergiler tarh eylemek tedbirlerine kadar varmıştır. Vakıta birçok cihetlerde mübalağaya kadar vararak Rusların göbeklerine kadar sarkan sakallarını ve topuklarına kadar inen eteklerini kestirmek ve bu yolda cebir ve şiddet kullanmak gibi halleri görülmüş ise de bu gibi ahvâlin kâzândırdığı "Deli Petro" unvanından kat'-ı nazarla Rus milletini tecdid muvaffakiyetinden dolayı asıl "Büyük Petro" unvanını almıştır.

Bir iş yapılacağı zaman onu kuvve-i tahayyülesi gayet vasi' olan kendi zekavetimizle yapmak zekavetimize lüzumundan fazla bir itimat göstermek demek olur. Yapacağımız işin erbabı nerede ise oraya kadar müracatla telemmüz ve temeşşük eder isek muvaffakiyetimizi temin etmiş oluruz.

Müteveffa Kavafyan Efendi en tecrübekar dostum idi. Bir un fabrikası yapmak hayali üzerine bir gün kendisiyle konuşur iken dedi ki:

—Bir Avrupalı mühendise müracatla fabrikanızı yaparsınız. İş biter gider. Öyle değil mi? Halbuki o değirmeni işletip beklediğiniz istifade hâsıl olamaz. Bunu gözlerim ile gördüğüm birkaç teşebbüs ile tecrübe etmişim. Un fabrikası yapacak mısınız? Buradakilere de kulak vermeyerek Avusturya veyahut Fransa fabrikalarından birisine ya kendiniz gidirsiniz ya evladınızı gönderirsiniz. Bir sene mi iki sene mi orada çalışarak fabrikacılığı her tafsilatı ile öğrendikten sonra bir de fabrikaları ziyaret ve temâşâ seyahatine çıkarsınız. Her tarafta yirmi otuz fabrika görüp malumat-ı müktesebenizi tevsi' ve ikmalden sonra yüz bin lirayı bu işe talik etmekten dahi korkunuz kalmaz.

Kavafyan Efendi mübalağa mı ediyor idi? İfrat mı ediyor idi? Hayır! Bir nasih mühendisin delaletiyle, kataloglar üzerinde makine resimlerinin temâşâsı ile işe saldırmak gayretinde bulunanların tefritine mukabil Kavafyan Efendi hiç de ifrat etmiyor idi.

Tafsilat-ı zaideye hem bu sütunların müsadesi yoktur hem de kar'ilerimizin ittiabından havfımız vardır. Şimdilik yalnız şöyle bir ihtarda bulunur isek ihtardan teyakkuz eden fikirler o ihtar hududunu tevsi' ederler. Biz ise şu sözlerimizle hatm-i kelim eyeriz.

Avrupa'nın Amerika'nın kemâlat-ı medeniyesi velehresan-ı efkâr-ı mütefekkirin olan asarıyla meydandadır. Avrupa'yı, Amerika'yı taklit edelim. Ama taklidimizde tahkik arayalım. Şakirdler gönderelim. Yapacağımız şeyleri yakından tettebbu' ve tâlim edelim de badehu icraatını göze kestirelim. Zira sermaye-i milliyemiz büyük büyük ziyanlara tahammül edemez. Bir kerede cesaretimiz kırılacak olursa bir daha iade-i cesaret pek güç olur.

Ahmet Mithat

1.34. ŞOVENİZM

“Şovenizm” demek “Patriyotizm” denilen hissin derece-i ifratıdır. “Patriyotizm” vatanperverlik demek olup ihsas-ı fazılanın en bir güzidesi, âdetâ en mukaddesi olduğu halde vatanperverliğin derece-i ifratı demek olan o “Şovenizm” bilakis en menfur, en merdud bir histir.

“Patriyotizm” kelimesinin “vatanperverlik” kelimeleriyle tercümesi tastamam doğru olup olmadığı pek çok söz götürür. Acaba biz mi vatani besliyoruz ki vatana olan muhabbetimiz “vatan besleyici” mânâsına olan bir cümle ile tabir olunsun? “Muhabbet-i vataniye” ve “Sevda-yı vatan” gibi tabirleri biz “Patriyotizm” mânâsına daha muvafık buluyoruz. Hele bir vakitler İran gazetelerini de okuyor idik. Onlarda “Patriyotizm” mukabili olmak üzere “Vatanperesti” cümlesini görüyor idik ki erbab-ı kalemimiz bu tabiri kabul buyursalar aslına daha ziyade takrib etmiş olurlar idi zannederiz.

Ne ise, tabirden kat’-ı nazar edelim de vatani sevmek en mukaddes bir his iken vatani lüzumundan fazla sevmek, pek çok fazla sevmek, bu sevgide derece-i ifrata varmak neden dolayı makbul olmadığını biraz araştıralım:

Maneviyatın ahlak cihetinde bazı hurdeler vardır ki badi-i nazarda mucib-i istiğrab olurlar. Meselâ kişi vakarını bilmek, nefsinin zilletten ta’riye eylemek bir hulk-ı memduh olduğuna şüphe edilemez. Fakat muhafâzâ-i vakarda derece-i ifrata vardığımız gibi “kibir” ve “ta’zim” denilen hulk-ı makduha varmış oluruz. Kezalik tevazu’ en makbul ahlaktan iken tefrite vardığımız gibi karşımıza “zillet” ve “meskenet” çıkar ki ahlakiyundan hiçbir şey nezdinde makbul ve memduh görülemez. Buhl ve iktisad, sahavet ve israf dahi böyledirler. Dâhil ve haricimizi tevzinde hangi dereceye varır isek kanaat, tasarruf gibi sıfat-ı memduhayı ihraz etmiş oluruz? O dereceyi ne kadar tecavüz eder isek “hasis” sıfat-ı nesimesine yaklaşmış sayılırız? Kezalık elimizi ne kadar açar isek bize “cömert” derler ve cömertlikte hangi dereceye varır isek “müsrif” diye mahkum oluruz?

İşte bu kibir ile vakarın, tevazu’ ile zilletin, buhl ile iktisadın, seha ile israfın _ hatta biraz daha ileriye gidelim şecaat ile küstahlığın, hazm ve ihtiyat ile korkaklığın vesaire vesaire ile vesaire vesairenin aralarını fark ve bunları biri birbirlerinden temyiz

edebilmek ne kadar nazik bir mesele ise patriyotizm ile şovenizm arasını fark edebilmek dahi o kadar nazik bir meseledir.

Patriyotizm hususunda “Aman şovenizme düşmeyelim” diye itidali artıracak olur isek vatanperestlik hissi mukaddesini ibtale kadar da varabilmek ihtimaline yol açmış olmaz mıyız? O halde vatan hakkında kayıtsızlık seyyie-i melunesi meydana çıkar ki bundan savn-ı samedaniyye sığınmak her medeni adam için vacip hükmüne girer. Fakat vatanperestliği arttıra arttıra şovenizm derecesine vardırır isek “cinnet” ile hem’yar olan bu hasletten dahi hıfz-ı rahmânâ sığınmak lüzumunu kim inkâr edebilir?

Patriyotizm erbabına “Patriyot” denildiği gibi şovenizm erbabına dahi “Şoven” denilir. Bunlar tâbirat-ı Avrupaiyeden olup medeniyet-i cedide âleminde bu tabirlere dahi bittabi alışacağız. Moda âleminde “Kıravat” ve “Redingot” gibi bin türlü tabirlere harc-ı âlem olmak derecesinde alışmış olduğumuz gibi işbu tâbirat-ı siyasiyeye alışmak dahi elyevm zarûriyat hükmünü almıştır.

İmdi patriyot hizmet-i vataniyeyi doğrudan kendi hizmet-i zatiyesi addetmek suretiyle vatana ne kadar nâfi’ bir evlat ise şoven bilakis o nispette vatan için muzır bir evlattır. Şoven hep vatan ile çıldırmıştır. Mecnundan faide me’mul olur mu? Bir kadına âşık olan bu âşıkını cinnet mertebesine vardırırmış olur ise o kadının şoveni olmak gibi bir hüküm almış olur. Bu âşık-ı mecnun o maşukayı o kadar seviyor, o kadar seviyor ki adını bir kıskançlık ile çekip o sevgili maşukasını öldürüyor. Emsalini ne kadar istersiniz? Hafta geçmez ki Avrupa gazetelerinde böyle bir vak’a görülmesin. “Dram dö Jölazi” yani kıskançlık dramı sernameleri enzar-ı kar’ini bir hiss-i feci’ ile celb eyler.

Vakıa vatan bir cism-i maddi değildir ki şoven kendi tahayyülâtının adem-i husûlünü görünce çeksın, ursun, öldürsün. Fakat kendi efkâr-ı hodgamanesini yürütmek için öyle birtakım hareket-ı gayri ma’kulede bulunur ki netice-i muzırası âdeta maşuka-i vatani öldürmeğe müsavi. İttihat ve Terakki gazetesinin öteki gün neşrolunan bir bend-i mahsus matbuat-ı Osmaniyeyi kısmen işbu şovenizmden, tevakkiye davet yolunda yazılmış bir eser-i nefis alıyyül alâ idi.

“Mübarek ve mukaddes vatan uğrunda feda-yı can etmelidir” denildi. Kim şüphe eder. Cihanda bundan mukaddes cömertlik mi olur? Mertebe-i şehadet ki biz müslümanlar için bundan büyük bahtiyari-i sermedi yoktur. Çünkü dünyada, ukbada her nevi bahtiyarlığın bir suret-i sermedisidir. Evet vatan için ölmek! “Ölmek” ama nasıl ölmek? Bu fedakârlıktan vatanın değerli bir surette müstefid olması şartıyla ölmek. Eğer

bu şart aranmaksızın “Vatan için” diye ölecek olur isek vatana hizmet değil hıyanet etmiş oluruz. Vatanı kıymetli evladından birisini izaa suretiyle ızrar etmiş oluruz. Şovenizm yapmış oluruz. Patriyotizm değil!

Patriyotizm kendi erbabına vatanın en cüz’i menafi’ine kadar her menfaatini düşündürür. Mesela yerli fesler var iken Avrupa feslerini giymemek, işte bir vatanperverlik, vatanperestlik olur. O fes yüzünden kâzânılacak para vatanda kalmalıdır. Serbesti-i mübadele taraftarlarının taassuplarına rağmen yerli fesi on kuruşa almağa mukabil yabancı fesi sekize alarak ihtiyacı iki kuruş noksanına tesviye etmeği kar saymamalıdır. Bu iki kuruşu kâzânılmaktan vaz geçmek “Tek para vatanda kalsın” demek patriyotizmdir. Serbesti-i mübadele kanunun vazı’ı olan zatın hemşehrileri, İngilizler nezdinde de böyledir. Buna mukabil şöyle tepeden tırnağa kadar Avrupa sanayi’i ile donanmış bir adamın vatanperverlikte bulunması vakıa vatanperverlik haysiyetle yine patriyotizm sayılmaktan geri kalmaz ise de...

Bunları misal olarak arz eyliyoruz. Misalde münakaşa olmaz. Esas meselede münakaşa olur. Bir misal daha irad edelim:

Refikımız Manzume-i efkâr öteki gün fezail-i Ermeniyeden bahis bir makale neşretmiş idi. Fezail-i Ermeniyeyi izhar edeyim derken fezail-i Rumiyeği istihfafa, tahkire kadar varmış idi. İhtimal ki Ermenilerden bir büyük kısım makaleyi beğenmişlerdir. Fakat serinkanlı olan Ermeniler sair vatandaşları gibi bu makaleyi beğenmemişlerdir. Niçin? Şovenizm hissiyatıyla yazılmış da onun için!

Şovenizm vatanperverlikte ifrat mânâsında olarak bir millete ıslah yakışmaz. Milletın hal-i hazırı atık ikmalî arzu olacak hiçbir şey kalmamış olmak derecesinde mükemmel olduğu halde de yakışmaz. Servetiyle, ikbaliyle öğünen, bu temeddühte derece-i ifrata varan bir adama benzemiş olur. Hele mefahir güzeşteyi şovenizme zemin ittihaz etmek hiç münasebet almaz. Tıpkı bir ferdin “Ben falanın oğlu, falanın hafidiyim. Benim babamın ceddimin şusu var idi, busu var idi” diye iftihar etmesine benzer. “El ayn-ı leftehuz...” hükmünü alır. O adama sorarlar ki babası, dedesi şöyle böyle olduğu halde kendisi nedir?

Kemâl-i ehemmiyetle düşünölmelidir ki insan mazide yaşamayacaktır. Hal-i hazırda yaşıyor. Müstakbelde yaşayacaktır. Mazimiz ne kadar parlak olursa olsun hal için istikbal için ne hükmü olur? Bilakis hal-i hazırımız sönük ise ondan dolayı bizi bir kat daha mesul eder. Mazi parlak olacağına varsın sönük olsun. Hal için, istikbal için ne

ziyanı olur? Biz uyanıp şaşaa-i layıka-i medeniyemizi istihsale say edecek isek mazinin sönüklüğü müstakbelin parlaklığını bir kat daha meydana çıkarıp müstahak olacağımız aferinleri arttırır.

Patriyotizm der iken kendimizi şovenizm uçurumuna düşürmek tehlikesini görecektir. Bizce en doğrusu “Öğretmiyoruz, öğreniyoruz” sernamesini biz lüzumundan fazla mütevazâne buluyoruz. Bizce en doğrusu “Öğreniyoruz ve öğretiyoruz”dur. Nereden öğreniyoruz? Avrupa ve Amerika’dan. Çünkü medeniyet mektebi, terakkiyât-ı medeniye müzesi oralarıdır. Kime öğretiyoruz. Vatandaşlarımızdan henüz öğrenmemiş olanlara! Henüz bilmeyenlere! Hem itirafa mecburuz ki bunların miktarı her zan ve tahminin fevkine çıkacak kadar çoktur!

Şovenizmden kurtulalım. Patriyotizmden ayrılmayalım!

Ahmet Mithat

5 EYLÜL EFRENCİ SENE 1908/ 23 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/CUMAERTESİ/ 9 ŞABAN SENE 1326/ NUMARA 9857

1.35. TELİFÂT-I İSLAMİYE

Türkçe bir tefsirin lüzumundan bahsolunuyor. Bu lüzumu tasdikte efkâr-ı ümmet hemen hemen müttehittir. Bazı efkâr-ı havas dahi Türkçe tefsir yapılabilmenin müşkilatını dermiyan eyliyor. Bu fikr-i hususide Hoca Mustafa Sabri Efendi hazretleri hakikaten gayet mühim mülâhâzât-ı vakıfanede bulunuyorlar. Millet gazetesine derc olan makale-i nefiselerini teşnegan-ı zülal-i maarif-i İslamiye olan binlerce kar’ın gibi biz dahi kemâl-i itina ve ihtimam ile okuduk. Hazret-i muharirin sözlerini bir nokta-i nazardan serapa doğru bulduk. Fakat bu misüllü mebâhisde nûkat-ı nazar dahi mütehaliftir. Asıl hüner ve marifet dahi o nûkat-ı mütehalifeyi birbirine takarrub ede ede cümlesini yekdiğere derc ü demc etmekte ve bu suret-i mahirane ile nûkat-ı mezkûreyi nokta-i vahideye irca’ eylemektedir.

Hazret-i muharrir bir ihtisas-ı mahsus sahibi olmayan Ahmet Mithat’ın ve ihtisasları başka olan doktorların müfessirliğe kıyam edemeyeceklerine zahibdirler. Bu zehabları da doğrudur. Fakat o dediği adamlar müfessirliğe kıyam etmişler ise! Bunlardan

Ahmet Mithat “Müfessir” değildir. “Talib” tefsirdir. Yazılan tefsirin asıl “tefsir” kısmı Üstad Muhterem Hoca Musa Kazım Efendi hazretlerinin tefâsir-i mevcude ve marufeden iktibas eyledikleri hülusalardır. Ahmet Mithat dahi mebâhisin tarihe ve bilhassa “tarih-i Ben-i İsrail” demek olan kitab-ı Tevratıyeye ve bazı ulûma taalluk edenleri hakkında izahat ve temhidatı havi makaleler ilave eylemiştir. Demek oluyor ki Ahmet Mithat haddinin haricine çıkmamıştır. Bu hayırlı iş için yüreklerinde gayret bulan doktorların dahi hadleri haricine çıkmayacaklarından hazret-i muharrir daha şimdiden emin olabilirler. Zira “Doktor” denilen ihvanımız ulûm-u tabiye ile en ziyade iştigal eden evlad-ı vatan olup bir tefsirin hangi cihetine hizmet edebileceklerini itiraz kabul edemeyecek surette tayine muktedirler. Halbuki böyle azim bir işte riyaziler de lazımdır, felekiler de lazımdır, mühendisler de lazımdır. Madem ki ratb u yabis Kuran-ı Kerim’dedir o ratb u yabise ulûm-ı lahik olan herkes bu hizmet için lazımdır. Razi’nin Tefsir-i Kebir’i im’an ile tedkik olunur da mebâhis-i Kuraniyenin şu’ab-ı ulûm ve maarif ve sanayi’e doğru nasıl bir suret-i mahirane de teşa’ub ettirilmiş olmasına dikkat buyrulur ise mükemmel bir tefsir yapmak için ne gibi adamlara ihtiyaç olduğu vuzuh-u kâmil ile meydana çıkar.

“Türkçe tefsir yapılamaz” bahsine gelince: Kemâl-i hürmet-i tilmizâne ile hazret-i muharririn pişgah-ı üstadilerine arz ederiz ki bu mütalaalarına pek az müşterek bulabilirler. Avâm nezdinde değil! Avâm bu matlabda âdetâ müttehittir. Havas nezdinde dahi pek az müşterek bulurlar. Hatta bizzat kendileri dahi bu mesele hakkında izahat-ı lazıma alacak olsalar şimdiki mütalaalarını mutlaka tadil buyururlar. Zira o güzel selikalarıyla, o tatlı suret-i ifadeleriyle göstermişlerdir ki bu meselede sair yakalarını pençe-i mukabereden kurtaramayan hodkamlar gibi davranmıyorlar. Lücce-i Allah u Teâlâ kemâl-i hulus ile mübahese ediyorlar.

Tahattur buyurulmalı ki Türkçe bir tefsire daha Osmanlılığın mebadisinde lüzum görülmüş. Tefsir-i Tıbyan vücuda gelmiş. Lakin onun lisânı bugünkü Türkçe değildir. Bugün mülkiye, hukuk, sultani gibi mekatib-i aliyemizden çıkan bir efendi o Türkçeyi okuyamaz ki hatta anlayabilsin. Hükümet cihetinden dahi nokta-i nazarı İsrailiyattan ibarettir. Avalimi ta’dad hususunda bakırdan alem, gümüşten alem, altından alem tasviratı bugün hiçbir zihinde suretyab olamaz. Dağları, taşları, ahâlisi, ve onların melbusat ve me’kulatı hep altından bir alem hakikaten tasavvurunda fevkine çıkmıştır. Bu sebebe mebnidir ki Sultan Mahmud zamanında divan-ı molla erkânından İsmail

Ferruh Efendi hazretleri “Mevahib” nam tefsir-i Farsiyi Türkçe ve bazı menafi’ ilave ederek “Mevakib” nam tefsir-i muhtasarı vücuda getirmiştir. Sayı meşkur olsun.

Halbuki ümmet-i Muhammediyeyi teşkil eden anasının en büyükleri olan Hind ve Türk ve Fars kavimleri tefsir-i Kuran emrinde Sabri Efendi hazretlerinin fikirlerine asla takarrub etmemişlerdir. Hind ve Farsi lisânlarında birçok tefsir yazılmıştır. Ama bizim bahsimiz Türkçe’ye mahsus olduğu için sadeden harice çıkmak istemeyiz.

İstiğraba şâyân görülse bahtiyardır ki koca Hindistan Kuran’ın beynel-etrak ta’ mim mânâsına da hizmet etmiştir. Eime-i fuzalay-ı Hindiyeden merhum şah Veliallah hazretlerinin “Fethalrahman” unvanıyla ve Farsi lisân ile telif gerdeleri olan tefsir-i şerifi hafidleri olan Şeyh İshak Dehlevi hazretleri elden düşürmeyerek beyneltaleb daima onunla iştilal buyurdıklarından şeyh müşarünileyh hazretlerinin tilmizliği ile iftihar eden Mevlana Cemaleddin Hindi Dehlevi hazretleri fethalrahmanın tamîm nef’i için onu Afgan lisânına tercüme buyurdıkları gibi kendi teşvik ve terğibleriyle Mevlana Hayreddin Han-ı Hindi Haydar Abâdi dahi bu nüsha-i nefiseyi Türkçe’ye tercüme etmiş ve Mısır’da Bulak matbaasında bastırmıştır. Ufarak dört cilt üzerine münkasım sehl ül fehm bir eser-i muteberdir. Lâkin bugünkü ihtiyacımız için kâfi değildir.

İşbu hizmet-i diniye-i Hindiyeden bize daha yakın bir hizmet-i Türkiye var. “Kitab-ı Keşful Hakayık” ki Azerbaycan ulema-yı kiramından Mir Mehmed Kerim hazretleri tarafından telif olunmuş ve servet ü sehavet sahibi hacı Zeynel Abidin Efendi hazretleri tarafından mesârifi tesviye olunarak geçen 1322 senesinde Bakü şehrinde basılmıştır.

Zamanımızın mahsul-ü mesai’-yi İslamiyesi olan bu tefsir-i şerifin bizce ehemmiyeti pek büyüktür. Zira millet-i İslamiyeyi “Şia” ve “Sünni” diye iki büyük kısma tefrik ederek nice nizâ ve kıtali mucib olan ve bilhassa Çaldıran sahralarının kanlara bulayan muhalefet-i mezhebiyeyi ortadan kaldırmak ve müslümanları kelime-i vahidede birleştirmek nokta-i nazarından telif olunmuştur ki başka bir meziyeti olmayacağı hülya edilse yalnız şu uyanıklık bizi müellifine minnettar etmeğe kafidir. Halbuki havi olduğu menafi’-i şetta ne Tıbyana ne Mevakib’e, hatta ne de Fethalrahman tercümesine kıyas kabul edemeyecek derecelerde çok ve bugünkü nazariyat-ı fenniyyeye muvafıktır. Denilebilir ki eğer bugünkü günde biz Osmanlılar bir tefsir yapmayacak, yapamayacak olursak şu tefsir-i Azerbeycaniyi kabule mecbur oluruz.

İşte Mustafa Sabri Efendi hazretleri üstadımızın nazar-ı insaflarında sabit oldu ki Türkçe tefsir yapmak gayreti yalnız bugün Osmanlı evladının zamirlerinde caygir olmuş bir keyfiyet değildir. Evlad-ı Türk'ten diğer kardeşlerimiz dahi bu gayrete düşmüşler ve mahsûl-ü gayretlerini meydana koymuşlardır. Biz onlara piru olmaktan başka bir şey yapmıyoruz.

Ama Türkçe tefsir yapmak halini muhale taallik edecek olurlar ise bundan o kadar büyük bir mahzur çıkar ki o mahzur hazret-i tahririn gördükleri muhazire asla kıyas kabul edemez.

Bugün biz devr-i hürriyete girmişizdir. Hürriyetimizden her hususta olduğu gibi bilhassa din hususunda bilâ mani velâ mezahim istifade edeceğiz. Birdenbire ürkmeyelim. Serbazlık suretiyle istifade etmeyeceğiz. Serbestlik suretiyle istifade edeceğiz. “İstifade” diye dinin haricine çıkmayacağız. Dâhiline gireceğiz. Bazı hatırlara geldiği vechile şu tefsir-i şerif hususunda bab-ı meşihat tarafından ika'ı ettirilmek tasavvur olunan mümânâ'at dahi bizi men' edemez. Bu mümânâ'at devr-i istibdâdın mümânâ'atına benzemiş olur. Ayıp değil midir? Devr-i istibdâd kimdi. Nesiyyan mensiyya hükmüne girdi. Ortaya bir eser konulur. Yanlışı, ziyanı, tehlikesi görülür ise başka bir sahib-i hamiyet tarafından tashih olunur. Reddolunur. Herkes söyler. Hakikatte meydana çıkar.

İşte bu mahzur fena bir mahzurdur. Biz muhabbet-i diniyemiz hasebiyle bu mahzuru da bertaraf edebiliriz. Eğer indel-ulema Türkçe bir tefsir yazılamayacağı fikri kuvvet bulur ise biz birkaç doktor, mühendis, avukat, riyazi, fiziki, heyî, feylosof bir araya toplanırız. Türkçe yazılmış olan salifüzzikr tefsirlerin birisini esas ittihaz ederiz. İcap eden yerlere taalluk edeceğimiz mebâhis-i fenniye ve hikmiyeyi her birimiz imzamız altında olarak derc eyleriz. Buna da diyecek kalmaz ya! O tefsirler dahi “Tefsir değildir” diye red olunamazlar ya? Çünkü her biri mensup oldukları cemaat-i İslamiye nezdinde “Tefsir” olmak üzere kabul olunmuşlardır.

Hem bu iş o kadar müşkil bir iş de değildir. Biraz sıkılacak olur isek henüz kendisine beynel muharririn bir mevki'-i mahsus verilmek istenilmeyen bir Ahmet Mithat bile bu işi deruhte edebilir. Küstahlık mı dediniz? Acele buyurmayınız efendim. Beynel muharririn mevki'-i mahsus verilmez. O mevki alınır. Hizmet ile alınır. Vermek istemek istememek başkadır. Edilen hizmet yine başka. O hizmeti tetkik etmeli beğenilmez ise sözü hizmete söylemeli!

İşte efendim bugün ümmet-i Muhammed te'lifât-ı diniye istiyor. Tefsir-i şerif istiyor. Ahadis-i sahihe tercümeleri istiyor. Mükemmel bir seyr-i şerife-i Muhammediye istiyor. Biz muharrirler hadlerimizi biliyoruz. Pek muti ve munkad adamlarız. Bu hizmetleri biz dahi asıl ehil ve erbabları olan ulema-yı kiram esatizemizden bekliyoruz. Yalnız ümmet-i Muhammed üzerine değil cihan-ı medeniyete karşı dahi onların tesiri pek büyüktür. "Sırât-ı Müstakim" hakkındaki makale-i takdiriye arz olunduğu üzere bu gibi asar-ı mübareke dinimiz hakkında cihanın her tarafını doldurmuş olan nice yalanları, iftiraları, mahvedecektir. Medeniyet dini ancak din-i İslam olduğunu gösterecektir. Biz de heyet-i ruhbanıyeye benzeyebilecek bir heyet yoktur ama Avrupa ve Amerika heyet-i ulemamızı yine "klarje"ye benzer bir heyet olmak üzere telakkî ediyorlar. İşte bu sebebe mebnidir ki te'lifât-ı diniyemizi ulema-yı kirama yazdırmak istiyoruz. Evveleri ulema elinde kalem yok idi. Lehül hamd vel minne şimdi asar-ı kalemiyelerini görüyoruz ki sadelikte, ve sadelik dâhilindeki letafette muharrirlerin kalemlerinden hiç de aşağı kalmıyorlar. Hatta tefavvuk da ediyorlar. Dine hizmet cümle için farzdır. İşte bu vazife-i mefruzeye-i tevfiik hareketi rica ediyoruz.

Ama lüzumsuz müşkülât ile bu arzular hâsıl olamayacak imiş. O zaman biz dahi mecburen başımızın çaresini arar ve Bi'inayet-i Teâlâ bulabiliriz de!

Ahmet Mithat

6 EYLÜL EFRENCİ SENE 1908/ 24 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/PÂZÂR/ 10 ŞABAN SENE 1326/ NUMARA 9858

1.36. MANYASİZÂDE REFİK BEY

Gazetelerin umûr-ı intihabiyyeye hakk-ı müdahaleleri var mı, yok mu? Acemilik hesabıyla her şeye nasıl mânâ verileceğini zihinlerinde tasavvur ve tayin edemeyenler için epeyce muğlak bir mesele, değil mi? Fakat halli pek kolay.

Mebus intihabı işlerine müdahale için hiçbir kimsenin yoktur ki gazetelerin de hakkı olabilsin. Emr-i intihab suret-i mutlakada serbesttir. "Müdahale" ise men'-i hürriyettir. Fakat işira ki ne diyeceğiz? O müdahale değildir. Muavenettir. Bir Osmanlı değerine:

—Ya hu! Kimi intihab edelim? Sen kimi münasip buluyorsun? Ben falan efendiyi münasip buluyorum. Ne dersin?

Diye intihab olunacak mebus hususunda müşareket-i fikriyede bulunmak memnu'mudur? Müdahale değil ki memnu' olsun. Başka memleketlerde gazete makalelerinden ma'ada duvarlara yaftalar yapıştırarak “Falanı intihab ediniz. Zira o falan şöyle iyi adamdır böyle liyakatli bir hemşehridir” diye nası tasaddîfa kadar bile varırlar. Bizim terbiye-i Osmaniyemiz bu gürültüleri, patırtıları hoş görmez. Biz hürriyetimizden uslu akıllı istifade ederiz.

Manyasizâde Refik Bey İstanbul için mebusluk namzetliğini meydan-ı teklife koydu. “Kabul buyurursanız beni intihab ediniz zira milletime mebusluk sıfatıyla hizmet etmek heves ve gayretindeyim” dedi. Refik Bey bir sınıf Osmanlılar nezdinde pek belli bir adam ise de avâm nezdinde bittabi o suretle maruf olamaz. O halde avâma söz söyleyen, avâm ile muhataba eden gazeteler Refik Bey hakkında avâm ile bir hasbihal edebilirler. Avâmın hakk-ı intihabına asla müdahale etmediği halde avâmı bir müşareket-i fikriyeye davet edebilirler.

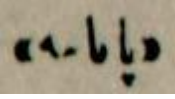
Refik Bey hakkında bildiğimizi söylemeye başlamazdan evvel intihab olunacak mebusun ne gibi evsafi haiz olmaları lazım geleceğini söyleyelim. Vakıa bu lüzum çok söylendi. Ama biz henüz söylemedik. Biz de Osmanlıyız. Söylemeye hakkımız vardır. Biz de söyleyelim:

Mebus olacak zat evvel be evvel namuslu lekesiz olmalı. Ama bu lekesizlik bir kapalı kutu içinde mahfuziyet ile temin olunmuş bir lekesizlik olur ise kâfi midir? İş meydana henüz çıkmamış, zifoslar, serpintiler, lekeler içine henüz girmemiş olan bir adam lekesiz imiş. Kendisine leke sürülmeye kalkışılmış da tevakki ve mücanebet edebilmiş mi? Şimdi lekesiz olduğu gibi o paklığı iş içinde de muhafâzâ edebileceği me'mul mudur?

Saniyen mebus olacak adam iş görmeğe de muktedir olmalı. Halâlî sırma gümüşü gibi lekesiz ama elinden iş gelmez ise? Ne hayra, ne şerre yaramaz ise? “Lekesizdir” diye getirip sandali-i mebusiyete ikad edelim mi?

Salisen o adamın nazariyât-ı siyasiyesi bilinmeli. Avrupa görmüş olanları “sefih” diye beğenmeyenlerden ise? Tarık-ı alemiyeden neşet edenlere “müteassıp” diye dudak bükecek ise? “Konservatuvar” fikrine düşmüş bir adam olup da “Biz pek âli bir haldeyiz. Her şeyimiz var. Kimseden bir şey öğrenmeye ihtiyacımız yok” iddiasında ise? “Radikal” fikirli bir adam olup da “Biz de ne var ise fena. Hepsini bozmalı. Alt üst etmeli. Her şeyin yenisini yapmalı” daiyesinde bulunur ise?

Rabian mebus olacak adam mebus olmadığı halde de kendi mahsûl-ü mesaisi ile geçinebilip geçinemediğini araştırmalı. Ya cebi delik bir zügürt olup da mebusluğa

hevesi icra edeceği şantajları yürütmek için ise? “” namıyla Fransa’da bir vakit icra edilmiş olan azm dolandırıcılığı bilenler nezdinde asıl bu nokta en mühim noktadır. Zürefâ-yı rüfekâmızdan birisinin tabiri vichetle altın dedikleri o sarı saçlı mahbube karşısında vükelâ bile boyun eğdikleri halde mebus mu boyun eğmeyecek?

İntihab olunacak bir mebus için aranacak pek çok şeyler var ise de biz şimdilik şu dört nokta ile iktifa edelim de Refik Bey’i bu dört noktadan pişgah-ı tetkike çikalım:

Manyasizâde Refik Bey bir kapalı kutu içinde mahfuzan yaşayagelmiş lekesizlerden değildir. Çocukluktan çıkar çıkmaz herkesin gözü önünde yaşamış bir adamdır. Sadece göz önünde değil! Hayatın girdapları içinde yuvarlanarak, uğraşarak yaşayagelmiştir. Bir aralık meclis-i tahkikat riyaseti gibi müthiş bir çirk-abı da aykırılmıştır. Ama bu girdabadların bu müzahrafatın kaffesinde damen pakını zerre kadar lekelemeyerek daima pak, daima tahir tanınmıştır. Şimdiye kadar lekesiz yaşamış olan bu namuslu adamın bundan sonra dahi lekelenmeksizin yaşayabileceğini katiyyen ümit edebiliriz.

Refik Bey’in iş görebilecek bir adam olduğunu şimdiye kadar görmüş olduğu işler ispat ederler. Bir adamın cidden iktidarı olur. Fakat meydan-ı icraya koymuş olmaz. Refik Bey böyle değildir. İşgüzarlığını faaliyeti ile meydana koymuştur. Meclis tahkikat riyasetine davet edilmiş olması sair birçok memur ve memuriyetler gibi bir tevciye veciye !..den ibaret değil idi. Polis heyetine âdeta muallimlik ettirilmek maksadıyla oraya davet olunmuş idi. İsteddiği işi yapamayacağını, yaptıramayacaklarını görünce veda temennasını

basarak yine kendi işine gitti. Dava vekâletine! O kadar vakıfane, o derecelerde namuskarane bir vekâlet ki bu yolda biraz nadirce gördüğümüz zevat meyanında bir de Mahmut Mahir Efendi'yi tanırız.

Nazariyât-ı siyasiye cihetine gelince: Bunda zerre kadar tereddüte mahal yoktur. Refik Bey İttihat ve Terakki Cemiyet-i celile-i Osmaniyesine mensuptur hem de mensupların en ileriye gelenlerindedir. Nazariyesi işte ittihat-ı Osmani ve terakki-i Osmani ki bugün Osmanlarımız bu nazariyede âdetâ mütehaddirdirler. Bu nazariyenin haricinde Osmanlı sıfatında adam bulunabileceği güç tasavvur olunabilir.

Refik Bey şimdiye kadar mahsül-ü mesaisi ile yaşayagelmiş ve meclis tahkikat riyaseti gibi büyücek bir memuriyetten istiğna göstermiş olduğu gibi bundan sonra dahi mahsul-ü mesaisi ile yaşayabilecektir. Hem o kadar yaşayabilecektir ki zabtiye nezaretine tayin edilmiş olduğu halde kabul etmedi. İstiğna gösterdi. “Bilahire kendisini mebus intihab ettirmek için” değil mi? Evet öyle! Fakat bu söz olsa olsa bir meh-i temaşiye elzem hükmünü alır. Zabtiye nezaretinin bir aylığı mebusluğun yıllığına müsavi olduğu halde o nezareti kabul etmez ise “Kaz gelecek yerden ördek esirgemez” mânâsı verilir mi. Aksi mânâ verilir. “Ördek gelecek yerden kazı esirgemedi” denilir.

Refik Bey'in mebusluğu nâzırlığa tercih etmesi gayet manidâr bir keyfiyettir. “İşten kaçtığı için nezareti kabul etmedi” denilemez. Bilakis işe girmek için nezareti kabul etmedi. Bir zabtiye nâzırının maruz olacağı mücadele-i girudar bir mebusun göze aldiracağı mücadeleden pek ihvan kalır. Manyasizâde maişeti mebuslukla temin edecek değil. O hep mahsul-ü mesaisi ile müteayyiş bir Manyasizâde'dir. Fazla olarak yılda dört ay zamanını hizmet-i milliyemize terk ve teberru edecek.

İşte bizim bildiğimiz Manyasizâde Refik Bey bu Osmanlı'dır. Bizim gönlümüz bu büyük Osmanlının mebus intihab olunmasını arzu eder. Kar'in-i kiramımızdan hakkımızdaki vecihleriyle bizi bahtiyar edenlere dahi gönlümüzün bu arzusunu tebliğ ederiz. Meclis-i Mebusanımızın bilcümle âzâsı Refik Bey gibi olmalarını ummak daha pek uzak bir temenni olur. Uşri kaderi olsun Refik Bey'e benzemek bizim için kâfidir. Arap “Vahid kalif” demiş. “Bine bedel bir adam” demek. Biz “Vahid keşir” demekle dahi iktifa eyleriz. Zira Refik Bey söz dinlemekten, söz anlamaktan başka meziyete muhtaç

olmayan dokuz adamın onuncusu olur ise birkaç müsahabede o dokuz adamı da kendisi gibi eder. Meydan-ı müzakere olan iş hakkında icap eden vukufu onlarda tamamıyla hâsıl eder.

Ahmet Mithat'ın gönlünün müntehabı Manyasizâde Refik Bey'dir.

Ahmet Mithat

**7 EYLÜL EFRENCİ SENE 1908/ 25 AĞUSTOS RUMİ SENE
1324/PÂZÂRERTESİ/ 11 ŞABAN SENE 1326/ NUMARA 9859**

1.37. TAASSUP VE ŞOVENİZM

“Şovenizm” makalesi hakkında nâil olduğumuz teşekkürleri, tebrikleri mücerred bu muharrir-i emektarı teşvik için olmak gayretine haml ile biz dahi mukabeleten teşekkürler ederiz. Böyle şeyleri “yakası açılmadık mebâhis-i müfide” addeden varaka sahibine kemâl-i halisiyet ile arz ve ihtar ederiz ki bunlar yakası açılmadık mebâhis değildir. Açıla açıla âdeta bollaştırılmış mebâhis olup yalnız bizde meydan-ı revaca konulmamıştır. Her şeyi ihtiyaç yapar. Madem ki ihtiyacımızı görüyoruz, anlıyoruz bu mebâhis ve hatta daha â'laları bile bizde dahi harc-ı âlem mertebesini bulur. “Şovenizme bir politika taassubu desek olmaz mı?” diyen zatın sualini bervech âti izahatla halletmeğe lüzum görülmüştür.

Bir vakit Elhac İbrahim Efendi merhum ile büyük bir mebahese açılmış idi. Lisân-ı Osmaninin lisân-ı Arap'a keyfiyet-i ihtiyacını tayin mebahesesi. Vakıya çok uzun sürmüş idiyse de hoca merhum küşad eylediği mekteb-i mahsusunda genç çocuklara birkaç sene zarfında Arabiyi pek güzel tedrise muvafık olarak bize o kadar güzel bir galebe çalmış idi ki bu mağlubiyetin lezzeti bilhassa benim dimağımda en büyük bir galibiyet lezzetini de geçmiş idi. Zira lisân-ı Arap'ın tahsilini biz müşkilat-ı azimedden zannedip durur ikenüstad merhum bu müşkilatın lisânda değil usûl-ü tedrisinde olduğunu fiilen ve maddeten bilispat Osmanlılığa unutulmaz bir hizmet etmiştir.

Bu mübahesenin bir ciheti kelimât-ı Arabiyenin lisân-ı Osmaniyede keyfiyet-i isti'maline dâir idi. Üstad merhum birçok kelimeleri yanlış mânâlarda isti'mal ettiğimizi gösteriyor idi. Buna da Naci merhum mukabele eyledi. “İctisar” kelimesine köprüden

geçmek mânâsı verilse “İstanbuldan Galataya ictisar ettim” denildiği zaman kimse bir şey anlayamayacağından bahisle öteden beri bizim yanlış isti’mallerimiz bir “İsti’mal-i Osmani” olduğunu ve bunu ıslaha kıyam edecek olur isek lisânı bikülliyeye berbat etmiş olacağımızı Osmanlıların enzar-ı tasdikine koydu.

İşte “taassup” kelimesi de hoca merhum şimdi sağ olsa yanlış isti’mal olduğunu meydana koyacağı bir kelimedir.

Bugün bir adama “taassup ediyorsunuz” veyahut “siz taassup bir adamsınız” denilse müteessir olur. Halbuki “taassup” kelimesi “Başa sarık sarmak. Asabiyet icra etmek yani kavim ve akrabaya veyahut bir mazlum ve sitemdideye yar veya dürlük kaydında olmak, bir şeye kanaat ve iktifa edip ona razı ve hoşnut olmak” mânâlarıdır. Kamus mütercimi Asım merhum böyle yazıyor. Bu kelimedden bizim aradığımız mânâyı bu mânâlar içinde bulamadık. Değil mi?

Halbuki isti’mal-i Osmanimiz bu kelimedden başka mânâ murad ediyor. Bazı yazıcılar gördük ki “asab” cevheri ile “sa’b” cevheri arasındaki farkı aramaktan gafil kalarak taassuba “İyi bir şeyi kabulde güçlük ve müşkilat göstermek” mânâsını vermişler idi. Asabiyet başka su’ubet başka olduğu nazar-ı irfanlarına arz olunur olunmaz uyandılar. Bu mânâdan vazgeçtiler.

Bizde “taassup” kelimesi kuyûd-u şeriyeye lüzumundan ziyade bağlanmak gibi bir mânâyı almıştır. Cevaz-ı şer’i olabilecek bazı cüz’iyatta bile cevazı tecviz etmemeğe “taassup” denilmiştir. Bazıları nezdinde taassubun içine biraz da riya katılmış ve “müteassıp” kelimesinden haddizatında kuyud-ı şeriyeye ile kendisi o kadar mukayyed olmadığı halde başkalarını kayd ve bend hususunda inat derecelerine varan adam mânâsı murad olunmuştur. Bu mânâlar içinde mu’min, mu’tekid, salabet-i diniye sahibi olmak mânâsı bizce en müreccahtır.

Bu mânâların hangisi murad olunur ise olunsun biz zannetmek isteriz ki “taassup” kelimesi “şovenizm” mukabili olmaktan ziyade “patriyotizm” mukabili olur. “Patriyotizm” vatan muhabbeti olduğu gibi taassup dahi “din muhabbeti” olup bu halde “politika taassubu” tabirinden dahi bu muhabbet-i vataniye mânâsı anlaşılabilir olur. Ama bu muhabbet merteye-yi guluve kadar varılır da o muhabbet âdeti cinnet mertebesini bulur ise işte o zaman “şovenizm” hududuna girilmiş olur. Her şeyde ifrat ve tefrit makbul

olduğu gibi muhabbet-i vataniyenin de bu derecesi makbul olmayıp en doğru hüküm “umrun hayırlısı orta olmalarındadır” dan ibaret kalır.

Yine bu varaka sahibi Şu yeni girdiğimiz hayat-ı kanuniye leminde Fransız lisnının zarryatı meyanına dâhil olduğu zannında bulunur ki bu dahi tamamıyla doğru değildir. “Bir kavmin lisnını bilen o kavmin fikrinden emin olur” denilmiş. Doğrudur. Hem yalnız bu kadarı doğru olmakla kalmaz. Mnnın Şamil olduğu cihetler dahi doğrudur. O kavmin ulum ve maarifine vakıf olarak istifade olunacağı da doğrudur. “İlmi Çin’den bile talep ediniz” sözü doğru değil mi? Ee Çin lisnını bilmez isek Çin’li kendi alemini bize nasıl tebliğ edebilir ? Şimdi Avrupa dahi ilim talep olunacak bir yerdir. Lisnını bilmeli ki ilmi talep olunabilsin. Lakin bu böyle olmakla beraber koca bir milleti Fransızca ğrenmeye nasıl icbar edebiliriz? Ne lüzum ve mecburiyet var ki icbar edelim? İltizam edecekleri meslek hizmet için ecnebi lisânı öğrenmeye muhtaç olacak olanlar tahsil ederler. Lisnını tahsil ettikleri milletin maarifini kendi lisnlarına nakil ile evlad-ı milleti müstefit eylerler.

Hatta vaktiyle açılmış olduğunu haber verdiğimiz mübahese dahi bu nokta-i nazardan açılmış idi. Bütün Osmanlı milletine lisân-ı Şerif-i Arap’ı ğretmekteki müşkilat üzerine o mubahese açılmış idi. Bir Osmanlı kendi lisnını öğrenmek için Türk ve Fars ve Arap lisnları gibi  büyük lisânı öğrenmeye mecbur olursa maarif saireyi öğrenmeye vakti kalmayacağı için bir kısa yol aranarak o yoldaki mubahese açılmış idi. Şimdi dördüncü olarak bir de Fransızca öğrenmek mecburiyeti meydana çıkar ise biçare Osmanlı ömrünün ilk en güzel kısmını yalnız lisân öğrenmek ile geçirip asıl tâlim-i lisndan matlup olan fnun ve sanayi öğrenmeye vakit bulamaksızın kartlık çağına girmiş olur.

Lisnı bir kat daha sadeleŐtirmek lüzumu hâlâ bugün dahi baki ve mevcuttur. Vakıa Şu günlerde erbab-ı kalemin pek sade bir suret-i latifede yazdıkları görülüyor. Fakat bu sadelik bundan evvelki hale göredir. Gelecek zamanlara göre değildir. Biz yazı yazdığımız zaman bizden alı yznları nazar-ı temeŐŐk önüne getiriyoruz da onlardan aşağı kalmamak gayretiyle yazıyoruz. Halbuki yazdığımız yazıları kimler için yazdığımızı düŐünsek böyle yazmaz idik. Bizim muhataplarımız bizden bir Şey ğrenmeye muhtaç olanlardır. Meramımızı onlara anlatmağı kendimize vazife ediniz isek taklit ettiğimiz tabaka-i aliye ile hitap eylediğimiz tabaka-i avâm arasında ne kadar fark

var ise kullandığımız lisân ile kullanacağımız lisân arasında o kadar fark bulmaklığımız lazım gelir.

Fransızca tâbirat-ı siyasiyeye gelince: Birkaç defa düşmüş olan münasebetler üzerine demiş olduğumuz vechile tâbirat-ı ecnebiye kadınlar alemlerine varıncaya kadar kendi kendilerine taammüm ederler. Bir fen, bir sanat her nereye girer ise kendine mahsus alât ve edavât ile beraber gireceği gibi kendine mahsus tâbiratı da beraber ithal eder. Bir demirciye, bir marangoza, bir makineciye kullandığı aletlerin isimlerini ve keyfiyet-i istimallerini sorunuz da bakınız size ne kadar tâbirat-ı ecnebiye ile cevap verirler. Bugün nimet-i Teâlâ girmiş olduğumuz hürriyet-i fûnuniye âleminde muhtaç bulunduğumuz tâbiratı biz dahi böyle öğrenip taammüm edeceğiz. Bugün birini yarın diğerini öğrenene Avrupa milletleri gibi biz dahi bunlara alışıp gideceğiz.

Aldığımız varakalarda bize diğer bir takım sualler dahi irad olunuyor ki onlara birkaçar satır ile cevap vermek mümkün değildir. Bast ve temhid ister. Her birine birer, hatta bazılarına bir kaçar makale yazmak ister. Binaenaleyh sıraları geldikçe onları da fasl u halle gayret edeceğiz.

Ahmet Mithat

**9 EYLÜL EFRENCİ SENE 1908/ 27 AĞUSTOS RUMİ SENE
1324/ÇEHARŞANBA/ 13 ŞABAN SENE 1326/ NUMARA 9861**

1.38. OTONOMİ, DESANTRALİZASYON

Bugünlerde rüfekâmız arasında gayet mühim bir mübahese tekevvün eyledi. Mükabereden a'ri bir surette ceryan ettirilebilir ise kar'in-i matbuat için büyük büyük istifadeler temin edecek bir mübahese!

Şimdiye kadar suret-i ceryanına bakılır ise iş nihayet “Herkesin maksadı bir ama rivayet muhtelif” neticesine müncer olacak gibi gösteriyor. Fakat bırakalım mübahese devam etsin. Ta ki herkes kendi davasını tervic için ne kadar berâhîn ve delaail irad edebilecek ise etsin de kar'ilerin istifadeleri tekmil eylesin.

Biz şimdiki halde nazariyemizin bast ve temhidi emrinde şunu enzâr-ı ehemmiyete arz eyleyeceğiz ki: Mübahesenin bugünkü suretine meydan açan şey isti'mal

olunan tabirlerin hükm-ü hakikileri müte'ayyin olmaması kazıyyesidir. Hürriyeti, hamiyeti, muhabbet-i vataniyyeyi, falanı herkes kendi hayali vechile anladığı gibi bu hal şu mübahesede dahi az çok mevcudiyetini gösteriyor. Hele otonominin desantralizasyon ile müteradif gibi gösterilmesi bu mevcudiyeti en ziyade meydan-ı alanıyete vazî' eyliyor.

Hoca İbrahim Efendi merhumun kelimât ve tâbirat-ı Arabiyede yaptıkları vechile biz dahi şu kelimât-ı Avrupaiye üzerinde biraz tedkikat icra edelim. Zaten birkaç günden beri böyle yapıyoruz ya! Bugün dahi böyle yapalım:

Tahatturatımızda hata etmiyor isek bu "Otonomi" kelimesini iki kelime-i Yunaniyeden ilk teşkil eden Almanya esatize-i felasefesinden "Kant" tır. Yunanca "Kendi" mânâsına olan "Otos" kelimesiyle "Kanun" mânâsına olan "Nomos" kelimelerini bir vasf-ı terkibi-i Yunani suretinde mezc ederek işbu "Otonomi" tâbirini teşkil eylemiştir. Ama bunu ulûm-ı siyasiyede kullanmak için yapmamıştır. Ulûm-ı felsefede kullanmak için yapmıştır. Kant'ın isti'maline göre bu kelime vicdanca hürriyet-i mutlaka hükmüne haizdir. İnsan bir şeyi itikada kabul etmek için hariçten hiçbir teklif hiçbir icbar altında bulunmayıp da o şeyi yalnız kendi vicdanının kabul-ü ahrârânesiyle kabul eder ise işte bu vicdana Kant "Otonom" tâbir eylemiştir. "Bunu böyle itikad ve kabul ediyorum. Zira bunun hakkında şu delil kitabı. Bu bürhan-ı semavi vardır." denilir ise Kant'a göre bu kabul otonom vicdanın kabulü değildir. Teklif ve icbar şöyle dursun öyle bir teklifin mevcudiyeti farz edilse bile yine vicdanın otonomisi ihlal edilmiş olur. İşte bunun için idi ki Kant bu kelimeyi hürriyet-i mutlaka mânâsında kullanmak için teşkil etmiştir.

Ulûm-ı siyasiyeye gelince: Otonomi kelimesi kendi kavanini ve nizamatını kimseye sormaksızın kendisi yapan bir heyet-i siyasiye hükmünü verir. Bu muhtariyeti kanunun bu kelimedden ilk murad etmiş olduğu mânâ derecesinde kuvvetlendirecek olursak bihakkın otonom olan bir hükümet ancak hükümet-i mutlaka ve istibdâdiye olabilir. Lakin siyasiyatta isti'mal cihetiyle bu kuvvet gereği gibi tadil olunmuştur. Bu halde mânâsı da bir büyük devletin nisbet-i hükümransisine mensup olmakla beraber kendi kavanin ve nizamatını kendisi vaz' ve idare etmek mânâsına isti'mal olunmuştur. Devlet-i Aliye-i Osmaniyenin nisbet-i hükümransisiyle beraber Bulgaristan emaretinin otonomisi gibi.

Şu mânây-ı siyasiye göre otonominin hükmünce birçok tadilat icra olunur. Yani otonomi için meratip ta'yin edilebilir. Bulgaristan da otonomdur, Mısır da, Cebel-i

Lübnan da, Sisam da. Halbuki bunların otonomilerinin merâtibi başkadır. O merâtib de hükümrân olan devlet ile otonom olan emaretler arasında akd edilmiş bulunan mukaveleler ta'yin ederler.

“Desantralizasyon” ise otonomiden bilküllüye başka bir şeydir. Bu tâbir-i mefhum muhalifî olan “Santralizasyon” ile beraber an-asıl ulûm-ı tabiiye tâbiratındandır. Suret-i teşkili şöyledir ki: “Santra” kelimesi bir dairenin merkezi gibi her şeyin op-orta yerine derler. Sonra bunu “Santral” diye bir ism-i mensup suretine koyar isek “Merkezi” yani op-orta yerde bulunmak hali mânâsını alır ki ism-i mensuplarda murad olunan sıfat mânâsı bunda dahi bulunur. Mesela “Adeministrasyon santral” der isek “İdare-i merkeziye” hükmünü icra etmiş oluruz. Badehu bu kelimedden “Santralize” diye bir fiil yaparız. “Bir şeyi bir merkezde yerleştirmek” mânâsını ifade eder. Bundan dahi “Santralizasyon” diye bir ismi masdar yaparız. Mânâsını da “Bir şeyi merkeze koyuş. Merkezlendiriş” suretine girer. Nihayet buna edat-ı selb olan bir “de” ilave edince o fiili selb yani merkezlendirmenin makusu murad edilmiş olur. Bizde bunlardan birincisini “Kuvve-i anil-i merkeziye ve ikincisini de kuvve-i ilel merkeziye” tabir etmişiz. Sözün doğrusu bu tabirlerin ne kadar muvafık olduklarını tayin edemeyiz. Bir misal irad edelim, Bıçak bileyen adam bıçağın çelik tarafını yuvarlak bileği üzerine tuttuğu zaman bu tatbikten birçok şerareler peyda olup bu şerareler birer münhani resmederek merkeze nispetle etrafa doğru teba'üd ederler. İşte “Desantralizasyon” dediğimiz “Anil merkeziye” budur. Bir arabanın tekerlekleri üzerine yük biner. Değil mi? O yüklerin sıklığı de dingile yani merkeze doğru teveccüh eyler. İşte “Santralizasyon denilen İlel merkeziye” dahi budur.

Bu tabirleri ulûm-ı siyasiye ve idariyeye tatbik edince: Vilayetlerin her hususta payitahta tabi olarak kendiliklerinden hiçbir şey yapamamalarına “Santralizasyon” ve bilakis vilayetlerin muhtaç oldukları şeyleri yapabilmelerine dahi “Desantralizasyon” denilmiş. Birinci hükme göre kuvvet ve kudret hükümet-i merkezde müctem'i olacak ve ikinciye göre bu kuvvet ve kudret vilayetlere dağılacaktır.

Hiçbir şeyde mutlakiyet mümkün olamayacağı gibi bu “Temerküz” ve “Gayr-ı temerküz” hususunda da mutlakiyet olamaz. “Temerküz” tabirine itirazda isti'mal buyurulmasın. “Rekz” cevherinde “Merkez” bir ism-i mekan olarak bunu kendi başına bir cevher ad ile tefa'ul babından bir “Temerküz” yapmak bizim hüner ve marifetimiz değildir. Bunu zaten yapmışlar, kullanmışlar. Bu bir tabir-i Osmani olmuş. Biz de isti'cal

ettik. “Adem-i merkeziyet” tabirine müreccah bile bulduk. Zira “Adem” kelimesi merkeziyeti i'dam ettiği halde “Gayr-i temerküz” merkeziyeti yok etmeyip yalnız merkezde olanın mevkı'ni tebdil hükmünü gösteriyor ki mânây-ı matlub dahi budur.

Evet! Hiçbir şeyde mütasavver olamayan mutlakiyet bunda da mütasavver olamaz. Vilayetlerde hiçbir şey yapılamasın, bu bir tefrit olur. Her şey İstanbulda yapılsın bu da bir ifrat. Zaten bizim bir vilayet nizamnamemiz de var. Şu mübahesede o nizam hatırlara gelmiyor ama desantralizasyon yani gayr-i temerküz usûl-ü idaresinin mebd-i tatbiki o nizamdır. O nizam mucibince vilayetlerin meclis idareleri intihab olunacak. Ta nahiyelerin ihtiyar meclisleri intihabatından beda ile merkez-i vilayetin bir meclis-i umûmîsi intihab olunacak. Bu meclisler dua etmek için toplanacak değiller ya? İşte bunların vezâif-i gayr-i temerküz usûlünün mebadisi demektir. Binaenaleyh şu mebhâhisede bulunanlar bir kerede vilayat nizamnamesini nazar-ı mütalaadan geçirirler ise otuz seneden beri, Kanun-ı Esasi gibi, hükmü ilga edilmiş olan o nizamnamede desantralizasyona dair pek çok, pek güzel hükümler bulurlar. O zaman anlarlar ki bu meselede en fena şey ifrattan tefrite, tefritten ifrata sıçramak olup ortadan mutlakiyet davasını kaldırdığımız gibi fikirler birbirine takarrüb ederler.

Bu meselede tarihe müracaat bizim için mecburidir. O müracaatta dahi bakınız ne gibi hakayıkı görürüz.

Roma İmparatorluğu devr-i istilasında santralizasyon kaidesine muhtaç idi. Zira memalik-i baideyi feth ve istila etmiş olduğundan bunların idaresini Roma merkezinden temerküz ettiremez ise o devlet-i cihangirane matlubu olan yekpareliği hasıl edemez idi. Sonraları ordu kumandanları da santralizasyon hevalarına tebaiyet edince bir yandan Roma memaliği münkasım oldu diğer taraftan dahi barbarlar yani Roma mahkumiyetinden hariç olan milletler bu ecza-yı münkasımeyi birer birer Roma'dan fek edebildiler. Pek uzun zamanlarda vukua gelen şu halin en bahir misali Roma-yı şarkinin Roma-yı garbiden ayrılmasında ve Attila'nın Roma-yı garbiyi zir ü zeber etmesinde görülmüştür.

Kurûn-i vüstâda Avrupa memaliği yüzlerce, hatta binlerce derebeyileri elinde münkasım idi. Krallar dahi yalnız kendi malikanelerinin derebeyi olup diğerleri üzerindeki nüfuz-u hükümlerini pek lafzi murad bir şey idi. Bu hale karşı santralizasyona lüzum görüldü. Sinyorların istiklal-i müstebidaneleri yavaş yavaş kırılmağa başlandı. Bunun da en parlak misali on dördüncü Lui nam Fransız kralında görüldü ki: “Hükümet

benim şahsımdan ibarettir.” davasını yürüttü. Fransa’da büyük inkılâp az kalmış idi ki desantralizasyonun bir başka türlüünü iade ve ikame etsin. Bonapart’ın demir pençesi buna mâni olup Fransa’yı kayserane bir temerküz usûlüne bağladı. Komün zamanlarında santralizasyon usûlünde mertebe-i ifrata kadar varılmak istenildi. Versayi hükümeti Paris şehrini kana boyayarak buna mani oldu. Fakat santralizasyon usûlündeki uygunsuzluklar nazar-ı hikmetten tebaud edemediği için Ali Kemâl Bey’in “Tevsi’-i mezuniyet” tabir edildiği mu’tedil ve nafi’ bir de santralizasyon lüzumu efkâr-ı rical-i hükümette tutmuş olduğu yeri günden güne tevsi’ etmektedir.

Çend satırdan ibaret olan şu müracaat-ı tarihiyeyi yalnız Fransa’ya tatbik etmeğe mecbur ve münhasır değiliz. Avrupa’nın her tarafı az çok böyledir. Bir tarafta santralizasyon galip ise diğer tarafta desantralizasyon galiptir. Almanya’da ise bu iki nazariye birbiriyle münâzâ’ada olup imparatorluğun santralizasyon gayretlerini hükümet-ı saire-i müstakilenin de santralizasyon mutalibinde ısrarları tadil etmektedir.

Biz âkil isek ne yaparız? Evvelâ düşünürüz ki desantralizasyon demek merkezi idam ve mahv etmek değildir. Merkezde mevcut olan bir şeyi muhite doğru lüzumuna göre yapmak demektir. Bunun için ahvâl-i mevkiye hiçbir vakitte nazar-ı hikmetten uzak tutulamaz. Makasid-ı esasiye-i kanuniye memalik-i Osmaniyenin her tarafında bir ve gayr-i mütebeddil olmakla beraber bugün Kosova’nın ahvâl-i idareye ve iktisadiye vesairesi Fizan’a, Yemen’e, Hicaz’a tamamıyla tatbik-i kabul edemez. İdare-i sabıka-i istibdâdiye santralizasyon usûlünü derece-i ifrata vardiırmağa sai olup İzmir vilayetine maliye nezaretinin tediyesini emren vermiş olduğu bir havaleye mahsuban mabeyndeki maliye mahsüben mabeyndeki maliye komisyon-u âliyesinden istizan edilmeyince ve ikinci bir emir alınınca bir para verilmeğe kadar iş vardiırılmış idi. Bununla beraber ahz-ı asker, reji düyun-u umûmîye gibi mutalib ve makasid-ı mühimme mülkün her tarafında tatbik ve icra olunabilmiş mi idi? Hele şimdi bir devr-i kanuniye girmiş olduğumuza göre “Her iş İstanbulda olsun bitsin” davasına mahal görülebilir mi? Vilayat-ı nizamname-i mevcudi bile buna muhalif olur. Kanun-ı Esasi’nin mânâ-yı ruhiyesine bile bu hal muvafık düşemez.

İşte şimdilik diyeceğimiz bu kadardır.

Ahmet Mithat

10 EYLÜL EFRENCİ SENE 1908/ 28 AĞUSTOS RUMİ SENE
1324/PENÇŞENBE/ 14 ŞABAN SENE 1326/ NUMARA 9862

1.39. TENSİKAT HAKKINDA

Devâirin tensîkatına henüz başlanmazdan evvel tensîkata dair düşüncemizi şuracıkta söylemiş idik. Bir daireden ne yolda hizmetler istenildiğini evvel be evvel tayin ederek badehu o hizmetin kaç oda kalem ile rü'yet olunabileceğini ve nihayet her oda ve kaleme ne kadar memur ve katip koymak icap edeceğini bilmüzakere tensîkata ona göre başlamak lüzumunu aklımıza göre ispat etmiş idik. Hatta iki lisân ile muamele eder koca bir nezaretin heyet-i merkeziyesini de misal olarak gösterip elli dört memur ve kâtip ile idare olunduğunu da dermiyan eylemiş idik.

Sonra Maliye Nezaretinin “tensîk namıyla tağşişi meselesi meydana çıkınca ikinci bir makalemizde yine şu esas tekrar edilmekle beraber tensîkatı yapanların kendi akraba ve taallakatını kayırmak gayretinden ziyade hakkaniyet ve adalete tevfiğ-i muamele ederler ise memurun ve ketebeyi ayaklandırmak gibi uygunsuzluklara yol açmamış olacakları ve maa-haza her nâzırın kendi dairesini tensîkte taht-ı tazyike alınması da muvafık-ı usul olamayacağı izahat-ı lazımasıyla gösterilmiş idi.

Tensîkat hakkında gazetelerimizin mütalaatında fûru'a ait bazı noktalarca tehâlüf-i efkâr bulunmakla beraber esasta cümlesi şu arz ettiğimiz maksatta müttefik iseler de âdeta teessüf nazarıyla görülüyor ki devâir-i devlette bu esas gözetilmiyor. Zira hâlâ tensîkatın az çok mucib-i hoşnutu olacak bir yola girememiş olduğunu görüyoruz. Ezcümle evvelki gün Babıalide dahi bazı memurun ve ketebenin miting gibi bir şey yaparak emr-i tensîke kendi taraflarından tevkil edecekleri adamlar vasıtasıyla nezaret etmek hakkını araştırdıklarını haber alıyoruz.

Bir adam senelerce devam etmiş olduğu meslek-i memuriyetinden açığa çıkarılır ise bittabi müteessir olur. Vakıa pek güzel bir nispet dâhilinde medâr-ı maişetten yine mahrum edilmeyecek, aç bırakılmayacak ise de hanesinin bütçesi herhalde muhtel olmakla beraber bir de Mizan refikımızın dediği vechile az çok bir “matrudiyet” şeyni altına girecektir. Şu işin içine bir de haksızlık ve mağduriyet girer ise mağdurların feryad-ı müştekiyanesi kolay kolay men edilemez.

Bir uçtan diğeri uca sıçramayalım. İfrat ve tefriti birleştirebilmek gayret-i beyhudesinde bulunmayalım. Maliye Nezareti'nde dokuz yüz elli, Hariciye Nezareti'nde sekiz yüz kişi toplanması tasvip olunur bir şey olmadığını oradaki memurlar dahi teslim ederler. İşittiğimize göre Hariciye Nezareti'nin sekiz yüz kişisi yüz yirmiye kadar indirilmiş olduğu halde bazı kalemler fazla ve bazı lüzumlu kalemlerdeki memur ve ketebenin de bazıları fazla imiş. Şu israfı bir çare bulmak lüzumu alelumum teslim ediliyor. Lâkin hangi memurların çıkarılıp hangilerinin ibka olunacağı emrinde hakkaniyete tamamıyla riayet edilmemesinden ve ba-husus yüksek maaşların lüzumundan ziyade dolgun olup küçük maaşların bilakis lüzumundan ziyade az bırakılmalarından şikayet olunuyor.

Şikayetin en mühimi ibka olunan memurlardan birçoğunun henüz pek yeni ve bil-nispe pek genç olmaları ve sinni şeyhuhata varmış olanların icra-yı tekaüdlerini muhik görülmekle beraber orta yaşta bulunup da badema istihsal edecekleri memuriyetlerin biküllüye acemisi kalacak olanların halleri de nazar-ı intikad ile telakkî olunuyor. İşte dâhiliye memurun ve aklâmının asıl medâr-ı şikayetleri bu noktalar üzerine mübtene olup şu haksızlığa meydan verilmemesi için tensîkate kendi vekilleri taraflarından nezaret edilmesi talebinde bulunuyorlar.

Hizmet-i tahririyeye avdet münasebetiyle nice senelerden beri karmakarışık bir halde kalmış olan kütüphanemizi yeniden tanzime görülen lüzum üzerine on beş gündür bir kütüphaneyi tanzim edememiş olduğumuzu düşündükçe her daire için bu emri-i tensîkin ne kadar güç bir iş olduğunu tasdik ve teslimden geri duramıyoruz. İnsanlar kitap ciltleri değildiler ki şunu şuradan kaldırıp şuraya koyuvermek ile iş görülmüş, bitmiş olsun. Maa-haza hükümetimizin milletimizin yapacağı sair mehamme nispetle su'ubeti ehven sayılan şu işte bu kadar dağdağalara meydan açılmasını yar ve ağyare karşı müstelzim şeref ve mübahat bir şey bulamadığımızı da dermiyan etmekten bir türlü kendimizi alamıyoruz.

Evet tensîkate müdahale etmeğe memurun ve ketebenin kanunen hakları yoktur. Buna hiç kimse bir şey diyemez. Nezaret emri-i tensîkatta müstakildir. Fakat nâzırlar kendi daireleri umûrunca münferiden ve devlet umûrunca müştereken mesuldürler ya? Bu mesuliyet dahi Meclis-i Mebusan nazarında tayin edecek bir mesuliyettir. Ama Meclis-i Mebusan ammenin vekilidir. Matbuatın hülâsa-i ifadâtı da o ammenin lisân-ı

müştereki demektir. Şu nokta-i nazardan biz memur ve ketebe rüfekamıza sülûk edecekleri bir yol gösterebiliriz ki hem tensîkat için istedikleri nezareti icra etmiş olurlar hem de kanun haricine çıkmış sayılmazlar.

Bu yol mitingler yapmaktan, ve tensîk işlerine fiilen müdahale etmekten bila-ictinab fakat yapılan işlere uzaktan uzağa nezaret ile gördükleri haksızlıkları matbuata icbar etmekten ibarettir. Haksızlıkları meydana koymak için kendilerinin birkaç yüz ağızlarına bedel nüsah-ı matbuatın yüzbinlerce ağız teşkil etmeleri elbette daha ciddi, daha mühim bir şey olur.

Matbuata haber verilecek haksızlıklar daha mühim olur ise matbuat onları yalnız yazmak ile de kalmaz. Haksızlığı ika' eden mahale, zata kadar müracatla istizah eder. O zat izahat vermeye mecburdur. Zaten herkes için hakk-ı şikayet mevcut ve müsellemler olmakla beraber müşteki-i aleyh olan zatın hakk-ı müdafası da müsellemdir. Hariçten haksız görülen icraatta o zatın beyan edeceği haklı bir sebep, meşru bir mucip var da beyan eder ise mesele halledilmiş olur. Yok ise matbuat o zatı ikna' ederek haksızlık bertaraf edilir.

Bir dairedeki mitingden matbuattaki miting mutlaka ve behemahal daha mühim, daha kuvvetli olur. Hatta matbuata tebliğ-i şikayet edenlerin isimleri gazetehanelerce mahfuz kalarak şahıslarını bilahire nazzar ve rüesanın gazab-ı intikamcuyanelerinde de esirgemiş olurlar.

Hem şikayetler bir kere şöyle bir suret-i muntazama kesb edecek olurlar ise tensîkatı yapanlar dahi anlarlar ki bu işte zannettikleri kadar muhtar değildirler. Vakıa dairelerinin tensîki hukukunu kanun kendilerine vermiş ise de haklı iş görmek vazifesini de o hukuk ile beraber kendilerine tarh ve tahmil etmiştir. Yalnız kendi keyiflerine hareket edecek olurlar ise bunun istibdâdtan ne farkı olur?

Bir de nazzar ve rüesadan kendi taallukatını yerleştirmek isteyenlerin düşüncelerindeki bir hatayı da arz ve ihtar etmeliyiz: Bunlar kendileri dahi o makamlarda müeyyed değildirler. Mağdurların hakk-ı şikayetleri gaib olmaz. O hak bakidir. Yarın o nazzar ve rüesa makamlarınca bir tebdile uğrarlar ise iltizamgerdelerinin halleri ne olur? O zaman ihkak hak edilir de mahmileri de hamisiz kalırlar ise?

“Çatal kazık yere girmez” derler. Haksız iş yürüyüp gitmez. Hak her zaman yerini bulur. Nazzar-ı fiham, rüesay-ı kiram haksızlık ederek kendilerini hem dile düşürerek hem de indellah ve indelnas mesul bırakacaklarına hakkaniyete tevfik-i muamele ile memduhiyet kazansalar elbette kendileri için de hayırlı olur. Ba-husus ki mağdurlar doğrudan doğruya tensîkata muteriz değildirler. Tensîkat emrindeki haksızlıklardan müştekidirler. Şu aralık haklı şikayetlere meydan açmamak evliya-yı umûr hazeratından memul ve muntazır olan en büyük rüyettir.

Ahmet Mithat

**12 EYLÜL EFRENCİ SENE 1908/ 30 AĞUSTOS RUMİ SENE
1324/CUMAERTESİ/ 16 ŞABAN SENE 1326/ NUMARA 9864**

1.40. TÜRKİYENİN HARİCİ POLİTİKASI

Avrupa'nın büyük gazeteleri şimdiye kadar İstanbul muhaberatına o kadar ehemmiyet vermiyorlar idi. Tan gibi pek az Fransız gazetelerinin ve Tayms ve Deyli Meyl gibi daha ziyadece İngiliz gazetelerinin ve birkaç da Alman ve Avusturya gazetelerinin burada mukim zevattan aldıkları mektuplardan başka şehrimizden Avrupa gazetelerine mektup gönderilmeyip bunların yazdıkları mektuplar dahi bittabi seyyiât-ı idareden bahis bulunuyorlar idi. İnkılâbımızdan beri bu hal değişti. Büyük gazetelerden bazıları İstanbula muhabir-i mahsus bile gönderdiler. Bunların mektupları ahvâl-i hazır ve müstakbelemizden bahistirler. Memnun olalım teşekkür edelim ki suret-i bahisleri dahi bizim için esasen hayırhahanedir.

Şu aralık matbuat-ı Osmaniyeimizin harici politikamıza dair bazı mündericatı bu muhabirlerin nazar-ı dikkatlerini bir başka suretle celb etmeğe başladı. Tettebbu'at-ı vakıalarını itmam için her tarafa baş vurdukları sırada matbuat-ı Osmaniyeinin bu hizmetkâr-ı acizine dahi müracaatla izahat istemektedirler. Bunların bizim hakkımızdaki nazariyeleri devletlerinin de nazariyat-ı siyasiyelerine ittibaen hariçten bir temâşâkarlıktan ibaret olup Türkiye'nin şu ele geçen fırsattan ne yolda istifade edeceğini görmek emelinden başka bir emelde bulunmadıkları yine kendi taraflarından beyan ve temin ediliyor. Vakıa nazar-ı mütalaamızdan geçen mektupları dahi bunu böyle

gösteriyor. Lakin Bosna-Hersek, Mısır, İran gibi bazı taraflara ait olan hissiyat-ı siyasiye ve imtiyazat-ı ecnebiye gibi bazı mesail-i dahiliye hakkındaki amal-i cedide bunların nazar-ı dikkatlerini daha ziyade celb ederek bu hususlara dair istizahatta bulunuyorlar.

Bu rüfekamızın istizahat-ı vakıalarına izahat-ı kafiye ile mukabele edebilmekten itiraf-ı aciz eyler isek noksanımıza haml edilmeyeceğini ümit eyeriz. Sadi-i Şirazinin dediği gibi “Ne söyleyim” diye düşünmek “Vah niçin söyledim” diye tehayyüf-ü nadimaneye elbette müreccettir. Biz henüz yeni teşekkül bir heyet-i ictimaiyeyiz. Vondergoliç Paşa gibi samimi dostların “Yavaş” ve “İtidal” diye verdikleri nesayihe rağmen şehrah-ı inkılâpta şu kırk gün zarfında hayli mesafe almış isek de bazı efkâr-ı müsta’cele ashabının ihtimal ki epeyce de haklı olarak hoşnutsuzluk gösterdikleri vechile henüz esaslı hiçbir şey yapmamışızdır. Herkes Meclis-i Mebusanın ictimainına muntazır olup işlemeğe, çalışmağa beda ve mübaşeretin zamanı o zaman olduğunda karar kılınmaktadır. Hele mesail-i hariciyece henüz hangi mesleği tutacağımız ne bir suret-i umûmîyede resmen ve ne de her politika-şinasın kendi nazariye-i mahsusasınca münferiden tayin etmemiştir.

Tayin edemez de. Siyaset-i hariciyenin bir suret-i umûmîyede resmen tayini için bir Meclis-i Mebusanın ictimaiyla taraf-ı hükümraniyeden o mecliste bir nutk-ı iftitahi kıratı ve meclis-i mezkûr tarafından gösterilecek lüzum üzerine asıl Kanun-ı Esasi mucibince teşkil edecek heyet-i vükelâ tarafından meclis-i mezkûra bir program takdimi ve işte bunlarda meslek-i siyaseti hariciyenin iraesî lazım olup henüz öyle şeyler meydana vukua çıkmamıştır. Politika-şinasanın kendi nazariye-i mahsusasınca münferiden tayin edecek meslek-i siyasi ise sığa-i müferrid ile “meslek” olamayıp sığa-i cem’ ile “mesalik” olmak zarûrîdir. Zira vatanın selamet ve terakkiyesine dair herkesin kendiliğince bir nazariyesi olup bu nazariye gerek sevap olsun gerek gayr-i sevap olsun bir nazariye-i hususiye ve şahsiye olmaktan ileriye geçemez. Devletin siyaset-i hariciyesi olmak üzere değil a efkâr-ı umûmîyenin siyaset-i hariciyesi olmak üzere bile telakkî olunamaz.

İşbu nazariyat-ı şahsiye ve hususiye mütehalif ve mütezaad olmak ise zarûrîyat-ı umûrdandır. Hatta devletçe tayin edilen bir politikayı bile hüsn-ü su-i telakkîde nazariyat-ı şahsiye erbabı kendilerini muhtar görerek binaenaleyh bir politika devletçe katiyen tayin edilmiş olduğu halde de ona muarız nazariyat-ı hususiye bulunmak mucib-i istiğrab olamaz. Meselâ bir aralık Almanya’dan ve bilhassa Prusya’dan ahz-ı sar politikası Fransa

için umûmîyet üzere kabul olunmuş bir politika zannolunduğu halde sosyalistlerden başlayarak birçok dur-endişan rical-i siyasiye bu intikam politikasının bir silah-ı müebbed emniyesiyle tevfiik-i kabul edemeyeceğini düşünmekte idiler ki şu zamanlarda bu düşünce siyaset-i intikamcuyaneye dahi galebe eylemektedir.

Mutalaat-ı hususiyemizi soran zevat-ı ecnebiyeye şu suretle verdiğimiz izahat hiç olmaz ise bilgiçlik taslamak şaibesinden âri olduğu cihetle yine hiç olmaz ise bir sem'i tevahhuşla dinlenmediğini görüp memnun oldum. Bizzat benim o nazariyat-ı şahsiye-i siyasiyeden hangi kısma iltihak eylediğimi de sual ettiler. Bu suale mukabil verilecek cevap o kadar müşkil değil idi.

Ben acizane düşünüyorum ki: Şu inkılâp hiçbir taraftan memul ve muntazır olmadığı halde kemâl-i muvafakiyet-i tama ile onu vücuda getirmiş olanlar onun müfredat-ı cüziyesine varıncaya kadar her cihetini uzun müddetler zarfında arîz ve amîk düşünmüşlerdir. Bu sırada inkılâb-ı mezkûrun cihet-i hariciyesini de düşünmüş olduklarını kabul için ortada birtakım esbab-ı mucibe dahi vardır. Zira genç Türkiye'nin Avrupa'da bulunan ser amedan âzâsı Avrupa'nın bazı erbab-ı siyaseti ile mülakât etmişler ve bazı pek mühim gazeteleriyle ta'ati-i efkârda bulunmuşlardır ki bu sırada yeni Türkiye'nin makasid-ı hariciyesi hakkında söyleştikleri sözler dahi sahayıf-ı matbuat üzerinde nazar-ı mütalaamıza kadar vasıl olmuşlardır.

Bu mühim sözlerin hâvi oldukları nazariyat-ı siyasiye İstanbul'da pek çok zevat tarafından en sevap bir meslek-i siyaset olarak kabul edilmiş olduğu gibi bu aciz dahi o kabul edenlere iltihak eylemiştir. Yani el haletü hazihi Kanun-ı Esasiden en sari' ve en emin bir yolda istifade etmek için hadd-ı nizamisinden ziyade vakit gaib etmeksizin meclis-i mebusanı celb etmek ve orada dahi en nafi' bir yolda istifade için her şeyden evvel maliye bütçesini yapmaktır. Mesâil-i hariciyeye gelince : Mesele-i şarkiyenin bu defaki muvakkaten olsun tehir ederek Türkiye'nin ne yolda hareket edeceğine muntazır bulunan Avrupa'nın bu intizarını boşa çıkarmamak için ıslahatımız olacak umûr-ı maliye ile iştigalimizi ve bulabildiğimiz fazla evkatımızı da umûr-ı maliyeye tali olacak nizam ve tensikata sarfımızı göstermek ve bu suretle düvel-i muazzamanın müddet-i intizarını kemâl-i itminan ile uzatmak bizim için en nafi' bir harici politika teşkil eyleyecektir. Ama bazı siyasetşinaslarımız kapitülasyonlar hakkında şöyle, Bosna ve Hersek veyahut Mısır hakkında böyle davranmak lüzumundan bahsetmeleri yalnız kendi tasavvurat-ı siyasiyeleri demek olup bunlardan ait oldukları kabinelerin âsâr-ı yekzan göstermeleri ve

teceddüdatımıza mukabil adem-i emniyet emarelerini bile ezhar etmeleri ciddiyetle telakkî edilecek bir keyfiyet addolunamaz. Sulh-u beynel düvele elyevm en kaviyy-üş-şekime devletler bile büyük bir ihtiyaç görüp durdukları halde o sulha cümleden ziyade biz muhtaç iken sulhu tehdit derecelerine doğru şiddetli bir harici politika iltizam etmekliğimiz tamamıyla ciddiyet götürebilecek haletten sayılamaz.

Umûr-ı hariciye ile iştigale başlamazdan evvel yapacağımız o kadar işler vardır ki onlarla mesai perverane bir surette iştigalimiz dostları sevindirecek bir hal ve hareket olacağına daha şimdiden görülen birçok alaim delalet ederler. Avusturya devletinin Makedonya'daki zabitlerini geriye alması ecza-yı mümtazemizden olan Bulgaristan'ın makam-ı hükümrani ile münasebetini düzeltmeğe çalışması ve bu gayret-i müsaalemetcuyanenin Sırbistan vesairede dahi sulhu bozmağa istidad bırakmaması gibi şeyler ki bundan otuz üç sene mukaddem Kanun-ı Esasi ilk defa olarak verilmiş olduğu zaman şöyle bir fırsat-ı sulhperveraneden istifade edememiş olduğumuzu düşünür isek bu defa ki fırsatın pek büyük bir fırsat olduğunu teslim ederiz.

Ahmet Mithat

**13 EYLÜL EFRENCİ SENE 1908/ 31 AĞUSTOS RUMİ SENE 1324/PÂZÂR/ 17
ŞABAN SENE 1326/ NUMARA 9865**

1.41. HÜRRİYET VE MATBUAT

İhtilâfıyla uğraşmada dehrin zevk yok

Zevk onun mirsâd-ı ibretten temâşâsındadır

Vazife-i vataniyeyi bertaraf edince en doğru bir söz. “Mısır yansa içimde hasırım yok” efkârında bulunanlar için bir düstur-u hikmet! Rind-i cihandide olduğundan bahisle gam-ı rüzgardan müteessir olmadığını makam-ı iftiharda dermiyan eden Nef’i den alınmış bir ders. Fakat bir cemiyet-i medeniyeinin kaffe-i hukukuna ve o hukuktan neşet eyleyen bilcümle vezâifine herkesin müşterek olduğu bir yerde, bir zamanda kabil-i tatbik bir söz mü? Herkes mirsâd-ı ibretten temâşâ ile meşgul olur ise encamkar-ı temâşâ

edecekleri şey vatanın başka ellere geçmesinden ibaret olacağı tahakkuk eder. Endülüsten alınız da ta zamanımıza kadar yad ellere geçmiş olan kıtaat-ı İslamiyenin her biri bu hakikate bir bürhan olur.

Yıllarca müddet altında inleye geldiğimiz istibdâd ve esareti bir gayretallah, bir pençe-i âhenin-i hamiyet üzerimizden kaldırıverdi. Ertesi günden bedan âlem-i hürriyete fırladık. Hürriyeti şöyle aldığımızdan, böyle koparttığımızdan bahse giriştik. Onu asıl koparıp alanlar bir tevazu-u kahramânâne ile seslerini bile çıkarmadıkları halde biz, matbuat o muzafferiyet-i uzmayı kendimiz kâzânmışız gibi meydan-ı iftihadı kol, bacak sallamağa koyulduk. Artık sansür mansür kalmadı. Şöyle ahrârâne yâzâcağız, bize düşen hizmet-i kalemiyeyi şöyle hüsn-i ifa edeceğiz dedik. Bizden evvelki matbuatı güya yine bizlerden başka bir şey imişler gibi nice tabasbusat-ı kelbiyelerinden dolayı takip ve tahkir ettik. O tabasbusat-ı kelbiye zamanında ortada bulunmayıp da yeni türemiş olan rüfekamız meydan-ı matbuattaki lekesizlikleriyle iftihadı kendilerini pek haklı buldular. Haklarını teslim de edelim. Fakat iş faaliyet ve icraata gelince?

Ahrârâne hayat-ı kanuniyenin millet acemisi olduğundan onlara bu yeni hayat-ı ahrârânede delalet vazifesini üzerimize aldık. Ne mukaddes bir vazife! Ba-husus o vazifeyi yalnız kaleme ifa etmekle de iktifa edemiyor görüldük. Fiilen dahi halka numune göstermek lüzum-u hakikisini anladık. İlk defa biz bir kulüp yapmak azmine düştük. Sonra:

Mekâtib-i âliye mezunları gibi en âli, en mümtaz sınıfımızdan başlayarak bakkal çıraklarına varıncaya kadar taraf taraf kulüpler, cemiyetler, sendikalar yapıldı, yapılıyor. Dördü beşi bir yere gelse yumruk yumruğa gelmelerinden havf olunuyormuş zannolunan erbab-ı matbuatın şöyle esnafça, familyaca taati-i efkâr edecekleri “mecmu” nerede?

Devr-i istibdâd için istikrah edilen, bihakkın istikrah edilen tabasbusat-ı kelbane ortadan kalktı. Hâzâ min fazlı Rabbena! Ya onun makamına kaim olan tabasbusat-ı ahrârâneyi ne yapalım? Vicdanımızı bir ayine-i hakikat-nüma gibi karşımıza koyalım da önüne geçerek kendimize bakalım. Kemâl-i insaf ile doğrusunu da söyleyelim. Bugünkü tabasbusatımız ile eski tabasbusatımız arasında ne fark var?

Bundan mukaddem bir firka-i zalime-i müstebideye tabasbus ediyor idik. Şimdi ise birçok fûruk hürre-i avâma!

Hürriyet-i kalemiyemizin en büyük kuvvetini İzzetlerin, Tahsinlerin, Ebulhüdarların, Rızaların tahkir ve terzili yolunda gösterdik. Bunlar pek layık idiler. Fakat o zeminler tavsamağa başladıktan sonra? Oo! Tabii ikinci derecede şayeste-i tahkir olanları bulduk. Onları da az çok liyakatlerinden dolayı mükemmelen hırpaladık. Ya daha sonra?

Daha sonrası ne olacak? Herkes gördü. Rast geleni tahkir ede ede bir dereceye vardık ki yar ve ağyar biz de adama benzer kimse bulunmadığından gökten inercesine elimize geçen hürriyetten kimleri istihdam ile istifade edebileceğimizi tayinde izhar-ı tahayyüre vardılar. İşte o zaman bir seda-yı hak bize:

-Dur! Şahsiyeti bırak!

Dedi. Vay biz, matbuat hür değil miyiz? Herkesin namusu, şerefi, haysiyeti bize mübah değil mi? Hudut-u hürriyetimizi kim tehdit edebilirmiş!

-Kanun

Denildi. O henüz yok. Fakat muvakkaten onun makamına kaim olacak olanlar var. Biz acaleten:

-O da biziz! Meclis-i Mebusan gelinceye kadar biz efkâr-ı umûmîyenin vekiliyiz.

Dedik. Fakat bu vekaleti alelusül ispat edemedik. Edemeyiz ki etmeye davranalım. Şahsiyetten bahsi defaatle men ettiler. Hem de bize bu hürriyeti bahşetmiş olmak cihetiyle men' ve ıslah hakkına cümleden ziyade layık olanlar men ettiler. Birkaçımız aleyhine ikame-i dava dahi eyledi.

Bazılarımız tahkirat ve tezyifat derekesine kadar tenezzülden kendilerimizi topladık. İslahat ve tensîkat derecelerine kadar yükseldik. Fakat tezyifat ve tahkir isti'dadı bizden ayrılabilir mi? Bir hafta evvel bu devlet için tarık-ı salah tensîkattan ibaret olduğu hükmedilmekte iken bir hafta sonra tensîkattaki haksızlıkları o kadar mübalağalandırdık ki nâzır kendi dairesini tensîk-i hakk-ı kanuniyesinden tecrid edildi. Nezaret memurları ağlebiyetle maaşlarının tamamına nâil olacaklarıyla beraber tensîkat aleyhine ref-i liva-yı kıyama kadar kendilerini kanunen, hayır henüz kanunen diyemeyiz, fakat örfen kendilerini haklı buldular. Bu makusiyetin sebebi? Hiç şüphe yok ki biz, matbuatın kitle-i halka tabasbusu!

Bir aralık yine matbuat içinden bir sada-yı hakikat zahir oldu. “ Matbuat mı efkâr-ı umûmîyeye tabi olacak efkâr-ı umûmîye matbuata mı?” diye soruldu. Mesele hallolunamadı. Halle yanaşılamadı bile! Efkar-ı umûmîyeyi matbuata tabiiyyet vazifesi altına almak istenilse tabasbusa hitam verilmiş olacak. Bu mümkün mü? Matbuatın efkâr-ı umûmîyeye tâbi olacağı hükmedilse hakikatten bu dereceye kadar tebauda cihan şaşacak. Buna da tabii cesaret olunamaz.

Bazılarımız bir derece daha yükselmeğe gayret ettik. Harici politika derecesine kadar. Oo! Bunda bilkülliyeye acımız, kusurumuz meydana çıkıverdi. Ecanipten şu hakkımızı, bu bilmem nemizi istirdad edeceğimizi- güya arkamızda Bismark’ın dediği gibi – milyonlarca süngülerimiz var imiş gibi bir cüret-i cihangirane ile kalemlerimizden akıtıverdük. Ecneblerde bir telaş. Şimdiki halde ne yapacağımıza bir hiss-i sulhperverane ile muntazır olanlar matbuatımızın bu tavr-ı diplomatikisi üzerine birbirinin yüzlerine bakışmağa başladılar. Bu bakışların mânâsı “Bunlar bu halli perişanilerinde bu cürette bulunur ise yarın cem’i kuvvet ettikleri zaman neler yapmazlar?” İdi. Bunu henüz sahaif-i matbuatta açıktan açığa yazmıyorlar ise de onların umûr-ı hariciyeye dair yazı yâzân muharrirleri birer diplomattır. Ezcümle La-Jornalin muharriri Gabriyel Hanutu gibi bir sâbık hariciye nâzırıdır.

Demin beyan ettiğimiz sadâ-yı hakikat?

-Dur!

Emrini asıl bunun üzerine verdi. “Durunuz mesail-i hariciye hakkında bir şey yazmayınız” dedi. Vay bizdeki inkisar! Bu ne Allah’ı severseniz? Matbuat hür değil midir? Bir sansürden kurtulduk diye sevinir iken bir diğerine mi çattık? Mesâil-i hariciye üzerine de yazı yâzâmayacağız ha?

Öyle ya! Yâzâbileceğimiz zemin değil ki yazabilelim. Ehil olmadığımız şeyi talep ve iddia bir küstahlık olmaz mı? Bizim hangimiz Hanutu? Hangimiz Boden hangimiz müteveffa Beloviç? Hele şurasını Avrupa matbuatı sarahat-i tamme ile yazıp diyor ki: Kanun-ı Esasinin ilanı üzerine Makedonya hakkındaki i’tilaf-ı düveliyi muvakkaten mevki’i icraya koymağı tehir ettik. Jöntürklerin bu kanundan ne yolda istifade edebileceklerini görmek için tehir ettik. Eğer muvaffak olurlar da yüzlerce senelik şark meselesini kendileri halledebilirler ise Avrupa’yı müthiş bir muharebeye sevke kadar

ihtimal göstermekten baid olmayan müşkilat-ı muğlakadan kurtarmış olurlar. Yok muvaffak olamazlar da bu intizar ve ümidimiz dahi boşa çıkar gider ise o itilaf-ı düvel elde mevcut olduğundan enzar-ı ümit bittekrar o devletlerin itilafi tarafına teveccüh eder.

Şimdi Cemiyet-i Hayriye-i Celile şöyle bir mesuliyet-i müthişe karşısında bulunur ise bizim gibi kendi kendisine yetişmiş diplomatların harici politikaya dair sütunlar dolduran tevehhümat ve tahayyülatına meydan bırakır mı? Bizden hiçbir faidesi olmamağa mukabil bizim tarafımızdan duçar-ı müşkilat olmağa, bir tehlikeye aşikâra maruz kalmağa razı olur mu?

Yazılacak pek çok şeyler var. Fakat sözün doğrusu kalemimizde bu hürriyeti göremiyoruz. Bir iki hafta mukaddem “Haddi Marufu Geçmeyelim” sernameli makalemiz arkadaşlarımızdan bir haylisini gücendirmiş idi. Yeni tarz-ı tabasbusa o kadar mecburuz ki hiçbir tarafı gücendirmemeği zarûriyetten saymak derecesine gelmişizdir. Haddimiz var ise bir yanlış fikir aleyhine dört satır yazalım. Başımıza belayı davet ettiğimiz an o andır. Şahsiyatın en hususi a’ mâkına kadar varılmak muhakkaktır. Ne hacet numuneleri meydanda ya?

Lakin bir şey var ki pek aşikâredir. Gözlerimizi yumsak yine görmemek kabil değildir. O da şu ki: Hürriyet-i matbuata ispat-ı ehliyet edemiyoruz. Hiçbir taraftan şikayet etmeyelim. Kabahat kendimizdedir. Cemiyet-i celilenin irşad yollu, rica yollu, tenbih yollu şimdiye kadar neşrettiği ihtaratı gözümüz önünde cem’ edelim. Bir bakalım ne gibi şeylerden men’ olunduk. Hepsini haklı bulacağız. Bu tenbihata tamamıyla tevfik-i muamele edecek olursak elimizde pek az bir salahiyet-i kalemiye kalacağını göreceğiz. Bari o bakiyeciği muhafâzâ ile badema daha mütebassırane hareket ederek ispat-ı liyakate çalışalım.

Gariptir ki Rumeli’de gerek ahâlî, gerek asker, gerek matbuat iktiza-yı hal ve zamânâ bizden daha akilane tevfik-i muamaele edip dursunlar da biz, İstanbullular, merkez-i Osmaniyet erbabı buna muvafık olamayalım! Halisiyet-i tammemize bağışlansın: Eğer Cemiyet-i Hayriye dahi Kemâl Bey’i matbuat müdürlüğüne getirecek olursa âdeta şaşmağa hakkımız olamayacak gibi görünüyor.

Ahmet Mithat

**14 EYLÜL EFRENCİ SENE 1908/ 1 EYLÜL RUMİ SENE 1324/PÂZÂRERTESİ/
18 ŞABAN SENE 1326/ NUMARA 9866**

1.42. HANEDAN-I ALİ OSMAN

Devletlü necabetlü Abdulhamid Efendi hazretleri ile devletlü fehamestlü sadrâzâm Kâmil Paşa hazretleri arasında tehaddüs eden münasebet birkaç gündür matbuatımızı işgal ediyor. Bu meseleye dair tarafımızdan hiçbir söz söylenmemesi âdetâ suret-i katiyede iltizam olunmuştu. Zira meselenin ancak bir gün sahayıf-ı matbuatı işgal ederek nakş-ı ber ab gibi geçip gideceği tahmin olunmuş idi. Bu tahmin yanlış çıkmış ve birçok zevat bu babda bizim dahi âcizane fikrimizi sormakta bulunmuş olduklarından kendilerine şifâhen arz etmiş olduğumuz fikrimizi burada kağıt üzerine dahi koymaya mecbur olduk.

Kanun-ı Esasi altıncı maddesinde:

“Sülale-i Ali Osmanın hukuk-ı hürriye ve emval ve emlak-ı zatiye ve madamülhayat tahsisat-ı maliyeleri tekafül-i umûmî tahtındadır.”

Demiş ve bu madde ile sülale-i tahire-i Al-Osmanî millet-i Osmanîyenin heyet-i umûmîyesinden ayırmıştır. Evvelâ şehzadegan civanbahtan ve selatin-i ismetnişan hazeratının hürriyetlerini temin eylemişlerdir ki bunlar bazı zamanlarda olduğu gibi mahbusiyete karib bir mahfuziyet altında bulundurulmayıp hareket ve sekenat-ı ademiyelerini şu hukuk-ı hürriyeleri dairesi dâhilinde icra edecekler demektir. Saniyen emvâl ve emlâk-ı zatiyelerine hiçbir taraftan hiçbir vesile ile dest-i igtisab uzatılamayacak demektir. Salisen taayyüş için millet-i Osmanîyenin efrad-ı sairesi gibi çalışmak mecburiyeti bu sülale-i tahirede bulunmayıp onların şân-ı necabetlerine mütenasip bir surette yaşamaları için tahsisat-ı lazıma millet tarafından verilecek demektir.

İşte meselenin bu ciheti bu vechile hallonulup bittikten sonra Kanun-ı Esasinin “Teba-i Devlet-i Osmanîyenin Hukuk-ı Umûmîyesi” sernamesi altında bulunan fasılda ve dokuzuncu maddede:

“Osmanlıların kaffesi hürriyet-i şahsiyelerine malik ve ahârın hukuk-ı hürriyetine tecavüz etmemekle mükelleftir.”

Ve onuncu maddede:

“Hürriyet-i şahsiye her türlü taarruzdan masundur. Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebep ve suretten maada bir bahane ile mücâzât olunamaz.”

Denilmesi hanedan-ı Al-Osmandan maada umum tebaa-i Osmaniye ait hükümlerdir. Bir Osmanlı tebası bu hukuka malik olduktan sonra bir şehzade-i civanbaht bu hukuktan mahrum olur mu diye düşünmek zihni ağılak ve tağlit eder. Elbette mahrum olmazlar. Zaten kendilerine ait olan fıkra-i kanuniyede bu hukuk maa-ziyadetin tasrih olunmuştur. Ama dokuzuncu ve onuncu maddeler Al-Osmandan maada bu hanedanın yani makam-ı riyasetinde bulunan ferzend-i Osmaniye'nin tebalarına aittir.

Bir prens hareket ve sekenatında hürriyet-i kâmileye mazhariyetle gezer, yürür, eğlenir, atlara, arabalara, kotralara, vapurlara merak eder, sanayi-i nefiseye intisab peyda eyler, insanoğlu için müyesser olabilen maddi ve manevi her türlü esbab u vesail-i bahtiyariye tevessül eyler. Fakat hükümetin umûr-ı idariye ve siyasiyesine iştirak etmez. Hatta bir hükümdar diğer hükümdardan bir iltimasta bulunacak olsa iltimas edilen hükümdar o şeyi kendi hükümetine yani devletinin kaffe-i umûrunu rüyete tevkil ettiği kabineye havale buyurur. Bildiğimiz yanlış değilse dünyanın her tarafında görülen hal budur.

Bir prensin siyaset ile iştigale salahiyettar olması müdahaleye dahi salahiyet vermek lazım gelir. Müdahaleye salahiyat verilmiş olursa müdahalesinde tervi-i meram salahiyetini alması da tam olunmak icab eder. İş nerelere varır?

Elyevm İngiltere kiralı bulunan Edvard hazretleri “Prens Duğal” unvanıyla veliaht iken hükümdar bulunan valide-i muhteremeleri tarafından vekaleten bazı merasimde bulunurlar idi. Fakat umûr-ı devletin hiçbir cihetine müdahale etmezler idi. Almanya prenslerinin, Avusturya arşidüklerinin, Rusya grandüklerinin, hiçbirinin siyaset ile iştigallerine dair matbuat-ı Avrupaiyede hiçbir kayıt görmedik.

Ama sadrâzâm hazretlerinin ihtarat-ı halisânelerini ne yolda icra ettiklerine gelince taraf ve vekaletpenahilerinden bir büyük memuru irsal buyurmaları doğru olup olmadığına hiçbir zanda bulunamayız. Böyle bir halin misali sebk etmemiştir ki ondan bir misal ahz edebilelim. Yalnız şurası varid-i hatır olur ki heyet-i vükelânın sadrâzâm riyasetiyle mensubiyeti yalnız zat-ı şahane iledir. Eğer Kâmil Paşa hazretleri ihtarat-ı

halisânesini metbû-i mufahamımız olmakla beraber Al-Osmanın dahi makam-ı übüvvet ve riyasetinde bulunan zat-ı hümayun-u mülükaneye arz etmiş olsalar idi ihtimal ki daha muvafık bir surette hareket etmiş olurlar idi. Böyle şeyler emsal-i tekerrür ede ede âdet hükmüne girerler. Fakat biz bu yoldaki emsalin tekerrür ve tekessürüne dahi arzumend değiliz.

Ahmet Mithat

**16 EYLÜL EFRENCİ SENE 1908/ 3 EYLÜL RUMİ SENE 1324/ÇEHARŞANBA/
20 ŞABAN SENE 1326/ NUMARA 9868**

1.43. TEFSİR HAKKINDA MÜDAVELE-İ EFKÂR

Hasköylü Ahmet Halimi Efendi tarafından Tercüman-ı Hakikat'e bir fıkra derc olunmuş. Bunda Türkçe bir tefsirin lüzumu tasdik olunduktan sonra numune olmak üzere bir de "İhlas" sure-i şerifesinin bir tercümesi irad edilmiş.

Türkçe bir tefsirin lüzumu bugünkü günde bil-ittifak teslim olunmuştur. Dinini öğrenmek ihtiyacında bulunan bir Osmanlının dersten mezuniyet derecesinde tedrise ve birçok seneler sarfına mecburiyeti hiçbir akl-ı selime sığmayıp bu himmet-i aliye-i mübeccileyi kemâkân asıl ehil ve erbabına bırakarak şöyle Osmanlıcaı anlayabilenlere bu yolda bir sühûlet olmak üzere kendi lisânımızca bir tefsir lüzumunu -bu Türkçe tefsire esasen muarız bulunan- Üstad fezâil perver müderris Mustafa Sabri Efendi hazretleri dahi teslim buyurmuşlardır.

Şimdi iş bu tefsir-i şerifin keyfiyet-i tertibine gelmiştir. Bir hanımın, hem de mertebe-i medeniyesi pek büyük olan bir hanımın nisvan-ı İslamiye hukuku hakkında bir Fransız kadını ile sebak etmiş olan musahebesini hoca-i dânâmız Mustafa Sabri Efendi hazretleri her neden ise yanlış telakkî buyurarak hukuk-ı şeriyesini arayan hanımı tağyir-i şerâitle mahkum eyledikten maada Türkçe tefsir yazmak gayretinde bulunanları dahi el-ıyazü billahi Teâlâ tağyir-i Kuran daiyesinde görmek ve ba-husus öyle göstermek arzusunda bulunmuş iseler de serin kan ile yürütülecek olan bir müzakerede işin her ciheti halledilebilmek imkânının önüne kimse set çekemez.

Bu nokta-i nazardan bahsin Hasköylü Ahmet Halimi Efendi nazariyesine ait olan cihetini halletmek... Hayır! Hal-i mesele bizim haddimiz olamaz, hele medâr olmak için

evvelâ efendi mümaileyhin numunesini arz edelim de biz dahi söyleyeceğimiz birkaç sözü söyleyelim.

Ahmet Halimi Efendi sure-i şerife-i İhlas'ı şöyle tercüme ediyorlar:

“De : O Tanrı birdir. Temelli de Tanrı'dır. Doğmaz. Doğuramaz. Onun için bir eş de olamaz.”

Tercüme olmak üzere güzel bir tercümedir. Osmanlıca olmak üzere daha güzeldir. Hatta “Osmanlıca” olmaktan ziyade Türkçe'dir. Zira içinde kaç kelime var ise hepsi Türkçe olup Türkçe'den maada hiçbir kelime yoktur.

Lakin bizce murat bu değildir.

Evvelâ biz Kuran-ı Kerim'i böyle aynen tercüme etmek taraftarı değiliz. Bir ibare-i Kuran aynen ve bizim tâbi olduğumuz kıraat üzere harekeli olarak tahrir edildikten sonra yalnız tercüme ile iktifada pek çok mahzurlar vardır. Asıl olan Kuran Arabi'dir. Edilecek tercüme ise mütercimın lisân-ı hal ile “Ben öyle anladım” dediği şeydir. Bir tercüme-i sırfe “Kuran” makamına kaim olamaz. Kuran-ı Kerim lisân-ı Arap üzere nazil olarak on üç asırdan beri bir kelimesi tağyir edilmemiş ve yüzbinlerce huffaz-ı kiramın sadrlarında dahi mahfuzan zamanımıza kadar geldiği gibi âhir-i ezmineye kadar da böyle mahfuz gideceği min kable'r-rahman mev'ûd bulunmuş olan Mushaf-ı şeriftir. Îrânîlerin yapmış oldukları vechile Mushaf-ı şerifin her sutur-ı Arabiyesi altına tercüme-i Farsiye ve Türkiye vesairesi de yazılabilir.

Kuran-ı Kerim'i yalnız bir lisân ile tercüme etmeyi kâfi görür isek kütüb-ü Tevratıye ve İnciliye ile onların erbabının başına gelmiş olanları kendi başımıza da getirmiş oluruz. Tercümelerin birbirine uymaması yolunu kapamak mümkün olamaz. Hoca Mustafa Sabri Efendi'nin korktuğu tahrif yolu işte asıl bu yoldur. Buna dair malumat-ı kâfiye “Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediye” nam eser-i acizanemizde verilmiştir. Mütalaa buyurmuş olanlar Kuran-ı Kerim için tercüme-i sırfeye rıza gösteremezler.

Bizim Türkçe tefsir hakkındaki muradımız böyle sadece bir tercümeden ibaret değildir. Zira İhlas sure-i şerifesi zahir halde tefsire en az muhtaç zannolunduğu halde müfessirin-i kiram hazeratı bu sure-i şerifenin tefsirinde birçok izahat dermiyan buyurmuşlardır ki Fahrer Razi hazretleri Tefsir-i Kebir'de bunları on beş sahifede cem' etmiştir. Eslâfın bu yoldaki himmet ve hizmet-i dindaranelerine müracaat ve arz-ı iftikar etmeksizin bizim için Kuran-ı Kerim'i anlamak kabil olamaz. Ve Arapça bilsek dahi kabil

olamaz. Zira Kuran-ı Kerim’i tetebbu âdeti bir ilm-i mahsus olup Süyuti hazretleri “İtkan” nam telif-i nefislerinde bu ilm-i Kuran’ı kamusun bir cildi kadar koca bir defter-i mutebere ancak sığdırabilmiştir.

Muradımız “Tercüme-i Kuran” olmayıp tefsir-i Kuran olduğuna göre “Mevakib” de olduğu gibi makasid-i tefsiriyeyi tercümeyle katarak:

“Ya Muhammed sana sual edenlere sen de ki ol Allah Teâlâ birdir. Şeriki ve nâzırı yoktur. Dergahı erbab-ı hacete maksat ve cümlesinin seyidi ki büyüklük onda nihayet bulmuştur ve kâim ve bâkîdir. Onun için velet yoktur ve olmadı. Ve veled ve varise muhtaç değildir. Ve onun için ana ve baba olmadı. Ve kimseden doğmadı ve hiç kimse ona akran ve mümasil olmadı.”

Suretine koymak dahi kâfi değildir. Hatta sure-i şerife hakkında daha ziyade izah olmak üzere “Mevakib” de:

“Rivayet olundu ki Kureys’ten bir guruh peygamber aleyhisselama “Ya Muhammed senin ibadet ettiğin ve bizi onun ibadetine davet ettiğin Allah Teâlâ’yı bize vasfeyle” demeleriyle bu sure-i şerife nazil oldu. Bu sure-i şerife böyle muhtasar iken maarif-i ilahiyenin cem’ini müstemil olduğu için onu okumak sülüs-i Kuran’ı okumak gibidir denildi.”

Satırlarıyla verilen izahat dahi kâfi değildir. Sure-i şerifeyi teşkil eden kelimâttan yani Ahmet Halimi Efendi’nin tercüme-i ayniyesinde görülen sözlerden maada “Mevakib” de görülen izahatın kaffesi tefsir-i selefte mevcuttur. Ancak onlara zaten vukufu olmayan bir Osmanlı bunları okur ise “Bu tercümeyle hariçten ne kadar şey katmışlar” diye şaşırır ve tefekkürü matlub olan mânâyı, hükmü yine çıkaramaz.

Celali tercümesi olan Tefsir-i Cemalide:

“Dinle Allah birdir. Allah ihtiyaçsızdır. Yani yemez ve içmez. Doğurmadı ve gayrıdan dahi doğmadı. Ve olmadı ona hiçbir kimse misil ve denктаş. Yani bir kimse onun misli olamaz ki ondan kavi âlih ya oğul tuta” dan ibaret olan sözler ne tercüme addolunabilir ne tefsir.

“Keşf’ül Hakayık” ancak “Mevakib” derecesindeki izahatı Azerbaycan Türkçesiyle iki sahife kadar bast etmiş ise de “Mevakib” den ziyade malumat vermemiştir.

“Tıbyan” dahi hemen “Mevakib” in me’hazi addolunacak kadar “Mevakib” e karib olup ondan fazla malumat vermemektedir.

Halbuki eslâf-ı müfessirinin bu sure-i şerifeyi tefsir için söyledikleri sözleri hazreti Fahr Razi on bir sahifeye tertip ve derc eylemiştir. Bu tefsilat sure-i şerifeyi teşkil eden kelimâtın hüküm ve kuvvetleri ve tertibi kelimâtındaki kavaid ve nahviye ve Arabiyeyi ve sure-i şerifenin esbab-ı nüzûlü ve havi olduğu meseile karşı beyan edilebilecek mütalaatı ve onların mukabeleleri hakkında “Tefsir” nokta-i nazarından iradı lazım gelen şeyleri o kadar mükemmel olarak izah eder ki yine “Tefsir” nokta-i nazarından bundan ziyadesi matlup dahi olamaz.

Öyle ise bunları tercüme edelim.

Bir zat-ı âli himmet bu hizmet-i mukaddime-i diniyeyi deruhte etmiş. Birinci cildi yakında uyun-ı aray-ı müştakıyn-i ehl-i iman olacak imiş. Hak Teâlâ hazretleri sa’yini meşkur etsin.

Şimdi “Asr-ı hazırla mütenasip bir tefsir” dediğimiz zaman iş kalır bu meselenin cihet-i tarihiyesine. Bunun da bir numunesini arz etmiş olmak için şöylece birkaç söz dahi biz söyleyelim:

Bizim “putperestlik” veyahut “ateşperestlik” dediğimiz edyan-ı kadime hakkında tarihlerimizde pek az malumat vardır. Asrımızın erbab-ı tedkiki Hind ve Çin’in “Brahma” ve “Buda” dinlerinden beda ile bahr-i sefid havzası etrafında Fenike ve Yunan ve Latin dinlerine ve hatta Afrika çöllerindeki “Fetişizm” akayidine dair icra eyledikleri tedkikat işbu edyan-ı kadime haklarında bize birçok malumat hasıl etmiştir. İşbu malumattan müsteban olduğuna göre edyan-ı kadimedden bazılarının erbabı kendi mabutlarına mermerden, tunçtan, ve saireden o kadar güzel sanemler, heykeller yapmışlardır ki tasvir ve tahayyüle sığabilen hüsn ü cemali bunlar üzerinde cem’ ile zamanımıza kadar muhafâzâ olunagelenleri müzelerde erbabının nazar-ı hayretlerini celb etmekte bulunmuştur. Bazıları ise terkakiyat-ı medeniyelerini o derecelere vardi ramamış olduklarından asnamı kaba taşlardan, çamurdan, ağaçtan yaparak papazları ya bunların arkalarında, aralarında birer yere gizlenerek veyahut bazılarının derunları mücef yani kof ve koğuk oldukları için sanemlerin içine girerek oradan halka söz söylerler imiş. Arap putperestlerinin asnamı ne gibi şeyler olduğunu görmek bize nasip olamamıştır. Zira bunların cümlesi feth-i İslamda kırılıp mahvedilmiş ve isimleri bile unutturulmuştur. Ancak ihtimale pek karibdir ki bunların da bazıları mücef olsunlar. Zira bazılarının pek büyük şeyler oldukları anlaşılmakta olup bunlar eğer çamurdan imiş iseler o kadar büyük

şeylerin yekpare olmalarından ziyade mücef olmaları varid hatır olur. Onların derununa girip halka söz söylemek dahi kendi kendisine anlaşılır.

İmdi “Samed” kelimesi hem içi boş olmayıp dolu olmak ve hem de hiçbir kimseye muhtaç olmayıp bütün âlem kendisine muhtaç olan bir seyde bir efendi mânâsını şamil bulunmak hasebiyle “O bir Allah sameddir” ayet-i kerimesi “Benim ehadiyetle mevsuf olan mabudum sizin asnamınız gibi kof değildir” hükmünü havi olarak küfre-i Araba pek muvafık bir cevap olacağı gibi “O kimseye muhtaç olmayıp herkes ona muhtaçtır” cevabı dahi yine bu kadar sevap görülür. Zira yine edyân-ı kadime üzerinde icra olunan tedkikattan anlaşıldığına göre edyan-ı kadime mabudları kendi abdlarına muhtaç idiler. Onların mabudlarına türlü hediyeler, kurbanlar getirilir idi. İster lütuflarına mazhar olmak, ister kahırlarından kurtulmak için rüşvet makamında bu hediyeler takdim edilir idi. Hatta keteb-i Tevratiyeden bazılarının rivayetlerine göre ben-i İsrailin Allahı bile bu kurbanlara arz-ı ihtiyaç etmiştir. O zaman ben-i İsrail kurbanlarını ateş üzerinde yakarlar idi ki buna şu mebhas ıstılahında “hulukust” derler. Fakat ben-i İsrail asıl Musa’nın Allah’ından dönerek “Ba’l” nam Fenike mabuduna mülazemet eyledikleri için beni İsrail’in Allah’ı “ Ya hu ben size ne yaptım ki benden yüz çevirerek gayrı mabudlara secde ediyorsunuz” diye şikayetlere kalkışmış ve hulukust kokusunu pek sevdiği için kendisine kurbanlar yakılmasını iltimasa başlamış. İşte böyle tebasına arz-ı ihtiyaç eden mabudlardan Allah-ı Zülcelali temyiz etmek için kelimullah “o kimseye muhtaç olmaksızın herkes kendisine muhtaç olan seyyid-i a’zamdır.” demiş olması delail-i tarihiyeye pek muvafık düşer.

Doğurmak ve doğmak meselesi bu samediyetten daha sade kalır. Zira nasaranın ubuvvet ve benuvvet meselesi ehl-i İslam’a daha yakın ve daha malumdur. Ama işin bu ciheti de izaha muhtaçtır. Nasaradaki ubuvvet ve benüvvet meselesi milad-ı İsa’nın dördüncü asrında meydana çıkmış ve Nise yani İznik cemiyet-i rehabininde büyük Konstantin’in cebriyle tesis edilmiştir. “Müdafaa” ve “Beşair-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediye” ve “Niza’ı İlm ü Din” nam asar-ı acizide bu bahse dair malumat-ı muvazzaha mevcuttur. Fakat ilave etmek lazımdır ki bu ubuvvet ve benüvvet meselesi nasara tarafından icat edilmiş değildir. Putperestlik edyanının kaffesinde minel kadim bu mesele mevcuttur. Hatta Arap din-i kadimi olan Sabii dininde de. Bir mabud-u a’zam maabid-i saireyi tevlid eder idi. Jüpiter mabud-u âzâmı bile: “İlahların babası ve efendisi” unvanıyla yad olunduğu halde evvel mevcudat kendisi olmayıp “Satürn” nam bir mabud-

ı muhayyilin oğlu olduğu itikad edilir idi. “Titan” denilen şeyatin gibi bir nev’i mahlukat ile cenk ve mağlup ederek denizi Neptüne ve cehennemi Plütona verip kendisi yer ve gök Tanrısı olmak ile iktifa eylediğine inanılır idi. Mabudlar bu vechile yalnız biri birini tevlid ile de kalmayıp bunlardan bazıları ve bilhassa pek zen-dost görünen mabud-u a’zam Jüpiter cenapları benat-ı beşerden bazılarıyla birleşerek “Yarım mabud” yahut “Yarım Allah” denilen ve beşeriyet ile rububet arasında müşterek sayılan diğer bir takım zevatın da tevellüdlerine sebep olurlar idi. “Ta’affüf” ve “Ahmet Metin ve Şirzat “ romanlarımızda “Mitoloji” yani esatiril evvelinin bu cihetlerine dair birçok malumat ve muhakemat vardır. Beynelmabudin velediyet ve mevludiyet bu kadardan da ibaret değil idi. Bilhassa Sabiin dininde melaike-i kiram erkekli dişili bir mahluk addolunarak Ebna’i-llah veyahut benât-Allah olmak üzere farz edilirler idi. Anadolu ve Rumeli’nin Rum ahâlîsi minelkadim bu itikad üzere bulunageldikleri halde din-i sahih nasara vahdaniyet-i zülcelali yarım ve nihayet bir asır müddette bunlara tefehhim edememiş bulunduğundan ubuvvet-i rabbanîye ve benüvvet-i mesîhiye bahse avâmın kolaylıkla ruy-ı kabul göstermiş olmalarına şaşmamalı. Fakat pişvayan nasara Konstantin’in bu cebrine mukavemet için nefy ve habs ve katl gibi mesaibe dahi göğüs vermişlerdir.

İmdi tarihten mabudların velediyet ve mülüdiyetleri hayalatına dair şu kadarcık olsun bir haber alındıktan sonra “doğurmadı ve doğmadı” hükmü şerifleri daha etraflı anlaşılmalı olacağını ümit edebiliriz.

Küfüv meselesine gelince yukarıki fıkrada velediyet ve mülüdiyete ve Neptünün denizleri ve Plutonun cehennemler ve Jüpiterin yer ve gök tanrısı olmak suretiyle uluhuyeti taksimlerine ve halbukitekevünat-ı tabiiyenin her birine bir başka mabudun müekkel olmasına ve bunların dahi mabudiyette yek diğerine şerik ve müsavi yani küfüv tanınmasına nazaran Kuran-ı Kerim’de Halık-ı Zülcelale hiçbir kimsenin küfüv olmadığına ve olamayacağına dair verilen hükm-ü şerif elbette daha layıkıyla tavazzuh eyler sanırız.

İmdi müfessirin-i selef hazeratının hazret-i Fahr Razi tarafından on bir sahifeye yazılan akvaline baladahülâsa ettiğimiz malumat-ı tarihiye dahi munzam olup da:

“Sen o kefare-i Araba de ki: Mabudum olan o Allah vahidiyet-i katiye ile birdir. Sizin sanemleriniz gibi içi kof ve ibadına muhtaç bir mabud olmayıp dopdolu metin ve muhkem ve bütün kainata muhtac-ı ileyh bir rabbül-âlemindir. Kendisi ne diğer mabudları ve ne melaikeyi doğurmuş olmadığı gibi ne de kendisinden evvel bir mevcuttan

doğmamıştır. Kainata tasarruf ve icra-yı ahkamda Rabb sıfatıyla hiçbir kimse ona küfüv olmamıştır.”

Denilir ise umarız ki tefehhüme daha karib bir surete konulmuş olur.

Li vechillah Teâlâ taati-i efkâr ede ede maksuda vusûlden ümidimizi kesmeyiz.

Ahmet Mithat

**17 EYLÜL EFRENCİ SENE 1908/ 4 EYLÜL RUMİ SENE 1324/PENÇŞENBE/ 21
ŞABAN SENE 1326/ NUMARA 9869**

1.44. KARDEŞLİK

Her lisânda “hakikat” ve “mecaz” denilir iki hüküm vardır ki gerek konuşulur, gerek yazılır iken bu hükümler bilinmeyecek olursa anlaşmak güç olur.

Bir sözün, bir kelimenin evvelâ hakiki olan mânâsı murat olunur. “Arslan “ denildiği zaman o meşhur yırtıcı hayvan murat olunmak gibi. Kelimenin mecâzi olan mânâsı ise mânâ-yı hakiki müteazzir olduğu zaman yani kelimeyi asıl kendi mânâsına almak mümkün olamadığı vakit meydana çıkar. Misal-i meşhurunca “Hamamda bir arslan gördüm” demek gibi ki hamamda gördüğüm şey ma’hud yırtıcı hayvan olamayacağı, çünkü o yırtıcı hayvan hamama gelemeyeceği için ona benzer bir şey, iri yarı güçlü kuvvetli bir kahraman görmüş olduğum anlaşılır.

Şu usûl-ü lisâniyeyi hatıra getirdiğimiz anda “Hristiyanlardan kardeş olur muymuş!..” diye bir iki haftadan beri bazı kimseler nezdinde görüle gelmiş olan galeyana şaşmamak kabil olamaz.

Bundan evvel müteaddid makalat-ı mahsusiyemizde demiş olduğumuz vechile “Reaksiyon” denilen aksi-ameli gözlerimizin önünden uzatmak mümkün olamayacağından bu hali de yeni hürriyet devrimizden mümkün değil memnun olamayanların himmetlerine haml etmek pek tabiidir. “Kanun-i Esasi ve hürriyet denilen şey Rum, Bulgar, Ermeni gibi Hristiyanlar ile kardeşlik akd etmek vesilelerinden tutturarak bizi onlara esir etmek demektir” sözünü sade dil olanlara ve işbu makasid-ı harbeyi anlamak istidadında bulunmayanlara söyleye söyleye bu galeyanı hasıl etmişlerdir. Buna “galeyan” demek işi a’zam sayılamaz. Zira birçok ahâlînin bir cami-i

şerifte toplanıp teheyücleri asarını meydana koymalarına bundan başka hiçbir tabir bulunamaz. Allah razı olsun kudattan bir zat söz anlatıp galeyan erbabını teskin etmemiş olsa idi iş daha ziyade büyüyerek hükümetin kuvve-i tedibiyesine lüzum gösterecek dereceye varır idi.

Yalnız şunu düşünmek kifayet eder ki biz umuman istibdad altında inler iken bizi şimdi o korktuğumuza uğratmak tertibatı kurulmuş hazırlanmış idi bile. Beyneldüvel husûli hâlâ Avrupa gazetelerinde söylenip duran “İtilaf” işte bundan başka bir şey değildir. Anadoludan Rumelinden daha birçok yerlerin müslümanlarını Bulgaristan, Bosna, Hersek vesaire müslümanları haline koymaktır. Bize nail olduğumuz hürriyeti verenler bu tertipleri bozmak için o fedakârlıkta bulunmuşlardır. Hristiyan vatandaşlarımız ile kardeşlik akd etmek bizi onlara esir etmek değil bu esareti tertip eden hilelerden kurtarmak demektir. Fakat bu siyasi cihetleri bir tarafa bırakalım da şu Hristiyanlarla kardeşlik demek ne demek olduğunu lisân-ı hükmüyle bir düşünelim.

Eski imlası “Karındaş” olan bu kelimenin mânâsı ikisi bir babanın belinden inip bir ananın rahminden doğan iki kimse arasındaki münasebettir. Bu mânâyâ göre Hristiyanlar değil a Türkler bile birbirinin kardeşi olamaz. Hatta bir baba ve iki anadan veyahut iki baba ve bir anadan doğmuş olanlar bile tamamıyla kardeş olamayıp “üvey kardeş” sayılırlar.

Bu halde “Mü’minler birbirinin kardeşinden başka bir şey değildirler” mânâsındaki ayet-i kerimede görülen kardeşlik dahi hakiki bir kardeşlik değildir. Zira müminlerin kaffesi bir anadan bir babadan doğmamışlardır. İşte hakiki mânâ çıkarılamayacağı bu vechile sabit olduktan sonra mecâzi mânâyı arayacağız. Şu mecâzi kardeşler arasında bir münasebet, müşabehet, bir cihet-i camia arayacağız. Bu suretle bulacağız ki cümlesi bir dine salık olan adamlar bu cihet-i camiadan dolayı manen birbirinin kardeşidirler. Lisânımızda umumen “Din kardeşi” tabiri ile bu meram ifade olunmuştur.

“Ermeni kardeşlerimiz” ve “Bulgar kardeşlerimiz” ve “Rum kardeşlerimiz” denildiği zaman evvela bunlarla beraber bir ana ve bir babadan doğmamış olduğumuz için aramızda mânâ-yı hakikisiyle bir kardeşlik murat olunamaz. Bu pek aşikâr bir şeydir. Bir mânâ-yı mecâzi olarak din kardeşliği de murat olunamaz. Zira dinlerimiz başka başka olduğu için burada “Din” kelimesi bir cihet-i camia teşkil edemez. Müslümanlar arasında

bulduğumuz mecaz burada bulunamaz. Öyle bir din kardeşliğini biz iddia edecek olsak onlar kabul etmezler. Öyleyse ikinci bir mânâ-yı mecâzi arayacağız. Tabii onu da pek kolay bulacağız.

Düşünelim ki bir köyde, bir kasabada, bir şehirde Hristiyanlar ile kapı bir komşuyuz. Doğan güneş cümlemizi tenvir ve ihya ediyor. Yağan yağmur mahsulat-ı arziyesiyle cümlemizi besliyor. Yangın gibi zelzele gibi bir afet cümlemize isabet ediyor. Hatta mine'l- kadîm duygularımıza girmiş olduğu vechile birimizin düğünü diğerimizi de neşelendiriyor. Birimizin hastası, cenazesi diğerimizi de kahırlandırıyor. Elhasıl maişet-i medeniyece birbirimizin ortağı sayılıyoruz. Bu kadar cihet-i camia aramızda bir “Kardeşlik” hasıl eder de buna “Öz kardeşlik” ve “Din kardeşliği” diyeceğimize mukabil “Vatan kardeşliği” der isek kıyamet mi kopar? İşte mânâ-yı mecâzi besbelli ki bu kardeşlik öteden beri kullanageldiğimiz “Hemşehrilik” mânâsıdır.

Bazı kısa akıllılar ihtimal ki “Diyarbakır’daki bir müslüman Üsküp’teki bir Bulgarın hemşehrîsi olamaz.” diye düşünsünler. Fakat Osmanlı mülkünün her tarafında bulunanları biri birine vatan kardeşi etmek için en kuvvetli bir cihet-i cami’a vardır ki o da Osmanlılıktır. “Osmanlı!” demek “Osmânâ tabi olan” demek olduğuna göre vaktiyle yüz yirmi milyon nüfus cem’ etmiş olan bu tabir bugün mümtazı gayr-ı mümtazı o miktarın selisini cem’ edemeyecek mi ? Cümlesi bir bayrağa bir kanuna tâbi olan bu milyonlarca ifradı bir “Uhuvvet-i Osmaniye” cem’ eder. İşte aradığımız kardeşlik dahi budur.

Bu kardeşlik ve Osmanlılığın daha mebadisinde devletimizin temeli ile beraber Sultan Osman tarafından tesis olunmuştur. İsminden dahi anlaşılacağı vechile Gazi Mihal Bey hristiyan olduğu halde Osmanlı serdarlarından idi. “Şu Mihali müslüman etsek a” nasihatini verenlere “O benim kardeşimdir!” cevabını verdiği tarihlere yazılmıştır. Sultan Osman’dan daha ziyade Osmanlı olmak acayib olmaz mı?

Bu uhuvvet-i Osmaniye şer’-i şerifeye dahi muvafıktır. Zira hukuk-ı medeniyece gerek müslim ve gerek gayri müslim nazar-ı şeriatte müsavidir. Hakimül şer’ veyahut müfti-i erbab-ı hukukun isimlerini resimlerini sormaz davacılar her kim olursa olsun isimleri Zeyd ve Ömer’dir. Hiçbir kimsenin hakkını diğerinde bırakmaz. İşte bu hukuk-ı medeniyece tesavisi dahi bir cihet-i camiadır.

Bu davaların haddizatında bizce vakıa bir ehemmiyeti olmayabilir. Zira bir küçük kısmın saf derunlukları ve bazı fikr-i şeytanet sahibi de aksiyonerler tarafından iğfalleri sebebiyle şöyle bir eser-i taassup göstermelerine mukabil hakayık-ı şeriye ve siyasiyeye vakıf büyük büyük aksam mevcuttur. Fakat bizim için şu devr-i mesud-u hürriyete girilmekten memnun olmayanlar dâhilde bulunduğu kadar hariçte de vardır. Hariçtekilerin mazereti dâhildekilerin mazeretinden kat kat ziyade olabilir. Bir suret-i akilane ve kibarane de küşad edilen bu devr-i mesuda halisiyet-i tamme ile hayran olan medeniyetperverlere: “Ne kadar aldanıyorsunuz! Türkiyede müsavat ha?! İşte hristiyanları vatan kardeşliğine bile kabul etmiyorlar. Onları ayrı ve yabancı addediyorlar. Yabancı addettikten sonra mallarını, canlarını, ırzlarını, hatta dinlerini mübah saymak uzak mıdır? Bin yerde emsali görüldüğü vechile hristiyanlar üzerine hücum bilkuvve yine mevcuttur. Kuvveden fi’ile çıkmak dahi müteasibane bir galeyandan başka bir şeye muhtaç değildir.” derler ki bu zehirin panzehiri bizim için güç pahalı bulunabilir.

Allah aşkına aklımızı başımıza alalım. Bu ricayı sade-dilan ahâliyi ifsad ile fitne koparmağa sa’y eden fesatpişelere hitap etmiyoruz. Böyle bir hitabın boşluğunu bilmeyecek kadar saf dil değiliz. Bu ricayı en küçüklerimize varıncaya kadar millete, ahâlîye ediyoruz. Her işittikleri yalanlara kapılıvermemeli. Akıl ile şer’ ile muvafık görmedikleri anlamadıkları şeyleri gazetelere sorsunlar. Bütün âlem hain-i vatan kesilmiş değil a. Müşkülleri derhal hallolunur da yar ve ağyare karşı gülünç olup kalmaktan halis olunmuş olur.

Ahmet Mithat

2. BÖLÜM

YAZILARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1.TÜRKÇE TEFSİR, İSTİBDAT-HÜRRİYET, CAMİ-MEDRESE VE TEKKELER

Mithat Efendi Türkçe bir tefsirin kaleme alınmasını ister, Telifât-ı İslamiye diye bir yazı kaleme alır, bazı çevrelerin Türkçe tefsir olmayacağı iddialarına karşı bunun kesinlikle kaleme alınmasını talep eder.“Türkçe tefsir yapılamaz” bahsine gelince: Kemâl-i hürmet-i tilmizane ile hazret-i muharririn pişgah-ı üstadilerine arz ederiz ki bu mütalaalarına pek az müşterek bulabilirler. Avâm nezdinde değil! Avâm bu matlabda âdeta müttehittir. Havas nezdinde dahi pek az müşterek bulurlar. Hatta bizzat kendileri dahi bu mesele hakkında izahat-ı lazıme alacak olsalar şimdiki mütalaalarını mutlaka tadil buyururlar.³ Şayet olmazsa kendisinin bir heyet toplayıp Türkçe bir tefsir kaleme almak işine ön ayak olmak istediğini belirtir. Bu konudaki diğer yazı da Ahmet Hilmi Efendi diye birinin yaptığı ihlas suresi tefsiridir. Mithat Efendi, bir tefsir örneği veren Hasköylü Ahmet Hilmi Efendi'nin İhlas-ı Şerif hakkındaki örneğinden hareketle nasıl bir tefsir yazılması gerektiğini anlatır ve bilgi muhiti çok zengin olan Mithat Efendi örnekler vererek tefsirden neyi kastettiğini anlatır.

Yukarıdaki iki Türkçe tefsir konusundan önce Mithat Efendi bir meşhur tefsiri de kaleme almıştır. Bunu Necip Asım Bey'e anlatır. “Ben de büsbütün boş durmadım. Üstad-ı bülendhimmet hoca Musa Kazım Efendi hazretlerinden âdeta bir tedris-i tilmizane suretinde tettebbu' edilen tefsir-i Kur-an'ı kaleme dahi aldık. Miktar cihetiyle nısfını geçti. Fakat mevad-ı munderice cihetiyle hepsi tamam olmuş demektir. Zira tefsir yollu ne söylenecek idiyse nısfı evvelinde söylenip bitmiştir. Nısf-ı ahirine pek az bir şey kalmıştır. Kadı Beyzavi aleyhi rahmetil bari hazretleri gibi her şeyi mebadide söyleyip

³Ahmet Mithat, “Telifât-ı İslamiye”, Tercüman-ı Hakikat, 5 Eylül 1908.

müntehâlâra bir şey bırakmamış olmamak için yazılan miktarı tekrar gözden geçirip yeniden bir sıraya koyarak inşallah tab' edeceğim.”⁴

Mithat Efendi, Türk kültürü üzerine araştırmaları ile meşhur Necip Asım Bey ile mektuplaşır taraflar birbirlerine birer mektup yazarlar. Bu durum Mithat Efendi'ye değişik duygular yaşatır. İlk mektupta Necip Asım yaptıklarını anlatır, çalışmalarına istibdadın zor şartlarına rağmen devam ettiğini belirtir, bazı eserlerinden bahseder. Mithat Efendi ise cevabında Asım Bey'in yaptıklarına sevinir, kendisinin de Musa Kazım Efendi ile bir tefsir kaleme aldığını söyler. “Hakkımda asarını gösterdiğin hissiyat-ı ferzendaneye teşekkürler ederim. Sen Kanlıca'ya ben Beykoz'a gider iken vapurda birbirimizin yanına oturamadığımız günlerin heybet ve dehşeti hâlâ yüreğimden çıkmamış olduğu için şimdi o halin tamamıyla sad ve aksi olarak böyle matbuat sahifesi üzerinde alenen muhataba edişimize birden bire yüreğim inanamıyor gibi acayib ve garib bir hal-i psikolojideyim. Ama işte şu kelimeleri yazar iken bir daha silkelenip kendimi topladım. Hayır! Hayır! Rüya değil! Bu tatlı hal ayn-ı hakikattir. Bizi bu devr-i latif-i hürriyete nail edenlere teşekküratımızı bir daha tekrar edelim.

Mektubunda bana büyük müjdelere veriyorsun. Sen altı ciltlik bir Türk tarihi ve dokuz ciltlik bir Osmanlı tarihi yazmışsın. Bir de Fransızca yazdığın Aruz ve “Gök Yaprak” adlı bir roman ve Fuad Bey Efendi'nin Türk aruzu ve Mister Gibbden tercüme eylediği “Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye” ve “Usûl-ü Muaşeret” ve “Sarf-ı Türki” ve “Mükemmel Kamus-ı Türki” ve Doktor Rıza Tevfik Bey'in “Kamus-ı Felsefi” si var imiş. Ne büyük armağanlar. Ah! On beş yirmi seneden beri aklam-ı Osmaniye ateşin zincir-i istibdâd ile bağlanmamış olsa idi şimdiye kadar bunlar çoktan kütüphanelerimize girmiş ve daha başkaları da yazılmış olur idi.

Ben de büsbütün boş durmadım. Üstad-ı bülendhimmet Hoca Musa Kazım Efendi hazretlerinden âdeta bir tedris-i tilmizane suretinde tetebbu' edilen tefsir-i Kuran'ı kaleme dahi aldık.⁵”

Mithat Efendi, Sırât-ı Müstakim isimli derginin çıkışını anlatır ve derginin yazarlarından ve yazılarından kısaca bahseder.

⁴Ahmet Mithat, “Necip Asım”, Tercüman-ı Hakikat, 16 Ağustos 1908.

⁵Ahmet Mithat, “Necip Asım”, Tercüman-ı Hakikat, 16 Ağustos 1908.

“Sırât-ı Müstakim’in ilk nüshasında üstat-ı Ali Nihadımız Hoca Musa Kazım Efendi hazretlerinin “Hürriyet-Müsavat” ve Mardinizade Ebul Âlâ Efendi hazretlerinin Sure-i Şuri” ve Mânâstırlı İsmail Hakkı Efendi hazretlerinin “Mevaiz” sernameli makalat-ı nefiseleri maksat-ı hürriyetin şeriat-ı İslamiyeye muvafakat ve adem-i muvafakatı şüphelerini lalebed fasıl ve hism edecek huvec-i şeriyeden olup badema cemaat-ı İslamiyeye va’z ve nasihatte bulunacak ulema-ı kiram için dahi birer bedreka tâlim ve telkin olacaklarından amalin bu kısmı hasıl olmuş bitmiş demektir. Bir vakitler bunun aksi cihetini iltizam eden birkaç müteassıp bütün âlem-i medeniyette İslamiyetimiz aleyhinde pek fena bir fikir hasıl ederek Müslümanlığın medeniyet-i cedide ile kabil-i telif ve tevfiik olmadığı ve usûl-ü meşveret ve meşrutiyete din-i İslamın mümânât eylediği ve bu halde Devleti Âliye-i Osmaniyenin sair düvel-i mütemeddine adedine dahil olamayacağı fikir ve hükmünü tesis eylemiş olduklarından şimdi dinimizin bu babdaki ahkam-ı sahihası meydana çıkarak bu bühtanlar, bu iftiralar dahi izale olunacaklardır ki Sırât-ı Müstakim’in yalnız şu hizmeti bile baha takdirinden aciz kalacak hidemat-ı mühimme-i diniyedendir. Lakin Sırât-ı Müstakim’in hizmeti yalnız bundan ibaret mi kalacaktır?”⁶

Mithat Efendi buradaki yazıları kaleme aldığı dönemde istibdâd devri sona ermiş, Kanun-ı Esasi ile bir hürriyet dönemi ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla iki dönem zaman zaman karşılaştırılır, önceki dönemin kötülükleri ve huzursuzlukları dile getirilir, yeni dönemin getirdiği güven ortamı anlatılır.

İstibdâddan Kanun-ı Esasiye geçişin sorunları, istibdadı yıkmak daha sonra Kanun-ı Esasi ve sonrası ise yapmak olarak telakkî edilmiş. Ahmet Mithat Efendi’nin İttihat Terakki âzâsından Necip Derağa Bey ile konuşmaları bu konular üzerinedir. Yazının adı Yıkma Yapma’dır. Necip Derağa Bey, “Biz yıkmaya geldik. Yapmayı size bırakıp gideceğiz.”⁷ Sözüyle İttihat ve Terakki’nin istibdâdı yıktığını, insanların huzurunu sağlayan bir düzene sahip devlet yapısını yapacak olanın da millet olduğunu söyler. Yeni dönemin ısrarla korunması, hürriyet ortamının devamını temin için gerekenin müştereken yapılmasını konuşur Mithat Efendi ile sohbetinde. Mithat Efendi ise bu yükün millete ağır geleceğini, Yeni binayı yapmak için evvela mimarların,

⁶Ahmet Mithat, “Sırât-ı Müstakim”, Tercüman-ı Hakikat,30 Ağustos 1908.

⁷Ahmet Mithat, “Yıkma, Yapma”, Tercüman-ı Hakikat,15 Ağustos 1908.

mühendislerin lazım olduğunu söyler. Bunların da mebusan, mebusan demek olan ayan, ayan demek olan vükelâ olduğunu söyler. Amelelerin dahi memurlar olduğunu, onların karıncalar gibi, arılar gibi düzenli bir mesai ile çalışmalarından yeni binanın vücuda geleceğini belirtir.

İstibdâd dönemi ile Kanun-ı Esasi'den sonraki hürriyet addedilen dönemi karşılaştıran bir yazı da Hürriyet ve Matbuat ismini taşır. Mithat Efendi basın o günkü tabir ile matbuatın kayıtsızlıklarını eleştirir. Hürriyetin kıymetinin böyle bilinmeyeceğini anlatır.

Kanun-ı Esasi'nin getirdiği hürriyet ortamında Osmanlı hanedanının geçim masrafları da konu olur. Yazının adı .“Hanedan-ı Ali Osman”dır. Mithat Efendi ailenin geçim masraflarına herhangi bir kayıt konmasından yana değildir, zaten Kanun-ı Esasi'de böyle bir kayıt getirmemektedir. Yüzlerce yıl bu toprakları adalet üzere idare etmiş bir mukaddes sülale için bunlar yakışık almaz şeylerdir. Ama kaderin bir cilvesi bu asil aile gereken itibarını zamanla kaybetmiş, yeni devlet onları ülkelerinde dahi tutmamış yurt dışına göndermiştir. Avrupa'daki diğer devletler sembolik de olsa bu aileleri korumuştur.

Mithat Efendi yeni dönemin fikirlerinin ve getirdiklerinin korunması için medrese, tekke ve camilerin de halkı aydınlatmaları gereğini anlatır. Fikri tartışmaları yaymak ve toplumun fikren gelişmesine çalışmak için, medrese, tekke ve zaviyelerin büyük mekanlar olduğunu, onların bu fikri gelişmeyi sağlaması gerektiğini vurgular. Yazının adı; Cevâmi, Medâris ve Tekâyâ'dır.

2.2.SİYASET

Mithat Efendi siyasi konularda da yazar, Manyasizâde Refik Bey başlıklı yazısında mebus olacak kişilerde bulunması gereken özellikleri sıraladıktan sonra; o tarihlerde İstanbul'da yapılacak seçimlerde bir adayı tanıtır onun liyakatından bahseder. “Manyasizâde Refik Bey bir kapalı kutu içinde mahfuzan yaşayagelmiş lekesizlerden değildir. Çocukluktan çıkar çıkmaz herkesin gözü önünde yaşamış bir adamdır. Sadece göz önünde değil! Hayatın girdapları içinde yuvarlanarak, uğraşarak yaşayagelmiştir. Bir aralık meclis-i tahkikat riyaseti gibi müthiş bir çirk-abı da aykırılamıştır. Ama bu girdabadların bu müzahrafatın kaffesinde damen pakını zerre kadar lekelemeyerek daima pak, daima tahir tanınmıştır. Şimdiye kadar lekesiz yaşamış olan bu namuslu adamın bundan sonra dahi lekelenmeksizin yaşayabileceğini katiyyen ümit edebiliriz.

Refik Beyin iş görebilecek bir adam olduğunu şimdiye kadar görmüş olduğu işler ispat ederler. Bir adamın cidden iktidarı olur. Fakat meydan-ı icraya koymuş olmaz. Refik Bey böyle değildir. İşgüzarlığını faaliyeti ile meydana koymuştur. Meclis tahkikat riyasetine davet edilmiş olması sair birçok memur ve memuriyetler gibi bir tevciye veciye !..den ibaret değil idi. Polis heyetine âdeta muallimlik ettirilmek maksadıyla oraya davet olunmuş idi. İsteddiği işi yapamayacağını, yaptıramayacaklarını görünce veda temennasını basarak yine kendi işine gitti. Dava vekaletine! O kadar vakıfane, o derecelerde namuskarane bir vekalet ki bu yolda biraz nadirce gördüğümüz zevat meyanında bir de Mahmut Mahir Efendi'yi tanırız.”⁸

2.3. DIŞ POLİTİKA

Mithat Efendi, Kanun-ı Esasiden önce Avrupa'da Osmanlı algısının başka olduğunu, ama ondan sonra değiştiğini, İstanbul ve Osmanlı ile ilgili bilgilerde Batının daha duyarlı hale geldiğini anlatır. Kanun-ı Esasi ilan edildikten sonra kapalı toplum açık bir toplum olma yolundadır, bu yüzden Batı ülkelerinin Osmanlıya bakış açıları değişmiştir, Mithat Efendi bu değişimin dış politikadaki yüzünü anlatır. “Avrupanın büyük gazeteleri şimdiye kadar İstanbul muhaberatına o kadar ehemmiyet vermiyorlar idi. Tan gibi pek az Fransız gazetelerinin ve Tayms ve Deyli Meyl gibi daha ziyadece İngiliz gazetelerinin ve birkaç da Alman ve Avusturya gazetelerinin burada mukim zevattan aldıkları mektuplardan başka şehrimizden Avrupa gazetelerine mektup gönderilmeyip bunların yazdıkları mektuplar dahi bittabi seyyiat-ı idareden bahis bulunuyorlar idi. İnkılabımızdan beri bu hal değişti. Büyük gazetelerden bazıları İstanbul muhabir-i mahsus bile gönderdiler. Bunların mektupları ahvâl-i hazır ve müstakbelemizden bahistirler. Memnun olalım teşekkür edelim ki suret-i bahisleri dahi bizim için esasen hayırhahanedir.”⁹

⁸Ahmet Mithat, “Manyasizâde Refik Bey”, Tercüman-ı Hakikat,6 Eylül 1908.

⁹Ahmet Mithat, “Türkiyenin Harici Politikası”, Tercüman-ı Hakikat,12 Eylül 1908.

2.4. POLİTİKA FIRKALARININ İMKANSIZLIĞI

Kanun-ı Esasinin ilanından sonra henüz politikayı beceremeyen bir toplumda politika fırkalarının oluşmasının imkânsızlığını anlatır Mithat Efendi. Konunun başlığından ziyade Osmanlı unsurları içindeki milletlerin henüz politikayı öğrenememesinden ve bu nedenle politik fırkaların oluşturulmasının imkânsızlığından bahsediyor yazı. Yazının asıl bahsi ise; sanki İslam'da tevhid-i efkârın olmadığı, her devirde ihtilafların büyük olduğunu vurgulamaktır, ama birlik içinde yaşamının öğretilmesi veya insanların onu öğrenmesi gerektiğini örgütler. Mithat Efendi, klasik Osmanlı toplumundaki siyaset ile yeni dönemdeki siyasetin farkını anlatır. Batı tarzı siyasette politik fırkaları ve onların gelişmişliğini anlatır. Ama bizde politik fırkanın olmadığını belirtir.

2.5. SİYASİ VE DİNİ KONUŞMALAR VE KALİTESİNİ SORGULAMA

Ramazan münasebetiyle yapılan konuşmaların sadece din ile sınırlanmamasını topluma telkin eder. Usûl-ü meşveret ve meşrutiyetin bu sohbetlerde halka anlatılabileceğini belirtir. Mithat Efendi cemiyetin fikri düzeyinden rahatsızdır bunu düzenlemek ister, yazılarla kamuoyuna tekliflerde bulunur. Mevaiz-i Siyasiye ve İlmiye başlıklı yazı, bu konunun hareket noktasıdır.

“İslamiyetimiz âleminin en güzel ahvâlinde birisi Ramâzân halidir. Bu şehri mübarek diğer on bir aydan büsbütün başka bir haldedir. On bir ay çalışan Müslüman bu müddet zarfındaki mahsul-ü mesaisi ile Ramazan içinde mutlaka kendisini bir mebzûliyyet halinde bulacaktır. Gündüzleri öteki aylardan daha az çalışıp zamanından bir miktarı cevâmi-i şerifeye devam için ayıracak ve geceleri diğer aylardan daha geç yatıp teravihe gidecek ve ondan sonra gecenin bir miktarını uyanık geçirecektir. Gündüzleri cevâmi-i şerifenin ahvâlini tasvir etmek olur olmaz kalemlerin kudret-i tasviriyesini aciz bırakır. Geceleri teravihten sonra herkesin vakit geçirişleri dahi ta'rif ve tavsife sığmamak emrinde bundan aşağı kalmaz. Bir zamandan beri bazı vaiz efendilerin mevaiz-i mevkutelerini usûl-ü meşveret ve meşrutiyeti cemaate anlatmak suretine tahvil etmeleri dakayık-ı siyasiyenin ehemmiyetini takdir edenler nezdinde o kadar mucib-i memnuniyet

olmaktadır ki şu mevaızaların ramâzân-ı şerifte bir kat daha temhid ve tavsî' emrindeki arzu pek çok kalplerde yer tutmaktadır.”¹⁰

Mithat Efendi yeni dönemi çok yönlü topluma izah eden bir santral görevi yapmaktadır.

2.6. YENİ KAVRAMLARIN İZAHI

Mithat Efendi bazı yeni kelimelerin açıklamaları üzerine de yazılar yazmıştır. Otonomi, Desantralizasyon başlıklı yazısında otonomi, santralizasyon, desantralizasyon tabirlerinin oluşumu, anlamı ve siyasi terim olarak anlamı konularında örneklerle açıklamalar yapar.

“Tahatturatımızda hata etmiyor isek bu “Otonomi” kelimesini iki kelime-i Yunaniyeden ilk teşkil eden Almanya esatize-i felasefesinden “Kant” tır. Yunanca “Kendi” mânâsına olan “Otos” kelimesiyle “Kanun” mânâsına olan “Nomos” kelimelerini bir vasf-ı terkibi-i Yunani suretinde mezc ederek işbu “Otonomi” tâbirini teşkil eylemiştir. Ama bunu ulûm-ı siyasiyede kullanmak için yapmamıştır. Ulûm-ı felsefede kullanmak için yapmıştır. Kant’ın isti’maline göre bu kelime vicdanca hürriyet-i mutlaka hükmüne hâizdir. İnsan bir şeyi itikada kabul etmek için hariçten hiçbir teklif hiçbir icbar altında bulunmayıp da o şeyi yalnız kendi vicdanının kabul-ü ahrârânesiyle kabul eder ise işte bu vicdana Kant “Otonom” tabir eylemiştir. “Bunu böyle itikad ve kabul ediyorum. Zira bunun hakkında şu delil kitabı. Bu bürhan-ı semavi vardır.” denilir ise Kant’a göre bu kabul otonom vicdanın kabulü değildir. Teklif ve icbar şöyle dursun öyle bir teklifin mevcudiyeti farz edilse bile yine vicdanın otonomisi ihlal edilmiş olur. İşte bunun için idi ki Kant bu kelimeyi hürriyet-i mutlaka mânâsında kullanmak için teşkil etmiştir.

Ulûm-ı siyasiyeye gelince: Otonomi kelimesi kendi kavanini ve nizamatını kimseye sormaksızın kendisi yapan bir heyet-i siyasiye hükmünü verir. Bu muhtariyeti kanunun bu kelimedden ilk murad etmiş olduğu mânâ derecesinde kuvvetlendirecek olursak bihakkın otonom olan bir hükümet ancak hükümet-i mutlaka ve istibdadiye olabilir. Lakin siyasiyatta isti’mal cihetiyle bu kuvvet gereği gibi tadil olunmuştur. Bu halde mânâsı da bir büyük devletin nisbet-i hükümrânesine mensup olmakla beraber kendi

¹⁰Ahmet Mithat, “Mevaız-ı Siyasiye ve İlmiye”, Tercüman-ı Hakikat, 25 Ağustos 1908.

kavanin ve nizamatını kendisi vaz' ve idare etmek mânâsına isti'mal olunmuştur. Devlet-i Aliye-i Osmaniyenin nisbet-i hükümraniyesiyle beraber Bulgaristan emaretinin otonomisi gibi.”¹¹

“Desantralizasyon” ise otonomiden bilküllüye başka bir şeydir. Bu tabir-i mefhum muhalifi olan “Santralizasyon” ile beraber an-asıl ulûm-ı tabiiye tâbiratındandır. Suret-i teşkili şöyledir ki: “Santra” kelimesi bir dairenin merkezi gibi her şeyin op-orta yerine derler. Sonra bunu “Santral” diye bir ism-i mensup suretine koyar isek “Merkezi” yani op-orta yerde bulunmak hali mânâsını alır ki ism-i mensuplarda murad olunan sıfat mânâsı bunda dahi bulunur. Meselâ “Adeministrasyon santral” der isek “İdare-i merkeziye” hükmünü icra etmiş oluruz. Badehu bu kelimedden “Santralize” diye bir fiil yaparız. “Bir şeyi bir merkezde yerleştirmek” mânâsını ifade eder. Bundan dahi “Santralizasyon” diye bir ismi masdar yaparız. Mânâsını da “Bir şeyi merkeze koyuş. Merkezlendiriş” suretine girer. Nihayet buna edat-ı selb olan bir “de” ilave edince o fiili selb yani merkezlendirmenin makusu murad edilmiş olur. Bizde bunlardan birincisini “Kuvve-i anil-i merkeziye ve ikincisini de kuvve-i ilel merkeziye” tabir etmişiz. Sözün doğrusu bu tabirlerin ne kadar muvafık olduklarını tayin edemeyiz. Bir misal irad edelim, Bıçak bileyen adam bıçağın çelik tarafını yuvarlak bileği üzerine tuttuğu zaman bu tatbikten birçok şerareler peyda olup bu şerareler birer münhani resmederek merkeze nispetle etrafa doğru teba'üd ederler. İşte “Desantralizasyon” dediğimiz “Anil merkeziye” budur. Bir arabanın tekerlekleri üzerine yük biner. Değil mi? O yüklerin sıklığı de dingile yani merkeze doğru teveccüh eyler. İşte “Santralizasyon denilen İlel merkeziye” dahi budur.

Bu tabirleri ulûm-ı siyasiye ve idariyeye tatbik edince: Vilayetlerin her hususta payitahta tabi olarak kendiliklerinden hiçbir şey yapamamalarına “Santralizasyon” ve bilakis vilayetlerin muhtaç oldukları şeyleri yapabilmelerine dahi “Desantralizasyon” denilmiş. Birinci hükme göre kuvvet ve kudret hükümet-i merkezde müctem'i olacak ve ikinciye göre bu kuvvet ve kudret vilayetlere dağılacaktır.”¹²

¹¹Ahmet Mithat, “Otonomi ve Desantralizasyon”, Tercüman-ı Hakikat, 9 Eylül 1908.

¹²Ahmet Mithat, “Otonomi ve Desantralizasyon”, Tercüman-ı Hakikat, 9 Eylül 1908.

Şovenizm başlıklı yazıda “şovenizm, patriyotizm, şoven, patriyot” kavramlarını açıkladıktan sonra, bu kelimelerin mânâlarına uygun davranış şekillerini de örneklerle açıklar.

“Şovenizm” demek “Patriyotizm” denilen hissin derece-i ifratıdır. “Patriyotizm” vatanperverlik demek olup ihsas-ı fazılanın en bir güzidesi, âdeta en mukaddesi olduğu halde vatanperverliğin derece-i ifratı demek olan o “Şovenizm” bilakis en menfur, en merdud bir histir.”¹³

2.7. NAMIK KEMÂL VE AHMET MİTHAT

Mithat Efendi, Namık Kemâl yaşarken kendisine yazdığı iki mektubun intişarından sonra matbuatta doğan eleştirilere cevap verir. Konu etraflı tavazzuh etmediğinden fazla yorum yapamıyoruz.

Geçmiş Gelecek 4 ve Geçmiş Gelecek 6 ve başlıklı yazılarda Mithat Efendi, Namık Kemâl konusunda, hakkında yapılan eleştiri ve kendi tabiriyle iftiralara cevap verir.

“İki gündür gezdiğim bulunduğum yerlerde kime tesadüf ettim, kimi gördüm ise Kemâl Bey merhumun vakti ile bana yazmış olduğu iki mektubun refikimiz Tanin gazetesine derc edilmesinden ve benim de mukabeleye mecbur oluşumdan dolayı beyan-ı teessüf ettiler. Usûl-ü meşveretin bugünkü suret ve tarzı bundan otuz, otuz beş sene evvelki tarzına hiç benzemediği ve benzememek lazım geldiği cihetle şu mektupların ilanından elyevm hiçbir menfaat hâsıl olmayacağı ve binaenaleyh bu yoldaki münakaşatı herkesten ziyade Ahmet Mithat’ın arzu etmemesi lazım geleceği re’y ve nasihatında bulundular. Ben “Geçmiş, Gelecek” sernameli sıra bendlerimde zaten bu hakayıkı meydana koyacak idim. İki zaman birbiriyle mukayese olunsun da bugün ortalık daha aydınlıkta görülsün. O aydınlık da tedkik ve tetebbu’ edilsin diye böyle yapacak idim. Ve yapacağım. Mektupların ilanı benim zaten yapacağım bir işi yalnız sırasını atlatarak tecilden başka bir şey’e sebep olmamıştır.

İlkin mukabelemde demiş olduğum vechile Kemâl Bey merhumun bana birinci mektubu göndermiş olduğunu tahattur ediyorum. Fakat hadda alîm ona cevap yazmış olduğumu tahattur edemiyorum. Hafi, celi polis baskınlarından evlerimizin masun

¹³Ahmet Mithat, “Şovenizm”, Tercüman-ı Hakikat, 4 Eylül 1908.

olmaması hasebiyle hiçbir güne evrak hıfza cesaret olunamayacağı bir zamanda Kemâlin mektupları, onlara yazılan cevaplar hıfz olunabilir mi? İkinci mektubun dahi intişarına pek memnun oldum ki bu intişardan mukaddem, yani evvelki gün neşr eylediğim mukabelenin otuz sene evvel yazmış olduğum cevaba muvafık olduğunu ispat eyledi. Doğrunun yardımcısı Allah'tır.”¹⁴

Mithat Efendi, bunlardan başka memur tensikati, hükümet icraatı, gayri müslim ahâlînin durumu, askerlik konusu, devlet adamı azlığı, kaht-ı rical, Avrupadan tederrüs, aile hayatı gibi o günlerin sorunları üzerine de yazılar kaleme almıştır. Tüm yazıların künyesi birinci bölümde günümüz Türkçesiyle verilmiştir.

¹⁴Ahmet Mithat, “Geçmiş Gelecek 6”, Tercüman-ı Hakikat, 5 Ağustos 1908.

SONUÇ

Ahmet Mithat Efendi hayatını milletine adanmış bir insandı. Öyleki hayat felsefesi daima öğrenmek ve öğretmek üzerineydi. Her şeyin öğrenilmesi gerektiğini düşünürdü. Hikayelerinde, romanlarında olayın akışını keserek okuyucuya bilgi vermesi eleştirilere maruz kaldığı halde, o bu tutumundan vazgeçmedi. Toplumun eğitim ve kültür bakımından daima gelişmesini istemiş, zamanında süregelen rejim tartışmalarına pek katılmamıştır. O, eğitim ve kültür bakımından belli bir seviyeye gelmemiş toplumlarda rejim tartışmaları yapılmasının o topluma bir şey kâzandırmayacağını düşünürdü. Mithat Efendi 1873 yılında Rodos'a sürgün edilmişti. Ancak o, üç yıllık sürgün hayatında, orada Medrese-i Süleymaniyye adıyla bir okul kurmuş ve kendisi de ders vermiştir. İlk ders kitaplarını da burada yazmıştır. Bu tam da Mithat Efendi'nin zaman-mekan tanımaksızın eğitime verdiği önemin bir örneğidir.

Mithat Efendi I.Meşrutiyeti, Meşrutiyetin muvakkaten tatil edilmesini ve II. Meşrutiyeti yaşamış, bu dönemlerde basın içerisinde yer almış bir muharrirdir. Bu bakımdan onun II.Meşrutiyet'in ilanını takip eden günlerde Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yazdığı yazılar, dönemin tetkik edilmesinde önem arz etmektedir. İncelediğimiz yazılarda istibdâd diye adlandırılan meşrutiyetin muvakkaten tatil edildiği dönem ile hürriyet dönemi denilen II.Meşrutiyetin ilanından sonraki dönem sıklıkla karşılaştırılmıştır. Bu nedenle bu yazılar bize o dönemi daha aydınlık göstermiş ve mazimizle ilgili istifhamlarımızın giderilmesine katkı sağlamıştır. Yazılarla ilgili tespitler ve genel bir değerlendirme ikinci bölümde verilmiştir. Yazıların Osmanlı Türkçesi ve Günümüz Türkçesi de çalışmada yer almıştır. Böylece makaleleri okuyanlar kendi yorumunu katabilecektir.

KAYNAKÇA

- AKBAYAR, Nuri, II. Meşrutiyet'in ilk yılı : 23 Temmuz 1908-23 Temmuz 1909 / Yapı Kredi, İstanbul, 2008.
- AKYÜZ, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1995, Ahmet Mithat'la ilgili kısım, ss. 66-75.
- ASLAN, Bahtiyar, “ Ahmet Midhat Efendi'nin Gazeteciliği”, *Ahmet Mithat Efendi Kitabı*, Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, ss.189-197.
- BANARLI, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, “ Ahmed Mithad Efendi”, M.E.B. Basımevi, C. 2, İstanbul, 1997, ss. 964-977.
- BAYKAL, Hülya, *Türk Basın Tarihi: 1831-1923*, Afa Matbaacılık, İstanbul, 1990
- Büyük Türk Klasikleri*, “ Ahmet Midhat Efendi”, Ötüken Neşriyat, C. 1, İstanbul, 1989, ss. 65-68.
- GERÇEK, Selim Nüzhet, *Türk Gazeteciliği*, İstanbul Matbuat Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1931
- GÖNENSAY, Hıfzı Tevfik, *Tanzimat'tan Zamanımıza Kadar Türk Edebiyatı Tarihi*, “ Ahmet Midhat Efendi”, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1944, ss. 61-63.
- İslâm Ansiklopedisi*, “ Ahmed Midhat Efendi”, C. 2, İstanbul, 1989, ss. 100-103.
- KABAKLI, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 14. Baskı, C. 3, İstanbul, 2008, ss.106-121.
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemâl, *Edebiyatımızda Şair ve Yazarlar*, “Ahmed Midhat Efendi”, İnkılâp Kitabevi, Dokuzuncu Basım, Ankara, 1986, ss.18-19.
- KİLİ, Suna, *Türk Anayasa Metinleri: Sened-i İttifaktan Günümüze:Belge/Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul, 2000
- KUDRET, Cevdet, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, C. I, Ahmet Mithat'la ilgili kısım, ss.3-63.
- KUTLU, Şemsettin, *Tanzimat Edebiyatı*, Toker Yayınları, İstanbul, 1987, ss.93-109.
- MUTLUAY, Rauf, *100 Soruda XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı (Tanzimat ve Servet-i Fünûn)*, Ahmet Mithat'la ilgili kısım, ss.93-99.
- NECATİGİL, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, “Ahmet Mithat”, Varlık Yayınları, İstanbul 1998, ss.18-19.
- OKAY, Orhan, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, Dergâh Yayınları, İstanbul,2008.
- ÖZKIRIMLI, Atilla, *Türk Edebiyatı Tarihi (Ansiklopedik)*, “ Ahmet Mithat”, İnkılâp Kitabevi, C. 1, İstanbul, 2004, ss. 48-51.
- SEVÜK, İsmail Habib, *Tanzimat Devri Edebiyatı*, Ahmet Mithat Efendi'yle ilgili kısım, ss.290-323.
- SİYAVUŞGİL, Sabri Esat, “Ahmed Midhat Efendi”, İstanbul, C. 5, 1946, s. 55-58.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 2001, Ahmet Mithat'la ilgili kısım, ss.445-474.

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, "Ahmet Mithat", Yay. Yön. Ekrem Çakıroğlu, Ed. Murat Yalçın, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, 2 Cilt, 1, ss. 27-32.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, C. 1, 2009.

TUNCER, Hüseyin, *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı I -Tanzimat Edebiyatı* , " Ahmed Mithad Efendi", Akademi Kitabevi, İzmir, 1992, ss. 270-307.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, " Ahmed Midhat Efendi", Dergâh Yayınları, C.1, İstanbul, 1977, ss. 68-70.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, 1979, ss. 107-121, 216,224.

EKLER

YAZILAR-OSMANLI TÜRKÇESİYLE

روزنامه حقیقت

روزنامه حقیقت، شماره ۱۰۰، تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۰۱ شمسی. شماره ثبت ۱۰۰۰.

روزنامه حقیقت، شماره ۱۰۰، تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۰۱ شمسی. شماره ثبت ۱۰۰۰. این روزنامه در تهران چاپ می‌شود و به زبان فارسی منتشر می‌گردد.

روزنامه حقیقت، شماره ۱۰۰، تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۰۱ شمسی. شماره ثبت ۱۰۰۰. این روزنامه در تهران چاپ می‌شود و به زبان فارسی منتشر می‌گردد.

روزنامه حقیقت، شماره ۱۰۰، تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۰۱ شمسی. شماره ثبت ۱۰۰۰. این روزنامه در تهران چاپ می‌شود و به زبان فارسی منتشر می‌گردد.

روزنامه حقیقت، شماره ۱۰۰، تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۰۱ شمسی. شماره ثبت ۱۰۰۰. این روزنامه در تهران چاپ می‌شود و به زبان فارسی منتشر می‌گردد.

روزنامه حقیقت، شماره ۱۰۰، تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۰۱ شمسی. شماره ثبت ۱۰۰۰. این روزنامه در تهران چاپ می‌شود و به زبان فارسی منتشر می‌گردد.

روزنامه حقیقت، شماره ۱۰۰، تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۰۱ شمسی. شماره ثبت ۱۰۰۰. این روزنامه در تهران چاپ می‌شود و به زبان فارسی منتشر می‌گردد.

روزنامه حقیقت، شماره ۱۰۰، تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۰۱ شمسی. شماره ثبت ۱۰۰۰. این روزنامه در تهران چاپ می‌شود و به زبان فارسی منتشر می‌گردد.

روزنامه حقیقت، شماره ۱۰۰، تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۰۱ شمسی. شماره ثبت ۱۰۰۰. این روزنامه در تهران چاپ می‌شود و به زبان فارسی منتشر می‌گردد.

روزنامه حقیقت، شماره ۱۰۰، تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۰۱ شمسی. شماره ثبت ۱۰۰۰. این روزنامه در تهران چاپ می‌شود و به زبان فارسی منتشر می‌گردد.

روزنامه حقیقت، شماره ۱۰۰، تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۰۱ شمسی. شماره ثبت ۱۰۰۰. این روزنامه در تهران چاپ می‌شود و به زبان فارسی منتشر می‌گردد.

روزنامه حقیقت، شماره ۱۰۰، تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۰۱ شمسی. شماره ثبت ۱۰۰۰. این روزنامه در تهران چاپ می‌شود و به زبان فارسی منتشر می‌گردد.

روزنامه حقیقت، شماره ۱۰۰، تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۰۱ شمسی. شماره ثبت ۱۰۰۰. این روزنامه در تهران چاپ می‌شود و به زبان فارسی منتشر می‌گردد.

نیچر حقیقت

هر کون بهر یی ترا دتر عفافیت ز تیسیر

شمسی ۱۰ روزه
شرایط اشتراک واداریه
انتشار ایمنون شمسی ۱۰ روزه
ولایت شاهه ایمنون شمسی ۱۰ روزه
کوتی کین شمسی ۱۰ روزه
JOURNAL YEDDUMKAN - F. MAKIKAT
Director, Propriétaire: MAHMET DUYDET Effendi
Le Numéro à Constantinople 10 PAGES

خرستینازک سداتق حقایقی
بوره جیت جدیده وکلا ساینده دوم
واریه بیوک درحسین تأثیر بر ذات ووضیعه هر
طریقه بیوک درحسین تأثیر بر ذات ووضیعه هر
کرتز اول ایستادگی ووشو اولیاد بیوک
سبب حقایق تشریح بیوه حسن تأثیر
ابریه ووج اولیاد بیوک درحسین تأثیر بر ذات ووضیعه هر
بیوپایره ویا واداریه هر کون وورایه اولیاد
فوقی ظاهر بیوه کسرتین بیوک اولیاد
موسومون. عقد اخراج بیوک هتوز بوقدر
قوت وولایت اولیاد بیوک بر قرب بر زمان
قوت اید اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
حسن تأثیر بیوک بهر صوبه کلن اولیاد.
بوره بیوک اولیاد بیوک هتوز بوقدر
قوت وولایت اولیاد بیوک بر قرب بر زمان
قوت اید اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
حسن تأثیر بیوک بهر صوبه کلن اولیاد.
بوره بیوک اولیاد بیوک هتوز بوقدر
قوت وولایت اولیاد بیوک بر قرب بر زمان
قوت اید اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
حسن تأثیر بیوک بهر صوبه کلن اولیاد.

بهرمان فریبون به منقذات رسیده است
طریقین دعوت واداریه درجه سده نشوون
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد

متن کهنه در آسومیس اکتال اولیاد بیوک
السانار واداریه شاهه بیوک هتوز بوقدر
شوقصلایان آکادریه هر جاده هر
اجراءت وولایت واداریه هر جاده هر
تکلیف ایدر. عین عیون ملیه آندمه کسرتین
برشک انجمنی وین برعزت بشیره یوایتا.
جات منیسی شمسی ۱۰ روزه ایمنون
بوقدر حکومت دینان قوت مدونه درجه ایدر.
حکومت مدونه ووسیده قوتی عمومی ملیه
کمدارک ختصده جاسمده حکومتی تماماً
الدوره. شرطیه اداره اولیاد بیوک برعزت
انجمنیه ایسه حکومت انجمنیه عمومی
افزایش آرا ووسایه سوق واداریه واداریه
ایمنون برقره مدونه واداریه بیوشه برنی
کادر. ان مقول وشرع و حکمت مدونه
مواق اولیاد بیوک بوقدر
ادار شتر مدونه ملت ایسه حکومت آرمسته
بهرمان بیوشه بیوک هتوز بوقدر اولیاد بیوک
برجیت مدونه شاهه بیوک هتوز بوقدر
الوقی حقیقه بیوک هتوز بوقدر
بزرگ کسرتین. بزرگ کسرتین
شخصی وجرم منصفه اولیاد بیوک...
کسرتین...
ادار شتر مدونه ملت ایسه حکومت آرمسته
بهرمان بیوشه بیوک هتوز بوقدر اولیاد بیوک
برجیت مدونه شاهه بیوک هتوز بوقدر
الوقی حقیقه بیوک هتوز بوقدر
بزرگ کسرتین. بزرگ کسرتین
شخصی وجرم منصفه اولیاد بیوک...
کسرتین...

بهرمان فریبون به منقذات رسیده است
طریقین دعوت واداریه درجه سده نشوون
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد

بهرمان فریبون به منقذات رسیده است
طریقین دعوت واداریه درجه سده نشوون
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد

بهرمان فریبون به منقذات رسیده است
طریقین دعوت واداریه درجه سده نشوون
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد

بهرمان فریبون به منقذات رسیده است
طریقین دعوت واداریه درجه سده نشوون
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد

بهرمان فریبون به منقذات رسیده است
طریقین دعوت واداریه درجه سده نشوون
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد

بهرمان فریبون به منقذات رسیده است
طریقین دعوت واداریه درجه سده نشوون
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد
بدرش اولیاد بیوک بهر صوبه کلن اولیاد

طبع داری ازمایی
دردمانه با مال جراند، اولسور، جلدومه، داره صوموره،
امور محرره و داراییه شائق هر نوع خوسوات ایرون فرنگه مدیر مسؤل

مسلکوه مرفی هنوز اکثر لیرل اولور، دوج اولراد اولراد لنده ایملر.
JOURNAL TERBUJARAN & HAKIKAT
Dewan, Proprietor: MUHAMMAD DJEVDET Effendi
La Wincara & Octactastipole 10 PARAS

حقیقت نام

هر کون و صباری انرا اولور و عقال فرنگه فرنگه

شوقه اشرا و صومره
لنسی ۱۰ بره
دوبل دناحه ایرون مناسکی ۱۰۰۰ عریضه،
مناسکی ۱۰۰۰ عریضه،
مناسکی ۱۰۰۰ عریضه،

THE SAKA YERBUJARAN & HAKIKAT
Jurnal dan Tabloid
No. 10, Jalan Wincara & Octactastipole 10 PARAS

پرسش و جواب

اصول اخلاص

اصول میشتورک اخلاص
کون اول و دشمن اولوریم تنده خصوص مستند
دون قدرتمندم برخلوندات یان مطهرتیت
ایلیولر، برظاظ مطهرتیت و اشراقه کده
پولیدرک کیدیم خصوص مستند مستند
زمن اولو ایلیولر...
اصول میشتورک اخلاص
کون اول و دشمن اولوریم تنده خصوص مستند
دون قدرتمندم برخلوندات یان مطهرتیت
ایلیولر، برظاظ مطهرتیت و اشراقه کده
پولیدرک کیدیم خصوص مستند مستند
زمن اولو ایلیولر...
اصول میشتورک اخلاص
کون اول و دشمن اولوریم تنده خصوص مستند
دون قدرتمندم برخلوندات یان مطهرتیت
ایلیولر، برظاظ مطهرتیت و اشراقه کده
پولیدرک کیدیم خصوص مستند مستند
زمن اولو ایلیولر...

اصول اخلاص

اصول میشتورک اخلاص
کون اول و دشمن اولوریم تنده خصوص مستند
دون قدرتمندم برخلوندات یان مطهرتیت
ایلیولر، برظاظ مطهرتیت و اشراقه کده
پولیدرک کیدیم خصوص مستند مستند
زمن اولو ایلیولر...
اصول میشتورک اخلاص
کون اول و دشمن اولوریم تنده خصوص مستند
دون قدرتمندم برخلوندات یان مطهرتیت
ایلیولر، برظاظ مطهرتیت و اشراقه کده
پولیدرک کیدیم خصوص مستند مستند
زمن اولو ایلیولر...

اصول میشتورک اخلاص
کون اول و دشمن اولوریم تنده خصوص مستند
دون قدرتمندم برخلوندات یان مطهرتیت
ایلیولر، برظاظ مطهرتیت و اشراقه کده
پولیدرک کیدیم خصوص مستند مستند
زمن اولو ایلیولر...
اصول میشتورک اخلاص
کون اول و دشمن اولوریم تنده خصوص مستند
دون قدرتمندم برخلوندات یان مطهرتیت
ایلیولر، برظاظ مطهرتیت و اشراقه کده
پولیدرک کیدیم خصوص مستند مستند
زمن اولو ایلیولر...

اصول اخلاص

اصول میشتورک اخلاص
کون اول و دشمن اولوریم تنده خصوص مستند
دون قدرتمندم برخلوندات یان مطهرتیت
ایلیولر، برظاظ مطهرتیت و اشراقه کده
پولیدرک کیدیم خصوص مستند مستند
زمن اولو ایلیولر...
اصول میشتورک اخلاص
کون اول و دشمن اولوریم تنده خصوص مستند
دون قدرتمندم برخلوندات یان مطهرتیت
ایلیولر، برظاظ مطهرتیت و اشراقه کده
پولیدرک کیدیم خصوص مستند مستند
زمن اولو ایلیولر...

اصول میشتورک اخلاص
کون اول و دشمن اولوریم تنده خصوص مستند
دون قدرتمندم برخلوندات یان مطهرتیت
ایلیولر، برظاظ مطهرتیت و اشراقه کده
پولیدرک کیدیم خصوص مستند مستند
زمن اولو ایلیولر...
اصول میشتورک اخلاص
کون اول و دشمن اولوریم تنده خصوص مستند
دون قدرتمندم برخلوندات یان مطهرتیت
ایلیولر، برظاظ مطهرتیت و اشراقه کده
پولیدرک کیدیم خصوص مستند مستند
زمن اولو ایلیولر...

اصول اخلاص

اصول میشتورک اخلاص
کون اول و دشمن اولوریم تنده خصوص مستند
دون قدرتمندم برخلوندات یان مطهرتیت
ایلیولر، برظاظ مطهرتیت و اشراقه کده
پولیدرک کیدیم خصوص مستند مستند
زمن اولو ایلیولر...
اصول میشتورک اخلاص
کون اول و دشمن اولوریم تنده خصوص مستند
دون قدرتمندم برخلوندات یان مطهرتیت
ایلیولر، برظاظ مطهرتیت و اشراقه کده
پولیدرک کیدیم خصوص مستند مستند
زمن اولو ایلیولر...

വിചിത്ര

സംഗ്രഹം

കാട്ടുനടനാടകം

അതാ... അതാ... അതാ...
കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...

വിചിത്ര

കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...

വിചിത്ര

കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...

വിചിത്ര

കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...

വിചിത്ര

കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...

വിചിത്ര

കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...

വിചിത്ര

കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...

വിചിത്ര

കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...

വിചിത്ര

കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...

വിചിത്ര

കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...

വിചിത്ര

കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...

വിചിത്ര

കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...
കാട്ടുനടനാടകം...

روزنامه

روزنامه روزانه
تاسیس ۱۳۰۵
محل نشر: تهران
تلفن: ۱۰۰۰

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

موضوع: ...
تاریخ: ...
محل: ...

روزنامه حقیقت

شماره ۱۰
شماره اول
تاسیس ۱۳۰۸
محل نشر: تهران
تلفن: ۱۲۰
محل چاپ: تهران
تاسیس: ۱۳۰۸
محل نشر: تهران
تلفن: ۱۲۰
محل چاپ: تهران

شماره ۱۰
شماره اول
تاسیس ۱۳۰۸
محل نشر: تهران
تلفن: ۱۲۰
محل چاپ: تهران

۱۳۳۶ خرداد ۱۰

۱۳۳۶ خرداد ۱۰

باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود

باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود

باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود

باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود

باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود

باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود

باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود

باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود

باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود
باید حقوق قانونی به شما ادا شود

مقدمه باطل جوانه ابرو در جلد خانه داره... انور محرمه دارم به حق...

مکتوبه مراد مراد... JOURNAL TARBUDHAN-I-HAKIKAT... Director, Proprietor: MUHAMMAD JAVEDAN Effendi

تاریخچه

هرگز و هرگز و هرگز و هرگز...

شماره ۱۰... تاریخچه... هرگز و هرگز و هرگز و هرگز...

مواضع سیاسی وطنی

ایستادین ملک افکار و احوال و اندیشه... مواضع سیاسی وطنی... هرگز و هرگز و هرگز و هرگز...

احد صحت

افغانی فلاک کار شسته... احده صحت... هرگز و هرگز و هرگز و هرگز...

برنامه ویرایش... هرگز و هرگز و هرگز و هرگز... مواضع سیاسی وطنی...

تاریخچه

تاریخچه... هرگز و هرگز و هرگز و هرگز... مواضع سیاسی وطنی...

تاریخچه... هرگز و هرگز و هرگز و هرگز... مواضع سیاسی وطنی...

تاریخچه

تاریخچه... هرگز و هرگز و هرگز و هرگز... مواضع سیاسی وطنی...

مکتوبه... هرگز و هرگز و هرگز و هرگز... مواضع سیاسی وطنی...

روزنامه حقیقت

شماره ۱۰۰
تاسیس ۱۳۰۰
محل نشر: تهران
تلفن: ۱۰۰
محل نشر: تهران
تلفن: ۱۰۰

شماره ۱۰۰
تاسیس ۱۳۰۰
محل نشر: تهران
تلفن: ۱۰۰
محل نشر: تهران
تلفن: ۱۰۰

۱۳۲۶ خرداد ۱۰

جوامع و مدارس و کتابخانه

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

مجلسین

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

تاریخ

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

تاریخ

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

تاریخ

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

تاریخ

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

تاریخ

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

تاریخ

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

تاریخ

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

تاریخ

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

تاریخ

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

تاریخ

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

تاریخ

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

تاریخ

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

تاریخ

دفعه سی و هفتم از این شماره که در دسترس است...

مجله علمی و ادبی... روزنامه علمی و ادبی... مجله علمی و ادبی...

Journal Tebbijunak-e-Habirak... Director, Propriétaire: M. IMED MEYDET Elmad... Le Directeur A. Constantine 10, PARIS

تجدید نظر در فلسفه علم

مجموعه مقالات علمی و ادبی

شرایط انتشار... شماره ۱۰... شماره ۱۰...

Journal Tebbijunak-e-Habirak... Directeur, Propriétaire: M. IMED MEYDET Elmad... Le Directeur A. Constantine 10, PARIS

فلسفه علم

شرایط مستقیم

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

فلسفه علم

شرایط مستقیم

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

فلسفه علم

شرایط مستقیم

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

فلسفه علم... شرایط مستقیم... فلسفه علم...

روزنامه "تجدید"

تجدید
روزنامه
شماره ۱۰۰
تاریخ انتشار
محل انتشار
تعداد کتب
تعداد کتب
تعداد کتب
تعداد کتب
تعداد کتب

تجدید
روزنامه
شماره ۱۰۰
تاریخ انتشار
محل انتشار
تعداد کتب
تعداد کتب
تعداد کتب
تعداد کتب
تعداد کتب

شماره ۱۰۰
تاریخ انتشار
محل انتشار
تعداد کتب
تعداد کتب
تعداد کتب
تعداد کتب
تعداد کتب

شماره ۱۰۰
تاریخ انتشار
محل انتشار
تعداد کتب
تعداد کتب
تعداد کتب
تعداد کتب
تعداد کتب

تجدید و تحول

تجدید و تحول، دو مفهومی است که در هر جامعه‌ای که می‌خواهد پیشرفت کند، باید به آنها توجه ویژه داشت. تجدید، به معنای بازسازی و اصلاح است و تحول، به معنای تغییر و دگرگونی است. هر دو این مفاهیم، در واقع یک سکه دو وجهی هستند. بدون تجدید، تحول امکان‌پذیر نیست و بدون تحول، تجدید بی‌فایده است.

تجدید و تحول (ادامه)

در جامعه‌های توسعه‌یافته، تجدید و تحول به صورت مستمر و مداوم در جریان است. این امر به دلیل تغییرات مداوم در نیازها، تکنولوژی و ارزش‌های اجتماعی است. در حالی که در جامعه‌های عقب‌مانده، تجدید و تحول اغلب به صورت مقطعی و نوسانی رخ می‌دهد.

تجدید و تحول (ادامه)

تجدید و تحول، نیازمند اراده و جسارت است. کسانی که می‌خواهند در جامعه‌ی خود تجدید و تحول ایجاد کنند، باید حاضر باشند تا با مخالفت‌ها و انتقادات روبرو شوند. تنها با اراده‌ی قوی و جسارت، می‌توان به اهداف مورد نظر رسید.

تجدید و تحول (ادامه)

تجدید و تحول، فرآیندی است که نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و پیگیری مستمر است. بدون برنامه‌ریزی، تجدید و تحول به صورت تصادفی و بی‌هدف رخ می‌دهد. برنامه‌ریزی دقیق، به افراد کمک می‌کند تا بدانند چه کارهایی باید انجام دهند و چگونه باید عمل کنند.

تجدید و تحول (ادامه)

تجدید و تحول، نیازمند همکاری و هم‌افزایی است. هیچ‌کس نمی‌تواند به تنهایی به اهداف خود دست یابد. تنها با همکاری و هم‌افزایی، می‌توان به اهداف بزرگ دست یافت. همکاری و هم‌افزایی، به افراد کمک می‌کند تا از توانایی‌های خود و دیگران به بهترین شکل استفاده کنند.

تجدید و تحول (ادامه)

تجدید و تحول، نیازمند صبر و استقامت است. فرآیند تجدید و تحول، اغلب به صورت تدریجی و در طول زمان رخ می‌دهد. بنابراین، صبر و استقامت، از ویژگی‌های مهم افرادی است که می‌خواهند به اهداف خود دست یابند.

تجدید و تحول (ادامه)

تجدید و تحول، نیازمند آموزش و پرورش است. آموزش و پرورش، به افراد کمک می‌کند تا دانش و مهارت‌های لازم برای تجدید و تحول را بیاموزند. آموزش و پرورش، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به بهترین شکل از فرصت‌ها استفاده کنند.

تجدید و تحول (ادامه)

تجدید و تحول، نیازمند سرمایه‌گذاری است. سرمایه‌گذاری، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به اهداف خود دست یابند. سرمایه‌گذاری، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به بهترین شکل از فرصت‌ها استفاده کنند.

تجدید و تحول (ادامه)

تجدید و تحول، نیازمند تغییر نگرش است. تغییر نگرش، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به اهداف خود دست یابند. تغییر نگرش، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به بهترین شکل از فرصت‌ها استفاده کنند.

تجدید و تحول (ادامه)

تجدید و تحول، نیازمند رهبری است. رهبری، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به اهداف خود دست یابند. رهبری، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به بهترین شکل از فرصت‌ها استفاده کنند.

تجدید و تحول (ادامه)

تجدید و تحول، نیازمند شجاعت است. شجاعت، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به اهداف خود دست یابند. شجاعت، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به بهترین شکل از فرصت‌ها استفاده کنند.

تجدید و تحول (ادامه)

تجدید و تحول، نیازمند اعتماد است. اعتماد، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به اهداف خود دست یابند. اعتماد، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به بهترین شکل از فرصت‌ها استفاده کنند.

تجدید و تحول (ادامه)

تجدید و تحول، نیازمند شکر است. شکر، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به اهداف خود دست یابند. شکر، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به بهترین شکل از فرصت‌ها استفاده کنند.

تجدید و تحول (ادامه)

تجدید و تحول، نیازمند امید است. امید، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به اهداف خود دست یابند. امید، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به بهترین شکل از فرصت‌ها استفاده کنند.

تجدید و تحول (ادامه)

تجدید و تحول، نیازمند محبت است. محبت، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به اهداف خود دست یابند. محبت، به افراد کمک می‌کند تا بتوانند به بهترین شکل از فرصت‌ها استفاده کنند.

روزنامه اخبار

شماره ۱۰
مطهر روز آردوسی
روزنامه به نقل از روزنامه آردوسی، دوستانه و با احترام
ابو حمزه و زوجه بنت هر ترغ خصوصاً ابیون فرخنده مدبر مشوکه
سرامت ازاد.
ملکروز موانع هرغ آقا دول اوردوز، دوج اولاد ابیون امان الله ابیون.
JOURNAL TERDUMAK-I-HAKIKAT
Director, Proprietor: MUHAMMAD MAEYEDI Effendi
No. 10, Constantinople 10 P.S.A.B.

شماره ۱۰
شماره اول ازادوسی
اولاد نامته ابیون سنانی ۱۳۰ آبی اولی ۷۰۰ هرغ ۷۰۰ تکه اجیه ابیون
سنانی ۱۳۰ آبی اولی ۸۵ هرغ.
کلی کس لشکره بر عدد ۱۰ بعد، اولاد ابیون اولاد اجیه حاجت اولاد.
JOURNAL TERDUMAK-I-HAKIKAT
No. 10, Constantinople 10 P.S.A.B.

شماره ۱۰
شماره اول ازادوسی
اولاد نامته ابیون سنانی ۱۳۰ آبی اولی ۷۰۰ هرغ ۷۰۰ تکه اجیه ابیون
سنانی ۱۳۰ آبی اولی ۸۵ هرغ.
کلی کس لشکره بر عدد ۱۰ بعد، اولاد ابیون اولاد اجیه حاجت اولاد.
JOURNAL TERDUMAK-I-HAKIKAT
No. 10, Constantinople 10 P.S.A.B.

ولادت هارون حضرت پدشاهی
۱۳۸۶

به اولاد حیات سبیه و ازبانتان اجیه
که این سال داخله حقیقتم کمال جیدیه
بزرگش نظریه داری جانان اولاد حیات
بوسوسه و دل آسایشانم بر او روز
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان

اولاد الله فرات جزئیته و ازبانتان
هرجعتی اولاد منظر نامت عزیز و همی
موسوی اولاد منظر نامت عزیز و همی
موسوی اولاد منظر نامت عزیز و همی

دو سال کوشش و کوشش و کوشش
دو سال کوشش و کوشش و کوشش
دو سال کوشش و کوشش و کوشش

بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان

اولاد الله فرات جزئیته و ازبانتان
هرجعتی اولاد منظر نامت عزیز و همی
موسوی اولاد منظر نامت عزیز و همی
موسوی اولاد منظر نامت عزیز و همی

دو سال کوشش و کوشش و کوشش
دو سال کوشش و کوشش و کوشش
دو سال کوشش و کوشش و کوشش

بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان

اولاد الله فرات جزئیته و ازبانتان
هرجعتی اولاد منظر نامت عزیز و همی
موسوی اولاد منظر نامت عزیز و همی
موسوی اولاد منظر نامت عزیز و همی

دو سال کوشش و کوشش و کوشش
دو سال کوشش و کوشش و کوشش
دو سال کوشش و کوشش و کوشش

بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان
بزرگش ازبانتان اجیه سبیه جانان

اولاد الله فرات جزئیته و ازبانتان
هرجعتی اولاد منظر نامت عزیز و همی
موسوی اولاد منظر نامت عزیز و همی
موسوی اولاد منظر نامت عزیز و همی

دو سال کوشش و کوشش و کوشش
دو سال کوشش و کوشش و کوشش
دو سال کوشش و کوشش و کوشش

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Doğan ÇOBAN

Doğum Yeri ve Yılı : ISPARTA-1979

Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : SDÜ-Fen-Edebiyat Fakültesi-Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1.İngilizce-Başlangıç

İş Deneyimi :

1. MEB Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği